This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Moje divadelní toulky

BOD M90
D 2029

Digitized by Google

MAY and MAY
Arundell House, Tisbury,
Salisbury SP3 6DU.
Music and Music Literature

BOD: M90.D02029

Digitized by Google

MOJE DIVADELNÍ TOULKY.

Digitized by Google

Tl: 8398
3 vols.

Digitized by Google

Z UPLYNULÝCH DOB.

II.

MOJE DIVADELNÍ TOULKY.

VYPRAVUJE

FR. AD. ŠUBERT.

SVAZEK I.

V PRAZE.
TISKEM A NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ SPOLEČNOSTI „UNIE" V PRAZE.
1902.

Digitized by Google

BODLEIAN
P
22 SEP 1988
LIBRARY

Digitized by Google

DRUŽSTVU NÁRODNÍHO DIVADLA

V PAMĚTI LET 1883—1900
A CÍLŮ SPOLEČNÝCH.

Digitized by Google

Digitized by Google

MOJE PRVNÍ CESTA DO ITALIE.

Digitized by Google

Digitized by Google

Jak vlna pohnutého moře valil se na mne den za dnem. Klidná, hučící, bouřlivá... Dnes ji zlatila radost nad dosaženým úspěchem divadla, včera byla zkalena vyvaleným pískem nesnází — a zítřek strojil se nad ní zadouti vichrem náhlých a netušených nehod.

A den co den přívaly sílicí práce a rozhlodávajícího rozčilení; zvolna ale bez úlevy svalstvem ducha ochvívajícího. A stálý šum a hukot, mračna kobylek osobních aspirací, krupobití sterých a tisícerých drobotin, chvílemi až hlavní směr cesty oku zastírajících.

Nebylo divu, že dostavovaly se dny volající důtklivě vypřáhnouti na čas z jařma. Tu vítal jsem cesty v záležitostech Národního divadla, třeba nutná jednání v cizině nekynula klidem a odpočinkem, nýbrž mnohdy jen novou únavou. Neboť i při tom znamenala každá cesta aspoň vystoupení z ohrady běžného života stejným denním klopotem doléhajícího, znamenala změnu ovzduší, úlevu jedné části nervů stále zatížených. A již tím přinášela jisté osvěžení.

Mimo to, učiniv zadost svému poslání divadelnímu, buď sám jsem přidal sobě něco prázdně, nebo použil k ní dnů, po které mně bylo čekati, až ta neb ona věc dozraje. A vedle vybočení z denního života cizí ten svět, do kterého jsem se ubíral,

Digitized by Google

měl do sebe tolik kouzla novosti, pokladův uměleckých a krás přírodních, že již bohatou rosou jich samých duše a duch se občerstvovaly, při tom klidem se sbíraly — a s novou sílou k nové práci se vracely.

Takovým zkypřením sil působily zvláště cesty přes Alpy, na kterých jsem žil pozorování světa italského. Dýchal jsem povětří jednotlivých jeho rajských pásem, hledal v minulosti a stopoval v přítomnosti všechny ty podmínky, pro které v něm vždycky mohlo rozkvétati umění a nésti svoje bohaté zlaté plody tak jako ty jeho sady zelených košatých stromů svoje zlatá jablka. Tu všímal jsem sobě typů lidí, pozoroval způsob jejich chování a jednání, sterýma očima díval se na všechno, co šumělo kolem mne, a hrouže se do svých dojmů, snův a představ, žil jsem chvíle patřící jen mně samému — výlučně mně.

Ostatně již i sám italský svět divadelní vábil k sobě jak nynější svojí způsobou tak tím, že Italie byla sklenníkem, ze kterého květina umění divadelního, do něho od východu donesená, rozšířila se po celé ostatní Evropě. Tak jako palma, přivezená z Východu do italského Ospedaletti a sousední Bordighery. Evropě vzniklo sice umění divadelní v Řecku, a to od tragedií, oněch nejstarších hudebních dramat, až po divadlo loutkové. Ale veškero to dramatické a divadelní umění Řecka zhynulo ve své vlasti ne na staletí, nýbrž na tisíceletí, a zachovalo se ostatnímu světu jen tím, že odnože i zrna jeho přenesena byla živlem řeckým na západ, do Italie.

Tady, pod slunečnou střechou moci a přízně velikých a všeobecné záliby menších, nalezlo půdu nejúrodnější, prosycenou všemi prvky, jeho klíčení, vzrůstu a květu příznivými. Rozplodilo se v ní skutečně tak, že je nedokázaly vyhubit ani takové bouře, které rozbily v trosky samu římskou říši. Trvajíc na počátku činohrou a baletem a rozrodivši se u všechny druhy činohry, vypučelo posléze dramatické umění italské ze starých kořenů řeckých i ve tvar a květ opery.

A všemi těmito druhy svými i jejich odrůdami rozmohlo se odtud po celém světě románském a z něho po germánském a slovanském, obepínajíc všechny větve lidstva evropského a

Digitized by Google

nových dílů světa tím čarem svým, jenž vedle kouzla všeho ostatního umění pomáhá šlechtit a povznášeti mysl k těm výšinám, na kterých duch lidský neunavně touží zříditi sobě konečně jednou obec jasně slunného, nehynoucího a bohu podobného člověčenství.

Ký div, že mne Italie mohla vábiti již i tím jediným oborem svého duchového života, do kterého vlny života i mne zanesly. Táhla k sobě arci i veškerým svým kouzlem ostatním. —

*

Poprvé vybral jsem se do Italie roku 1886. Z Prahy večer 15. února na Mnichov, odtud přes Alpy na Alu, Veronu a Milán.

Žádostiv poznati, byť i z jediného představení, operu mnichovskou, která spolu s vídeňskou a drážďanskou tvořila tou dobou trojici prvních oper německých, zastavil jsem se v Mnichově. Ve dne zabraly mne sbírky, večer 16. února Mozartův „Don Juan" v provedení vskutku znamenitém. —

V duševní hlavě Italie byl duševním středem mého poslání Giuseppe Verdi, ten velký duch a hudební božstvo Vlachů z konce věku devatenáctého, k němuž i nejednou později jsem chvátal.

Nejbližší okruh velikého mistra dal mi současně poznati básníka-skladatele Arriga Boita. Uviděl jsem jej poprvé v jeho přívětivě hezkém přízemním bytu poblíže veřejných sadů. Postava jeho i tvář mne překvapily: ani v jedné ani ve druhé nic rázu italského. V hovoru jsem toho se dotkl a zvěděl také hned, proč v typu štíhlé, každým coulem aristokratické postavy a ve tvaru hlavy nespatřuji Itala: jeť Boito svou národností Vlach, ale po matce i vzezřením úplný Slovan-Polák. Sám zná polsky jen málo slov, ale svůj polský původ po matce ani sám nezapírá, aniž by mohl zapříti.

Bylo mi známo, že po svém „Mefistofelovi" — dávaném v Praze v divadle prozatímném i v Národním (9. prosince 1885) — jal se Boito komponovati novou operu „Nero". Nemohl jsem tedy jej nežádati, aby také při ní pamatoval na naše Národní

Digitized by Google

a po Italii jemu dovolil ji provozovati. Skladatel-básník dal mi slib — ale bohužel až dosud opery té jsme nepoznali. Rok co rok jsem doufal, že přinesu z Milána do Prahy „Nerona". Kolem práce snuly se již celé legendy. Ale kdykoli jsem na svých cestách v Italii po díle se tázal, odpovídal Arrigo Boito:

„Snad za rok."

Neřekl nikdy, že přestal pracovati. Ale až dosud dílo dokončeno není — a bojím se, že Boitova „Nerona" vůbec nespatříme.

Litovati toho dlužno tím více, čím více krás v sobě chovají sceny „Mefistofela" — a tím více, an právě Boito byl, jenž první v Italii jal se komponovati směrem moderně dramatickým a jemu tam cestu razil. Nezůstal na počátku ušetřen zklamání: „Mefistofeles" při premieře ve Scale pro novost slohu moderního, Vlachům tehda ještě naprosto cizího, propadl tak důkladně, že zneuznaný maestro hned po představení sebral partituru díla pod paži a nedal operu více provozovati. Ale za nedlouho časy a s nimi hudební názory se změnily. V Italii způsobily div, že Boitův děsně propadlý „Mefistofeles" slavil tam po jisté době úspěchy, za kterými daleko zůstávala sta jiných oper italských. A dostav se pak i za hranice Italie došel na severu ještě mnohem většího ocenění nežli ve vlasti. —

Od jiných mladších skladatelů italských přelétla Alpy v sedmdesátých a osmdesátých letech věku devatenáctého sotva jejich jména. Teprve když roku 1890 na slova výborného Vergova dramatu povstala Mascagniho opera „Sedlák kavalír" a verismo, v literatuře oprávněné, chtělo býti napodobeno také v hudbě, vynořila se i pro ostatní Evropu z mléčné dráhy italské skladby operní nová jména, z nichž Leoncavallovo a Puciniho nejlépe proslula. A ještě před těmi jméno Franchettiho, jenž proti verismu zůstával na krajním polu starého romantismu.

V letech sedmdesátých a osmdesátých jen Ponchielliho „Gioconda" šla Evropou (koncem dubna 1890 uviděl jsem ji v Berlíně), ale ani ta neudržela se nikde trvale. Ponchielliho na živu jsem nestihl. Zemřelť v Miláně právě počátkem roku 1886, nedlouho před mým příchodem. Vypravovali mně ještě o nádherném po-

Digitized by Google

hřbu vystrojeném komponistovi, jenž v Italii se těšil jménu velice zvučnému nejen svou „Giocondou", nýbrž také operami „Promessi sposi", „Lina", „Gli Lituani" (Litvané), „Marion Delorme", „Figliuol prodigo" a „Parlatore eterno".

Výrazná tvář jiného skladatele italského, Gomeza, původem Brasilce, — autora oper „Fosca", „Maria Tudor", „Salvator Rosa", a „Guarany" — hned prvním setkáním navždy se mi vryla do paměti. —

Z mladších skladatelů italských považovali tenkráte v Miláně — a tedy v celé Italii — za nejvíce nadaného maestra Catalaniho, rovněž v Miláně žijícího. Ze tří jeho prací — „Elda", „Dejanice", „Edmea" — poslední právě se připravovala v únoru v Miláně a byla mi velice chválena od dra Filipiho, považovaného za prvního hudebního kritika milánského. Zvěděl jsem také, že současně se dává „Dejanice" ve vlaské opeře v Nizze. Zajev tam seznal jsem ji. Ale neučinila na mne dojmu takového, abych ji byl hleděl získati. Skutečně také, když ji později uvedlo na scenu zemské německé divadlo pražské, nedoznala ani tady úspěchu. Za to uviděl jsem v Nizze Donizettiho rozkošnou komickou operu „Don Pasquale" a zakoupil ji pro Národní divadlo po svém návratu do Milána spolu s Verdiovou operou „Forza del destino". Ale kromě těchto starších děl přál jsem sobě přinésti do Prahy ukázku novodobého tvoření italského.

Více než „Dejanice" líbila se mně v Miláně hudebně i slovně „Edmea", jejíž děj vložen byl do Čech. Získal jsem ji tehdy od domu Luccova. Ale v nejbližší době nebylo v Národním divadle kdy ji vypraviti. Dávalať se v tom roce poprvé celá řada oper, jichž každá vyžadovala obsáhlého studia. Byly to Smetanův „Dalibor", jenž teprve nyní ve výtečném podání celkovém a zvláště s paní Terezou Arklovou jako Miladou byl vzkříšen k trvalému životu, Rossiniho „Vilém Tell", Gounodův „Romeo a Julie", Verdiův „Rigoletto", Goldmarkova „Sábská královna", Hřímalého „Zakletý princ", Kličkova „Spanilá mlynářka", Kovařovicova „Cesta oknem", Zavrtalova „Myrha", Bendlovi „Černohorci". Glinkův „Ruslan a Ludmila", Lortzingovi „Pytlák" a „Car a tesař", Auberův „Fra Diavolo", Moniuszkova „Halka" a Meyerbeerův

Digitized by Google

„Robert ďábel". Nedošlo tedy v tom roce ku provozování „Edmee", a když později v oboru italské opery Verdiův „Otello" výhradní pozornost k sobě obrátil a neúspěch „Dejanice" v Praze varoval před následováním, zůstala „Edmea" úplně odložena. Však ani Verdiova opera „Forza del destino", patřící k nejlepším pracím velikého mistra, kterou jsem rovněž přivezl z Milána, nedostala se dosud na jeviště Národního divadla. Pro nedostatek času a tíseň, jakou v něm sobě od samého počátku působila činohra s operou. Donizettiho „Don Pasquale" sehrán byl u nás počátkem roku 1895. —

Navštíviv mladého maestra Catalaniho, nevěděl jsem ani, že mu způsobím radost, jaká byla patrna z jeho slov i líce. Netušil jsem také, že lesk jeho velikých černých očí jest leskem horečným, věštícím blízké zhasnutí života. Skladatel byl mile překvapen, že cizinec se interesuje o jeho dílo. Ve slovech jeho bylo patrno nejen nadšení pro hudbu, které se posvětil, nýbrž i všeobecné vzdělání a tužba po dosažení cílů vysokých. Ale smrt, vyšklebující se lidským snahám a plánům, neohlížela se ani tady na vlohy a vzlet ducha; skosila mladého skladatele dříve, než mohl dospěti výšin, po kterých toužil.

*

Procházel jsem se Milánem, dýchal v jeho prostornosti a vzácnosti, viděl jeho bohatství, prohlédl sobě podvaly té jeho vzácnosti — ty jeho staré velebné budovy, sbírky umělecké a jednotlivá díla toho druhu, jakého jest Lionardova da Vinci Večeře Páně — a toulal se večer a v noci, když život pouliční nejvíce v něm proudí, jeho corsy, náměstími a Gallerií Viktora Emanuela, kterou Milán jakoby v době moderní býval chtěl závoditi s ohromnými stavbami starověku římského.

Pozoroval jsem krásné milánské dámy, ženy a dívky podlouhlých lící, aristokratického držení těla s černým hedvábným závojem krajkovým na hlavě, i vzpomněl sobě, že naše tehdejší prima ballerina Paltrinieri jest právě toho typu i té noblessy dam a dívek milánských, pozoroval služky a chůvy ze severní Lombardie s bohatou ozdobou vlasů, polokruhem to jehlic

Digitized by Google

o velkých kulatých hlavičkách ze stříbra, pozoroval statné piemontské důstojníky, paradující den co den na hlavním náměstí, lid milánský i venkovský. A když nezvyklý mně do té doby italský hluk veřejných míst živého Milána příliš na mne doléhal, vybral jsem se do Milána mrtvých, na ohromné, krásou budov i pomníkův a celkovým uspořádáním velkolepé svaté pole milánské. —

V pestrém mihotání nového mně ústředí nezapomínal jsem arci, býti práv svému hlavnímu poslání. Obeznamoval jsem se s divadelními poměry milánskými, typickými pro všechnu ostatní Italii, navazoval přímé styky s prvními hudebními domy, informoval se o soudobých nejlepších činohrách a umělcích italských. Nalezl jsem dramatickou zpěvačku slečnu Matildu Ricciovou, která, vzpomínajíc na pohostinské hry své příbuzné signoriny Ricciové v Praze, byla ochotna v případě engagementu naučiti se jazyku českému tak, aby v něm mohla zpívati se správnou výslovností; navštívil milánské školy baletní, z nichž primy balleriny vycházejí na první jeviště světa; našel učitelku staré nejdokonalejší školy zpěvu italského, jež byla ochotna přijmouti jednotlivé české aspirantky zpěvu operního.

Mimo jiné měl jsem za určitý úkol rozhodnouti, zdali nový balet „Amor“ jest té jakosti a působivosti, aby mohl býti pokladně Národního divadla jistým osvěžením před hrozící jí vyprahlostí za úpalu letního.

První léto v Národním divadle — r. 1884 — učinilo nám jisté malé překvapení. Ačkoliv bylo prvním po otevření divadla a mohlo se právem souditi, že v divadle potrvá po celý rok příliv, způsobený v uplynulé zimě otevřením budovy a její činnosti, dotvrdil měsíc srpen starou divadelní zkušenost, že slunce svou přitažlivostí na venek jest přece mocnější nežli divadlo se všemi svými lákadly. A to bylo v prvním létě po otevření divadla a tenkráte, kdy kromě Národního divadla sloužilo účelům jeho i letní Nové české divadlo. Což mohlo přijíti teprve v pozdějších letech a bez Nového českého!

Nezbylo tedy leda v čas ohlížeti se, čím by neblahý vliv letních měsíců na divadlo poněkud se vyrovnal. Na zvýšení subvence

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

z
vy
Sp
div
pěs
lete
i hr

letem. A
kého
jaké ba
má se
hýbal k
pozlátka
postarán
Šlo nyní

V M
o kterém
„Excelsior“.
svědčiti se,
případě zís

Podíval
značném nák
úsudek, hned
svědčení, že
se nelíbil. P
obraz.

Moderní
řínou společno

Od výborn
jenž později ne
statné, a neměn
jest v Italii každý
tam vůbec nikdo
již po několik let

Digitized by Google

Digitized by Google

zemské nebylo tehda pomyšlení. K náležité pro Národní divadlo výši dovedli jsme ji teprve při jednání o novou smlouvu r. 1900. Spustiti v době letní rej operett, jež druhdy udržovaly na živu divadlo prozatímné, mohlo skončiti osudně pro operu a seriosní pěstování umění vůbec. Docíliloť se na štěstí toho, že v prvních letech po otevření Národního zůstaly z něho vůbec vyloučeny i hrubá fraška i operetta.

Pomoc kynula nějakou výpravnou hrou, nebo velkým baletem. Až do té doby a jen ob čas uvedl se na scenu českého divadla buď nějaký menší balet, anebo dokonce jen nějaké ballabile. Po dlouhých úvahách a debatách rozhodnuto, že má se dávati jako první balet Manzottiho „Excelsior", který hýbal kde kterými prkny prvních divadel operních a ze svého pozlátka sypal do jejich pokladen skutečné zlato. Úspěchem jeho postaráno bylo skutečně o záchranu financí v létě roku 1885. Šlo nyní o to, který balet zvoliti na léto roku 1886.

V Miláně chystal se od autora „Excelsioru" balet „Amor", o kterém šeptala pověst, že bude ještě mnohem lepší nežli „Excelsior". Měl jsem tedy v Miláně očitým shlédnutím přesvědčiti se, co jest na ní pravdy a na „Amoru" dobrého, po případě získati v Italii některý balet jiný.

Podíval jsem se na „Amor" ve Scale, a sice, abych při značném nákladu, jenž by býval na něj nutný, měl bezpečný úsudek, hned dva večery za sebou. Ale spatřiv jej, nabyl jsem přesvědčení, že tento produkt umění choreografického v Praze by se nelíbil. Proto jsem z něho zakoupil jen poslední efektní obraz.

Moderní balety italské mají totiž s veškerou divokou zvěřinou společno, že se mohou vysekávati po kusech.

Od výborného agente drammatico cavaliere Alessandro Fano, jenž později nejednou prokázal Národnímu divadlu služby podstatné, a neméně výtečného professore E. Carozzi — cavaliere jest v Italii každý třetí člověk, ale pod professore nepřivede to tam vůbec nikdo — zvěděl jsem, že kromě „Excelsioru", který již po několik let byl tančen v největším počtu operních divadel

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

měl do sebe tolik kouzla novosti, pokladův uměleckých a krás přírodních, že již bohatou rosou jich samých duše a duch se občerstvovaly, při tom klidem se sbíraly — a s novou sílou k nové práci se vracely.

Takovým zkypřením sil působily zvláště cesty přes Alpy, na kterých jsem žil pozorování světa italského. Dýchal jsem povětří jednotlivých jeho rajských pásem, hledal v minulosti a stopoval v přítomnosti všechny ty podmínky, pro které v něm vždycky mohlo rozkvétati umění a nésti svoje bohaté zlaté plody tak jako ty jeho sady zelených košatých stromů svoje zlatá jablka. Tu všímal jsem sobě typů lidí, pozoroval způsob jejich chování a jednání, sterýma očima díval se na všechno, co šumělo kolem mne, a hrouže se do svých dojmů, snův a představ, žil jsem chvíle patřící jen mně samému — výlučně mně.

Ostatně již i sám italský svět divadelní vábil k sobě jak nynější svojí způsobou tak tím, že Italie byla sklenníkem, ze kterého květina umění divadelního, do něho od východu donesená, rozšířila se po celé ostatní Evropě. Tak jako palma, přivezená z Východu do italského Ospedaletti a sousední Bordighery. Evropě vzniklo sice umění divadelní v Řecku, a to od tragedií, oněch nejstarších hudebních dramat, až po divadlo loutkové. Ale veškero to dramatické a divadelní umění Řecka zhynulo ve své vlasti ne na staletí, nýbrž na tisíceletí, a zachovalo se ostatnímu světu jen tím, že odnože i zrna jeho přenesena byla živlem řeckým na západ, do Italie.

Tady, pod slunečnou střechou moci a přízně velikých a všeobecné záliby menších, nalezlo půdu nejúrodnější, prosycenou všemi prvky, jeho klíčení, vzrůstu a květu příznivými. Rozplodilo se v ní skutečně tak, že je nedokázaly vyhubit ani takové bouře, které rozbily v trosky samu římskou říši. Trvajíc na počátku činohrou a baletem a rozrodivši se u všechny druhy činohry, vypučelo posléze dramatické umění italské ze starých kořenů řeckých i ve tvar a květ opery.

A všemi těmito druhy svými i jejich odrůdami rozmohlo se odtud po celém světě románském a z něho po germánském a slovanském, obepínajíc všechny větve lidstva evropského a

Digitized by Google

nových dílů světa tím čarem svým, jenž vedle kouzla všeho ostatního umění pomáhá šlechtit a povznášeti mysl k těm výšinám, na kterých duch lidský neunavně touží zříditi sobě konečně jednou obec jasně slunného, nehynoucího a bohu podobného člověčenství.

Ký div, že mne Italie mohla vábiti již i tím jediným oborem svého duchového života, do kterého vlny života i mne zanesly. Táhla k sobě arci i veškerým svým kouzlem ostatním. —

*

Poprvé vybral jsem se do Italie roku 1886. Z Prahy večer 15. února na Mnichov, odtud přes Alpy na Alu, Veronu a Milán.

Žádostiv poznati, byť i z jediného představení, operu mnichovskou, která spolu s vídeňskou a drážďanskou tvořila tou dobou trojici prvních oper německých, zastavil jsem se v Mnichově. Ve dne zabraly mne sbírky, večer 16. února Mozartův „Don Juan" v provedení vskutku znamenitém. —

V duševní hlavě Italie byl duševním středem mého poslání Giuseppe Verdi, ten velký duch a hudební božstvo Vlachů z konce věku devatenáctého, k němuž i nejednou později jsem chvátal.

Nejbližší okruh velikého mistra dal mi současně poznati básníka-skladatele Arriga Boita. Uviděl jsem jej poprvé v jeho přívětivě hezkém přízemním bytu poblíže veřejných sadů. Postava jeho i tvář mne překvapily: ani v jedné ani ve druhé nic rázu italského. V hovoru jsem toho se dotkl a zvěděl také hned, proč v typu štíhlé, každým coulem aristokratické postavy a ve tvaru hlavy nespatřuji Itala: jeť Boito svou národností Vlach, ale po matce i vzezřením úplný Slovan-Polák. Sám zná polsky jen málo slov, ale svůj polský původ po matce ani sám nezapírá, aniž by mohl zapříti.

Bylo mi známo, že po svém „Mefistofelovi" — dávaném v Praze v divadle prozatímném i v Národním (9. prosince 1885) — jal se Boito komponovati novou operu „Nero". Nemohl jsem tedy jej nežádati, aby také při ní pamatoval na naše Národní

Digitized by Google

měl do sebe tolik kouzla novosti, pokladův uměleckých a krás přírodních, že již bohatou rosou jich samých duše a duch se občerstvovaly, při tom klidem se sbíraly — a s novou sílou k nové práci se vracely.

Takovým zkypřením sil působily zvláště cesty přes Alpy, na kterých jsem žil pozorování světa italského. Dýchal jsem povětří jednotlivých jeho rajských pásem, hledal v minulosti a stopoval v přítomnosti všechny ty podmínky, pro které v něm vždycky mohlo rozkvétati umění a nésti svoje bohaté zlaté plody tak jako ty jeho sady zelených košatých stromů svoje zlatá jablka. Tu všímal jsem sobě typů lidí, pozoroval způsob jejich chování a jednání, sterýma očima díval se na všechno, co šumělo kolem mne, a hrouže se do svých dojmů, snův a představ, žil jsem chvíle patřící jen mně samému — výlučně mně.

Ostatně již i sám italský svět divadelní vábil k sobě jak nynější svojí způsobou tak tím, že Italie byla sklenníkem, ze kterého květina umění divadelního, do něho od východu donesená, rozšířila se po celé ostatní Evropě. Tak jako palma, přivezená z Východu do italského Ospedaletti a sousední Bordighery. Evropě vzniklo sice umění divadelní v Řecku, a to od tragedií, oněch nejstarších hudebních dramat, až po divadlo loutkové. Ale veškero to dramatické a divadelní umění Řecka zhynulo ve své vlasti ne na staletí, nýbrž na tisíceletí, a zachovalo se ostatnímu světu jen tím, že odnože i zrna jeho přenesena byla živlem řeckým na západ, do Italie.

Tady, pod slunečnou střechou moci a přízně velikých a všeobecné záliby menších, nalezlo půdu nejúrodnější, prosycenou všemi prvky, jeho klíčení, vzrůstu a květu příznivými. Rozplodilo se v ní skutečně tak, že je nedokázaly vyhubit ani takové bouře, které rozbily v trosky samu římskou říši. Trvajíc na počátku činohrou a baletem a rozrodivši se u všechny druhy činohry, vypučelo posléze dramatické umění italské ze starých kořenů řeckých i ve tvar a květ opery.

A všemi těmito druhy svými i jejich odrůdami rozmohlo se odtud po celém světě románském a z něho po germánském a slovanském, obepínajíc všechny větve lidstva evropského a

Digitized by Google

nových dílů světa tím čarem svým, jenž vedle kouzla všeho ostatního umění pomáhá šlechtit a povznášeti mysl k těm výšinám, na kterých duch lidský neunavně touží zříditi sobě konečně jednou obec jasně slunného, nehynoucího a bohu podobného člověčenství.

Ký div, že mne Italie mohla vábiti již i tím jediným oborem svého duchového života, do kterého vlny života i mne zanesly. Táhla k sobě arci i veškerým svým kouzlem ostatním. —

*

Poprvé vybral jsem se do Italie roku 1886. Z Prahy večer 15. února na Mnichov, odtud přes Alpy na Alu, Veronu a Milán.

Žádostiv poznati, byť i z jediného představení, operu mnichovskou, která spolu s vídeňskou a drážďanskou tvořila tou dobou trojici prvních oper německých, zastavil jsem se v Mnichově. Ve dne zabraly mne sbírky, večer 16. února Mozartův „Don Juan" v provedení vskutku znamenitém. —

V duševní hlavě Italie byl duševním středem mého poslání Giuseppe Verdi, ten velký duch a hudební božstvo Vlachů z konce věku devatenáctého, k němuž i nejednou později jsem chvátal.

Nejbližší okruh velikého mistra dal mi současně poznati básníka-skladatele Arriga Boita. Uviděl jsem jej poprvé v jeho přívětivě hezkém přízemním bytu poblíže veřejných sadů. Postava jeho i tvář mne překvapily: ani v jedné ani ve druhé nic rázu italského. V hovoru jsem toho se dotkl a zvěděl také hned, proč v typu štíhlé, každým coulem aristokratické postavy a ve tvaru hlavy nespatřuji Itala: jeť Boito svou národností Vlach, ale po matce i vzezřením úplný Slovan-Polák. Sám zná polsky jen málo slov, ale svůj polský původ po matce ani sám nezapírá, aniž by mohl zapříti.

Bylo mi známo, že po svém „Mefistofelovi" — dávaném v Praze v divadle prozatímném i v Národním (9. prosince 1885) — jal se Boito komponovati novou operu „Nero". Nemohl jsem tedy jej nežádati, aby také při ní pamatoval na naše Národní

Digitized by Google

měl do sebe tolik kouzla novosti, pokladův uměleckých a krás přírodních, že již bohatou rosou jich samých duše a duch se občerstvovaly, při tom klidem se sbíraly — a s novou sílou k nové práci se vracely.

Takovým zkypřením sil působily zvláště cesty přes Alpy, na kterých jsem žil pozorování světa italského. Dýchal jsem povětří jednotlivých jeho rajských pásem, hledal v minulosti a stopoval v přítomnosti všechny ty podmínky, pro které v něm vždycky mohlo rozkvétati umění a nésti svoje bohaté zlaté plody tak jako ty jeho sady zelených košatých stromů svoje zlatá jablka. Tu všímal jsem sobě typů lidí, pozoroval způsob jejich chování a jednání, sterýma očima díval se na všechno, co šumělo kolem mne, a hrouže se do svých dojmů, snův a představ, žil jsem chvíle patřící jen mně samému — výlučně mně.

Ostatně již i sám italský svět divadelní vábil k sobě jak nynější svojí způsobou tak tím, že Italie byla sklenníkem, ze kterého květina umění divadelního, do něho od východu donesená, rozšířila se po celé ostatní Evropě. Tak jako palma, přivezená z Východu do italského Ospedaletti a sousední Bordighery. Evropě vzniklo sice umění divadelní v Řecku, a to od tragedií, oněch nejstarších hudebních dramat, až po divadlo loutkové. Ale veškero to dramatické a divadelní umění Řecka zhynulo ve své vlasti ne na staletí, nýbrž na tisíceletí, a zachovalo se ostatnímu světu jen tím, že odnože i zrna jeho přenesena byla živlem řeckým na západ, do Italie.

Tady, pod slunečnou střechou moci a přízně velikýchı a všeobecné záliby menších, nalezlo půdu nejúrodnější, prosycenou všemi prvky, jeho klíčení, vzrůstu a květu příznivými. Rozplodilo se v ní skutečně tak, že je nedokázaly vyhubit ani takové bouře, které rozbily v trosky samu římskou říši. Trvajíc na počátku činohrou a baletem a rozrodivši se u všechny druhy činohry, vypučelo posléze dramatické umění italské ze starých kořenů řeckých i ve tvar a květ opery.

A všemi těmito druhy svými i jejich odrůdami rozmohlo se odtud po celém světě románském a z něho po germánském a slovanském, obepínajíc všechny větve lidstva evropského a

Digitized by Google

nových dílů světa tím čarem svým, jenž vedle kouzla všeho ostatního umění pomáhá šlechtit a povznášeti mysl k těm výšinám, na kterých duch lidský neunavně touží zříditi sobě konečně jednou obec jasně slunného, nehynoucího a bohu podobného člověčenství.

Ký div, že mne Italie mohla vábiti již i tím jediným oborem svého duchového života, do kterého vlny života i mne zanesly. Táhla k sobě arci i veškerým svým kouzlem ostatním. —

*

Poprvé vybral jsem se do Italie roku 1886. Z Prahy večer 15. února na Mnichov, odtud přes Alpy na Alu, Veronu a Milán.

Žádostiv poznati, byť i z jediného představení, operu mnichovskou, která spolu s vídeňskou a drážďanskou tvořila tou dobou trojici prvních oper německých, zastavil jsem se v Mnichově. Ve dne zabraly mne sbírky, večer 16. února Mozartův „Don Juan" v provedení vskutku znamenitém. —

V duševní hlavě Italie byl duševním středem mého poslání Giuseppe Verdi, ten velký duch a hudební božstvo Vlachů z konce věku devatenáctého, k němuž i nejednou později jsem chvátal.

Nejbližší okruh velikého mistra dal mi současně poznati básníka-skladatele Arriga Boita. Uviděl jsem jej poprvé v jeho přívětivě hezkém přízemním bytu poblíže veřejných sadů. Postava jeho i tvář mne překvapily: ani v jedné ani ve druhé nic rázu italského. V hovoru jsem toho se dotkl a zvěděl také hned, proč v typu štíhlé, každým coulem aristokratické postavy a ve tvaru hlavy nespatřuji Itala: jeť Boito svou národností Vlach, ale po matce i vzezřením úplný Slovan-Polák. Sám zná polsky jen málo slov, ale svůj polský původ po matce ani sám nezapírá, aniž by mohl zapříti.

Bylo mi známo, že po svém „Mefistofelovi" — dávaném v Praze v divadle prozatímném i v Národním (9. prosince 1885) — jal se Boito komponovati novou operu „Nero". Nemohl jsem tedy jej nežádati, aby také při ní pamatoval na naše Národní

Digitized by Google

a po Italii jemu dovolil ji provozovati. Skladatel-básník dal mi slib — ale bohužel až dosud opery té jsme nepoznali. Rok co rok jsem doufal, že přinesu z Milána do Prahy „Nerona". Kolem práce snuly se již celé legendy. Ale kdykoli jsem na svých cestách v Italii po díle se tázal, odpovídal Arrigo Boito:

„Snad za rok."

Neřekl nikdy, že přestal pracovati. Ale až dosud dílo dokončeno není — a bojím se, že Boitova „Nerona" vůbec nespatříme.

Litovati toho dlužno tím více, čím více krás v sobě chovají sceny „Mefistofela" — a tím více, an právě Boito byl, jenž první v Italii jal se komponovati směrem moderně dramatickým a jemu tam cestu razil. Nezůstal na počátku ušetřen zklamání: „Mefistofeles" při premieře ve Scale pro novost slohu moderního, Vlachům tehda ještě naprosto cizího, propadl tak důkladně, že zneuznaný maestro hned po představení sebral partituru díla pod paži a nedal operu více provozovati. Ale za nedlouho časy a s nimi hudební názory se změnily. V Italii způsobily div, že Boitův děsně propadlý „Mefistofeles" slavil tam po jisté době úspěchy, za kterými daleko zůstávala sta jiných oper italských. A dostav se pak i za hranice Italie došel na severu ještě mnohem většího ocenění nežli ve vlasti. —

Od jiných mladších skladatelů italských přelétla Alpy v sedmdesátých a osmdesátých letech věku devatenáctého sotva jejich jména. Teprve když roku 1890 na slova výborného Vergova dramatu povstala Mascagniho opera „Sedlák kavalír" a verismo, v literatuře oprávněné, chtělo býti napodobeno také v hudbě, vynořila se i pro ostatní Evropu z mléčné dráhy italské skladby operní nová jména, z nichž Leoncavallovo a Puciniho nejlépe proslula. A ještě před těmi jméno Franchettiho, jenž proti verismu zůstával na krajním polu starého romantismu.

V letech sedmdesátých a osmdesátých jen Ponchielliho „Gioconda" šla Evropou (koncem dubna 1890 uviděl jsem ji v Berlíně), ale ani ta neudržela se nikde trvale. Ponchielliho na živu jsem nestihl. Zemřelť v Miláně právě počátkem roku 1886, nedlouho před mým příchodem. Vypravovali mně ještě o nádherném po-

Digitized by Google

hřbu vystrojeném komponistovi, jenž v Italii se těšil jménu velice zvučnému nejen svou „Giocondou", nýbrž také operami „Promessi sposi", „Lina", „Gli Lituani" (Litvané), „Marion Delorme", „Figliuol prodigo" a „Parlatore eterno".

Výrazná tvář jiného skladatele italského, Gomeza, původem Brasilce, — autora oper „Fosca", „Maria Tudor", „Salvator Rosa", a „Guarany" — hned prvním setkáním navždy se mi vryla do paměti. —

Z mladších skladatelů italských považovali tenkráte v Miláně — a tedy v celé Italii — za nejvíce nadaného maestra Catalaniho, rovněž v Miláně žijícího. Ze tří jeho prací — „Elda", „Dejanice", „Edmea" — poslední právě se připravovala v únoru v Miláně a byla mi velice chválena od dra Filipiho, považovaného za prvního hudebního kritika milánského. Zvěděl jsem také, že současně se dává „Dejanice" ve vlaské opeře v Nizze. Zajev tam seznal jsem ji. Ale neučinila na mne dojmu takového, abych ji byl hleděl získati. Skutečně také, když ji později uvedlo na scenu zemské německé divadlo pražské, nedoznala ani tady úspěchu. Za to uviděl jsem v Nizze Donizettiho rozkošnou komickou operu „Don Pasquale" a zakoupil ji pro Národní divadlo po svém návratu do Milána spolu s Verdiovou operou „Forza del destino". Ale kromě těchto starších děl přál jsem sobě přinésti do Prahy ukázku novodobého tvoření italského.

Více než „Dejanice" líbila se mně v Miláně hudebně i slovně „Edmea", jejíž děj vložen byl do Čech. Získal jsem ji tehdy od domu Luccova. Ale v nejbližší době nebylo v Národním divadle kdy ji vypraviti. Dávalať se v tom roce poprvé celá řada oper, jichž každá vyžadovala obsáhlého studia. Byly to Smetanův „Dalibor", jenž teprve nyní ve výtečném podání celkovém a zvláště s paní Terezou Arklovou jako Miladou byl vzkříšen k trvalému životu, Rossiniho „Vilém Tell", Gounodův „Romeo a Julie", Verdiův „Rigoletto", Goldmarkova „Sábská královna", Hřímalého „Zakletý princ", Kličkova „Spanilá mlynářka", Kovařovicova „Cesta oknem", Zavrtalova „Myrha", Bendlovi „Černohorci". Glinkův „Ruslan a Ludmila", Lortzingovi „Pytlák" a „Car a tesař", Auberův „Fra Diavolo", Moniuszkova „Halka" a Meyerbeerův

Digitized by Google

„Robert ďábel". Nedošlo tedy v tom roce ku provozování „Edmee", a když později v oboru italské opery Verdiův „Otello" výhradní pozornost k sobě obrátil a neúspěch „Dejanice" v Praze varoval před následováním, zůstala „Edmea" úplně odložena. Však ani Verdiova opera „Forza del destino", patřící k nejlepším pracím velikého mistra, kterou jsem rovněž přivezl z Milána, nedostala se dosud na jeviště Národního divadla. Pro nedostatek času a tíseň, jakou v něm sobě od samého počátku působila činohra s operou. Donizettiho „Don Pasquale" sehrán byl u nás počátkem roku 1895. —

Navštíviv mladého maestra Catalaniho, nevěděl jsem ani, že mu způsobím radost, jaká byla patrna z jeho slov i líce. Netušil jsem také, že lesk jeho velikých černých očí jest leskem horečným, věštícím blízké zhasnutí života. Skladatel byl mile překvapen, že cizinec se interesuje o jeho dílo. Ve slovech jeho bylo patrno nejen nadšení pro hudbu, které se posvětil, nýbrž i všeobecné vzdělání a tužba po dosažení cílů vysokých. Ale smrt, vyšklebující se lidským snahám a plánům, neohlížela se ani tady na vlohy a vzlet ducha; skosila mladého skladatele dříve, než mohl dospěti výšin, po kterých toužil.

*

Procházel jsem se Milánem, dýchal v jeho prostornosti a vzácnosti, viděl jeho bohatství, prohlédl sobě podvaly té jeho vzácnosti — ty jeho staré velebné budovy, sbírky umělecké a jednotlivá díla toho druhu, jakého jest Lionardova da Vinci Večeře Páně — a toulal se večer a v noci, když život pouliční nejvíce v něm proudí, jeho corsy, náměstími a Gallerií Viktora Emanuela, kterou Milán jakoby v době moderní býval chtěl závoditi s ohromnými stavbami starověku římského.

Pozoroval jsem krásné milánské dámy, ženy a dívky podlouhlých lící, aristokratického držení těla s černým hedvábným závojem krajkovým na hlavě, i vzpomněl sobě, že naše tehdejší prima ballerina Paltrinieri jest právě toho typu i té noblessy dam a dívek milánských, pozoroval služky a chůvy ze severní Lombardie s bohatou ozdobou vlasů, polokruhem to jehlic

Digitized by Google

o velkých kulatých hlavičkách ze stříbra, pozoroval statné piemontské důstojníky, paradující den co den na hlavním náměstí, lid milánský i venkovský. A když nezvyklý mně do té doby italský hluk veřejných míst živého Milána příliš na mne doléhal, vybral jsem se do Milána mrtvých, na ohromné, krásou budov i pomníkův a celkovým uspořádáním velkolepé svaté pole milánské. —

V pestrém mihotání nového mně ústředí nezapomínal jsem arci, býti práv svému hlavnímu poslání. Obeznamoval jsem se s divadelními poměry milánskými, typickými pro všechnu ostatní Italii, navazoval přímé styky s prvními hudebními domy, informoval se o soudobých nejlepších činohrách a umělcích italských. Nalezl jsem dramatickou zpěvačku slečnu Matildu Ricciovou, která, vzpomínajíc na pohostinské hry své příbuzné signoriny Ricciové v Praze, byla ochotna v případě engagementu naučiti se jazyku českému tak, aby v něm mohla zpívati se správnou výslovností; navštívil milánské školy baletní, z nichž primy balleriny vycházejí na první jeviště světa; našel učitelku staré nejdokonalejší školy zpěvu italského, jež byla ochotna přijmouti jednotlivé české aspirantky zpěvu operního.

Mimo jiné měl jsem za určitý úkol rozhodnouti, zdali nový balet „Amor“ jest té jakosti a působivosti, aby mohl býti pokladně Národního divadla jistým osvěžením před hrozící jí vyprahlostí za úpalu letního.

První léto v Národním divadle — r. 1884 — učinilo nám jisté malé překvapení. Ačkoliv bylo prvním po otevření divadla a mohlo se právem souditi, že v divadle potrvá po celý rok příliv, způsobený v uplynulé zimě otevřením budovy a její činnosti, dotvrdil měsíc srpen starou divadelní zkušenost, že slunce svou přitažlivostí na venek jest přece mocnější nežli divadlo se všemi svými lákadly. A to bylo v prvním létě po otevření divadla a tenkráte, kdy kromě Národního divadla sloužilo účelům jeho i letní Nové české divadlo. Což mohlo přijíti teprve v pozdějších letech a bez Nového českého!

Nezbylo tedy leda v čas ohlížeti se, čím by neblahý vliv letních měsíců na divadlo poněkud se vyrovnal. Na zvýšení subvence

Digitized by Google

zemské nebylo tehda pomyšlení. K náležité pro Národní divadlo výši dovedli jsme ji teprve při jednání o novou smlouvu r. 1900. Spustiti v době letní rej operett, jež druhdy udržovaly na živu divadlo prozatímné, mohlo skončiti osudně pro operu a seriosní pěstování umění vůbec. Docíliloť se na štěstí toho, že v prvních letech po otevření Národního zůstaly z něho vůbec vyloučeny i hrubá fraška i operetta.

Pomoc kynula nějakou výpravnou hrou, nebo velkým baletem. Až do té doby a jen ob čas uvedl se na scenu českého divadla buď nějaký menší balet, anebo dokonce jen nějaké ballabile. Po dlouhých úvahách a debatách rozhodnuto, že má se dávati jako první balet Manzottiho „Excelsior", který hýbal kde kterými prkny prvních divadel operních a ze svého pozlátka sypal do jejich pokladen skutečné zlato. Úspěchem jeho postaráno bylo skutečně o záchranu financí v létě roku 1885. Šlo nyní o to, který balet zvoliti na léto roku 1886.

V Miláně chystal se od autora „Excelsioru" balet „Amor", o kterém šeptala pověst, že bude ještě mnohem lepší nežli „Excelsior". Měl jsem tedy v Miláně očitým shlédnutím přesvědčiti se, co jest na ní pravdy a na „Amoru" dobrého, po případě získati v Italii některý balet jiný.

Podíval jsem se na „Amor" ve Scale, a sice, abych při značném nákladu, jenž by býval na něj nutný, měl bezpečný úsudek, hned dva večery za sebou. Ale spatřiv jej, nabyl jsem přesvědčení, že tento produkt umění choreografického v Praze by se nelíbil. Proto jsem z něho zakoupil jen poslední efektní obraz.

Moderní balety italské mají totiž s veškerou divokou zvěřinou společno, že se mohou vysekávati po kusech.

Od výborného agente drammatico cavaliere Alessandro Fano, jenž později nejednou prokázal Národnímu divadlu služby podstatné, a neméně výtečného professore E. Carozzi — cavaliere jest v Italii každý třetí člověk, ale pod professore nepřivede to tam vůbec nikdo — zvěděl jsem, že kromě „Excelsioru", který již po několik let byl tančen v největším počtu operních divadel

Digitized by Google

Digitized by Google

zemské nebylo tehda pomyšlení. K náležité pro Národní divadlo výši dovedli jsme ji teprve při jednání o novou smlouvu r. 1900. Spustiti v době letní rej operett, jež druhdy udržovaly na živu divadlo prozatímné, mohlo skončiti osudně pro operu a seriosní pěstování umění vůbec. Docíliloť se na štěstí toho, že v prvních letech po otevření Národního zůstaly z něho vůbec vyloučeny i hrubá fraška i operetta.

Pomoc kynula nějakou výpravnou hrou, nebo velkým baletem. Až do té doby a jen ob čas uvedl se na scenu českého divadla buď nějaký menší balet, anebo dokonce jen nějaké ballabile. Po dlouhých úvahách a debatách rozhodnuto, že má se dávati jako první balet Manzottiho „Excelsior", který hýbal kde kterými prkny prvních divadel operních a ze svého pozlátka sypal do jejich pokladen skutečné zlato. Úspěchem jeho postaráno bylo skutečně o záchranu financí v létě roku 1885. Šlo nyní o to, který balet zvoliti na léto roku 1886.

V Miláně chystal se od autora „Excelsioru" balet „Amor", o kterém šeptala pověst, že bude ještě mnohem lepší nežli „Excelsior". Měl jsem tedy v Miláně očitým shlédnutím přesvědčiti se, co jest na ní pravdy a na „Amoru" dobrého, po případě získati v Italii některý balet jiný.

Podíval jsem se na „Amor" ve Scale, a sice, abych při značném nákladu, jenž by býval na něj nutný, měl bezpečný úsudek, hned dva večery za sebou. Ale spatřiv jej, nabyl jsem přesvědčení, že tento produkt umění choreografického v Praze by se nelíbil. Proto jsem z něho zakoupil jen poslední efektní obraz.

Moderní balety italské mají totiž s veškerou divokou zvěřinou společno, že se mohou vysekávati po kusech.

Od výborného agente drammatico cavaliere Alessandro Fano, jenž později nejednou prokázal Národnímu divadlu služby podstatné, a neméně výtečného professore E. Carozzi — cavaliere jest v Italii každý třetí člověk, ale pod professore nepřivede to tam vůbec nikdo — zvěděl jsem, že kromě „Excelsioru", který již po několik let byl tančen v největším počtu operních divadel

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

italských, dává se v Janově balet „Rhodope“ od Grassiho a v Nizze „Sirena“ od Feltera.

Vydal jsem se proto a rád do Janova. Bylyť z knih moje představy o tomto městě takové, že jsem v pravdě ani dočkati se nemohl chvíle, ve které spatřím Janov a moře, moře jihu, a to poprvé ve svém životě. —

*

Svou čarovností Janov mne překonal. Přijdeš do něho ze severu a zdá se ti, že se nenalézáš v městě skutečném, jen lidmi vystavěném, ale že jsi se octl uprostřed jakéhosi výtvoru fantasie. Vidíš nesčíslné paláce a fantastické chrámy, vidíš ulice o starých domech závratně vysokých, tmavé, sotva se stuhou nebes nad nimi, a tak úzké, že rozepna ruce pohodlně se v nich dotýkáš jejich domů protějších, vidíš opět bílé smějící se villy volně postavené v moři vzduchu a světla a v zahradách tak luzných, jaké ti nikdy nekouzlily ani tvoje sny; vidíš přístav s celými lesy stožárů; vidíš moře a vidíš tvrdě modrou vysokou oblohu i slunce jihu, které do tebe pálí paprsky africkými, co zatím s okolních Alp starý sever tě úsměvně pozdravuje sněhem, na jejich temenech se bělajícím.

A všechno to vyvstává před tebou od moře, korábův a parníkův vždy výš a výše v ohromný, pestrý a zrovna mámivý obraz krásy úchvatné.

Ať díváš se naň s moře nebo s některé věže, ať se procházíš městem a jeho hlučivými davy, nebo vzdálen lidí z některého čarovného koutka pozoruješ ten jeho ještě čarovnější obraz — mlčky, slova neschopen na všechno hledíš a poznáváš, že je skoro nutno pamatovati sama sebe, kterak to všechno není pouhý sen tvojí snad horečně pracující lebky, nýbrž město skutečné. Zavřeš oči a jest ti, jakoby při nejbližším pootevření jich měl tobě zmizeti celý ten přelud, jehož pohledem nasytit se tobě nelze — že ti po něm zůstane jen holý břeh, něco starých italských kamenných chat a nějaká ta barka na moři. Ale všechno, co jsi viděl, trvá dále před tebou, všechno jeví se býti skutečno

Digitized by Google

a celý ten velkolepý obraz, jak jej vytvořila staletí, pokolení lidu zde pracujícího, bojujícího i plavícího, a nádhery plná příroda, celý ten obraz zůstává nehnut před tebou a znova a znova tebe unáší.

A moře! Benátky plují na své tiché dumavé laguně — Janov trůní nad mořem. Nad mořem jihu, se světovým přístavem, nad mořem ne sice tak obrovským jako západní oceán, ale tak krásným jak sám Janov a celá Italie.

Krásu velikou nikdy najednou nevystihneš a krásu moře prvním okamžikem naprosto nepoznáš. Moře ji tobě odhaluje jen znenáhla, chvíli za chvílí, hodinu po hodině. Ale čím více je pozoruješ, tím více krásy z jeho hlubin se ti vynořuje. A jedeš-li s Alp dolů k Janovu, tu i samo vodstvo jeho jen po kusech tobě se podává.

Když vyrazili jsme z tunelu a v zimě náhle ovanul líce teplý vzduch jara, vyhlížel jsem nedočkavě v pravo v levo z oken, brzo-li se mi zjeví boží tvář moře. Ale v pravo v levo stále jenom skály, stromy.

Netrpěliv, proti všem předpisům vyložím se z okna, hledě směrem letícího vlaku. A náhoda mi přeje. Na obzoru jižním zasvitne mezi horami výsek vodní hladiny, paprsky slunce v tekuté stříbro změněné.

„Moře!“ pravím k sobě vytržen.

Ale v téže chvíli lesklá plocha zmizela. Zahnul vlak — moře zapadlo do skal jako začarováno a více neukázalo se. Teprve kdy jsme s hor vlakem padali již do samého Janova, tu mezi vysokými, křiklavě pomalovanými činžáky pobřeží tady kus, onde kus moře prokmitovalo. A i když jsem první cestou z hôtelu k němu spěchal, uviděl jsem nejprve jen jeho část, jen jeho přístav ohromnými plavidly skoro pokrytý.

A ta část byla hrozná — špinavě žlutá, jak vyvržený obsah žaludku. Obcházelať tehdy po Janově, Benátkách a všech jiných přístavních městech Italie cholera. Představoval jsem si ji v obličeji asi té barvy, jakou právě způsobily janovskému přístavu prachy a kalné vody, sypané a lité k vůli ní do jeho kanálů a do samého moře přístavu.

Digitized by Google

Celé, velebné a krásné, barvy jasně modré a s pruhy stříbrnými rozložilo se přede mnou moře teprve, když vystoupil jsem později nad město a díval se na jih, přes Janov, přístav a po zářící sláni až do nedohledné dálky, ve které se již přímo s nebem snoubilo. A vždy nové a nové krásy jeho poznával jsem později na Rivieře, kdy celé hodiny a dny po jeho březích jsem chodil, a pozoroval je na místech a v denních dobách nejrůznějších. A čím déle jsem se v moře ztápěl, tím více těch krás z něho mi vystoupalo — až jsem došel poznání, že jsou nevyvážné, vždy nové, vždy více překvapující a vždy více uchvacující.

Tak jako láska. —

Zůstal jsem v Janově dva dny a opustil jej hladov po jeho půvabech. Navštívil jsem v něm i divadlo a poznal, že balet „Rhodope" jest tak prázdný jako „Sirena", kterou mi za několik dní bylo dáno uviděti v Nizze. Okusiv pak uprostřed zimy jara, či spíše již léta Janova, a nemoha dosti nadívati se na přírodu jeho zahrad a všeho okolí, byl jsem chycen neodolatelnou touhou, poznati pokud možná celý ten rajský lem ligurského moře, do něhož Janov tvoří bránu tak nádhernou.

Vybral jsem se tedy třetího dne dále na Rivieru západní, prodlel týden v jejím čarovném ovzduší a vrátil se potom na několik dní ještě do Milána. Teprve když se tam ukončilo všechno moje jednání, Národního divadla se týkající, dal jsem se na zpáteční cestu k domovu. Vedla mne na Benátky, k té královské vdově Italie, jejíž diademem jest svatý Marek a perlovým šperkem na šíji řada bílých palácův na Canalu grande. —

*

Opustiv odpoledne Milán jel jsem širou rovinou lombardskou k Benátkám. Uprostřed zimní šedě a nepatrné zeleně vodou protékaných rolí jezero gardské poskytovalo překvapující barevný obraz svou velikou plochou od Brescie k Desenzanu a následujícím pak dlouhým pruhem k Peschieře. Hořelo téměř nejhlubší emailovou modří, jejíž odraz oblékal všechny okolní

*

Digitized by Google

vrchy nejjemnějším azurovým závojem od jejich žlutavých pat až po hlavy, zahalené ještě bělavým sněhem. Byl to neobyčejný zjev uprostřed ostatní přírody; po celou dobu co se jevil, nemohl, jsem s něho oka strhnouti. —

Do Benátek dorazil jsem v noci a nikdy nezapomenu na dojem, jakým na mne působil můj do nich vstup.

V nádraží obvyklý šramot a rozruch, jaký všady působí příjezd vlaku. To bylo i se sluhou hôtelu, ve kterém jsem chtěl sestoupiti, ještě pokračování světa dosavadního obvyklého. Ale ve dvou minutach svět docela nový.

Několik kroků z budovy nádražní — přede mnou voda, černá gondola, na ní vysoká postava plavce a na pevné ještě zemi před ní starý jak Čas bělovlasý člověk s lucernou, pomáhající mně, abych pevně vstoupil do loďky. Vkročil jsem do ní, usedl v budce, jak mně bylo ukázáno, a slyšel, jak můj kufr se klade kamsi přede mne. Domníval jsem se, že sluha hôtelu do gondoly přisedne. Ale od toho zazněla jen nějaká nesrozumitelná hláska, gondolier odpověděl jinou slabikou, odrazil od nábřeží a loďka se mnou plula.

Po malé chvíli nastalo kolem mne nejhlubší ticho. Jen sem a tam zašplounala voda veslem prudčeji rozrytá. Bleskotala okny gondoly. V dáli míhaly se chvílemi fantastické obrysy jakýchsi bílých budov, jen někde daleko jednotlivé světlo a kolem mne ticho stále hlubší. A když do něho zajelo polohlasné dušené zvolání mého plavce — jako když na hlubinu padající kámen pleskne — a jako pouhým ohlasem ozvala se kdes na vodách slabika jiného člověka, pláň ticha měnila se na to ještě v hlubší tůň a stávala se mi skoro příšernou.

Cosi jako rakev letí mimo: gondola to, kterou jsme potkali. A jinak pusto jako na hřbitově.

V té poušti noci a vody gondolier mohl mne prostě chytit a do vody pohroužit — nikdo by ve světě nebyl zvěděl, že a jak jsem byl dovezen černou lodicí k stínům podsvětí. Vše kolem mne a se mnou připadalo mně jako ve snách.

Teprve po delší rovné jízdě pozoruji, že se konečně blížíme ke stavením. Gondola zahýbá kolem rohu a hlas plavce dáva-

Digitized by Google

jícího o sobě věděti těm, kteří by přijížděli proti němu, mlaská s vlnami vody s prava leva o plochy zdí, vodu svírajících. Jest mi volněji, jedeme městem. Hlasy znějí častěji, okamžikem i krátký hovor s můstku dolů zalétne. Ale po chvíli opět širá voda . . .

Tu běh gondoly se mírní. Vyhlédnu oknem a vidím, že přirážíme k nábřeží. Kdosi mně podává ruku, pomáhaje z loďky. Vystoupím, mám opět pevnou půdu pod sebou. Jiný člověk mne pozdravuje a vede k blízkému hôtelu.

Jsem opět mezi lidmi, jsem opět na světě. Ale v jiném nežli v tom ostatním. Naprosto jiném a tak romantickém, jakoby opravdu nebyl součástí světa ostatního. Benátky připadaly zajisté každému z vás, kdo jste je uviděl, jako div moře. Jako výtvor nějakého čaroděje, který sobě na radost vytvořil šperkovnici s tisícerem skvostů z bílých a červených korálů a na svoji obrovské dlani ji na chvíli vynořil z vodstva lidem na odiv. — Hledíš na tu divukrásnou směs budov, ku které přispěla Byzanc i umění Maurů týmž dílem co ryzí Italie — a jest ti, jakoby ruka, všechno to nad vodou držící, náhle opět mohla sklesnouti s celou tou šperkovnicí do vody, jakoby jedním rázem mohlo všechno opět se ponořiti do té laguny, ze které jakoby jen na chvíli to bylo vyvstalo.

Romantika historických dějů Benátek vyhranila se ve tvary tohoto města a zřídila sobě jimi pomník půvabu čarovného. A nejen v budovách se jeví, laguně a gondolách: přešla i na zevní život města, ba na samy lidi. Janov jest ryčný, kypí životem; v něm lidé plných tváří, vlasů bujících, že ani nemůže je v sebe pojmouti šátek ženy nebo kožešinou vroubená čepice lodníka; vyskakují zespod jich kolem celé hlavy. V Janově všechno vytvořeno sluncem, každý pohyb lidí jeví v sobě přebytek jeho paprsků. V Benátkách všechno ticho, klidno, vážno, veskrze neseno jistou mdlou, unaveností prostouplou a ode všeho těkavého a hlučného se odvracející noblessou. Ale naprosto jinou než milánskou. Měkčí, jemnější. Unylá, téměř průhledná pleť dam, volný pohyb mužů, nedostatek všeho zevního ruchu měst moderních, žádný vůz, žádný kůň, žádný skoro živočich mimo

Digitized by Google

poletující holuby, vše přitlumeno — to všechno jakoby mezi lekníny bylo vyšlo z vod a žilo jen ve světle měsíce. —

Měl jsem Benátkám určen jediný den, ale když jsem je uviděl, pobyl jsem v nich dny tři. A býval bych rád prodlel ještě mnohem déle. Něco magnetického, něco při veškeré pestrosti uklidňujícího, ve sny umění a historie uspávajícího a v chrámu sv. Marka přímo něco mystického z nich do duše line. Vracel jsem se do nich pokaždé, kdykoli jsem zajel do Italie, pravidlem na rozchodnou s ní — k uchování dojmu nejměkčího, nejlíbeznějšího.

Zapadl jsem později do dvou jiných měst, jež zovou Benátkami severu: v Amsterodám a Stokholm. Každé má svou jistou originalitu, Stokholm položení na vodách hnedle vzrušující a jimi i živým rázem svým i částečně budovami až připomínající na jižní město italské s menším přístavem. Ale Amsterodám i Stokholm jsou jen nevlastními bratry, ba jen dalekými bratranci princezny benátské, kterou nalézti možná pouze jedinou, pouze na laguně Adrie. —

Digitized by Google

Z DIVADEL ITALSKÝCH.

Digitized by Google

Digitized by Google

V divadlech jiskří nejen umění, nýbrž i duše národa. Uměním s jeviště, povahou, zvláště temperamentem, v hledišti i s jeviště. Celou povahu národa nemůžeš arci v nich poznati, ale celý jeho temperament. A kromě temperamentu zachytíš i z povahy leccos, a jestliže jsi uvykl to, co padne do sběrné čočky tvého duševního oka, promítati na plochu poněkud pilnějšího pozorování, objeví se tobě záhy na ní kus mosaiky duše národa.

Vkroč do divadel různých národův a za jediný večer v každém poznáš temperament té vrstvy, která je navštěvuje — po několika večerech temperament celého národa, kterým se právě touláš. Padne na tě z diváctva — při činohře uvidíš jej i v umělcích jeviště.

Při opeře podle umělců nesuď. Máť hudba bez odporu konejšivý vliv na své dramatické tlumočníky a kromě toho nutná pozornost ku správnosti zpěvu tlumí živost pěvců tak, že i příslušníci nejživějšího národa evropského bývají na sceně zpola neživi. Největší část italských tenorův a zvláště italské operní sbory jsou toho klassickým dokladem. Co hudba orkestru a zpěv s jeviště v přízemí, ložích a v ráji každým Vlachem jen hraje, odbývají sobě sbory a největší část solistů na jevišti své úlohy

Digitized by Google

s takovým neitalským klidem, že bys s celou chutí na ně křikl, aby pro všechno na světě trochu sebou škubli.

Někdy arci se ti podaří uviděti umělce, kteří jsou nejen pěvci, nýbrž i herci. S takovými se potkáš pravidlem spíše u dam než u mužů. A někdy opět vyskytne se ti na jevišti u některého dosud neznámého operního Rossiho nebo Zacconiho tolik horlivosti pro hru, že přebytkem jejím, zvláště úžasnou gestikulací, bezděky jsi pohnut k upřímnému veselí. —

Přebytek italského temperamentu a kus italské národní povahy nejvíce se pozná v divadlech u diváctva. Jako dobře vychovaný syn severu dostavíš se do některého z prvních divadel operních v čas před osmou, abys nezmeškal a sousedy nerušil. Soudíš pevně, že v divadle takového jména vládne aspoň takový řád, jakému jsi zvyklý z našeho Národního nebo z prvních severních divadel vůbec.

Ale kdež!

Na osmou určen začátek opery — o osmé není v orkestru ani polovina professorův ani kapelník a v hledišti na sedadlech kromě cizinců skoro nikdo. Jen v zadu na místě k stání koulí se a vyskakuje několik klubek enthusiastův horlivě rokujících. Sedadla teprve po osmé znenáhla se zalidňují a lože ještě později. Začne-li obyčejné představení o čtvrt hodiny později než jak ustanoveno — pouze o velikých operních premierách bývá trochu přesnější pořádek — není v Italii pranic zmeškáno. Však valná část obecenstva zkracuje sobě dosti dlouhý pobyt v divadle i tím, že dochází k opeře o půl hodiny později, i tím, že se v něm velice živě baví hovorem i v době hry samy.

Divadlo v Italii slouží davům obecenstva především k zábavě. Někdy výlučně. Snad sobě poněkud všímají neznámých jim novinek. Ale jak kdo některé opeře jednou byl přítomen, poslouchá hudbu již jen jedním uchem a když nemá právě nic lepšího na práci — nemůže-li totiž se známým vyměňovati svůj úsudek, anebo zazní-li z orkestru a jeviště některá zvláště oblíbená arie. V tomto případě umlkne na chvíli zábava mezi sousedy na sedadlech a polohlasný neb i hlasitý hovor v ložích, v obecenstvu zavládne

Digitized by Google

pozornost, přerušovaná jen známkami pochvaly nebo hany zpěvákům.

A jestliže s arií nebo jiným oblíbeným místem melodickým, jež orkestr výrazně provázel, ukončí se také akt, zazní po zuřivém applausu táž melodie přitlumenými hlasy i v obecenstvu, v okamžení přizvukuje celý domorodý parket i parter, huče a bzuče a polohlasně zpívaje sobě, co byl právě slyšel z orkestru nebo s jeviště. Cizinec překvapen s úsměvem poslouchá, sám ostýchaje se přizvukovati, leda že by už byl také poněkud zdomácněl. Tak bylo za mého pobytu v Janově v divadle Politeama regina Margheritta při opeře „Carmen", v Miláně ve Scale při opeře „Edmea", v baletě „Amor" po sceně Caesarova vjezdu, a nejednou jinde a jindy.

V meziaktích obecenstvo velice živě sobě hledí zábavy buď v ložích nebo foyeru. V ložích se dějí hojné návštěvy, mající tutéž společenskou platnost, jakoby se byly staly v domácích salonech. Některé rodiny vítají pravidlem jen v ložích, doma přijímáním návštěv nerady se rušíce. I ve foyeru divadla della Scala v Miláně také se velmi pohodlně nejen jí a pije, nýbrž i kouří, a to bez nejmenšího zřetele k měkkému koberci, jenž by odhozenou cigarettou nebo hořící voskovou sirkou mohl zcela klidně chytnouti.

I jiných zábav sobě společnost v divadle dopřává. Mezi představením „Aidy" v janovském divadle Carlo Felice objevila se v carnevalu v prosceniové loži, do té doby prázdné, jedna maska — celý bílý zakuklenec se známou podlouhlou italskou larvou. Obecenstvo přestalo se dívati na scenu a soustředilo oči i skla na loži. Za chvíli se tam ukázala druhá stejná, po té třetí a čtvrtá. Pozdravovaly se a živě bavily. Náhle vztáhli všichni čtyři zakuklenci ruce, ukazujíce k loži protější. V té se zdvihala u poprsně maska ve fraku a cylindru s ohromným obličejem. A chvilku na to vešly k ní čtyry jiné v oblecích rokokových. V obou dvou ložích a z jedné do druhé nastala potom velmi nenucená zábava, jež upoutala obecenstvo tak, že zapomínalo úplně na operu, klidně dále odehrávanou, a bavilo se jen maskami, dokud opět nezmizely.

Digitized by Google

Několik mladých synků předních rodin janovských udělalo sobě tento masopustní žert — a jak bylo viděti, k velikému uspokojení váženého publika. Jakou událostí by stala se taková příhoda u nás na severu! Rozhořčení obecenstva, policejní vyvedení z loží, výslechy, odsouzení, poplach v novinách a nějaká malá poprava divadelního ředitelstva — takové asi kotouče prachu by se zdvihly za takovou úžasnou frivolností. V Janově z toho vzešla čtvrthodinná zábava. —

Zajímavo mně bylo, sledovati italskou živost při divadelních hrách, které byly obecenstvu novinkou. Při těch dávalo pozor, někdy až upjatě, a bylo hned u každého aktu neb jednotlivé arie hotovo se svým soudem, ať příznivým ať zlým. Místa, která se líbí, odměňují se ihned potleskem, někdy až hrozným, a voláním po opakování — ta však, která se nelíbí, doznávají náhlého soudu. Syčení, pískot, posměšné „bravi!", volání nejrůznějších málo lichotivých slov — to jest okamžitým údělem témuž skladateli nebo zpěvákovi, kterému třeba před pěti minutami šíleně se tleskalo, nebo volalo „bis", anebo který jest po ukončení aktu zase veleben.

Ital při své zdravím kypící nervosnosti není s to, aby v divadle potlačil na chvíli uspokojení nebo nelibost. Nemůže za to — obojí musí okamžitě vyraziti, ať pochvalou, sdělovanou si navzájem v ložích nebo dávanou na jevo autoru i účinkujícím, ať hanou, vybuchlou ve zničující pískot a zuřivé volání, nebo konečně i v házení oranží a jiných často méně líbezných předmětů na jeviště.

Kdyby po celý akt nic neupoutalo živé italské obecenstvo, jedna věc i v nejživější jinak zábavě neomylně je chytne: v opeře nějaký falešný tón, v činohře falešné pronesení hlásky, nebo hrubá chyba gramatická. Ucho italské jest tak jemné, že nesnese nejmenšího zlozvuku, který mu s jeviště na bubínek zavřeští. Bolest jemu tím způsobená jest taková, že jednotlivci až vykřiknou a mnozí sobě ulevují způsobem i komickým. Bolestné vydechnutí nebo tlumený povšechný odmítavý repot bývají jen nejslabším prvním účinkem takové umělecké falše: hlasité zareptání, výkřiky, mňoukání a vytí zdvihne se často náhle po

Digitized by Google

celém divadle — a hledištěm letí slova, z nichž silně dvojsmyslné „cane, cane“ bývá nejobyčejnější. Někdy upadá obecenstvo až i ve skutečnou brutálnost naproti nešťastnému umělci, jenž i nepatrným pochybením ve výslovnosti nebo zpěvu zdvihne proti sobě bouři celého divadla.

Jsa přítomen takovým scenám — záviděl jsem Italům jejich jemný cit pro ryzost tónu ve zpěvu i slově. Kdež jsme v tom u nás my! . . . Nechtěl bych míti v českém divadle vše to, čeho jsem byl svědkem v Italii pro nesprávný zvuk nebo chybu gramatickou. Ale přál jsem sobě tisíckráte i v Italii i zvláště doma — aby sluch a duch našeho obecenstva nabyl té citlivosti pro krásu zvuku jazyka a zpěvu jako sluch a duch italský. Pro své české zastenání našel by si potom genius lahody u nás výraz mírnější, ale přece vhodný. Herci nebo zpěváku dostalo by se bez přílišné břitkosti italské ráz na ráz připomenutí, že a jak svou nepozorností třeskl do ucha posluchačům. A pozornost umělcova by snad na podruhé vzrostla. Pouhá dodatečná upozornění, osobní i veřejná a kritika zůstala u nás podle všech zkušeností doposud marna.

V historii českého divadla čteme jen jednou, že obecenstvo se vzepřelo sykotem proti nesprávnému pronesení kteréhosi slova kterýmsi hercem. Ale to už bylo před lety sedmdesáti! Tehda zaznamenal tu skvostnou tehdejší citlivost obecenstva ve svém divadelním referátě dr. L. Chmelenský. Od té doby jsme si navykli tolika nesprávnostem v přednesu a sami máme tak málo citu pro lahodu a přesnost mluvy, že skoro již raději slyšíme nejsprostší výslovnost z pražského Františka nežli zvonivý hlahol mluvy ušlechtilé. V divadle davem ani netrhne to, co snad jen tomu neb onomu zbytečně citlivému jednotlivci uši rve a jej z divadla vyhnati může. —

Kdybychom měli za sebou již půl třetího tisíce let divadla a literatury, snad bychom byli k tonu slova a zpěvu také tak citlivi jako Vlachové. —

A k jakým výstupům docházívá v divadlech vlaských teprve, když dílo úplně propadne, anebo když obecenstvo se rozdělí na strany přátel a nepřátel autorových! Kdyby policie italská

Digitized by Google

nebyla v takových případech tak klidná, jak v podobných příhodách bývá horkokrevnou policie našich končin severních, myslím, že nazítří po premieře nestačila by všechna milánská nebo janovská vězení pojmout odsouzené na den nebo dva pro rušení řádu divadelního. Ale negligenza policie italské jest v takových případech božská: úředníci a policisté dívají se klidně, často i s úsměvem na bouři a dmoucí se vlny, vědouce dobře, že za několik minut bude opět všechno klidno jako dříve a za den nebo dva že na takovou episodu nikdo již ani hrubě nevzdechne. —

Se svatým zápalem a myslí povznesenou chodí italské obecenstvo jen na premiery takových zbožňovaných miláčků, jakým mu byl Giuseppe Verdi. Tu šumějí divadlem opravdu peruti umění, tu jest vše zaujato jen dílem a uchváceno k absolutnímu obdivu a k bouřím nadšení. Ale při premierách oper neb činoher od jiných smrtelníků rozpoutává se temperament tisícův diváků zcela nenuceně. Zvláště při baletech. U těch jest teprve každý divák soudcem zcela neobmezeným, pravým tyranem uznání a zničení.

Balet „Amor" měl býti r. 1886 za mého pobytu v Italii pièce de resistance hlavní stagiony divadla della Scala. Vynaložena na něj suma úžasná, asi 150.000 lir. Tu vedlo sobě obecenstvo při premieře i při druhém představení zcela nenuceně — a při tom i v potlesku i v syčení tak do opravdy, jakoby šlo o nejvážnější dílo umění. Asi dva tři obrazy, zejména poslední, který oslňoval, líbily se velice. Po těch také zabouřil potlesk. Za to jiné — na př. scena vzniknutí světa silou amoru — byly bez milosti usyčeny tak, že ani kolonie přátel choreografa Manzottiho po ostýchavém pokusu neodvážila se dále zatleskati. Vědělať, že by ji ostatní obecenstvo nejen usyčelo, nýbrž snad také ledačíms uházelo — ač-li horkokrevný parter nesáhl by ku prostředkům ještě radikálnějším. —

Pozorování obecenstva v divadlech i veškera života divadelního baviti může příchozího cizince často mnohem více než hra sama. Nenucenosti, neřku nedostatkem řádu jsou divadla italská velice blízka pařížským. Pouze s tím rozdílem, že obecenstvo fran-

Digitized by Google

couzské mnohem pozorněji stopuje hry na jevišti nežli obecenstvo vlaské. Temperament francouzský jeví se také mnohem tišším a uhlazenějším — Francouz nelibostí zasykne, kde Vlach hned spustí kočičinu.

Románská živost a nevelký smysl pro pořádek vůbec prokmitá v divadlech i jinde stejně v Gallii jako v Italii — ani v jedné ani ve druhé zemi nemají potuchy, že by mohla vládnouti v divadlech podobná společenská disciplina, jakou jsme sobě zavedli my ve svém Národním, předstihnuvše v tom i leckteré dvorní divadlo jihoněmecké. Arci takové naprosté discipliny, jaká panuje ve dvorních divadlech severoněmeckých, nejsme opět ani my schopni. — Náš temperament by vůbec k ní nedospěl, nehledíc k tomu, že nám k ní schází dvoustoletá dresura.

A ještě něčím se liší, a to podstatně, italská divadla od francouzských. Italská neznají totiž té stálé odporné klaky, klaky, která terorisuje celé hlediště divadel francouzských. Vlach, když se mu něco líbí, zatleská sobě po chuti sám, nemaje té zdrželivosti, co přejemnělý Francouz. Ale aby měl slyšeti tleskati placenou klaku, když se mu něco dost málo nelíbí — ten by takovou klaku dlouho tleskati nenechal! — Za to prodávání a vyvolávání novin, cukrovin, oranží a jiných pamlsků, pití a kouření v divadle, namnoze i neodkládání svrchních šatů v divadlech druhého řádu a stálé rušení později příchozími i v divadlech prvního řádu, jest — tak jako hlasité mluvení v ložích — stejnou měrou společno oběma bratrským a proto často velmi nebratrsky na sebe sočícím národům.

*

Hlavním městem národa a státu italského jest Řím, hlavním městem divadelního i vůbec duševního světa italského Milán.

V Miláně sbíhají se jak v čočce a z ní opět všemi směry se rozptylují paprsky umění divadelního, slovesného i hudebního kromě toho vůbec paprsky literatury a umění. Řím i přes to,

Digitized by Google

že v něm sídlí italský dvůr — papežství zavinulo se ode dne dobytí Říma do svého roucha církevního a nedává růsti umění, jak druhdy činívalo — Řím dlouho ještě bude nucen pracovati, než v duchovém zápase ujme Milánu žezlo snah kulturních. V divadle, hudbě a literatuře neznamená Řím proti Milánu dnes téměř nic; jen malba a skulptura pijí v něm poněkud ze zdrojů střediska státu a královského sídla.

Když jsem poprvé přijel do Milána, viděl jsem tam veliká první divadla čtyry a několik druhých menších; od té doby ještě jedno veliké přibylo. Dnes, i tehdy a po celé minulé století vůbec, byl Milán střediskem dramatické tvorby slovesné a hudební. Ne tak, že by všichni tvůrčí duchové italští v Miláně sídlili, ale tak, že Milán udává tón a rozhoduje o ceně i uměleckém osudu prací. I na padesáti jiných místech docházívá ku premierám; ale slovo Milána zůstává první a obyčejně i poslední.

A jak umělecká tvorba, tak umělecké řemeslo divadelní a umělecký obchod s tóny a slovy dramatickými, ba i se samými umělci mají v Miláně své hlavní italské emporium. Ano v tomto obchodu nejen pro Italii samu, ale i pro ten celý ostatní svět divadelní, jenž pluje pod vlajkou zpěvu italského. To jest především Jižní Amerika, částečně i Severní, Španělsko a Portugaly, jižní pobřeží Francie, jež druhdy patřilo k Italii, italský jih Rakouska, částečně Dalmacie a Rumunsko. Tedy kromě Francie celá bývalá a do veliké míry i dosavadní oblast živlu romanského.

Že druhdy rozlévala se opera italská ještě mnohem dále, téměř po celém kulturním světě, kde vůbec opera kvetla, netřeba připomínati. Petrohrad ji měl stejně jako Paříž, Praha podobně jako Nový York nebo Kahýra. —

Když mine hlavní stagione a dějí se scrituratury — engagementy — pro stagionu příští, slétá se italské divadelní ptactvo se všech stran do bohaté metropole lombardské, aby tam nalezlo cesty ku svým nastávajícím hnízdům. A kdo nedostaví se osobně, hlásí se aspoň písmem na milánský hřad divadelní, s něhož impresariové nebo divadelní agenti ukáží mu cíl jeho nejbližšího letu za slávou a za zlatými nebo papírovými lirami —

Digitized by Google

í za jinými bernými mincemi vůbec bez zřetele k jejich státnímu původu.

Jeť základní instituce italských divadel naprosto jiná než u velkých divadel střední a severní Evropy. Na sever od Alp zřídí sobě každé divadlo pevný kmen sil domácích, angažovaných buď na celý život aneb aspoň na jistou řadu let. V Italii, a vůbec u divadel italských, jinak. Tam není ani jediného většího divadla — kromě některých scen činoherních zvláště místních dialektních, jako na př. v Benátkách a Neapoli — se stálým personálem, zvláště ne divadla operního. Tam také není vůbec divadla, jež by hrálo celý rok. Pravidlem mají i největší divadla pouze jistou stagionu.

Nejobyčejnější a takořka povšechná stagione jest masopustní od Vánoc do ostatků, krátce zvaná carnevale. Počne se hráti na sv. Štěpána a končí se nedělí před popelečnou středou, načež o ostatcích pořádají se v divadlech veřejné plesy maškarní. Tak jest na př. v divadle Fenice v Benátkách, které se řadí k největším italským. Jinde, jako na př. v divadle della Scala v Miláně, v tomto prvním operním a baletním jevišti italském — ve velkém divadle Carlo Felice v Janově nebo ve vlaské opeře v Nizze, hraje se v masopustě i postě (carnevale e quaresima). A jen menší divadla pořádají si krátké stagiony „autumno“ nebo „primavera ed estate“ — nazývané dle ročních dob podzimu, jara a léta — nebo ke zvláštním příležitostem, při kterých možno se nadíti valnějšího sběhu lidstva, divadlo nejen milujícího, nýbrž i hojně je navštěvujícího.

Dříve děly se takové stagiony zhusta o velikých výročních trzích jednotlivých měst, které nyní i se stagionami znenáhla mizejí. Za to praktika se obrací: nyní totiž jednotlivé velké obce italské podporují divadla proto, aby na zimní dobu přivábilo se do města hojně přespolních, zvláště cizinců. Tak když vypraven byl v Miláně vzpomenutý balet „Amore“, dokazoval žurnál „Il Secolo“ na čelném místě, jakou svrchovanou důležitost má tento balet pro hojný přítok hostí do města po celou dobu milánského karnevalu.

Z tohoto důvodu těší se jednotlivá divadla velikých obcí

Digitized by Google

municipálním subvencím. Tak roku 1886 obdržela impresa divadla della Scala na dobu od Vánoc do květné neděle, tedy na dobu čtyř měsíců, podporu 200.000 lir. Magnet divadla přitáhne arci dobrou stagionou tolik mimomilánského lidstva, že subvence divadlu poskytnutá několikráte se vrátí obyvatelstvu, a tím do jisté míry i obci, přílivem lidí přespolních.

Teprve v posledních letech, kdy špatně pochopeným socialismem, jenž proti umění obraceti se nemá, v municipalitě zavládl vliv živlů umění divadelnímu málo příznivých, odňata byla Scale subvence — a následkem toho divadlo zůstávalo zavřeno. Nenalezlť se impresario, jenž by sobě byl troufal provésti bez veřejné podpory stagionu v divadle, již samou minulostí svou vyžadujícím her v každém vzhledě umění důstojných a gážemi umělců i svojí výpravou velice nákladných. Zavřením Scaly utrpělo pěstování umění, ale utrpělo také obyvatelstvo města. A tak otcové města zmoudřevše subvenci novou divadlu zase povolili. —

Budovy divadelní — zvláště divadel větších — patří namnoze obcím, některé státu. Veliký počet divadel menších náleží vlastníkům soukromým. Ke hrám divadelním na určité stagiony propůjčují se budovy podnikatelům, impresariům, a to buď za nájemné, anebo s jistou subvencí obce i státu anebo konečně i od dědičných majitelů divadelních loží. Každé italské město má aspoň jedno divadlo, mnohá pět, šest, větší dvanácte i více.

*

Pozorujícímu, jak neobyčejně velikého nákladu vyžaduje asi vedení operních divadel italských, a krátkou dobu jednotlivých stagion, bylo mi dosti s podivem, že i při veřejných subvencích najde se u jednotlivců nejen dosti odvahy, nýbrž i dosti peněz k podstoupení takového nebezpečného břemene. Netajil jsem se s tím v Miláně a moji známí mně podali vysvětlení.

„Nemáme," pravili mně, „tolik bohatých a zároveň tak podnikavých impresariů jednotlivců, kteří by mohli a chtěli se odvážiti celého vlastního nákladu na důležitější stagiony."

Digitized by Google

„A jak tedy svede impresario vše to, čeho ve Scale a to na pouhé čtyři měsíce jest třeba?“

„Zřídí sobě tichou společnost. Jedním společníkem nebo několik jich jsou kapitalisté, jinými dodavatel nebo dodavatelé výprav k jednotlivým hrám. Městská subvence dá všemu pevný podklad a impresa jest na první polovinu stagiony zřízena i zabezpečena.“

„Dovolte, cavaliere. Zmínil jste se o dodavatelích výprav. Ti přece prodají podnikateli kostumy a jiné potřeby...“

„Je-li sám dosti bohat, anebo stojí-li za ním dostatečně bohatí společníci, koupí sobě impresario výpravu k té neb oné opeře. Zejména když pomýšlí užiti výpravy i ke stagionám jiným. Ale zde v Miláně máme průmyslníky a celé továrny, které výpravy nejen pořizují na prodej, nýbrž i jen na svůj vlastní vrub a k půjčování jednotlivým impresám.“

Tato zvláštnost obchodní stránky divadelní byla mně arci nová.

„Tak se děje zvláště při baletech, které vyžadují druhdy obrovského nákladu — a přece také závisejí na pouhé milosti sv. Štěpána. Tu sestaví se k takovému baletu třeba celé zvláštní podnikatelstvo: jeden jeho člen dodá obleky, druhý obuv, třetí zbraně, čtvrtý atrezzi (rekvisity), pátý dekorace. Impresa angažuje baletní personál, dává balet jeden dva měsíce před vánocemi cvičit a zkoušeti — a čeká potom s ostatními společníky na úspěch práce. Je-li dobrý, vyhrají všichni, je-li zlý, stihne ztráta každého z nich.“ —

Někdy spojí se s impresou hudební nakladatel děl, která se mají v stagioně dávati. Tak činil dům Lucca i Ricordi, když se dávaly v stagioně opery vesměs skladu jednoho či druhého domu.

V Italii nevládne totiž naše severoevropská soustava stálého střídání různých her; pořad jich pro každou stagionu jest tam praskrovný. Impresario, jenž získá některé divadlo na stagionu, sestaví sobě dle prostředků, jimiž vládne, seznam pouze čtyř nebo pěti oper a jednoho nebo dvou baletů, které zamýšlí v té době dávati. Více jich obecenstvo nežádá a impresario nedá,

*

Digitized by Google

obehrávaje pouze těch několik prací po celou stagionu. Kus, který zachytí, dává se třebas nepřetržitě, pokud nenastane buď nějaké přerušení nebo se valně neumenší návštěva. K určeným operám a baletům angažuje impresario personál, vyvěsí plakáty, ohlašující co a s jakými umělci bude v karnevale hráti, a na sv. Štěpána spustí svou píseň.

Šťastně-li či nešťastně, spočívá v rukou sv. Štěpána. Získal-li impresario novou přitažlivou operu nebo působivý balet a má-li k opeře aspoň trochu dobré síly, nebo může-li dávati některé starší práce se silami výbornými, jest zachráněn. Pakli ne, srazí mu sv. Štěpán bez milosti hlavu.

Jeť obecenstvo italské velice choulostivé, pro oblíbené dílo nebo uměleckou sílu třebas až fanaticky zaujaté, ale rovněž tak naproti kusům, jež se mu nelíbí, nebo silám slabším, pokud mají zastávati hlavní úlohy, nemilosrdné. Často přímo brutální.

Proto jest sv. Štěpán divadelnímu národu italskému nejen velkým, nýbrž často i hrozným svatým, před kterým nejednou mívá respekt i umělec osvědčený. Neboť ani umělec divadelní nestojí vždycky jen vlastní silou, nýbrž i celou řadou poměrův a náhod — a jediná nemilá náhoda může často i nad zpěvákem již osvědčeným vynésti na jednu stagionu ortel umělecké smrti.

Propadne-li některá síla, hledí impresario na kvap získati místo ní jinou. Byl jsem právě ve veliké divadelní agentuře milánské, když došel z menšího města L. telegram:

„Pošlete mi bez prodlení jiného tenora pro Ernaniho. Dám mu 50 lir více za večer. X. udělal mi strašlivé fiasco. Impresario J.“

Tak asi objednávají se v jiných obchodech slanečky. Majitel agentury, prof. Carozzi, neměl právě žádného tenora na skladě, věděl však o kterémsi. Telegrafoval tedy nešťastnému impresariu, že mu bude tři dny na žádané živé zboží počkati. —

Dává-li se nějaká novinka od skladatele vynikajícího, pravidlem sobě vymiňuje autor na imprese pro ni určité vynikající síly. A ty potom zvláště ulehčí pokladně impresariově. Někdy ani nebývá možno vyhověti přání skladatelovu; neboť poža-

Digitized by Google

davky prvních div a tenorů assolutů bývají někdy v pravém smyslu slova báječny. Při dílech, ke kterým vládne pro osobu skladatelovu důvěra neobmezená, nešetří se arci nákladu ani v tomto ani v jakém jiném. Tak se dělo při operách Verdiových. Na ty se věnovaly sumy obrovské. Když se věc vydaří, jako se stalo při „Otellu«, získají se arci třeba statisíce, někdy miliony. Gounodova „Fausta a Markétu" zakoupil dům Luccův pouze pro Italii za milion franků a vydělal na něm milion druhý. —

Dům Luccův býval největším hudebně nakladatelským domem na světě. Byv pozván prohlédnouti sobě celý jeho závod, seznal jsem dle jeho obchodních kněh úžasný jeho vzrůst. Svrchovaně překvapen jsem byl, uslyšev, že řízení jeho spočívá v rukou vdovy zakladatelovy — sedmdesátipětileté vážné, ale neobyčejně živé matrony, která mne ve svém salonku uvítala a s temperamentem pravé Italky se mnou rozprávěla. Na rozloučenou podali mně katalog vydaných tímto domem hudebnin: foliant, čítající s dodatky přes tisíc stran. Skladiště operních děl byla tou dobou s polovinu prázdná: bylyť ve stagioně rozpůjčeny materialie sterým impresím a na jejich návrat čekalo se teprve počátkem a dílem i koncem quaresimy. —

Ukončením stagiony — ať již dobrým výsledkem impresy či bankrotem — končí se i smlouva umělcova s impresariem. Pevných několikaletých angažmantů v Italii není. Tam jest pravidlem, co u nás výminkou, totiž „hry pohostinské" — po rusku zvláště výtečným slovem „gastrollirování" — smluvené s umělci jen na jistý počet představení nebo na jistou dobu. Proto jest buď jalovou reklamou nebo neznalostí italských poměrův, ohlašuje-li se mimo Italii některá zpěvačka jako „primadonna assoluta divadla della Scala v Miláně". Jsouť v Italii primadonny jednotlivých stagion, nikdy však určitých divadel. Dle toho, jak obdrží nebo přijme některý umělec angažmanty k různým stagionám, může v jednom roce zpívati třebas i na několika různých divadlech. A je-li mu Apollo nepřízniv, nezpívá třebas po celý rok nikde.

Digitized by Google

Toto neštěstí sjede arci jen na síly velmi slabé nebo ty, na které padla zvláštní okamžitá nehoda. Existuje v Italii mnoho divadel, zvláště operních, a proto veliká potřeba sil aspoň dobrých. Těch jest ve vlasti zpěvu dosti. Za to stěžují tam sobě již z let osmdesátých minulého věku, že výborných sil, skutečných „hvězd" rodí se v jejich uměleckém všemmíru znenáhla jen poskrovnu — a ty, které se na divadelním nebi objeví, že berou hned sklon za hranice — do těch krajin západních a severních, kde se platívá za večer více nežli pravidlem v Italii.

Za doby mého prvního pobytu na jihu dávalo se tenoristům Massinimu a Tamagnovi v Madridě a Lisaboně 5—6000 franků za večer, koloraturní zpěvačce v Lisaboně 4000 fr. Takovíto umělci přijímají scrituraci v Italii jen v případech výminečných, když se jim právě může zaplatiti ve vlasti podobný honorář jako v cizině. Tak bylo u Tamagna při „Ottelu" v Miláně a při „Asraelu" ve Florenci, při Emmě Turolle v Římě v Teatro Apollo, v úloze Markéty-Heleny Boitova „Mefistofele".

Arci při zálibě Vlachů ve zvláště slunečných zjevech uměleckých získává tam takovými silami i dílo i pokladna divadla — a k nejhlubším filosofickým sentencím všech lidských věků patří i ta, že nezáleží v divadlech nikdy na tom, co se vydá — nýbrž co se přijme. Jednu chybu arci někdy mívá tato hluboká a již často velmi draho zaplacená pravda: že nejednou se může také mnoho vydati, aniž by rozhozená setba zlatou úrodou rozsévači se vracela. V tom případě slouží za útěchu, že osvědčeným a jak se říká důkladným ředitelem divadelním není nikdo, dokud při některém podniku divadelním hodně neztratí. U vlaského impresaria opravňuje prý k titulu osvědčeného a praktického muže finanční bankrot nejméně ve třech různých větších stagionách. Teprve od té chvíle nabývá prý v divadelním světě náležitého jména. —

*

V Evropě zmizely již skorem operní imprese vlaské, jež s personalem na kvap sebraným vesele si vyjížděly přes Alpy

Digitized by Google

na nějakou stagionu — a zmizela již i stálá operní divadla italská — v Paříži, Londýně, Petrohradě, druhdy i v Praze, ve Vídni a jinde. Za posledních padesáte let povstalo spíše několik činoherních impresí vlaských, jež sobě zřídili jednotliví dílem virtuosní, dílem geniální herci a herečky — Eleonora Duseová, Ermette Zacconi, Tina di Lorenzo, Rossi, Nouvelli, Salvini. Z větších impresí operních byla poslední hudebního nakladatele a publicisty milánského signora Edoarda Sonzogna, jenž vystavil i v Miláně samém operní divadlo a se svou společností po dvakráte zajel sobě do Vídně. Poprvé to bylo roku 1892 na Mezinárodní hudební a divadelní výstavu.

Příčin, proč divadla i putující impresy italské v Evropě severně od Alp zhynuly, bylo několik. První bylo národní proudění, které ve všech oborech činnosti duševní vedlo ve všech zemích a u všech národů k samostatnému rozvoji sil, k vybudování vlastního bytu všemi směry. Došlo tedy také na divadlo vůbec a posléze i na operu. Vznikáním oper národních byla všady zasáhnuta opera vlaská, tato matka oper evropských vůbec — a stín na ni padlý ji posléze umořil.

Nedostatek původních vynikajících oper vlaských a současné vznikání buď naprosto znamenitých, aneb aspoň obecnou pozornost k sobě obracejících děl jinonárodních, stal se druhou příčinou úpadku. Obehrávalyť se starší, třebas i mistrovské práce italské po léta a do úmoru tak, že nenalézaly více obecenstva, které je již tisíckráte bylo slyšelo a vždy více — zejména od druhé poloviny století devatenáctého — obracelo se k operám svým a vůbec mimoitalským.

Konečně i znenáhlý nedostatek výtečných zpěvákův italských a při stále vyšších uměleckých požadavcích hudební intelligence mimoitalské, jisté klesání umělecké úrovně italských operních společností byly chorobami, jež italským operním divadlům i stagionám v Evropě stále více hlodaly na kořenech a donutily posléze všechny veliké i menší imprese, obmeziti se pouze na jih Evropy a jiné díly světa, kde není dosud oper z vlastní domácí půdy pevně vyrostlých.

Digitized by Google

Tak podlehly dřívější pravidelné i stálé umělecké podniky Italie jeden po druhém přirozenému postupu zhouby, která nezbytně následuje všady tam, kde přesýchá vnitřní zdroj životní. Bohatou náhradou za bývalé poslouchání italských děl a umělců stala se jednotlivým národům Evropy úroda na vlastních rolích skladby a výkonného umění dramatického. Opery francouzská, německá vyrostly v mohutné stromy, opery česká a ruská tíhnou k podobné velikosti, polská vydala Moniuszka. Britové, Skandinavci, Jihoslované, Nizozemci, Maďaři a Španělé mají dosud jen jednotlivá díla pozoruhodná, čekajíce teprve rozkvětu své opery.

Italská opera zazářila v posledním třicetiletí věku devatenáctého Verdim tak jako za nejslavnějších dob svého klassicismu. Ale Verdi zůstal Italii jediným velikánem — mimo něj doba naše vidí jen několik nadaných, ale dosud pravou boží jiskrou nedotknutých duchů. A všechno ostatní jest dav klopotných pracovníkův, od nichž do roka tři sta nových oper se vyrobí a nejméně padesáte na jevišti se uvede — aniž by zanechaly hluboké rýhy, ba namnoze ani stopy, tím méně nějakého světla.

Již při mém prvním pobytu v Italii roku 1886 stýskali sobě přátelé dobré hudby dramatické živě a trpce, že kromě děl Verdiho mění se jejich tvorba dramatická z bývalého kvetoucího luhu ve hrozivý suchopár. Udržeti svůj primát nepodařilo se italské opeře vůbec a Verdi bude nepochybně ještě na dlouho jediným skutečným majákem v duševním vlnobití toho davu italských skladatelův operních, kteří horečně se snaží dostihnouti vrcholu, na kterém veliký mistr svou tvůrčí dramatickou činnost zakončil.

V opeře konečně se těšila druhá polovina devatenáctého věku italského Verdimu — ale činohra nemůže vůbec vykázati se básníkem dramatickým, jenž by byl jen z daleka jejím Verdim. Když jsem se tázal v Miláně roku 1886 po vynikajících moderních činohrách italských, přeje sobě uvésti je na české jeviště, třeba že a právě proto že skoro žádná dramata italská tou dobou mimo Italii se nehrála, byl jsem upozorněn od A. Boita a dra Filippiho na dvě díla Giaccosy a Ferrariho a dvě aktovky

Digitized by Google

Cavalottiho. Všechna prozrazovala básníky, ale jen dvě vábila půvabem poněkud mimořádným. Byly to právě aktovky Ferrariho „Dcera Jeftova“ a „Bílé růže“.

Při veškeré zajímavosti dramat a komedií d'Annunziových, Pragových, Rovettových, Braccových, Cosových a jiných netryskl dosud z půdy novodobé činoherní tvorby italské do výše ani jediný pramen vody v pravdě živé, nevyrazil ani jediný sopečný plamen originelní básnické síly dramatické. Za vším, co se objevilo, stojí polozastřené zrcadlo vzorů, ať již staré italské doby romantického formalismu či francouzské mistrné dovednosti moderní nebo rusko-německého naturalismu či Ibsenovské šedé analytické kresby stavů duševních.

Něco italského, něco moderně italského, něco tak samorodého jako byla stará z ducha, vzduchu a půdy italské vyrostlá komedie italská, něco takového z doby nynější dosud narozeno není. —

Činohru italskou navštívil jsem při svém prvním pobytu v Italii třikráte: v milánských divadlech Teatro Manzoni a Teatro dell' academia dei filodrammatici a v benátském Teatro Goldoni. Do tohoto jsem byl zlákán Goldoniho hrou „Zamilovaná služka“ s postavami staré italské commedie del' arte, Pantalona, Arlecchina, Colombiny a Brighelly. Byl to vítaný a skvostný kousek retrospektivy, bavící, jak jsem pozoroval, nejen mne cizince, nýbrž i domorodce, kteří zajisté znali hru skoro již z paměti. Hra i souhra byla nejen maskami originelní, nýbrž i formálně mistrná.

Teatro Manzoni — dávali Dumasovu komedii „La società equivocca (Demi-Monde)“ — vykazovalo se několika velmi dobrými silami a zvláště znamenitou činoherní primadonnou. Méně vynikala společnost divadla filodramatikův, kde slyšel jsem Sardouovu „Odettu“. Zástupkyně titulní úlohy způsobila mně tu svrchovaně zajímavý zjev tím, že byla každým hnutím brvy a těla i každým zvukem slova naprostou kopií Sary Bernhardtové. Nejen umělecky, nýbrž skorem i fysicky: k tomu přispívala sama štíhlá postava italské umělkyně, obléknutá v každém vzhledě v roucho uměleckého tvoření svého originálu. Patrně studovala italská umělkyně příliš pilně geniální Francouzku, zapomínajíc

Digitized by Google

na hroznou vražednost napodobení zevních forem v umění. — Za to tlumočila Berangeru mladá, ne právě sličná herečka tak výborně, že k sobě soustředila hlavní pozornost. —

V letech osmdesátých, kdy jsem častěji do Italie dojížděl, viděl jsem, že italská činohra v repertoiru a podání her moderních hlavně žije z literárních zásob a uměleckých vzorů francouzských. —

*

Čemu se v Italii holduje pro nás seveřany měrou nepochopitelnou, jest balet. Z románských zemí baví se davy obecenstva ve Španělích býčími zápasy, ve Francii ferií, v Italii baletem.

Balet jako občasný doplněk anebo podřízené vystřídání divadelních představení operních jest ve velkých divadlech na místě. Zvláště tam, kde v opeře a činohře pěstuje se cenný druh her a divadlo nemajíc dostatečné podpory mimořádné, jest odkázáno i na příjem i od těch vrstev, které se chtějí v divadle jen a jen bavit. Ale stavěti balet na roveň s představeními činoherními neb operními znamená buď úpadek divadelního života vůbec, nebo částečnou záměnu umění se snahami všech ušlechtilejších cílů prostými.

V Italii panuje arci žíznivá a nikdy neúkojná záliba v baletech již z dob starých divadel římských. Balet se pěstuje nade vše pomyšlení nemírně a ve formě umělecky surové. Není operního jeviště bez velkých denně dávaných, na omráčení oka i ohlušení ucha vypočtených baletů. Balet nestojí tam jen na rovni s operou, nýbrž ji zatlačuje, aspoň valně zastiňuje. Dává se vždycky, když není představení nějaké nové a velké opery, jež sama o sobě vzbuzuje interes zcela mimořádný, nebo když scházejí zvláště vynikající síly operní. Ano, sotva že i nějaké velké a zajímavé dílo operní přestane býti novinkou, přidá se k němu hned balet — a tomu věnuje potom dav obecenstva pravidlem více pozornosti nežli předchozí opeře.

Leckdy bývá balet imprese jedinou kotvou. Padnou dvě tři — i dobré — opery, poněvadž obecenstvo nenalézá v nich

Digitized by Google

záliby z toho neb onoho důvodu, neb i bez něho — a hluchý, tupohlavý balet o strakatých cárech, pozlacených rekvisitách a několika stech účinkujících artistů triumfuje. Obecenstvo se naň hrne a impresse musí býti jedno, čím se nad vodou udrží.

Carnevalovou stagionu v benátském divadle „Fenice“ zachránil v době mé první pouti přes Alpy jen balet — a sice přes to, že se tam dával již třetí stagionu, tedy třetí rok. Byl to i u nás známý „Excelsior“, po němž v Italii přímo se zuřilo. V milánském Teatro della Scala dávaly se za mého pobytu Meyerbeerův „Robert ďábel“, Catalaniho „Edmea“ a balet „Amor“. Druhá opera byla krátká, netrvajíc přes dvě hodiny. Snesla tedy po italském zvyku o témže večeru ještě celý balet „Amor“, vyžadující skoro tří hodin!

Hůře bylo s „Robertem ďáblem“, který nezkrácen sám potřebuje půlčtvrté hodiny. Co tedy dělati? Dávati „Roberta ďábla“ samotného? Kdež pak! Bertrama zpíval sice basista Boudouresque, nad jehož hlas nebylo tou dobou vůbec ve světě basu krásnějšího, hlubšího a více plnozvukého. I uměním zpěvným — byť i ne hrou — stál umělec na takové výši jako Lassalle. Také další obsazení opery bylo vesměs nad úrovní prostřednosti.

Ale to všechno nikam nestačilo. Obecenstvo přálo si míti i „Roberta ďábla“ i „Amora“. Impresa rovněž chtěla pomoci novému baletu, který se netěšil takovému štěstí jako „Excelsior“. Jak tedy to svésti? Docela prostě: z „Roberta ďábla“ se vyndaly tři akty, v nichž Bertram méně zpívá, ponechaly se dva, ve kterých Boudouresque nejvíce mohl zářiti — a k těm se dával „Amor“ celý! A později — po středopostí, když zatím „Amor“ trochu více zachytil, vynechaly se o jednotlivých večerech opery vůbec a dával se „Amor“ sám. —

V Janově — v Carlo Felice — byl jsem přítomen představení celé „Aidy“, po kterém se dával ještě celý balet „Rhodope“, o nemnoho menší než „Aida“.

Tyto dva příklady ze dvou největších a prvních divadel italských mluví asi dostatečně; netřeba rozváděti, co znamenají. — Uvésti na jeviště pouze jednotlivý akt opery může se státi jen za okolností zvláště výminečných, anebo když celý

Digitized by Google

večer má ráz více koncertní než operní. Ale ořezati na dva akty operu takové ceny jako „Robert ďábel“ jen k vůli tomu, aby zbylo dosti času k dlouhému a umělecky brutálnímu baletu, k tomu patří jistá odhodlanost, již napodobovati nebylo by asi radno. —

Starší balet italský, který byl více ferií než pouhým baletem, choval v sobě, tak jako balet francouzský, nejen půvab, nýbrž i valnou oprávněnost uměleckou, zvláště když hudební část jeho netonula od počátku do konce v pouhé banálnosti. Stačí rozpomenouti se na balety choreografů Taglionův. Ale v posledních třech desetiletích upadl italský balet do úžasné dutosti a sestoupil na úroveň velmi nízkou. Ještě nejlepšími zůstaly „Excelsior“ a „Brahma“, onen s falešnou draperií myšlenkovou, v Praze básnickým slovem zušlechtěn, tento s potrhaným továrním rouchem východní legendy.

U nás vykonaly oba dva jediné určení, které měly opatřiti Národnímu divadlu pramen peněžných prostředků za osudných divadlu dob letních v dobách, kdy ještě se nepodařilo to, čeho dosaženo teprve roku 1900, totiž získání dostatečně vysoké zemské subvence k tomu, aby divadlo v létě na dobu čtyř neděl se mohlo zavříti. —

Balet béře Italie zevšad, kde jej nalézá, ale vlastním hnízdem jeho jest — zvláště pokud se tkne masami prováděného, více na vojenská cvičení než na umění taneční upomínajícího baletu moderního — Italie sama. Tam vůbec rozbil sobě v Evropě svůj hlavní stan lehkonohý, druhdy z Řecka do ní přivedený předchůdce opery, z Italie vycházejí největší jeho mistři a mistryně. Primy balleriny, první tanečníci a choreografové brali se ještě do nedávna v celém světě z Italie — a v divadelních statistikách vlaských vedou se tito umělci do dnes hned vedle primadon operních, tenorův assolutův a hudebních komponistů. Znamenitá umělkyně taneční Paltrinieri a poetická na jevišti i mimo jeviště Taveggia, primy balleriny Národního divadla, byly rovněž odchovanky baletní školy milánské, která dosud se považuje za první na světě, nevyjímajíc z ostatních ani školu pařížskou.

Digitized by Google

K velikým baletům třeba jest ohromných scen a k těm arci ještě větších budov divadelních. Jeviště divadla della Scala patřilo již dříve k největším scenám vůbec. Ani velká opera pařížská nemá sceny prostornější. Ale k baletu „Amor" přece ještě nestačila. Byloť nutno místo k evolucím, při kterých jednou chvílí na sceně se hemžilo přes šest set osob — nepočítaje k nim jednoho slona, dva voly, dvanácte koní a jiného božího dobytka více. Opice a medvědi — krátce po stvoření světa — byli tam na štěstí jen napodobeni, ostatní zvěř ale nezfalšovaná.

Novodobý balet italský rád natahuje svou strakatou lesklou kůži na padlo myšlenek nejmodernějších — viz v „Excelsioru". Proto připadli otcové „Amoru" na myšlenku, aby v něm aspoň přibližně se naznačil vznik a rozvoj druhu homo sapiens z nižších poněkud, ale často sapientiorních druhův opice a medvěda. To v provedení oněch zvířat nebylo nesnadno. Jen že k vůli tomu bylo nutno rukavici nejprve obrátit, totiž z člověka učiniti baletního praotce. Že ale ani nejmodernější věda takto aplikovaná se nesnáší s baletem, ukázalo se i při této sceně: jedna část publika se jí vysmála, druhá ji s velikou důkladností vysyčela a vypískala. —

Jeviště vlaských divadel, pokud se jich nepoužívá v baletech k mimořádným produkcím lidí a zvířat, jsou pravidlem zařízena způsobem aspoň dvě stě let, snad i více, starým. Specialitu jejich tvoří dekorace, po zvyku rovněž prastarém papírové a tak zařízené, že se dvou stran do polou dekorace najednou se sbalují a při tom hned do provaziště vytahují. Plátěné přišly by impresariům trochu draho; nevíť impresario stagiony jedné, kde a jak složí hlavu ve stagioně druhé, a proto varuje se z opatrnosti co možná všelikého zbytečného nákladu. Malba na dekoracích řídí se arci rovněž jeho pokladnou: někdy představuje dílo umělecké, jindy natěračské, s podloženým pačokem.

*

Románští národové a zvláště Vlachové milují divadlo neobyčejně. Město, které má dvě divadelní budovy, patří v Italii

Digitized by Google

k městům docela malým. Pět divadel v jednom městě není nic neobyčejného — ale jsou i města s dvanácti, třinácti divadly. Rozumí se s několika velkými a několika malými.

Italské budovy divadelní jsou pravidlem hezké, někdy zcela všední a nikdy krásné. Nevyjímám ani vlaskou operu v Nizze, která sice vnitřní nádherou se blíží našemu Národnímu, ale v kráse architektické i ornamentní ho nijak nedostihuje. Divadla italská stavějí se prostě účelně, bez zvláštního hlediska uměleckého. Nejedno z nich — všechna, která jsem již jmenoval, dále římská, florencká, terstská a San Carlo v Neapoli — mají hlediště rozměrů neobyčejných, pojímajíce 3—4000 osob. Jak patrno, všechno vypočteno na operu a balet; činohra by se v nich ztratila. Pro tu se používá divadel menších.

Prostory ku hledištím operních divadel jest třeba tím větší, ana divadla italská — kromě Politeama Rosetti v Terstu — založena jsou přede vším pro lože a parket. Mimo parket není vůbec řad sedadel, až teprve v „ráji" — nahoře na jediné závratně vysoko umístěné galerii. Za parketem jsou četná místa k stání. Všechny ostatní prostory v přízemku a čtyřech až pěti pořadích zabírají lože. Della Scala jich čítá dvě stě čtyřicet. Lože jsou ponejvíce soukromým majetkem rodin neb jednotlivců, kteří je volně mohou dále postoupiti.

Aby však vlastníci loží nemohli navštěvovati představení zcela zdarma, o to jest postaráno způsobem vybírání vstupného. V Italii totiž neplatí se místo najednou, nýbrž, pokud jde o sedadla, na dvakráte. Nejprve za pouhý vstup, „ingresso", do hlediště — platee — ku představení. Za ten nucen jest zaplatiti každý návštěvník divadla bez rozdílu, ať má třebas i vlastní loži nebo jde se pobavit na volný lístek sedadlový, nebo chce v divadle státi. Kdo však sobě přeje vzíti sedadlo v platei nebo v loži — pokud vůbec jsou lože do prodeje — tomu jest kromě ingressa (2—4 liry) vzíti sobě ještě druhý lístek. Při zcela obyčejných představeních operních platí se za tento druhý lístek na sedadlo dalších 6—10, za loži 30—80 lir. Při premierách nebo nejbližších jim představeních, pokud jest k nim nával, platívá se za křeslo 50—200 lir.

Digitized by Google

S oběma lístky jdeš pak, ať máš jakékoliv místo, ku hledišti tak jako v divadlech francouzských — jedním přístupem a mimo stůl tří nebo čtyř kontrolorů, kteří lístek vstupní si nechají. S druhým tenkým tištěným se ubíráš k sedadlům nebo ložím, kde biletář polovinu lístku si utrhne a druhou ti ponechá, abys měl výkaz, když ve dlouhých pausách se odebéřeš do loggie nebo do nějaké taverny u divadla sobě pokouřit nebo popít, nebo prostě pochodit. — Jediný vstup poskytuje sice příležitost ku spolehlivé kontrole, ale pro obecenstvo jest dosti nepohodlný. —

Kromě mimořádných představení s velkými premierami a nejbližších večerů po nich nepoznal jsem návštěvu divadel nikde značnou. Ani o premierách menších oper nebývalo divadlo plno. Přispívá k tomu nepochybně jistota, že každá hra — líbí-li se — prodlením stagiony často se opakuje, a kromě toho i výška cen vstupných, za které ne vždycky se pozná vzorné představení. O večerech obyčejných panuje pravidlem na jevišti podobná negligenza jako v hledišti: sbory, komparsy a balet baví se mezi sebou chvílemi zcela bez ostychu, a hra v operách, jak jsem se již zmínil, bývá děsná. Sbory vyjdou jako na komando, postaví se jak vojáci, několik lidí mezi zpěvem dá ruce několikráte nahoru a dolů — a to jest celá jejich hra. Kde jest sbor našeho Národního! Viděl jsem divadla německá, francouzská, slovanská a italská — a mohu beze všeho chauvinismu říci, že nikde jsem neviděl sbory operní tak dobře hráti jako naše české. V těchto — s výminkou jednotlivých lenochů, kteří v zadu za horlivými členy se schovávají — téměř každý jednotlivec vykazuje jisté nadání herecké. Odtud ono živé podání komparsních scen v operách zvláště v oblíbených českých.

Že nepronáším chválu neodůvodněnou, dosvědčí mi ti odborníci divadelní a vynikající hosté, kterým při operních představeních Národního divadla bývala hra sborů nápadna, poněvadž jinde podobné nepoznali. Samoděk přicházeli vzdát mně o ní chválu tak jako o zvučných svěžích hlasech sborů, hlasům italským nijak nezadávajících. —

Ve všech operách italských shledal jsem průměrem orkestr

Digitized by Google

lepším nežli sbory; v della Scala zářil orkestr v operách skvělostí, jakou jsem i mimo Italii poznal málokde. Solisté byli různého zrna uměleckého, celkové podání skladeb v hudebním vzhledě pravidlem uspokojivé — leckdy, jako v della Scala, i znamenité. O výpravě rozhodovala více fantasie nežli věrnost, pestrost více než lahodný soulad prýštící z vytříbeného vkusu uměleckého.

Svrchovaně zajímavo bylo pozorovati umělecké podání oper italských. Tu bylo patrno, jak mnohem více odstínů, výrazu a originálního rázu dovede vlaským operám vdechnouti původní dirigování proti vedení cizímu. Potvrdila se mi tu opět stará zkušenost, že při reprodukci uměleckého díla může vniknouti v jeho ducha úplně jen ten, kdo mu jest názorem a cítěním velmi blízký, kdo jaksi vyrostl v jeho ústředí neb aspoň v jeho tradicích. Kdo chce úplně porozuměti zvláště pracím dramatickým některého národa a je správně posuzovati, má aspoň některé z nich poznat a studovati pokud možná u samého pramene, na půdě, na které vznikly, a v tom ovzduší, ve kterém dýchají svým vlastním dechem.

Italská tvorba v oboru dramatické hudby posuzována byla v Německu od doby vzestupu Wagnerova s takovou příkrostí, že shlíženo i na nejlepší díla Verdiova s pohrdáním. Chauvinismus nechtěl viděti mimo Německo ve zpěvohře naprosto nic, bera s tíží na milost jen sem a tam některou operu francouzskou. V těch dobách zlomena v Německu hůlka nad veškerou zpěvoherní produkcí italskou — a úsudek německý byl bez rozmyslu opakován tam, kde vedle názoru německého není vlastního mínění samostatného. Také u nás nějakou dobu leckdo na něj přísahal!

Jest pravda, že kromě děl Verdiho tou dobou dramatická produkce italská ani v opeře ani v činohře nestojí na výši podobné jako počátkem věku devatenáctého. Jest také nepopíratelno, že život státní a politicky v Italii tak náhle a silně rozbujnělý dolehl i v Italii podobně jako u jiných národů zlým vlivem na umění. Ale o národě, jehož veškeren historický život nalezl dosud výrazu hlavně, ba skoro jen v umění, možno

Digitized by Google

právem doufati, že vlna jeho umělecké mohúcnosti, byť i byla okamžitě v klesu, po jisté době opět zdvihne se a mimo nadání vynese na povrch zjevy, budící na novo oprávněný obdiv takový, jaký budila stará klassická doba opery italské. Heslo znaku pařížského „Fluctuat nec mergitur" — „kymácí, ale nepotápí se" — nemá nikde takové platnosti jako právě v umění italském.

Kdo jen poněkud nahledl do toho úlu, jemuž italské divadelnictví jest silně podobno, kdo jen poněkud seznal život a horlivost, s jakou se v něm po všech stranách i při okamžitých nezdarech pracuje, neuzavře se přesvědčení, že i nynější rmut chová v sobě jen přece mnoho životvorného kvasu. Jím vypracuje se bez nejmenší pochyby po nějaké době opět italské divadelnictví k novému vyhranění a novému rozkvětu — který ani nemůže po čase nenastati tam, kde živ jest a pracuje duch takové živosti a tvůrčí síly v umění, jakým jest duch italský.

„Fluctuat nec mergitur"! —

V každém případě seznání poměrův italského umění dramatického a italského divadelnictví rozšiřuje a podstatně doplňuje obraz divadelního světa vůbec — již i proto, že italská divadla zůstala svými stránkami společenskými a svým zřízením do dnes nejbližší prvotním poměrům světských divadel. —

Digitized by Google

Digitized by Google

V POHÁDCE JIHU.

Digitized by Google

Digitized by Google

Večery zimní s vašimi pohádkami a s tím koutkem u kamen, kde mysl dětská na maloučkém stavu neskonale velké fantasie tká obrazy, k nimž slovo prostého vypravěče nákres poskytlo! Kolik zámků se za vás zbuduje, mnoho-li skvělých a hrozných postav zrodí se, kolik báječných krajů se vykouzlí!

U stolu dračky, hovor a smích — a ve stmělém koutku pracuje zatím pavouček fantasie čarovné dílo nejpestřejších obrazů. Nezměrně vysokých, do nedozírna dalekých, měnivých jak sen, poetických jak samo to hluboké oko snivého dítěte. A mysl dětská zabírá se do kouzelných obrazů, sleduje změnu jich, rozpřádá si je dále a dále — — kolem mizí nenáhle světlo, světnice i lidé — — a blouznivá hlavička padá na stranu a v náruč spánku, jenž ji ukolébá v klid, aby teprve k ránu vystřídala obrazy šerého večera za nové útrapy své vlastní ranní výroby.

A když nazítří za soumraku mysl dítěte přemýšlí o tom, co sobě včera budovala a básnila — kolikráte ozve se v prsou němé přání: „Kéž bych opravdu uviděl ty zámky, ty krajiny, o kterých vypravovala pohádka!“

Ale plynou dnové a přání nedochází vyplnění, minou léta a v mysli se usazuje pozvolna vědomí, že pohádka byla pohád-

Digitized by Google

kou. Znenáhla ujme se v ní a zakoření přesvědčení, že ani vůbec není nikde na celém světě budov a krajů, jež by se vyrovnaly představě, jakou sobě před lety utvořila mysl dětinná. A teprve když později jakoukoli náhodou zavát jest člověk v některou krásnou končinu světa, když z chladného, ale v mysli opravdového a v citech hlubokého severu octne se v některém dalekém kraji, kde slunce koná v přírodě divy svojí fantasie, teprve potom překvapen sobě vyznává, že jsou přece na světě místa, o kterých snil, ba místa ještě krásnější, než jaká sobě druhdy představoval ve své mladistvé fantasii nejbujnější.

Takovým překvapením působila na moji mysl a takové vyznání bezděky vynucuje italsko-francouzská Riviera.

Úzký to pruh země, neširoká stuha mezi vysokým věčně mrtvým pasem Alp a mezi širým věčně živým mořem středozemním. Naproti zkamenělému moři hor za ní se vypínajících a naproti obrovské ploše té nedozírné tajuplné sláně, vlnící se mezi dvěma díly světa, připadá Riviera, že není o nic větší, než co by se na dlaň vešlo, co by ji rukou přikryl. Ale jaké to čarovné místo, jaký to báječný proužek — a jediný kromě pobřeží Krymu v celé Evropě. Však ani toto se svojí Jaltou nemůže se mu úplně vyrovnati. —

Ve střední Evropě v únoru mráz a sníh, ještě i v samém Benátsku a Lombardsku zima co v Čechách, po naivních představách o ponebí italském ani potuchy. Jedeme stále na jih, přes Milán dolů k Janovu a stále stejně zima jako na severu za Alpami — všechna pole jiním šedá, voda pomrazkem stažená, šedé vrby a moruše bez lístku. Jen zelený břečťan hojně se po nich pne, týž břečťan, který i u nás pod sněhem zachovává zeleň svého listu.

Ale náhlá změna. Sjedeme po srázné trati s vysočiny pomořských Alp tunelem k Janovu — a jakoby veliký kouzelník prutem švihl, vidíme se uprostřed jara a krátce na to — jedouce z Janova k západu — uprostřed nejluznější končiny celé Evropy. Cítíme, vidíme hned, že Riviera není zemí, jaké jsme doposud znali, cítíme, poznáváme, že jest vykouzlena tím mořem, které tak toužně líbá její břehy, že jest takořka nanešena k patám

Digitized by Google

Alp těmi polibky moře, které tady stvořilo báječně krásné zátiší světa — skutečný to kraj nejživější fantasie pohádek.

A v pravdě to jest moře, které sobě a ostatnímu světu způsobilo ten div. Přinášíť svými vlnami z Afriky ten věčný žár slunce, ve kterém vyrůstá a k nebesům volně se pne palma i aloe, sbírá i udržuje všechno teplo, s nebes báně přímo do něho a na sousední pobřeží sálající, vydechuje tu jemnou vláhu, která mocí divotvornou dává zeleni i květům Riviery nádhernou šťavnatost a udržuje svými prsy celý ten rajský pruh země u věčné mladosti.

A co moře divem jihu působí, tvoří, chrání hradba Alp před zkáznou mocí severu.

Zimní vichr, jenž před Alpami a na nich mění všechno v led a sníh, přeletuje s Alp vysoko Rivieru a přepadá daleko od ní na moře, přepadá od ní tak daleko, že sotva Riviera cítí jeho dech, když oteplen a proti siroccu po jistém svěžím, příjemném vánku znalý, k ní se vrací po vlnách moře od jihu. A nese-li buráš na svých mohutných křídlech sněžná oblaka, i ta rozplývají se nad Rivierou buď úplně, jsouce pohlcována zdejším věčně jarním povětřím, anebo spouští se na zem jen vlahým jarním deštěm — prostým veškery ledové zloby, jež nad Alpami halila se v hrozivý plášť mraků.

Jest to již skutečné ponebí africké, jež moře svými vlnami přivádí na Rivieru, a proto jest tam v zimě vzduch a rostlinstvo, jež bychom marně jinde v Evropě hledali. Aby pak vědomí tohoto čarovného zátiší bylo tím živější, o to se postarala příroda nejúčinnější protivou: od hor dolů k moři zelený háj — nahoře na Alpách led a sníh. Ty shlížejí dolů co bílá hlava děda, jenž z vikýře se dívá na šum a rej dětí, koupajících se za letního odpoledne v potoce a dovádějících na zeleném, květném palouce.

Tato náhlá protiva mezi severem, jejž po svém příjezdu ještě ve všech údech cítíme, a mezi plným jihem, do jehož otevřené náruči zrovna jásotně se vrháme, působí na tělo a ducha takměř závratně. Před chvílí ještě všady kolem nás naprostá zima a bezlistá severní vegetace — zde palmové háje a stery porůzné palmy všech druhů, zde agave, aloe, kaktusy, háje

Digitized by Google

šedozelených oliv, nepřehledné sady citrýníkův a oranží s tisíci a tisíci zralých plodů i současně nových květův na větvích, rozmarina a myrta rostoucí zde co u nás bodlák a již v únoru bílými poupaty všecka posetá, vavřín, pinie, cypřiše, platany, po skalách celé vodopády begonií, kvetoucí mandlovníky, broskve a merunky a stery drobné květy na půdě mezi pažitem — nade vším tím i ve všem tom nejlahodnější vzduch a vedle toho moře, věčně a vždy do nových krás se měnící moře: to všechno unáší dojmem čarovným.

San Remo, Mentone, Bordighera, Monte Carlo, Nizza a Cannes — toť šperk, toť s Janovem colier středozemního moře, toť nádherná báseň přírody a práce lidské, před kterou jen v úžasu může člověk stanouti. Obraz za obrazem rozvinuje se před vzrušeným pohledem, jedna zátoka nade druhou přináší ve svém pozadí na oči více krás přírodních, a mněl-li jsi, že není možno, aby viděné již skvosty krajinné byly překonány ještě něčím jiným, podá ti Riviera v témže okamžiku s nejluznějším úsměvem obraz ještě daleko krásnější, půvabů naprosto netušených.

Bylo by marno rozsuzovati, které místo na Rivieře jest nejkrásnější. Každé má svoje krásy zvláštní — tady více než při čem jiném rozhodovati může plným právem osobní obliba. Ze všech míst jest tichá, více krajinná než městská Bordighera nejvolnějším místem víll, San Remo, Mentone a Nizza spojují s krásami přírody ráz velkoměstský, Monaco a Monte Carlo jest svou přírodní krásou a svou hernou kus nebe a pekla pospolu — a mnoho obecněji neznámých, v ústraní se nalézajících koutků utajuje v sobě úplným klidem svým a čarovnou polohou při moři snad ještě o mnoho více půvabů, nežli všechna právě vyjmenovaná čelná místa pospolu.

Jen přibližně možná říci, že nejvíce krás přírodních a těch, jež vložiti může do přírody ruka lidská, shrnulo se na tom místě, na kterém do nejluznějšího kraje vloženo jest zároveň kus opravdového pekla. Neodolatelně přitahujícího, svůdného, ničícího.

Jedete-li vozem od Nizzy k Monte Carlu po silnici stále

Digitized by Google

po břehu mořském a jako stůl rovné, poznáte krajinu, v níž romantika přírody závodí s romantikou až do saracenských časův sahající historie — a na přemnohých místech s tou tajemnou romantikou moderní, které není třeba ani hradův ani korábův, ani trůnův ani vězení, které stačí i villa ve stínu palem ukrytá, nebo snad i jen prsa dvou lidí, jež vlny života z nejrůznějších končin vynesly na jedno pobřeží a kteří se opět rozejdou co dvě vlny, jež setkaly se v širém moři pouze jediným polibkem. A na konci té čarovné cesty, před samým Monte Carlem, mihne se vám ten známý hrozný, skoro strašidelný hřbitůvek: tam leží na sta těch, kdož v herně Monte Carla přišli o celý svůj nebo cizí jim svěřený majetek a uprostřed životem kypícího ráje neviděli před sebou jiné možné zakončení života nežli kulí nebo provazem . . .

Vystavěno slohem na fantasii velmi působícím, stojí kasino Monte Carla s pověstnými hernami nad strání k moři spadající. Budova zřízena v pozdní renaissanci, motivy jejích částí ornamentních jsou však nejen barokní, nýbrž i arabské. Před ní náměstí Monte Carla s nejluznější palmovou zahradou, po stranách paláce hotelův a vill, v pozadí obrovský skalní útes Alp a na levo středověké hradby Monaka, trůnícího na ohromné, se tří stran do moře spadající skále, do moře, jež odtud k jihu, do nekonečna se prostírá, kdežto na východ zakončuje jeho břeh bílá Ventimiglia, na západ horstvo Nizzy. A na vrcholu tohoto démantu Riviery výheň herny, naplněná sty a sty hostí ze všech možných národů, kteří se vykazují pro ni dostatečnou civilisací — davem lidí, ve kterém raça, osobní vzezření a vášeň hry poskytují typy, s jakými dosud nikdy a nikde ve světě jsi se nepotkal.

Na sta lidí zde a přece všechen hovor a ruch v dusném sálů přidušen — všechno pouze jediný tajemný šum: bouře tady zuřící jeví se jen na tvářích vášnivých hráčů, i těch, kteří mocí hledí ukrýti své pohnutí. Zlato a stříbro se hrabe a rozhazuje po zelených stolech jako jinde lesní stlaní, osudná kulička lítá slabým příšerným rachotem, nesouc tomu štěstí, onomu záhubu — a když člověk v tom ruchu nějakou dobu potrvá,

Digitized by Google

počíná znenáhla cítiti žhavý trávící dech Mamona a připadá mu tak přirozené, že by polovička lidí tu přítomných dnes či zítra v některém zátiší sobě mohla vzíti život, že mu všechny filosofické výklady o zákonu sebezachovávání připadají v té chvíli dedukcemi svrchovaně směšnými.

Teprve s vlahým a svěžím povětřím volné prostory vrací se do prsou pocit skutečného života... A to děsné místo herny šklebí se svojí otevřenou krvavou tlamou uprostřed krajinného ráje, jenž svými krásami uchvátiti může mysl člověka k vytržení. A šklebí se daleko a příšerně zvláště večer, hluboko do noci. Jeť Monte Carlo osvětleno tak intensivně, že záře jeho světel třepetá až k Bordigheře, snad i dále. Když jsem v Bordigheře večer po diner někdy vyšel k moři na mys a podíval se k západu, tu mimo dojemné světlo nizzkého majáku u Villafranky — hned hasnoucí, hned opět se rozžíhající a věčně sloužící lodím po moři mimo plujícím — drala se mi do očí také mihotavá červená záře. Byla jako požáry výhně, odrážející se o lehkou mlhu — byla to výheň pekla v Monte Carlo oznamujícího svou září daleko široko, že dosud hoří a že dosud hltá do svých útrob životy těch, kteří jak ptáci do světla bezděky do něho se vrhají. —

Zda stvořil tento kousek Riviery bůh či satan, zůstává u boha. —

*

Rivierou proudí shluk všech možných národů. Hemží se tu pospolu zdraví a nemocní ode všech mezí a mezníků zeměkoule — arci skoro výhradně jen ti, kteří se těší statkům, jež mol také nežere, třeba byly pouze z tohoto světa. Nejvíce svých světo- a darmošlapů vysýlají na Rivieru ostrovy britské s Amerikou. Na Angličana neb Američana narazíš v prvním hôtelu jako v posledním zákoutí některé villy, vedle nich na Francouze a pak na Němce. Jiní národové u veřejném styku dosti mizejí. Rusův na př. přijíždí sem rok co rok valný počet, ale i ti ve veřejném styku společenském jaksi se ztrácejí, splývajíce běžnou mluvou

Digitized by Google

se živlem francouzským. Ostatní plemena, ať Řek či Dán, Polák, Ital, Čech, Holanďan, Španěl, Švéd a jak se vůbec zovou, nezapomínajíc ani na Brasilce, Turky a jiné Australčany, zanikají svými zástupci v povšechné záplavě, ačkoli každý z nich s jistým vědomím a zálibou všady vyznává svou národnost, kdekoliv po ní tázán jest.

Hlavní stanicí cizinců v hlavním městem Riviery jest Nizza. Okolí a město — nové; zbytky starého jsou zajímavým střepem minulosti — spojují v sobě půvaby ráje Riviery se všemi příjemnostmi života velkoměstského.

Rázem velkoměstským v první chvíli Nizza překvapuje, až odpuzuje. Přijíždíte od Monte Carla k Nizze velkým tunelem a marně se ohlížíte po volné krajině a zvláště po moři, které vám dosud odevšad kynulo. Vůkol plno domů, dusivé velké nádraží, nikde rozhledu, nikde povětří. A vystoupíce z nádraží teprve se uvidíte v opravdovém velkém městě. „To má býti Nizza," tážete se v sobě, „ono proslulé místo povětří a slunce?"... — Toť velké město, odpovídáte sobě s celým tím vírem a hlukem, kterému jste hleděli prchnouti!

Ale za krátko spadne vám kámen se srdce. Dojedete konce třídy, odkad se vám otvírá pohled na villy uprostřed zahrad, nebo na vrchy nebo širou zátoku velebného moře. Hluk zůstal za vámi, povětří jest opět ono volné povětří Riviery, které již samo vlévá do prsou jistý klid. Počínáte poznávati, že Nizza zasluhuje svojí pověsti. A když po krátkém odpočinku vyjdete sobě na zámecký vrch a rozhlédnete se kolkolem, spatříte čarovný obraz, který vám na věky utkví v paměti.

Velkoměstský a duchem volného, hulajícího života dýšící ráz Nizzy vysvětluje se nejen tím, že v Nizze na zimu se usazují celé davy urozené a prostě lidské plutokracie, nýbrž i tím, že v těchto davech strádá nedostatkem zdraví jen jedna část lidí, kdežto druhá, hned na první pohled mnohokráte větší, tady v kypícím zdraví žije, hulá, namnoze i hýří. Kromě toho ani churavým není velkoměstská povaha města na obtíž. Kdo právě nechce, není nucen ani bydleti ve středu města ani do

Digitized by Google

ného docházeti: v širokém lemu zahrad a vill, na pobřeží moře a v celém nejbližším okolí Nizzy místa dost a dosti pro každého, kdo v ústraní a klidu chce tráviti dny, k jakým jej odsoudila na čas nebo na vždy choroba — nebo snad i bouře, hubící štěstí lidské právě tak bezohledně jako stromy po skalách a květy v údolí. Velkoměstský ráz Nizzy má pak tu výhodnou stránku, že rozptyluje na čas chmury těch, jimž pobyt v místě méně živém stále a přílišně by připomínal jejich tiché utrpení.

Společnost Nizzy jest neobyčejně pestrá a zajímavá. Od lehkomyslného větroplacha, jenž poctil Nizzu jen proto, aby v ní ubil nudný jinak čas, až po vážného starce, trávícího tu v míru zimu svého života; od dobrodružné existence, hledající tady hazardním životem a v Monte Carlu hazardní hrou pramen výživy nebo blesk smrti, až po usedlého otce rodiny, jenž při veškerém svém bohatství ani o frank denně více nevydá, než jak si byl doma rozpočetl; od dámy, jež samým pohledem velí nejnejhlubší úctu, až ke kurtisaně, která o nizzkém karnevalu při boji květinami obdrží za svůj nejkrásněji vyzdobený vůz první městskou cenu 20.000 franků a peníz ten bez prodlení věnuje městským chudým; od nejšťastnějších bytostí na světě až po ty, jimž sup neštěstí rve jejich útroby, od prostého měšťénína nějakého anglického Manchestru až po duchaplného francouzského spisovatele milionáře; od nejspanilejších postav žen až po ubohé zjevy zcela znetvořené a plné bědy, ale přející sobě tráviti život aspoň v předsíni lidského veselí — všech těchto a jiných sterých druhů lidí najdeš tu typy markantní, takořka již samou tváří celou duševní historii svou tobě vyprávějící.

Býti na chvíli vševidoucím, prohlédnouti najednou srdce všech tady bytujících, poznati rázem všechny radosti a útrapy jejich života!... Jaký by se tu asi objevil kaleidoskop nitra lidského, jaký to kaleidoskop nás, kdož vrženi jsme do toho rumu a šumu světa a spádnou bystřinou jeho jsouce nešeni třískáme o sebe co kámen o kámen, a tříštíme sebe navzájem co vlna vlnu — a na konec opět co vlna moře přece jen všichni stejně zacházíme, se vším tím, co vřelo v nás a co nás činilo šťastny či

Digitized by Google

neskonale nešťastny, aniž snad kdo na světě o tom měl nejmenš potuchy! —

Plným tepem života bijící, radostí sálající, rájem palmových zahrad obklíčená Nizza obetkána jest přece na dvou místech dumou plnou elegie. Na svém Château — zámeckém vrchu s překrásnými procházkami — a na Cimiès, bývalém to chrámu Diany, nyní klášteru a kostelíku Panny Marie.

A zvláště Château působí dojmem pravého Žalova.

Seznal jsem mnoho míst a pobyl na mnohých v nejrůznější duševní náladě. Ale dosud nikde jinde jsem nepřišel na kout, jenž by býval na mne působil tak hluboce a tak elegicky jako zámecký vrch Nizzy. A přece jest oděn nádherným hávem přírodním — v jeho stromoví a keřinách pučí a raší všechno, čím Riviera vůbec se zdobí, od vavřínu a palmy až po cypřiš a kvetoucí agave — a s jeho temene zdraví tě pohled, nad nímž bezděky srdce zajásá.

Ale do celého vrchu jakoby vdechnut byl smutek.

Nevíš ani, že na něm leží ukryt hřbitov — a přece sotva vstoupíš do rozsáhlých sadů hory, jest ti, jakobys kráčel po zapomenutých hrobech, jakobys octl se v nějaké zakleté končině, kde z keřů myrty, z tajemného listí oliv a z tisícerých stromů a křovin tobě ani jménem neznámých, každou chvíli tobě zjeviti by se mohla zamlklá postava, odhalující tvým zrakům celý mrtvý svět, jemuž zelený porost hory jest pouze tajemným příkrovem.

Nemohu si nijak vysvětliti ten pochmurný ráz vrchu. Chápal bych jej, kdybych býval v temné náladě, jakou duch bezděky přenášívá na své okolí. Ale ani toho nebylo. A tak nepochybně náhlý kontrast klidu a ticha místa proti bezprostřednímu skoro sousedství kypícího života a hluku dává jemu při veškeré jeho bujné vegetaci ten zvláštní hluboký půvab elegie. Jinak bylo by mně to jeho nápadně působící ovzduší naprosto záhadno.

Ostatně nač vůbec pátrati po vysvětlení. Jeť veškeren svět ve své podstatě týž, co člověk sám: a dýší-li jednotlivá místa nevysvětlitelnou radostí, je-li právě Riviera jediným rájem —

Digitized by Google

proč by jiná zátiší neměla býti obestřena jiným ovzduším citovým, stejně lidským a při tom daleko častějším nad jest radost.

Podobně elegickým dojmem působil na mne i druhý vrch u Nizzy, její Cimiès. Tam ale bylo spíše patrno proč: kostel, klášter a hřbitov temeno vrchu zaujímající nemohou buditi v prsou veselí. —

Svrchovaný půvab Riviery tají se v jejím moři a jejím vzduchu.

Moře není jako Alpy nebo jako obloha. Alpy stojí bez hnutí, obloha, pokud oblaka nebo mraky po ní netáhnou, vyzařuje věčný klid — moře pracuje věčnou změnou, věčným životem.

Viděl jsem moře ráno stříbrné a večer zlacené v Benátkách, viděl jsem je celé jasné a tvrdě modré s Nabreziny, viděl jsem je naplněno purpurem pod večer v Nizze, viděl jsem je tam v hodině ve všech odstínech temných barev zelených, hnědých a modrých, viděl jsem je šedé a jakoby bylo proryto údolím a vystupujícím nad ně pohořím, viděl jsem je u Monaka odpočívající u veškerém majestátu, viděl jsem je smavé a hravé jako dítě, když šelestivý větřík zvlnil a zkadeřil je do běla, viděl jsem je bouřné, své vody tříštící v miliony krůpějí a ve stříbrnou mlhu i velikými co valy vlnami i s ohromnými nárazy o hráze bijící, viděl jsem je v naprostém klidu při východu měsíce, kdy celá jeho obrovská plocha byla jediným ani jedinou vlnkou nerušeným zrcadlem, viděl jsem je rozječené a rozzuřené a celé hnědě špinavé, kdy zuřivý vítr prudce je bičoval, viděl jsem je průzračné až ke dnu s vodou křišťálově zelenou, ni jediným práškem nezasmušenou a s povětřím nad ním plným světla, viděl jsem je v závoji mlhy, kdy plachtové lodi ku břehu plovoucí vynořovaly se z něho jako báječní tvorové jeho hlubin nebo zanikaly v něm jako navždy světu ztraceny se vším tím, co v sobě chovaly, viděl jsem je, když na ně po bouři za svitu slunce vyrojilo se nepočetných rybářských člunů s bílými plachtami co roj motýlů, víděl jsem je proplaveno vlnícím se zlatem při nejnádhernějších západech slunce v Bordigheře — a teprve, když jsem je uviděl ve steré jeho podobě, teprve potom jsem počal je poznávati a jeho veškeru krásu tušiti. —

Digitized by Google

A vzduch Riviery!... Vzduch Riviery jest onen čirý křišťálový vzduch Italie, ve kterém oko několikráte více vidí, než na severu, ve kterém čára obrysu zůstává i v nejjemnějším zavlnění určitá a nesmazaná, ve kterém jest patrný každý odstín téže barvy, a každá tečka jiné, ve kterém všechno svítí jasem a živostí. Toť ono povětří Italie, jež propouští k zemi veškero světlo slunce a zaplavujíc jím krajiny i všechny jejich předměty odívá je koloritem naprosto jiným, nežli na vzdáleném severu. Toť ono povětří, v němž pro oko jemnou čárkou způsobuje se tolik, co na severu markantním rysem nebo teprve samou plastikou, toť ono povětří, jež malířům Benátek, Florence a Říma vykouzlilo zvláštní barvitost jejich obrazů, toť povětří, ve kterém drobné terracottové a mramorové ozdoby budov vystupují tak určitě, co na severu teprve massivné okrasy — povětří, jež zrovna tak bylo podmínkou onoho rozvoje výtvarného umění italského jako samo oko umělcovo.

Povětří Riviery činí však ji nejen krásnou, nýbrž i neskonale lahodnou. Již na samém prahu severní Italie ovane tě zcela jiné, daleko volnější povětří, nežli v Alpách, kterými jsi jel, a než na severu vůbec. Ale jak rozdílný je vzduch severní Italie od severu evropského, tak rozdílný jest ještě vzduch Riviery od vzduchu severní Italie. Jeho měkkost a lahoda jest naprosto neobyčejná.

Jsa nasycen paprsky slunce a napojen rosou moře, vlévá prsům pravou rozkoš. Jím vchází do nich a do duše pocit volnosti, pocit klidu, pocit míru po všem tom, čím bouře nebo trpkost života byla duši zmítala. Ten vzduch jest až opojný — a člověk počíná v něm uznávati za přirozeno vše to, čím jih, čím tropické slunce působí na lidské kmeny. Bezstarostnost o život, námaha jen potud, aby se dosáhlo skrovné částky toho, co stačí k nezbytným potřebám těla, splývání s přírodou, necenění sobě života — to všechno jeví se tady blízko a přirozeno.

Ano v té lahodě povětří číhá až i jakési tajemné kouzlo, téměř svádějící k dobrovolnému přechodu ze života do smrti.

Digitized by Google

Jih, jenž kypí životem, má také svůj omamující půvab pro smrt, a mysl jen poněkud již od života se odchylující potřebuje tu skoro jisté statečnosti, aby odolala kouzlu přímo ji svádějícímu k onomu blahu, ze kterého by nebylo více procitnutí. —

Ale nejen touhu po smrti, nýbrž také plnou měrou sílu k novému dalšímu životu přináší Riviera tomu, kdo života se drží neb aspoň v něm rád zůstává, třeba se naň štěstí nesmálo. Tady v rajské přírodě padají s člověka trudy života, tady se rozpomene člověk, že jest člověkem, do duše aspoň na chvíli vchází jemu klid a mír, mající větší cenu nežli všechno, v čem jinak hledáme své cíle. Bezděky nabývá tu duše přesvědčení, že jediná chvíle klidu a vnitřního štěstí stojí za celý svět toho lesku a té záře, za kterou se šklebí jen záští rozoranou tváří svou. —

A celý ten krásou a lahodou opojený svět Riviery není přece nic jiného, než samo zářivé, ale vratké štěstí lidské, jež trvá dnes a zítra náhle se hroutí v trosky. Při prvním pobytu mém připadala mi Riviera, že není ani možná, aby mohlo se jí tknouti jaké neštěstí. A když jsem rok na to zase dlel v Italii, četl jsem ve Florenci a Benátkách, kterak celou Rivierou otřáslo silné zemětřesení, ve kterém budovy řítily se v trosky a veliký počet lidí přišel o život. A ještě o rok později při mé druhé návštěvě Riviery viděl jsem ty ssutiny, viděl rozlomené kostely a zřícené věže. Jediného Monte Carla zemětřesení ani se netklo — to patrně chránil satan, nechtěje přijíti o svůj chrám.

Celá Riviera stojí na půdě ne-li sopečné, aspoň ob čas náhlým, prudkým zemětřesením navštěvované. A tak jest možná, že po věcech slunečných jednou vstane chmurný den, na kterém veškeren ten nádherný, snad nejkrásnější pruh země v náhlých křečových záchvatech za lomozu a hřmění podzemních sopek a vyvstalých nadzemních mračen rázem se zhroutí i propadne do výhní pod ním pracujících a moře obrovskou vlnou od Janova po Nizzu rozleje se tam, kde druhdy uprostřed rajské přírody stála nejrozkošnější místa pod sluncem. Asi tak, jako se to stává ob čas v Japonsku, kde mořská vlna několik mil do země se vzepne a rozleje a třicet nebo čtyřicet tisíc lidí na-

Digitized by Google

jednou zadáví. Na Rivieře bude míti práci snazší — jeť od moře k Alpám sotva skok. —

Takový snad bude jednou konec té pohádky jihu, jakou Riviera, jsouc navštívena uprostřed naší zimy, na tebe působí. Navrátiv se z ní do únorového světa ledu a sněhu, vzpomínáš na ni i po návratu i po všechen ostatní život svůj, vzpomínáš, že to byl opravdový svět a nikoliv přelud, který jsi viděl — a víš od oné doby, že jest opravdu na světě kraj tak kouzelně krásný, jak jsi jej sobě dětskou fantasií představoval při zimních a severních domova svého pohádkách. —

Digitized by Google

Digitized by Google

PŘI OTVÍRÁNÍ
JIHOSLOVANSKÝCH DIVADEL.

Digitized by Google

Digitized by Google

Když roku 1883 otevřely se brány našeho Národního divadla, rozlévala se jimi záře jeho paprsků daleko, daleko. Slovanští hosté, které jsme si pozvali k jeho slavnostnímu křtu, byli oslněni krásou zlatého domu našeho a vracejíce se ku svým prahům oteckým, odnášeli sobě v prsou vedle jiných dojmů i přání, aby i jejich dramatická musa zpod svého přístřeší zatímného vstoupiti mohla záhy v podobný nádherný stan jako musa česká.

O Rusy a Poláky v državě ruské bylo arci již dávno postaráno. Ale všem ostatním kmenům a národům slovanským bylo do té chvíle spokojovati se jen jakýmisi podkrovími na místě vlastních palácův — anebo býti úplně i bez těch. I hnulo se to po otevření našeho zlatého domu v každém z nich mocnou touhou, postaviti svému umění dramatickému podobný chrám, jaký národu českému zbudovalo jeho nadšení, obětavost a práce radostná.

Skutečně uvidělo poslední desetiletí věku devatenáctého povstávati budovy musy slovanské jednu za druhou: roku 1892 ve středu národa slovinského v bílé Lublani, roku 1893 v Krakově, dávném to sídle kvetoucího činoherního umění polského, roku 1895 v starobylém Záhřebě pro národ chorvatský, a roku 1900 ve Lvově.

Digitized by Google

A kdekoli se narodilo nové divadlo, zevšad volali mne za kmotra. Náhodou účasten jsem byl já jediný oněch radostí a hodů na všech těch místech. Všade bylo milých hostí celá družina, ale mimo mne vždycky jiní.

Slavnosti otevření oněch čtyr divadel slovanských byly arci na jihu i na severu nejen slavnostmi umění, nýbrž i slavnostmi národními. V Lublani kromě toho slaveno otevřením gledališče samo povstání slovinského umění dramatického k samostatnému životu vedle živlu německého, tam doposud mocně svou převahu udržujícího.

Pro to, pro naprostou bratrskou lásku a oddanost Slovinců k nám Čechům a pro úsilí, s jakým v Lublani živlu slovinskému bylo i jest do té doby zápasit o sám dech života, byla slavnost otevření lublaňského divadla pro Slovince nejtklivější, nejdojemnější.

Pozorujte dobře: slavnost otevření lublaňského divadla pro Slovince. Neboť totéž divadlo otevíralo se nazítří podruhé — pro Němce. Totéž divadlo bylo vystavěno zemí pro oba národy či kmeny téže země, pro národ slovinský, čítající 96 procent obyvatelstva země, a pro kmen německý, čítající 4 procenta obyvatelstva. A pro ten národ slovinský byly určeny jen dva večery do týdne a pro kmen německý večerů pět!...

Cítíte tu truchlost uprostřed slavností, cítíte onen bol, jenž svíral nám srdce i uprostřed jásotu, rozumíte, proč tato slavnost otevření divadla slovanského byla mně ze všech čtyr ostatních nejtklivější, nejdojemnější?

Zajisté rozumíte.

Sirotek věděl, že mu patří celý statek, ale nesměl sáhnouti na více, nežli jeho dvě sedminy. Duše slovinská a s ní naše plesala, že nový dům umění smí považovat aspoň za částečné spoluvlastnictví, a v oku chvěla se slza. V oku našem slza bolu, nevrlosti a vzdoru pro bratry — a slza vzpomínky na vlastní podobnou, ba horší ještě porobu naši, kdy muse české bylo spokojiti se v samotné Praze jen pouhým jediným odpolednem za celý týden...

Digitized by Google

Jménem Národního divadla českého vyjeli jsme s vrchním režiserem panem Frant. Kollárem do Lublaně z Prahy odpoledne dne 28. září. V Čechách veselil se nad námi ještě svátek sv. Václava, na Moravě všední den. Večer pozdravili jsme Vídeň kde dosud zněla a hrála Mezinárodní hudební a divadelní výstava, do které s celým naším divadlem před pěti měsíci jsme vtrhli, a nazítří ráno, čerstvi jako mníci, vyskočili jsme z vagonu v lublaňském nádraží. Překvapení. Uvítal nás tam člen našeho Družstva a horlivý přítel divadla pan Václav Petzold, který z vlastního podnětu již den před tím do Lublaně sobě zajel.

Pozvání došlo nás od Dramatičnega društva, které po příkladu českém v Lublani již r. 1867 se ustavilo k ochotnickým hrám divadelním a nyní s jistou změnou svojí ujalo se vedení nového divadla, zvolivši sobě za předsedu pana dra Ivana Tavčara, spisovatele, advokáta, kterýž tuto hodnost zastává ještě i dnes počátkem roku 1902, a za intendanta-ředitele pana dra Valentina Krispera, rovněž advokáta. Upravivše se po noční jízdě bývali bychom ihned učinili návštěvu zástupcům divadla, kdyby nebývalo tak příliš časně. A tak jsme se vybrali shlédnout za jasného přívětivého jitra Lublaň, tu Lublaň v pravdě bílou, i půdou, na které stojí, i budovami, které ji tvoří.

Nejbělejší, nejnovější z nich bylo samo nové gledališče. Ve stříbrném světle jižního rána stálo tu na sadovém kongresním náměstí jako družička vystrojená k slavnosti. Nevelké, sličné, roztomilé. Spěchali jsme k němu a bylo nám, jakobychom radostí je políbiti měli.

V divadle pracovalo se o překot, aby večer skutečně mohlo dojíti k otevření. Ten zábavný zjev se na mne usmíval dosud v každém divadle v den jeho otevření. Všady do poslední chvíle klepání, rovnání, poklízení, zimničné dokončování všelikých drobných prací, neb aspoň maskování malých nehotovostí. Komanda, důtklivá někdy i hlučná, rozčilené tváře rozkazujících a pracujících, sem tam křik, lítání.

Na jevišti poslední zkouška. Se všech stran klepot, hluk, umělci vyrušeni — zkouška včera hladká jak v létě rybník za úplňku, dnes kostrbatá, chvílemi i rozrytá jak silnice na podzim.

Digitized by Google

Myslil bys, že večer nemůže zůstati na sceně bez nějakého fiaska. Ale věc jest dávno dobře nazkoušena. Vadí-li ještě něco sem a tam při poslední zkoušce, jest to jen z obecného rozčilení a neklidu uprostřed dodělávaných prací. Nějaké fiasko vidí pouze tvé malé oči nezkušené — nebo příliš velké režiserovy nebo ředitelovy. Oba jsou i při zdánlivém klidu rozechvěni. Ale skloní se večer a všechno jde jak na drátku — tak že inspicient a napověda připadají v té chvíli jako zcela zbytečně placení tvorové, kterým by se měla dáti okamžitá výpověď. —

Pohlednuvše na vnitřek divadla poznali jsme, že jest nejen hezoučké, nýbrž i stavěno velmi účelně a prakticky. Prostranné chodby, hojně východů. A v hledišti patrno, že chodíme již v oblasti divadelního jihu: hledí na nás poměrně mnoho loží. Lublaňské divadlo nepojme ani polovinu osob jako naše Národní, ale loží má ještě o několik více. To jest způsob jihu, kde každá rodina, zaujímající ve společnosti jisté místo, touží míti v divadle loži.

V divadle pozdravili nás budovatelé jeho, krajané architekt pan J. V. Hráský, pozdější professor na české polytechnice pražské, a inženýr pan Hrubý. Netajili jsme se jim milým překvapením nad úpravností a účelností uměleckého stánku. Vzrostlo ještě o hodně, když jsme slyšeli, že celá budova s hledištěm na sedm set osob — Lublaň čítala tehda 32.000 obyvatel — stála jen 250.000 zl. r. m.

„Pane vrchní režisere," vyklouzlo mně k milému soudruhu cesty, „kdybychom tak měli v Praze vedle Národního pro činohru takovéto hezké maloučké divadlo — a kdyby nám je někdo tak lacino postavil!" —

— To by bylo! odpovídal svým způsobem Fr. Kollár, se zálibou se rozhlížeje po hledišti a volném té chvíle jevišti. V tomhle divadle se bude dobře hrát! —

A hrálo i poslouchalo se dobře. —

Vykonali jsme návštěvy u intendanta-ředitele, u předsedy Družstva, u stálého sněmovního zpravodaje o lublaňském divadle a nynějšího lublaňského župana pana Ivana Hribara, jenž mluví česky jak svou mateřskou slovinčinu, našli několik kra-

Digitized by Google

janů, a tak uplynul den, ani jsme se nenadáli a bylo nám ubírati se do gledališče podruhé, k samému jeho otevření.

Tonulo ve světle elektrickém. V ložích, přízemku i na balkoně společnost slovinská, zemský hejtman a něco uniforem. Všechno sobě prohlíží prostoru, vyměňuje pozorování, září úsměvem, toilettami a krásou dam.

K vojenské hudbě v orchestru vstupuje kapelník a zavzní první zvuky Glinkovy ouvertury k opeře „Ruslan a Ludmila". Jest dobře nastudována, výtečně sehrána, živě se applauduje. Zdvihne se opona, vystoupí herec a režiser pan Borštnik a přednáší proslov Ant. Funtka. Autor jest týž novellista, lyrický a dramatický básník i pozdější překladatel libretta naší „Prodané nevěsty", od kterého později divadlo lublaňské a po něm i naše Národní roku 1898 sehrálo básnicky procítěné a účinné aktové drama „Pro dítě". Proslov se nesl myšlenkou, že až dosud se podobalo, jakoby osudy slovinského národa měly státi se tragedií; ale v době nové nastává v nich obrat a zvláště dnešní slavnost padá jako jasný paprsek do života Slovincův a slibuje jim doby lepší.

Radost a nadšení obecenstva uvolňovaly sobě živým potleskem, jímž proslov přerušován při každém místě výraznějším. Když pak zazněla slova: „To gledališče je naprej naše!" a „Na čast in slavo našega imena!" — zajásalo hlediště, zabouřil potlesk; pohnutí všady, kamkoli jsi lidem do očí se podíval . . . i v tobě samém. —

S ukončením proslovu zdvihla se opona a živý obraz na jevišti dovedně sestavený vyjadřoval plasticky, co bylo před tím slovy proneseno: na levo zobrazena byla na zemi ležící zoufalá minulost národa, v pravo k nebesům se zdvihající šťastná jeho budoucnost; uprostřed věnčil genius sochu císaře Františka Josefa I., ty dvě doby od sebe dělící. Potlesk, bouře potlesku, volání, děkování se básníka Funtka a recitátora Borštnika, stále vzhůru a dolů jdoucí opona, posléze uklidnění. Po chvíli slavnostní představení činoherní, k němuž vzata velkými rysy koncipovaná tragedie „Veronika Deseničeva" od Josipa Jurčiče, roku 1881 zemřelého tvůrce první slovenské tragedie vůbec.

Digitized by Google

Titulní úlohu hrála paní Borštniková, nadaná umělkyně, která po jistou dobu i v Praze pobyla a tady češtině se naučila tak, že by bývala s to účinkovati i v české činohře. Podala o tom v Praze důkaz přesvědčující. S uskutečnění úmyslu mladé slovenské dámy sešlo jen proto, že Národní divadlo vykazovalo ve svém personálu činoherním počet dam více než dostatečný.

Po tragedii sehrané s nepopíratelnou dovedností, vydávající až překvapující svědectví i režii i družině umělecké, tuto poprvé ve velkém rámci vystouplé, rozcházelo se obecenstvo s myslí pohnutou, starší vzrušeni, mládež nadšením horující. Nesla sobě odtud do života kus nového zápalu pro ty cíle svého národa, jimž gledališče vedle hlavního svého účelu uměleckého zároveň sloužiti bude do těch dob, dokud o sám byt všeho národa slovinského nebude jinak postaráno tak, aby ústav umělecký se mohl věnovati jen umění samotnému. Toho arci nebude zvláště dotud, dokud pod jedním krovem bude se tísniti muse slovinské s musou německou — dnes ještě zaujímající čtyři večery do týdne v zemském gledališči-Theatru.*)

Tak bylo jinde, tak bylo i u nás. A jako my se těšíme svému samostatnému zlatému domu nad Vltavou, tak těšiti se budou Slovinci po čase také svému výlučně slovenskému gledališči lublaňskému, ve kterém budou svým jazykem hráti o sedmi večerech do týdne. —

A také jinak dojdou cílů svých. Jeť mezi Slovinci v Kraňsku, jak bylo u nás před padesáti lety. V něčem dosud u nich hůře, ale ve mnohém i lépe nežli tenkráte u nás. Všechno tam v počátcích, všechno ve vzrůstu jako jař o Velkonocích. Byť i zvolna a za tisíce překážek jim tak jako nám do cesty valených, vše i tam uzraje, vše i tam ku svým cílům dospěje. Však ani my jsme hlavních met doposud nestihli — a Slovinci dojdou svých, tak jako my dojdeme našich.

Praví se, že německé kolonii lublaňské do dvou let hodlá

*) Tří večerů dosáhlo slovinské divadlo proti prvotním dvěma teprve vloni roku 1901.

Digitized by Google

vystavěti tamní spořitelna divadlo vlastní; v tom případě stali by se Slovinci v nynějším svém gledališči vlastním hospodářem ještě dříve než by jinak se bylo mohlo čekati. —

Hostinami po slavnostním představení u intendanta pana dra. V. Krispera a nazítří u pana dra. J. Tavčara zakončil se náš pobyt v Lublani. Vtiskl se nám do duší tak hluboko, jak sama láska Slovincův k nám, jejich to bratřím starším. —

Digitized by Google

Oti léta později v říjnu 1895 jel jsem k otevření chorvatského Národního zemského kazalište v Záhřebě.

Hoj, jaký to rozdíl v celé scenerii!

V Lublani chutě a s mladistvou odhodlaností hlavu zdvihající národ, povstávající teprve proti jarmu němectví, duševně, jazykově i sociálně zle jej tížícímu — v Záhřebě národ ve své národní a politické samostatnosti už hrdě stojící, národ se svou vlastní vládou, svými ministerstvy vyučování a práv, se svou autonomií. Slavnost tu i tam vroucí, nadšená, ale v Lublani rázu téměř rodinného, které se zúčastniti zástupcové vlády vídeňské téměř se bojí... V Záhřebě však při ní s národem celý okázalý oficielní svět — ano za hřmění děl, hlaholu zvonů a jásotu davů přijíždí do něho sám král, aby byl přítomen otevření Národního zemského divadla, postaveného k podnětu a přispěním jednotlivců, mezi nimi i nezapomenutelného bána Jelačiće, od vlády nákladem zemským. Všady, kam pohlédneš, národní život plně kypící, chvílemi až překypující, všady na plném ústupu němectvo, které v Záhřebě svírávalo domácí živel chorvatský tak jako druhdy v Praze živel český a jako v Lublani dosud svírá živel slovinský — všady znamení plné národní samostatnosti a téměř plné, na samostatnost hraničící autonomie.

Přijel jsem do Záhřeba ranním rychlíkem. Na chodníku nádražním čekal a vítal mne můj soudruh v povolání, intendant

Digitized by Google

divadla záhřebského dr. Štěpán šlechtic Milletich, v malebném národním kroji chorvatském, jenž od věku XV. nezměněn se zachoval. Byloť dnes celému Záhřebu velmi časně vrhnouti se do slavnostního úboru, ježto již o sedmé hodině ráno přijeti měl dvorním vlakem král. Objali jsme se s milým soudruhem, políbili, a myslím, že mně z očí svítila asi stejná radost jako jemu. Rádi, oba rádi byli jsme, že po delší době opět jsme osobně se potkali. Já jsem mu přál z celého srdce, že bylo jemu dočkati se dnu tak zvláště slavného. Jemu pak hořely oči tím jeho upřímným, mladistvým přátelstvím, kterým jsme se sblížili k sobě od chvíle našeho prvního poznání v Praze. Chtěl mne míti při své slavnosti najisto u sebe a proto mne pozval osobně. — Ty naše oči a ruce sdělily sobě snad okamžikem všechno, čím bylo srdce plno — a spěchali jsme bez velikého meškání z nádraží k vozu, v němž na hovor mohlo býti času dosti.

Sluha vyskočil na kozlík, kočí lehounce pohnul opratěmi a pár jiskrných klusáků letem unášel otevřený lehký vůz alejí stožárů s chorvatskými národními prapory, ozdobenými náměstími a vyšňořenými třídami až nahoru na Staré město, k zahradě a ville dra. Milletiche. Tam se rozloučil se mnou můj hostitel, aby mohl býti v čas nazpět na nádraží k uvítání krále.

Prošel jsem si dopoledne Záhřeb. Navštívil jsem intendanta v jeho divadelní kanceláři a prohlédl sobě novou budovu, která měla se odpoledne dokončiti slavnostním zasazením závěrného kamene v přítomnosti královně. Mohl jsem k ní z plna srdce gratulovati svému druhu. Vydařilať se podnikatelům stavby, vídeňským architektům Fellnerovi a Helmerovi více než která jiná z jejich divadelní továrny vyšlá. Daliť si tuto záležeti nejen na celkovém vzhledu budovy a pohodlí hlediště, nýbrž snad poprvé i na pohodlí jeviště za kulisami. Toho do té doby jinde skrovně dbávali, spokojujíce se hlavně oslniti hledištěm.

Divadelní budova záhřebská jest velmi elegantní, hezká a účelně provedená, tak že — nedojde-li v ní časem k nějaké divadlům záhubné katastrofě — bude moci na staletí sloužiti svému účelu. Výhodou jí byla i první podmínka řádné stavby diva-

Digitized by Google

Oti léta později v říjnu 1895 jel jsem k otevření chorvatského Národního zemského kazalište v Záhřebě.

Hoj, jaký to rozdíl v celé scenerii!

V Lublani chutě a s mladistvou odhodlaností hlavu zdvihající národ, povstávající teprve proti jarmu němectví, duševně, jazykově i sociálně zle jej tížícímu — v Záhřebě národ ve své národní a politické samostatnosti už hrdě stojící, národ se svou vlastní vládou, svými ministerstvy vyučování a práv, se svou autonomií. Slavnost tu i tam vroucí, nadšená, ale v Lublani rázu téměř rodinného, které se zúčastniti zástupcové vlády vídeňské téměř se bojí... V Záhřebě však při ní s národem celý okázalý oficielní svět — ano za hřmění děl, hlaholu zvonů a jásotu davů přijíždí do něho sám král, aby byl přítomen otevření Národního zemského divadla, postaveného k podnětu a přispěním jednotlivců, mezi nimi i nezapomenutelného bána Jelačiće, od vlády nákladem zemským. Všady, kam pohlédneš, národní život plně kypící, chvílemi až překypující, všady na plném ústupu němectvo, které v Záhřebě svírávalo domácí živel chorvatský tak jako druhdy v Praze živel český a jako v Lublani dosud svírá živel slovinský — všady znamení plné národní samostatnosti a téměř plné, na samostatnost hraničící autonomie.

Přijel jsem do Záhřeba ranním rychlíkem. Na chodníku nádražním čekal a vítal mne můj soudruh v povolání, intendant

Digitized by Google

divadla záhřebského dr. Štěpán šlechtic Milletich, v malebném národním kroji chorvatském, jenž od věku XV. nezměněn se zachoval. Bylo dnes celému Záhřebu velmi časně vrhnouti se do slavnostního úboru, ježto již o sedmé hodině ráno přijeti měl dvorním vlakem král. Objali jsme se s milým soudruhem, políbili, a myslím, že mně z očí svítila asi stejná radost jako jemu. Rádi, oba rádi byli jsme, že po delší době opět jsme osobně se potkali. Já jsem mu přál z celého srdce, že bylo jemu dočkati se dnu tak zvláště slavného. Jemu pak hořely oči tím jeho upřímným, mladistvým přátelstvím, kterým jsme se sblížili k sobě od chvíle našeho prvního poznání v Praze. Chtěl mne míti při své slavnosti najisto u sebe a proto mne pozval osobně. — Ty naše oči a ruce sdělily sobě snad okamžikem všechno, čím bylo srdce plno — a spěchali jsme bez velikého meškání z nádraží k vozu, v němž na hovor mohlo býti času dosti.

Sluha vyskočil na kozlík, kočí lehounce pohnul opratěmi a pár jiskrných klusáků letem unášel otevřený lehký vůz alejí stožárů s chorvatskými národními prapory, ozdobenými náměstími a vyšňořenými třídami až nahoru na Staré město, k zahradě a ville dra. Milletiche. Tam se rozloučil se mnou můj hostitel, aby mohl býti v čas nazpět na nádraží k uvítání krále.

Prošel jsem si dopoledne Záhřeb. Navštívil jsem intendanta v jeho divadelní kanceláři a prohlédl sobě novou budovu, která měla se odpoledne dokončiti slavnostním zasazením závěrného kamene v přítomnosti králově. Mohl jsem k ní z plna srdce gratulovati svému druhu. Vydařilať se podnikatelům stavby, vídeňským architektům Fellnerovi a Helmerovi více než která jiná z jejich divadelní továrny vyšlá. Dalť si tuto záležeti nejen na celkovém vzhledu budovy a pohodlí hlediště, nýbrž snad poprvé i na pohodlí jeviště za kulisami. Toho do té doby jinde skrovně dbávali, spokojujíce se hlavně oslniti hledištěm.

Divadelní budova záhřebská jest velmi elegantní, hezká a účelně provedená, tak že — nedojde-li v ní časem k nějaké divadlům záhubné katastrofě — bude moci na staletí sloužiti svému účelu. Výhodou jí byla i první podmínka řádné stavby diva-

Digitized by Google

delní, totiž nadbytek volného stavebního místa, i druhá — dosti peněz. Stojíť záhřebské Národní divadlo na širém universitním náměstí. Nadbytek místa přispěl i k tomu, že za divadlem, v náležité od něho vzdálenosti, mohlo současně zříditi se i úhledné, pohled na divadlo nijak nerušící skladiště dekorací, nábytku a rekvisit, čímž prospělo se velice pohodlnosti práce manipulační. Také uvnitř opatřena hlavní budova pohodlím všestranným a mile působící elegancí. Jak večer jsem poznal, těší se zároveň neocenitelné výhodě dobré akustiky. —

Odpoledne 14. října o 2. hodině se dělo slavnostní položení závěrečného kamene za přítomnosti krále, jeho průvodu, hostí, zvaných účastníkův a nepočetného davu obecenstva, ohromným polokruhem budovu divadelní obklopujícího. Ve foyeru divadelním shromáždili se ministři uherští a chorvatský, sekční chefové ministerstev chorvatských, jiní zástupcové vlády, katolický chorvatský arcibiskup, srbský pravoslavný patriarcha, náměstek purkmistrův, stavitelé divadla, mezi nimiž Čech inženýr pan Hrubý do služeb Fellnera a Hellmera přešlý, a i průmyslníci a řemeslníci při stavbě zúčastnění.

Za znění hudby a volání zástupův „Živio hrvatski kralj!“ přijel král František Josef I. k divadlu v průvodu arcikníže Leopolda Salvatora v Záhřebě residujícího, ministrpresidenta barona Bánffyho, bána hraběte Khuen-Hedervárvho a starosty záhřebského Mošinského. Král odebral se do foyeru, kde pozdraven přítomnými. Sekční rada Chlup, původem Čech, předstoupil a přečetl pamětní listinu. Král ji podepsal, po něm ostatní první hodnostové, načež byli králi bánem představeni osobnosti při stavbě zúčastněné. Po té vložena listina do krabice plechové, ta do bronzové, a zapuštěna do otvoru ve středním pilíři balkonu nad podjezdem divadla.

Král se odebral na balkon. Jak na něj vstoupil, rozvlnilo se veškero množství na náměstí stojící dlouho trvajícím opětným voláním: „Živio hrvatski kralj!“ Když volání utuchlo, měl bán ke králi řeč děkovací. Král odpověděl, prohlásil divadlo za otevřeno, udeřil třikráte zlatým kladivem na závěrnou desku pilíře a dva mistři zedničtí uzavřeli otvor kamenem a maltou.

Digitized by Google

Král prohlédl sobě potom budovu divadelní. Na jevišti očekával jej s veškerým divadelním členstvem intendant dr. Štěpán šlechtic Milletich. Král s ním delší dobu rozmlouval a dal jím sobě představiti ředitele činohry Mandroviće a režisery Milana a Fijana. Prošed budovou, opustil ji. — Před odchodem královým sdělil ministrpresident baron Bánffy intendantovi dru Milletichi příjemnou novinu, že král daroval divadlu stálé roční podpory deset tisíc zlatých. —

Večer dostavil se král ke slavnostnímu představení. Z domu královského přítomni byli dále arcikněžna Blanka s arcikníže tem Leopoldem Salvátorem. Byv přijat intendantem drem Milletichem odebral se do dvorní lože. Uvítán byl hymnou a voláním „Živio!" od obecenstva, v němž kroje magnátů, purpurové sutány církevních knížat, uniformy ministerské, jenerálské, úřednické i důstojnické, bohaté toiletty dam a jejich ozdoby z drahokamů, kroje četných deputací z Bosny a Hercegoviny i kroje národní vůbec hojně pestřily čerň oblekův moderních a národních. Byla to v pravdě skvělá společnost officielní slavnosti slovanské.

Představení se počalo scenickým básnickým proslovem o třech obrazích „Slava umjetnosti", z péra intendanta dra Št. Milletiche s hudbou skladatele a ředitele záhřebské opery Zajce. V úlohách solistův a ve skupinách prologu zaměstnán byl téměř veškeren umělecký personál divadla. Po proslovu následovalo třetí dějství Zajcovy opery „Zrinjski", v níž vedle dramatické primadony chorvatské paní Leonie Brücklové, i z našeho Národního divadla výborně známé, zpívali krajané naši tenorista pan Figar-Hofer a baritonista pan Kroupa.

Po ukončeném představení opustil král za hlučných projevů obecenstva dvorní loži a dům, projížděl Záhřebem pohádkově osvětleným a přijal pochodňový průvod a serenádu uspořádanou spolky záhřebskými se Sokolem v čele a měšťanskou mládeží. —

Všechny tyto slavnosti děly se za nadšení kypícího citem vlasteneckým, který — skoro současně — svým překypováním způsobil na jiných místech sceny, při podobných příležitostech dosti neobvyklé. K příjezdu královu vztyčili Srbové na své cerkvi

Digitized by Google

INTENDANT
NAR. ZEM. KAZALIŠTA
U ZAGREBU.

5 Oktobra 1895

Visokoštovani gosp. Kolego!

14. o. mj. je otvorenje novog hrvatskog kazališta. Budući mi je i kano Vašem osobnom štovatelju i kano intendantu hrv. kazališta a kano Slovencu osobito do toga stalo da bi Vi, visokoštovani gosp. Kolego, idealni unapreditelj slovenske kazališne umjetnosti, slavni pjesnik češki i veledušni podupiratelj hrvatskog kazališta, svom svečanom činu hrama Talije osobno sudjelujete, usu- đujem se ponovno poz-

Digitized by Google

Vaš
vati / na ovu slavu, pak
Vas molim da kroz ovo
vrijeme budete mojim
bzobnim gostom i da
kod mene stan uzmete
u čvrstoj nadi da me
ne ćete lišiti časti; koji
ne uskratite mi slobo-
dom kazalištu u Kr.
bljari molim za što
skoriji odgovor, kada
Vas iz Zagreba očekivati
smijem

Uz izraz najodličnijeg
štovanja
Vaš duboko odani

H. Miletich

Digitized by Google

a na domě srbské banky srbské prapory, lišící se od chorvatských pouze jiným sestavením barev červené, bílé a modré. To stačilo nejen k vyvolání starého sporu chorvatsko-srbského, nýbrž i k bouřlivým demonstracím za přítomnosti královy, jež nabývaly rázu povážlivého a teprve nejdůraznějším zakročením byly potlačeny a po snětí praporů se utišily.

Kromě toho u slavnostní brány strhl jeden student prapor uherský. Členové kolonie maďarské přepadli jej za to a ztýrali. Nazítří vyšlo k odvetě chorvatské studentstvo pod universitním praporem z university, postavilo se u pomníku Jelačičova na straně k Uhrám obrácené a zdvihnuvši uherskou trikoloru na hrotech svých šavlí spálilo ji. Následovalo zatčení třiceti universitních posluchačů, vyšetřování, relegace, bouře v časopisectvu a vše to jiné, co při podobných příležitostech se děje. —

Ale postup oficielních slavností otevření nového divadla — přijímání deputací králem a návštěva veřejných budov — demonstracemi nijak porušeny nebyly. Nazítří po slavnostním představení divadelním ukončila se řada slavností plesem, jejž dala obec města Záhřeba na počest krále a za jeho přítomnosti. „Sjajni ples“ děl se v prostorách „Hrvatskog doma“ i zval k němu jménem obce načelnik grada gospod Mošinski.

Jestliže barvitost a tvar nejrůznějších krojů již v divadle poskytovaly neobyčejný pohled, oslňovaly přímo v plesu, kde k pestrosti jich přistoupil pohyb a život osob, kroje a uniformy nesoucích. Vlnilo se tu barvami a formami, na které jen pomysliti možná, zajímajícími skoro tak jako ty četné a nejrůznější typy osob tu králi, tu navzájem sobě představovaných, tu se bavících, hemžících, za zvuků hudby procházejících. Horlivý hostitel můj, ač sám jinak přes tu chvíli společností byl zabrán, těše se její pochopitelné pozornosti, neustal seznamovati mne s osobnostmi z nejlepších kruhů literárních, uměleckých i oficielních od bána chorvatského výše a níže. —

Měl jsem při tom výhodu, o které milý intendant neměl ani potuchy: dověděl jsem se tolik příznivého o jeho dosavadním působení při záhřebském divadle, že bych pomalu býval mohl na něj žárliti, kdyby Záhřeb jen o nějaký stupeň ležel severněji

Digitized by Google

ku Praze. Uslyšel jsem, s jakým zápalem a porozuměním pro cíle divadla ujal se před rokem ne jako úředník vlády, nýbrž úplně na vlastní vrub vedení kazaliště tento mladý — r. 1868 narozený — energický literát a jak pečuje neunavně o zdokonalení a povznesení ústavu. Jak celá duše jeho prodchnuta jest uměleckými a národními cíli divadla — a jak nesnadnou i riskantní úlohu jemu bylo na se vzíti. Neboť Záhřeb nečítal do té doby více než kolem 60.000 obyvatel a přece dělal na činohru i operu požadavky jako město veliké.

Nebyly prý malé nesnáze — vnější i vnitřní — jaké bylo intendantovi překonávati ve starém domě. Při nákladu, jejž na divadlo věnuje z vlastního jmění, čeká jej prý ostatně i v novém krásném domě mnoho starostí, poněvadž celková subvence 70.000 zl. r. m. od země, dvora a města Záhřeba na udržování opery, činohry a baletu při nevelké populaci Záhřeba s těží postačí. Obecenstvo arci hledí k němu s neobmezenou důvěrou, seznavši z jeho dosavadního působení, že snahy jeho jsou nejkrásnější. —

Ty a jiné zprávy a chvály slyšel jsem od pánův i dam, od nejvyššího chefa vlády zemské i od jednotlivých odborníků v umění. Proto vedle veselí ze slavností, jejichž jedním středem byl milý přítel, měl jsem upřímnou radost i z toho, čeho jsem se tu dověděl o něm jakožto intendantovi divadla. Člověka jsem znal již dříve z jeho pobytu v Praze roku 1889 a 1890: ryzost jeho povahy, láska jeho k našemu národu, jdoucí i k naučení se jazyku českému, a jeho osobní, žádnou mlhou nezastřená přátelská oddanost hřála vždycky tak, jako jeho vzdělání a jemná noblessa ducha.

Byl jsem šťasten, vida že se mnou ob čas sděluje své chvíle nejradostnější i méně radostné. Mlčeli jsme oba třeba rok, vzpomínajíce druh druha. Ale když sběhlo se něco k jásotu nebo hoři, druh ke druhu promluvil. A tak jsem přičetl Štěpána z Milletichů k těm duším, které kolem sebe mívám, kdy se tmí, nebo kdy slunce zvláště jasnými a teplými paprsky se usměje. —

Důvěry chorvatské obce duchové byl mladý, roku 1868 narozený, intendant-ředitel jist už tím, že byl literátem. Mimo jiné

*

Digitized by Google

menší práce napsal v posledních dvou letech před otevřením nového divadla socialní drama „Grof Paližna", tragedii „Boleslaw", sbírku svých kritik (r. 1889) „Iz raznih novica" a jazykem německým roku 1893 ve Vídni vyšlou „Die aesthetische Form des abschliessenden Ausgleiches in den Shakespearschen Dramen". A snad mně můj mladý druh a přítel nezazlí, prozradím-li na něj, že nyní, roku 1902, pracuje o pentalogii dramat „Hrvatski kraljevi". Roku 1897 vydal překlad Byronova „Manfreda". —

Navštěvovav university záhřebskou, pražskou a vídeňskou byl dr. Milletich na universitě vídeňské, roku 1892 promovován za doktora filosofie. Odbyl sobě roku 1892—3 vojenskou službu jako jednoroční dobrovolník v husarském pluku chorvatském, a převzal 1. června 1894 úřad intendanta. —

Jak bylo až po svou dobu — jak v mém rodišti říkávají — s kazalištem záhřebským, zvěděl jsem ne na plese, nýbrž z jiného pramene. Byla jím krásně a důkladně psaná „Spomenknjiga hrvatskog zemaljskog kazališta pri otvoranju nove kazališne zgrade", kterou mi podal její autor, dramaturg a režiser pan Nikola Andrić. Četl jsem v ní, když jsem se vrátil do Prahy — v Záhřebě nebylo kdy. — Spisovatel v ní vypravuje dějiny divadla. První oddíl jich klade od německých počátků německého Theatru až do r. 1840, kdy ve starém domě na Markovu trhu došlo k prvé hře v jazyku chorvatském. Dávalo se vlastenecké drama „Juran i Sofija ili Turci kod Siska" od I. Kukuljeviće. Druhý oddíl dějin divadelních končí rokem 1860. „To je doba diletantizma i borbe (zápasu) s njemačkom premoči, dok dne 24. studenoga (listopadu) 1860 ne budu Nijemci odagnani s naše pozornice." To vypuzení němčiny s jeviště záhřebského stalo se takto.

Ve vlasteneckém obyvatelstvu záhřebském toužilo se již dlouho po svržení vlády němčiny vůbec a v divadle zvláště. Roku 1860 národnostní myšlénka přivalila se i do Záhřeba jako prudká zdravá bouře. Brambilla, ředitel divadla, nedbal však soukromého naléhání vlastencův a hrál stále německy. Tu studentstvo a jiný mladý lid dali sobě slovo, že nadále prostě nedopustí hráti po německu.

Digitized by Google

Dne 24. listopadu vystoupili v divadle proti německé hře s takovým pískotem, rámusem a křikem, že německým hercům naprosto nebylo možná mluviti. Režiser Himmel pokoušel se několikrát uchlácholiti náhlou obstrukci. Výsledek byl pouze ten, že ani on se nedostal k slovu, za to ale na jeho „himmelblau" frak něco starých vajec. Ředitel Brambilla slyšel zřetelně tlouci poslední hodinku německému jazyku na sceně záhřebské a nevzpíral se jí. Vida nezbytí, poslal na jeviště chorvatského herce Lesiće ohlásit, že již od zítřka hráti se bude v Záhřebě jen chorvatsky. Bouře hluku rázem ustala, místo ní hřměl tleskot. Studentstvo s jásotnou novinou rozlétlo se po celém Záhřebě — a s posledním německým představením zmizela němčina na vždycky v divadelním propadu.—

Od roku 1861—1895 byla třetí doba, v níž divadlo dnem 17. srpna 1861 stalo se zemským a došlo v ní i ke vzniku chorvatské národní opery. Doba čtvrtá zahájena dnem 14. října 1895, dnem otevření nové skvělé budovy divadelní. —

Starý dům divadelní — otevřený roku 1835 — vystavěl Záhřebu kupec Kristof Stanković. Vyhrál ve státní loterii hlavní výhru 30.000 dukátů, sumu na tehdejší dobu znamenitou. Když ji vesele odvážel z Vídně domů, číhala na něj rota lupičův, aby jej zabila i oloupila. Stankovič unikl jí jen tím, že pouhou náhodou zvolil sobě cestu zpáteční jiným směrem nežli cestu do Vídně. Zachovav život i dukáty vystavěl šťastný kupec svým spoluobčanům divadlo. — Pozdravil jsem tuto kolébku musy chorvatské — prostý jednopatrový ale dosti rozsáhlý dům — na Markovu trhu, vzpomínaje našeho prozatímného v Praze a staré zlaté „boudy" krakovské. — Průvodce můj připomněl mi, že také ještě v tomto starém kazališti dával se roku 1894 můj „Jan Výrava" v překladu S. Španićově.

Mimo dějiny divadla kniha Andrićova přinesla seznam ředitelstev i členův divadla od r. 1840—1895 spolu s hojnými daty o jejich uměleckém působení, celý repertoir divadla za touže dobu, vyobrazení starého i nového domu divadelního, podobiznu dra. Št. šlechtice Milletiche a j.

Digitized by Google

Vynikající členy umělecké družiny záhřebské poznal jsem v divadle a mimo divadlo, pokud arci při všeobecném rozruchu oněch dnů byl osobní styk možný. Jakým výborným ensemblem vládne i činohra záhřebská, patrno bylo nejen při Milletichově slavnostním scenickém proslovu, nýbrž i nazítří, kdy se dávala hra ze života „Graničari ili Proštenje na Ilijevo" s pjevanjem od Josipa Freudenreicha. — Paní Marii Růžičkovou-Strozziovou velebili jsme již před tím v Praze, pana A. Fijana poznali jsme u nás později. —

S myslí plnou dojmů třetího dne jsem se rozloučil s milým druhem a spěchal do Prahy, tou dobou skoro v samých svátcích žijící. Dospívalať ke konci Národopisná výstava československá, která celou svojí podstatou a průběhem vtiskla se do samého srdce lidu českého. A čím více se blížila svému ukončení, tím živěji všechno bušilo v ní, tím více všechno toužilo užiti oněch zbývajících několik dní tak jako před tím celých týdnův a měsíců. Také k ukončení této výstavy došel mne milý a srdečný list mladého přítele záhřebského.

*

Návratem do Prahy ze slavností lublaňských a záhřebských nepominuly styky Národního divadla s bratrskými ústavy jihoslovanskými. Naopak. Jestliže již dříve vládla mezi nimi živá vzájemnost, rozkvetla nyní měrou nejradostnější.

Hledíce k Národnímu divadlu českému skoro jako ke své mateři, obracela se k ní divadla jihoslovanská v mnohých svých přáních a nám bylo radostí, kdykoli bylo lze jim vyhověti. Šlo-li o získání jednotlivých členův operních — v Lublani i činoherních — z řad uměleckého dorostu českého, bylo-li potřeba některého hudebního materiálu, krojů, přálo-li sobě které divadlo ob čas za hosta některého z předních umělců našich, bylo-li žádoucno nějaké dobré zdání nebo porada, Záhřeb i Lublaň věděly vždycky, že v Praze najdou ochotného sluchu i ruky bratrské. Dopisy a telegramy střídaly se s intervencemi osobními a někdy po celé měsíce neuplynulo ani jediného týdne bez nějakého tu prostého, tu složitějšího jednání.

Digitized by Google

„Jmenovitě divadlo lublaňské jest štěpem“ — mohl jsem napsati již roku 1894*) — „vyrostlým od kořene kmene českého. Jeho operní personál jest skoro výlučně český, ba i v jeho činohře jsou již české živly — a stavitelé divadla i jednotliví úředníci byli Čechové. Repertoir divadla lublaňského založen vůbec na repertoiru českém. Největší část českých činoher jest do něho přeložena, ano i cizí hry uvádějí se do slovinčiny z překladů českých. Též několik oper českých dávalo se již v Lublani — české i jiné jazykem českým proto, že nově angažované síly české do té doby nemohly si ještě osvojiti úlohy jazykem slovinským.“ —

Podobně divadlo záhřebské všímalo sobě rádo repertoiru českého, původního i jiného. Z českých her uvedlo na jeviště Jaroslava Vrchlického a Zdeňka Fibicha melodram „Námluvy Pelopovy“, Lad. Stroupežnického „Václav Hrobčický z Hrobčic“, Jiráskovu „Vojnarku“, Štolbovo „Vodní družstvo“, Gabr. Preissové „Gazdinu robu“, Smetanovu „Prodanou nevěstu“, „Dalibora“, „Hubičku“, Dvořákovu skladbu „Stabat mater“ a jiné. My jsme neměli většího přání, než abychom nalezli v mladé dramatické literatuře chorvatské a v mladší slovenské díla, jež by s úspěchem se mohla dávati na sceně české. Tak došlo k Vojnovićovu dramatu „Ekvinokce“, Funtkově aktovce „Pro dítě“ a mělo dojíti ještě i k jiným.

Činili jsme arci i tady i naproti bohatějším tou dobou literaturám ruské a polské jen to, k čemu nás vedlo srdce a umělecký interes, pěstovali jsme vzájemnost slovanskou i v pořadu her i pohostinskými hrami umělcův i všestrannými výpomocemi, pokud byly na nás žádány. Ani když šlo o pohostinské ensemblové hry českých družin divadelních ve Splitu, nestalo se tak bez jistého přispění našeho Národního divadla.

Mnoho toužená a nejednou málo prováděná vzájemnost slovanská, to kouzelné slovo a kapradí květ Slovanstva, rozvila v posledním desetiletí věku devatenáctého nejkrásněji právě stá-

*) „Jedenáctý rok Národního divadla.“ Praha 1894. Nákladem Družstva Národního divadla.

Digitized by Google

lými styky našeho Národního divadla se scenami jihoslovanskými a dramatickou literaturou i vůbec dramatickým uměním severoslovanským. Nevím také, zdali v letech 1890—1900 jevila se vůbec na některém jiném poli života duchového větší intensitou nežli právě na poli dramatickém a divadelním. —

Z Lublaně dojížděl častěji do Prahy v záležitostech divadelních pan Matěj Hubad,* ředitel koncertů „Glasbene Matice" a po dvě léta intendant slovenského divadla.*)

Mezi solisty divadla záhřebského byli roku 1895 Čechové pan Václav Anton (v činohře), slečna Miroslava Housová (subreta), slečna Anka Matoušková (dramatická zpěvačka), pan Richard Hofer (tenor) a pan Emanuel Kroupa (bariton).

V Lublani byli z Čechův roku 1892 členy divadla slovinského kapelník pan Beníšek, slečna Leščinská (dramatická zpěvačka), slečna Říhová (mezzosopranistka), Beneš (tenor), Nolli (baryton) a Vašíček (bas). Letos, r. 1902, v Lublani jsou v opeře kapelník pan Tomáš, slečna M. Nedbalová (dramatická), slečna M. Gaertnerová-Romanova (mezzosopranistka), slečna Ela Noëmi (mladistvá dramatická), Tit Olszewski (tenor první), Fr. Krampera (tenor druhý), Jos. Nolli (baryton), Fr. Wildner (baryton) a Cecil Vašíček (bas). V činohře jsou angažovány české síly umělecké dámy Rücková, Teršová, Lounská-Hromádková, Danilová, Dragutinovičová, Lierová a pp. Ad. Dobrovolný, Fr. Lier, Rud. Dejl a Otakar Boleška. — Jest tedy kmen uměleckého personalu lublaňského český. Všechny tyto mladé umělkyně a umělci hrají a zpívají arci slovinsky. —

*) Kromě pánův dra. V. Krispera a M. Hubada byli v jednotlivých občasích intendanty lublaňského gledališče pánové spisovatel profesor Anton Funtek, učitel Ivan Belè, notář Ivan Plantan, advokát dr. Fran Tekavčič, ředitel rolnického sdružení Gustav Pirc a soudní adjunkt Fran Milčinski. — Místopředsedou Dramatičného društva a faktickým ředitelem jest pan dr. Karol Bleiweis šlechtic Trsteniški. Roku 1901 nebylo lze pohnouti nikoho k převzetí úřadu intendanta, vyžadujícího mnoho času a práce, i vede záležitosti intendance dramaturg a tajemník divadla spisovatel pan Fran Govékar s přispěním pánův Frana Rozmana a dra. Josipa Starè. Místo intendanta jest čestné, zastávané pouze z osobní ochoty a národní obětavosti. —

Digitized by Google

Bylo by vůbec zajímavo, kdyby se napsalo všechno, v čem a jak se jevilo poslání uměleckého živlu českého v poslední třetině věku devatenáctého a začátku dvacátého na jiných jevištích slovanských — v Rusku, Chorvatsku, Kranjsku, částečně, ač nejmenší měrou, v Polsku, ano i v samém Bulharsku. Neméně zajímavý byl by soupis umělcův českých, kteří působili pod vlastními nebo přijatými jmény na divadlech německých. Největší a nejzajímavější jest účast českého živlu — i co do literatury dramatické i co do dramatickych sil uměleckých rozhodně v Lublani.

Nechať tam živel náš pomáhá bratrskému národu slovinskému v jeho počátcích umění dramatického zdárně, veskrze čestně a potud, pokud svěží síla živlu domorodého tam nedospěje tak daleko, aby svou produkcí a svými uměleckými silami mohla sama konati své dílo osvětové tak důležité. Jakmile se tak stane, bude úkol práce české v Lublani vykonán a my radostně budeme pohlížeti, jak bratrský národ vlastní silou tíhne dále a výše tam, kam aby dospěl, vy všichni zajisté z celého srdce jemu přejete.

Digitized by Google

Digitized by Google

MOJE DRUHÁ POUŤ ITALSKÁ.

Digitized by Google

Digitized by Google

Ových cest do Italie bylo co dní do týdne. Šest dnů všedních, s pracemi pro divadlo spojených, sedmá neděle. Tu jsem měl roku 1892, kdy jsem se odebral v březnu na jih jen k zotavení po pracích uplynulého roku a před pracemi, spojenými s účastenstvím Národního divadla v Mezinárodní hudební a divadelní výstavě ve Vídni. Ale všech těch sedm dní pospolu znamenalo mně sedm svátků. —

Když roku 1887 zpozdila se v Miláně premiera Verdiova „Otella", použil jsem několik vybývajících dnů k zájezdu do Janova, do kterého jsem vždy rád spěchal, a do Turina, toho bývalého hlavního města Sardinska, které v celém svém vzezření nese rys povahy obyvatelstva Piemontu. Jest to povaha proti letoře veškery ostatní Italie do práce a boje tvrdší. Celé jádro Turina stavěno jako pevnost. Pohlédneš-li na město a na horský zdravý lid jeho kraje, porozumíš, proč odtud vzešlo osvobození Italie.

Bouře drtící a nové trvalé útvary vyvolávající v Evropě pravidlem táhnou od severu na jih. Říši římskou rozbil sever germanský, tureckou znenáhla rozbíjí sever slovanský. Týž slovansko-ruský sever zkrušil západní bouři, jež vyrazila z Francie Napoleonem. Sever pruský vítězí po dvě stě let nad Rakouskem a zvítězil nad Francií tak jako Rakousko vítězívalo nad Italií.

Digitized by Google

A v Italii tvrdost, neohroženost a úpornost v práci i v boji sídlí pouze na severu a tam zvláště na úpatí hor alpských a v horách samých. Srdcem toho kraje jest Turin. —

V jeho divadlech — Turin jich čítá deset — uviděl jsem Bizetovu operu „Lovci perel", kterou později i v našem Národním jsme dávali, a Monplaisirův balet „Brahma", hezčí nad „Excelsior", ale pro účely divadelní méně působivý. V Janově — ten má divadel jedenácte — poznal jsem Pucciniho operu „Víly" a Manzottiho balet „Sieba", v Miláně — který má divadel dvanácte — balet „Rolla". Z těchto tří posledních prací nezakoupil jsem žádnou. Později, když se nedostávalo jiných baletů, přijat byl pro Národní divadlo „Brahma".

Z Janova navštívil jsem krátkými výlety rozkošné blízké Pegli a nedaleké Nervi. Když potom v Miláně došlo poprvé k „Otellovi" i ukončilo se tam všechno moje jednání v záležitostech Národního divadla, vydal jsem se na cestu do Pisy, Florence a Říma, ve kterém jsem prodlel čtrnácte dní. Nepatrná to doba na velebný Řím — a ještě nepatrnější chvíle tří dnů na luznou Florenc. Taková špetka času poslouží sotva k tomu, aby člověk pohlédl na místa velkých dějův, aby sobě vyvolal duchy těch heroův umění, nebo jiné energie, kteří v nich před staletími kráčeli — a konečně aby poznal, že nestačil by ani lidský věk k důkladnému proniknutí pouze těch pokladův umění, které Florenci a Římu dávají jejich velikost.

Sotva že tak ve chvílích snění nad výtvory uplynulého tisíciletí vidí mysl před sebou jak oblaka táhnouti stíny těch, kteří sluli Dante, Michelangelo, Rafael, Bramante, Cellini — a vzpomene i jiných jejich soudruhů. Vzpomněl jsem jich všech, vzpomněl i Torquata Tassa, Ariosta i Petrarky — a vzpomněl při nich i toho, kdo nám severanům Slovanům převedl díla všech heroů poesie italské na náš jazyk mateřský, a to silou a vzmachem stejně básnickým jak v originálech, vzpomněl jejich soudruha Jaroslava Vrchlického. —

Bloudil jsem rozkošnou Florencí, lačen uviděti ji tím více, čím více jsem ji poznával, bloudil Římem, kráčeje jeho věčností uprostřed rumů, kterými ji zavalila všednost dní, hledaje stopy

Digitized by Google

její v obrovských budovách caesarismu i v chodbách podzemních katakomb, patře na ni v nesmrtelných dílech umění té doby, kterou všemu lidstvu se rodil nový věk, a tuše ji stejně v majestátu města pod Pinciem svými budovami rozlitého, jako v elegii šedozelené kampaně, prostírající se ode zdí římských až k modravým vrchům a horám obzoru.

Dny florencké a římské žil jsem v těch dojmech, jež bezděky vstupují do prsou každého, kdo zavítá v ty končiny, o kterých slýchával, čítal, a ve kterých duchem žil od svého mládí. Byl jsem jimi podmaněn tak, že mocně uchvacovaly i mne, nebásníka, chvílemi až ke skutečnému vytržení a snění. —

Bloudě s průvodcem v římských katakombách, na jednom místě stanul jsem a zeptav se, smím-li, z hrobu jednoho bral jsem prach země, abych si jej odnesl do svého domova.

„Víte-li, z kterého hrobu památku béřete?“ otázal se mne průvodce.

— Nemohu věděti; jsem tady poprvé.

„Toť hrob svaté Cecilie; snad vám ten prach bude nyní dvojnásob milý.“

Bezděky smekl jsem a požehnal se křížem. Bylo mně v té chvíli, jakoby z dáli ke mně zaléhaly měkké hluboké tóny nebeských varhan, pějících hymnus křesťanství, jehož Řím i ve svých katakombách i v nádherných chrámech svých a jiných dílech papežství jest památníkem úchvatným. —

Poznání děl Rafaelových, pokud je Řím opatruje, doplňovalo mně obraz umění zamilovaného mistra, jaký mi jej už před tím část po části poskytly Paříž, Vídeň, Berlín, Milán a Florenc, později ještě Petrohrad. Abych je měl všechna po ruce aspoň ve slabém odlesku, opatřil jsem sobě v Římě i odjinud fotografické kopie všech prací Rafaelových. A tak čas od času je probíraje, toulám se ještě i nyní snadno těmi místy, na kterých hledal jsem druhdy díla, vyšlá přímo z ruky mistrovy. V jeho ville Farnesině dán mně byl podnět ke hře „Láska Rafaelova“.

Jako v loni v Nizze nádhernou bataille de fleurs a v Benátkách chudý karneval, podobně letos událo se mi uviděti karneval římský. Byl slaven průvodem velkým, dosti náklad-

Digitized by Google

A v Italii tvrdost, neohroženost a úpornost v práci i v boji sídlí pouze na severu a tam zvláště na úpatí hor alpských a v horách samých. Srdcem toho kraje jest Turin. —

V jeho divadlech — Turin jich čítá deset — uviděl jsem Bizetovu operu „Lovci perel", kterou později i v našem Národním jsme dávali, a Monplaisirův balet „Brahma", hezčí nad „Excelsior", ale pro účely divadelní méně působivý. V Janově — ten má divadel jedenácte — poznal jsem Pucciniho operu „Víly" a Manzottiho balet „Sieba", v Miláně — který má divadel dvanácte — balet „Rolla". Z těchto tří posledních prací nezakoupil jsem žádnou. Později, když se nedostávalo jiných baletů, přijat byl pro Národní divadlo „Brahma".

Z Janova navštívil jsem krátkými výlety rozkošné blízké Pegli a nedaleké Nervi. Když potom v Miláně došlo poprvé k „Otellovi" i ukončilo se tam všechno moje jednání v záležitostech Národního divadla, vydal jsem se na cestu do Pisy, Florence a Říma, ve kterém jsem prodlel čtrnácte dní. Nepatrná to doba na velebný Řím — a ještě nepatrnější chvíle tří dnů na luznou Florenc. Taková špetka času poslouží sotva k tomu, aby člověk pohlédl na místa velkých dějův, aby sobě vyvolal duchy těch heroův umění, nebo jiné energie, kteří v nich před staletími kráčeli — a konečně aby poznal, že nestačil by ani lidský věk k důkladnému proniknutí pouze těch pokladův umění, které Florenci a Římu dávají jejich velikost.

Sotva že tak ve chvílích snění nad výtvory uplynulého tisíciletí vidí mysl před sebou jak oblaka táhnouti stíny těch, kteří sluli Dante, Michelangelo, Rafael, Bramante, Cellini — a vzpomene i jiných jejich soudruhů. Vzpomněl jsem jich všech, vzpomněl i Torquata Tassa, Ariosta i Petrarky — a vzpomněl při nich i toho, kdo nám severanům Slovanům převedl díla všech heroů poesie italské na náš jazyk mateřský, a to silou a vzmachem stejně básnickým jak v originálech, vzpomněl jejich soudruha Jaroslava Vrchlického. —

Bloudil jsem rozkošnou Florencí, lačen uviděti ji tím více, čím více jsem ji poznával, bloudil Římem, kráčeje jeho věčností uprostřed rumů, kterými ji zavalila všednost dní, hledaje stopy

Digitized by Google

její v obrovských budovách caesarismu i v chodbách podzemních katakomb, patře na ni v nesmrtelných dílech umění té doby, kterou všemu lidstvu se rodil nový věk, a tuše ji stejně v majestátu města pod Pinciem svými budovami rozlitého, jako v elegii šedozelené kampaně, prostírající se ode zdí římských až k modravým vrchům a horám obzoru.

Dny florencké a římské žil jsem v těch dojmech, jež bezděky vstupují do prsou každého, kdo zavítá v ty končiny, o kterých slýchával, čítal, a ve kterých duchem žil od svého mládí. Byl jsem jimi podmaněn tak, že mocně uchvacovaly i mne, nebásníka, chvílemi až ke skutečnému vytržení a snění. —

Bloudě s průvodcem v římských katakombách, na jednom místě stanul jsem a zeptav se, smím-li, z hrobu jednoho bral jsem prach země, abych si jej odnesl do svého domova.

„Víte-li, z kterého hrobu památku béřete?“ otázal se mne průvodce.

— Nemohu věděti; jsem tady poprvé.

„Toť hrob svaté Cecilie; snad vám ten prach bude nyní dvojnásob milý.“

Bezděky smekl jsem a požehnal se křížem. Bylo mně v té chvíli, jakoby z dáli ke mně zaléhaly měkké hluboké tóny nebeských varhan, pějících hymnus křesťanství, jehož Řím i ve svých katakombách i v nádherných chrámech svých a jiných dílech papežství jest památníkem úchvatným. —

Poznání děl Rafaelových, pokud je Řím opatruje, doplňovalo mně obraz umění zamilovaného mistra, jaký mi jej už před tím část po části poskytly Paříž, Vídeň, Berlín, Milán a Florenc, později ještě Petrohrad. Abych je měl všechna po ruce aspoň ve slabém odlesku, opatřil jsem sobě v Římě i odjinud fotografické kopie všech prací Rafaelových. A tak čas od času je probíraje, toulám se ještě i nyní snadno těmi místy, na kterých hledal jsem druhdy díla, vyšlá přímo z ruky mistrovy. V jeho ville Farnesině dán mně byl podnět ke hře „Láska Rafaelova“.

Jako v loni v Nizze nádhernou bataille de fleurs a v Benátkách chudý karneval, podobně letos událo se mi uviděti karneval římský. Byl slaven průvodem velkým, dosti nákład-

Digitized by Google

ným, ale bez většího vtipu: z dřívějších dob jeho bujnosti pouhý pablesk. Mandle vypadla, zůstala holá křehká skořepina. —

Veliká divadla ve Florenci a Římě jsem téměř úplně zanedbával, oddávaje se i v tom vzhledě prázdni. Nebyloť v nich naprosto nic důležitého a mně přišlo velmi vhod, odpočinouti sobě od běžného života a soustřeďovati pozornost tím směrem, kterým Řím sám nejvíce zajímá. A tak přijímal mé návštěvy svatý Petr, tak klidně a velebně nad věčným městem trůnící, poustka Torquata Tassa u sv. Onufria, stavby caesarské a papežské, památky starého Říma královského, sbírky Vatikánu a jiné, Janicul, Pincio, Trastevere a ty zříceniny římské, jež budou věčně mluviti k lidské duši tím svým tajemně vábným šepotem.

I členy české kolonie umělecké v palazzo Venezia a jiné dobré známé, tou dobou v Římě bytující, navštěvoval jsem a s krajany turisty potkával se nejednou, kdy zvuků jazyka mateřského jsem nadáti se mohl nejméně. —

Jestliže v divadelním ovzduší velká moderní divadla římská nechovala pro mne nic poutavého — postačiloť mně navštíviti z nich pouze jednou Teatro Apollo — stalo se mi svrchovaně interessantním, když jsem zvěděl o větších a maličkých lidových divadlech s jejich Pulcinelly a Stentarelly, representujícími zbytky staré commedie del' arte.

V době karnevalu mají skoro všechna činoherní divadla římská svou národní veselou osobu, nejmenší sceny jména téměř neznámého právě tak jako větší Teatro Metastasio nebo Capranica, neb i zase loutkové divadlo v Teatro Nuovo, nebo menší lidové divadlo Teatro Goldoni, Politeama di Trastevere nebo jiná, schovávající se v zapadlých uličkách svatopetrské čtvrti, vzdálené hlavních proudů moderního ruchu a žijící dosud jako životem věků dávno zašlých.

Za čtyři soldi (dvacet haléřů) vydá ti v takovém zachouleném divadélku mladičká kasírka, ředitelova dceruška, výborné sedadlo platee, ubezpečí tě, že jejich Pulcinella jest nejlepší z celého města, třeba jiná divadla byla snad větší nežli jest jejich, a ukáže ti cestu k hledišti, ve kterém při blikotu petrolejových lamp hemží se to a šumí tím domorodým obecenstvem, které

Digitized by Google

Digitized by Google

ným, ale bez většího vtipu: z dřívějších dob jeho bujnosti pouhý pablesk. Mandle vypadla, zůstala holá křehká skořepina. —

Veliká divadla ve Florenci a Římě jsem téměř úplně zanedbával, oddávaje se i v tom vzhledě prázdni. Nebyloť v nich naprosto nic důležitého a mně přišlo velmi vhod, odpočinouti sobě od běžného života a soustřeďovati pozornost tím směrem, kterým Řím sám nejvíce zajímá. A tak přijímal mé návštěvy svatý Petr, tak klidně a velebně nad věčným městem trůnící, poustka Torquata Tassa u sv. Onufria, stavby caesarské a papežské, památky starého Říma královského, sbírky Vatikánu a jiné, Janicul, Pincio, Trastevere a ty zříceniny římské, jež budou věčně mluviti k lidské duši tím svým tajemně vábným šepotem.

I členy české kolonie umělecké v palazzo Venezia a jiné dobré známé, tou dobou v Římě bytující, navštěvoval jsem a s krajany turisty potkával se nejednou, kdy zvuků jazyka mateřského jsem nadáti se mohl nejméně. —

Jestliže v divadelním ovzduší velká moderní divadla římská nechovala pro mne nic poutavého — postačiloť mně navštíviti z nich pouze jednou Teatro Apollo — stalo se mi svrchovaně interessantním, když jsem zvěděl o větších a maličkých lidových divadlech s jejich Pulcinelly a Stentarelly, representujícími zbytky staré commedie del' arte.

V době karnevalu mají skoro všechna činoherní divadla římská svou národní veselou osobu, nejmenší sceny jména téměř neznámého právě tak jako větší Teatro Metastasio nebo Capranica, neb i zase loutkové divadlo v Teatro Nuovo, nebo menší lidové divadlo Teatro Goldoni, Politeama di Trastevere nebo jiná, schovávající se v zapadlých uličkách svatopetrské čtvrti, vzdálené hlavních proudů moderního ruchu a žijící dosud jako životem věků dávno zašlých.

Za čtyři soldi (dvacet haléřů) vydá ti v takovém zachouleném divadélku mladičká kasírka, ředitelova dceruška, výborné sedadlo platee, ubezpečí tě, že jejich Pulcinella jest nejlepší z celého města, třeba jiná divadla byla snad větší nežli jest jejich, a ukáže ti cestu k hledišti, ve kterém při blikotu petrolejových lamp hemží se to a šumí tím domorodým obecenstvem, které

Digitized by Google

Digitized by Google

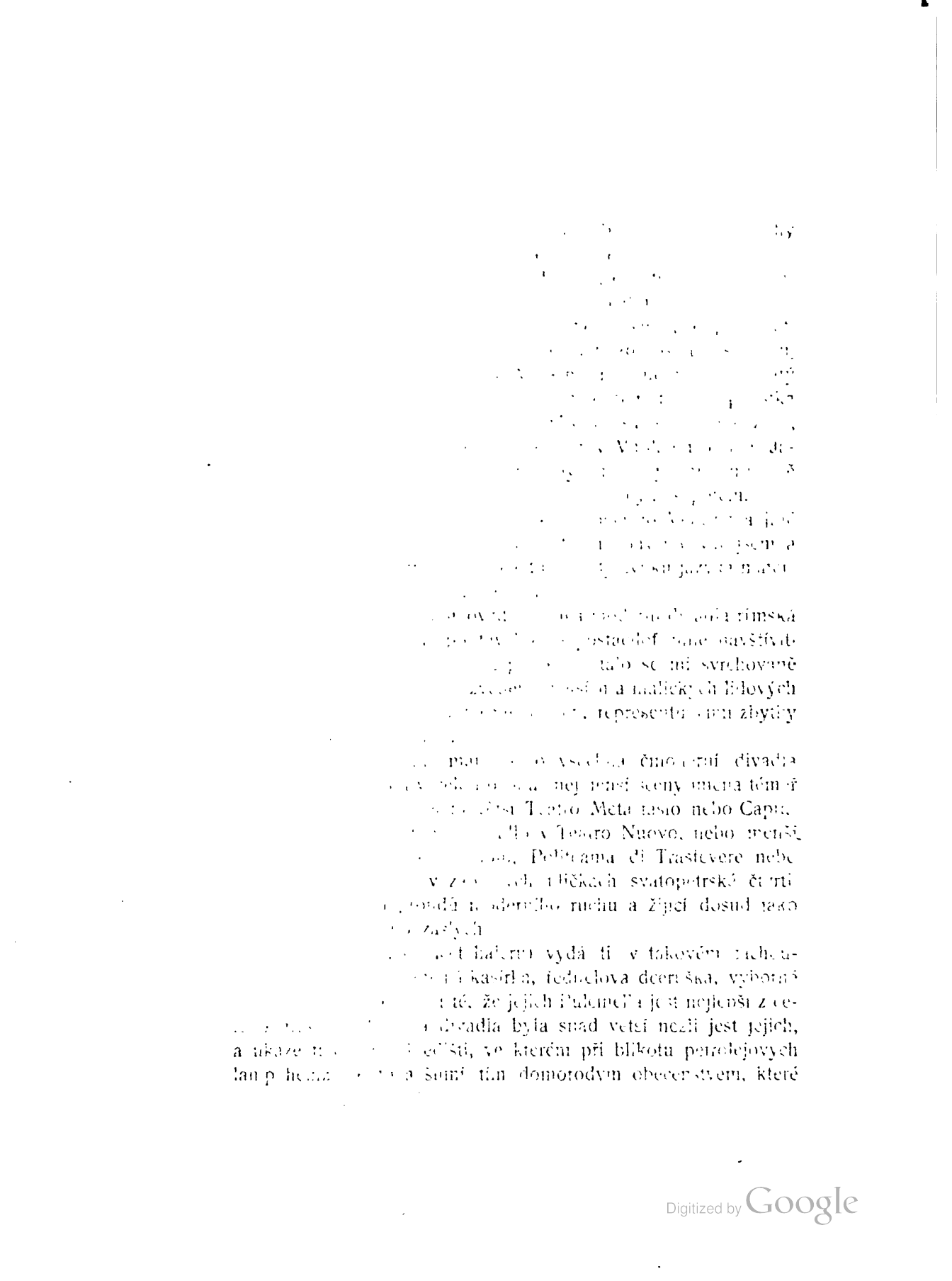

Digitized by Google

Slavnom češkom ravnatelju „Narodniho
divadla" a vjernomu prijatelju Hrvata, gospodinu
F. A. Šubertu
na prijateljsku uspomenu na otvorenje novog hrvatskog kazališta
Zagreb 16 oktober 1895 Dr. St pl. Miletić, intendant

Digitized by Google

Digitized by Google

po způsobu svých bohatějších a vyšších tříd považuje toto divadlo nejen za svůj „salon", nýbrž za svůj domácí pokoj vůbec, ve kterém se jí a třebas i děti opatrují senza complimenti a coram publico.

Hlediště se plní. Samí drobní lidé, ani jeden ze společnosti římské, zalidňující lože a křesla velkých divadel, ani jeden cizinec Inghlese nebo Tedesco, kromě tebe, přivábeného zvědavostí, jak vypadá divadelní umění italské v tomto osvětlení a v tomto ovzduší. Za to plní lože rodiny malých lidí, obchodníků, živnostníků, od jejich dvou viditelných nejvyšších hlav až do nejmenšího klazaňátka, které čímsi znepokojeno počne v loži broukat a plakat a neustane, dokud obšírná máť nesáhne na jeho upokojení k poslednímu účinnému prostředku. Ostatní obecenstvo nedbá ani dost málo takového intermezza a neurazí se ani, když máť ukojeného konečně občana spojené Italie rozestře na poprsí lože k vyschnutí nějakou tu plénku.

Neméně doma jsou občané a občanky na sedadlech přízemí, ať jsou členy rodiny již skutečně trvající či teprve budoucí. V meziaktí vybalí z papíru hezká šička přinesený proviant, veliký to kus pane bianco nadívaného zelenavým broccolim, a malý kousek syrové šunky, a v blaženém pocitu dělí se o tuto večeři se svým vedle ní sedícím amantem. Ten obstarává tekutou část malých hodů, vyloviv zpod sedadla fiascho, z něhož dá nejprve napíti své milé, načež oba střídavě po večer vina nera si přihýbají přímo z fiascha, baviče se jím tak jako hrou, svými pohledy a nade vše jiné tím, že jsou tu oba pospolu vedle sebe a vědí, že jeden druhého má rád a že budou snad ještě v tomto karnevalu svoji.

Naproti nepozornosti obecenstva italských divadel velikých sleduje toto publikum se živým interesem průběh hry, ať veselé či vážné — dávajíť se tu i největší dramata, jako Sardouova „Vlast"! Ale tak jak ono ulevuje i toto svým dojmům různými poznámkami tu tišími, tu hlasitějšími, poddávajíc se při nich úplně svému temperamentu a svým názorům, ne vždycky s tvými nebo se situací hry se srovnávajícím. Ale i kdyby hra sama nevzbouzela u diváků zájem přílišný, interes jejich zaplane rá-

Digitized by Google

zem a neomylně, jakmile na jeviště jedním nebo dvěma kotrmelci se přikulí Pulcinella — celého toho šerého a temně nebo křiklavě barevného ústředí jediná bílá skvrna s černou tečkou.

Z dětských úst zavzní radostný pokřik, staří přerušují své poznámky nebo celé vzájemné rozpravy, obličeje šíří se k úsměvu, přecházejícímu za krátko ve smích nad vtipy, nápady, posuňky a skutky Pulcinellovými, děti vyhazují radostí ke stropu kornouty s dolci, žertovné poznámky z obecenstva počínají padati a celé hlediště jakoby elektrickým proudem náhle bylo vzrušeno. Zůstává pak vzrušeno tak dlouho, dokud Pulcinella neukončí svou scenu a nesklidí hlučný potlesk zvláště svými lazzi, žertovnými to tiradami, které dopadají tím výbušněji, čím více se dotýkají denních záležitostí a příhod, s dějem hry třebas ani z daleka nesouvisících.

Pulcinella jest vůbec oprávněn — asi jako chor starých řeckých satirických her, jehož do jisté míry je zosobněním — objeviti se a zasáhnouti kdykoliv a do jakékoliv hry vážné nebo žertovné, jen když přinese na scenu žert a veselí. Rovněž tak může opět zmizeti, kdy se mu zlíbí — načež hra pokračuje svým dějem, kterým přes tu chvíli se proplétá ašškovství satirického fraškáře Pulcinelly s jeho černou larvou na čele a tvářích až k hořejšímu pysku, širokou bílou podkasanou košilí o volných širokých rukávech, bílými gatěmi a vysokým, špičatým, pomačkaným kloboukem.

Kdo jest Pulcinella?

Novověký Řím sám nevytvořil sobě ani vlastní scenu velikou, ani lidovou činohru, zejména žádný typ lidové komedie. Veliké sceny jeho jsou odleskem Milána, lidové pak komedie převzal sobě z Neapolska a Toskány, odkud také si vydlužil jejich dvě veselé typické figury. Pulcinella jest domorodá postava lidu neapolského se všemi těmi příznaky, které ji činí rázovitě vesnicky-neapolskou.

Pravidlem drsný, ale při tom vždy zapalující vtip a žert jest Pulcinellovi společný s některými jinými podobnými postavami italské národní komedie, úskočnost a lstivost jsou mu tak vlastní jako chvílemi opět důtklivě vystupující smysl pro právo,

Digitized by Google

ano i soucit. Ve svých žertech nestará se Pulcinella, kam a jak zajede; ať jest vtip nevinný nebo zlomyslný, suchý nebo mastný, jen když jest odměněn salvou smíchu. Jsa hned darebou, hned poctivcem, zůstává Pulcinella vždy satirikem a baví obecenstvo nejen produkcí svého mrštného jazyka, odrážejícího mezi svými tirádami i různé poznámky a vtipy, doléhající k Pulcinellovi z obecenstva, nýbrž i akrobatskými pohyby, neobyčejně živou a výraznou gestikulací a pokud dopouští jeho poloviční maska, i velmi živou mimikou.

Řeči své vede sice poněkud ve shodě s obsahem hry. Ale největší jich část jsou vložky, dané buď dnem, a tedy aspoň s pola připravené, nebo samým okamžikem hry, tedy pronášené úplně s patra. Zjevno z toho, že Pulcinella nemůže býti obyčejný chlapík průměrného zrna hereckého, nýbrž že nezbytně potřebuje i toho, co se ani v divadelních knihách, ani v apatykách nekoupí.

Divadelní zaměstnání samo sebou bystří vtip hercův. Soustřeďujíc se výkonností svojí v dialogu, v němž nápověď vyžaduje okamžité odpovědi, cvičí a ostří i mimo scenu hercovo myšlení k okamžitým a bystrým odpovědím a k podávání nových námětů. Jest v tom něco podobného jako u šermu, vedoucího stálým cvikem k bystrosti odseků, výpadů, bodův a záludů. Ve čtvrthodinném hovoru herců — arci jsou-li jen sami mezi sebou, bez živlu cizího — rojí se mnohdy jak ohňostrojem hojnost skutečných žertův a vtipů.

A při tom opět jest pozoruhodno, že vtipné obraty hovoru hereckého probleskují pravidlem jen v hovoru nepřipraveném a že mezi herci jen řídkou výminkou se vyskytují takoví výteční humoristé, kteří by byli s to, hřivnou svojí se zaskvěti, zůstaveni jsouce sami sobě, ať jako mluvčí nebo jako literáti.

Ale státi se dobrým Pulcinellou, k tomu nestačí jen obyčejná dresura ducha hereckého, nýbrž kromě všeho jiného nutna i řádná dávka soli attické. Třebas hrubé, jen když je skutečná. Je-li zcela přirozená, či nějakým procesem již raffinována, o to jde v řadě druhé: bystrý duch, přirozený vtip a dovednost okamžitého žertu jsou při tom první podmínkou. Podmínkou

Digitized by Google

druhou, stejně nezbytnou, jest původ herce-Pulcinelly z ústředí lidu neapolského, neb aspoň naprosté vžití se jeho do tohoto ústředí.

Herec sebe vtipnější, který by myslil způsobem Lombarďana nebo Benátčana, není možný jako Pulcinella. Rovněž nemožným byl by ten, kdo by nemluvil dialektem právě těch vrstev lidových, před kterými hraje. Proto — při rozdílnosti dialektu římského neapolského — v Římě vlastně již není Pulcinella týmže pravým Pulcinellou jako Pulcinella v Neapoli.

Postava Pulcinellova vůbec, bez zřetele k jeho původu místnímu, jest produktem lidového ducha italského. Ukazuje celá historie lidové komedie italské k tomu, že lid italský rád a nejvíce se baví těmi osobami, které jsou svým myšlením, způsobem jednání a rázem žertovného vtipu typy jistých kmenových aneb aspoň krajinných ústředí Italie. Neboť právě tak jako vydal neapolský jih italský svého Pulcinellu, zplodil sobě Piemont z okolí města Asti svého Gianduju, Toskána svého Stentarella, Milán svého Meneghina.

Každá z těchto postav baví a obveseluje svým pro jisté ústředí rázovitým způsobem, ale proto také ani dvě z nich svým typem se nekryjí: každá jednotlivá zůstává buď naprosto typem svého kraje, anebo kromě jádra typu — jako na př. milánský Meneghino — toho typu jistou karikaturou. —

Jako Pulcinella vládne v Římě na několika scenách, podobně Stentarello má tam svůj stan v Teatro Capranica. Stentarello, vypůjčený z Toskány, z Florence, kdež jest doma, představuje svojí povahou veselí vzbuzujícího stejskala parodistu. Paroduje choutky a vášně lidské, osoby veřejného života, reky známých děl literárních všeho druhu a zůstává při tom pozorovatelem denních příhod, o kterých pronáší poznámky svým vždy obveselujícím způsobem. Mluví lidovým dialektem toskánským. Aby mohl užívati ho způsobem do jisté míry směšným a vůbec býti Stentarellem typu tradičného, herec chtěj nechtěj zbaviti se musí — předních zubů. —

Bližší Pulcinellovi nad Stentarella jest piemontský Gianduja „drbaný sedlák", který „má za ušima", oděný v křiklavý měst-

BIBLIOTHECA BODLEIANA

Digitized by Google

ský kroj rokokový s černou parukou a copem a líčící sobě obličej tak, aby vypadal hodně hrubým.

Naproti těmto typům jest milánský Meneghino pravý clown, bavící hlavně roztržitostí, protismyslností svého jednání, názorů a domněnek, jakož i šlehy, které svým clownským způsobem rozdává v záležitostech dne, a drsně vtipnými odpovědmi do obecenstva, na něj ob čas pokřikujícího.

Tato lidová komická postava milánská jest nejstarší ze všech čtyr uvedených, pocházejíc již z věku šestnáctého, kdežto Gianduja a Stentarello byli vytvořeni teprve počátkem věku devatenáctého. O vzniku typu Pulcinelly zachovala se zpráva literární, že prvým jeho v pravdě rozeným představitelem byl jistý sedlák z okolí Accery jménem Puccio d'Aniello.

Byl s jinými vesničany na vinobraní, když došla k nim společnost kočujících herců. Uprostřed jiných žertů a zábav počali herci a vinaři škádliti se vzájemnými vtipy. Herci byli zprvu ve výhodě. Ale když počali si dobírati Puccia d'Aniello, přišla kosa na kámen: dávalť jim sedlák odpovědi tak řízné, že herci stali se terčem obecného smíchu a neviděli posléze jiného zbytí, leč co možná nejrychleji odtáhnout.

Ale poznavše člověka takového daru, vrátili se k němu a nabídli mu, aby se dal k nim. Puccio d'Aniello tak učinil a způsobil svým přirozeným hrubozrnným vtipem všady takový účinek, že stal se hercem obecně žádaným a tak markantním, že po své smrti — koncem věku sedmnáctého — hned u různých divadel jinými herci Neapolska byl napodobován i ve způsobu svého vystupování i svojí maskou. Jméno jeho pozměněno v běžné mluvě v Polecenella a Pulcinella. —

Jak patrno, vytvořil sobě duch italský pro svoji komedii lidové postavy dramatické v posledních dvou stoletích ze středu svého života lidového právě tak, jako před dobami dřívějšími — ve století šestnáctém — typické postavy své commedie dell' arte z ústředí života městského. Tehdy Bergamo dalo Italii svého mladého, veselého, vtipného, dvorného, zamilovaného a lenivého Arlechina, Bologna svého starého, učeného, obmezeného a zvláště při záchvatech lásky napalovaného doktora, Španělové v Italii

Digitized by Google

posádkami ležící velkohubého chvastala Capitana Zabijmoura (Matamora) čili Lamželeza čili Prorazhoru, Benátky svého starého, bohatého, lakomého kupce Pantalona, jiná města a jiná socialní ústředí Pierota, Colombinu, Franca-trippu, Trivelina, Brighellu, Scaramuciu, Scapina, Francischinu, Leandra, Cassandru, Tartagliu a jiné.

Pozorujícímu tuto tvořivou dramatickou vlastnost ducha italského bylo by možno diviti se, proč Italové si nepostavili pro své veselohry ještě jiné v Italii typické postavy, poněkud zkarikované, na př. italského šlechtice nebo cizince, Italii již po sto let zaplavujícího. Takový sešlý, italský nobile, nebo Inghlese, či Tedesco mohli by se státi svrchovaně skvostnými stálými figurami lidové sceny italské. Ale Ital měl a má posud při veškeré své moderní demokratičnosti veliký respekt před tím, co zastupuje, třebas jen domněle, jakousi moc nebo bohatství. A tak ani šlechtě ani kněžstvu, ani cizinci netřeba ještě tak brzo se báti, že si z nich utvoří italská lidová veselohra nějaké typy příbuzné španělským Zabijmourům nebo piemontskému Giandujovi.

Postavy stálých typů, před stoletími vzniklé, tvořily druhdy pevný status osob italské commedie dell' arte, komedie „umělecké", při níž herci nemluvili úlohy spisovatelem napsané, nýbrž prováděli hru tak, že řídíce se pouze osnovou, „canevou" hry, hlavními rysy postup děje stručně vypisující, vyplňovali canevu svým vlastním, od nich samých tvořeným dialogem. Do jisté míry používali při tom i patron — naučených to úryvků dialogu, které bylo možná vkládati do různých her, když nadešly momenty, ke kterým jich bylo lze použiti. Tak na př. při výsměchu zamilovaných dědků, při výbuchu žárlivosti, při vyznávání lásky a jinde. Byly to podobné vložky jako opakující se výprasky sluhů, schovavačky milenců atd.

Ale hlavní část dialogu pronášela se vždycky zcela s patra, ježto hercům bylo odpovídati na okamžité, dříve nijak nesmluvené obraty a náměty a vésti sobě při tom bystře a vtipně, bez všelikého otálení a rozpaků. Patřil tedy ke commedii dell' arte

Digitized by Google

u herce i vtip i dosti vysoký stupeň produktivnosti umělecké, poněvadž na umělci bylo nahraditi ve hře spisovatele.

Z českých herců současných býval by měl pan F. F. Šamberk nejvíce nadání k podobným hrám. Dokázal to nejednou, když buď rozmar jeho překypěl, nebo mrzutá „podpora hry", text, na chvíli někam do suffit se ztratila. Tu zableskly jeho vtip, bystrost myšlení a resultující z něho obratnost v nastavení řeči tak znamenitě, že jsem v duchu si leckdy představoval, jak výborným hercem by býval pan Šamberk v commedii dell' arte. Arci jeho soudruhům, držícím se přesně a dle umělecké povinnosti znění psaného textu způsobovalo takové vyhození z kopejtka nesnáz ne vždycky příjemnou a já jsem se chránil, sděliti s umělcem výsledek svého pozorování. Bývaloť by to mohlo vésti k důsledkům ne vždycky úplně tak veselým, jako jeho nejednou výborné mluvení s patra! —

Umělecká úroveň commedie dell' arte závisela arci úplně dílem na duchové úrovni herců, dílem na duchové úrovni obecenstva, s kterými buď vysoko se povznášela nebo upadala.

Byly doby, kdy commedia dell' arte byla velice slavná. Z těch jejích časů nejskvělejších vzala sobě literární veselohra francouzská podnětů tolik, že commedie dell' arte stalase nejen předchůdkyní, nýbrž i spolupracovnicí Molièrovou. S druhé strany hrubým napodobením jí, zvláště jejích postav komických, vznikl německý hansvuřt a z toho český Kašpárek. Němečtí literární historikové rádi dokazují, že hansvuřt jest původu německého. Domněnka jejich ukazuje se býti nepodstatnou nejen údaji historie, nýbrž i tou malou podrobností, že při každé hansvuřtovské roli na různých místech stojí napsáno: „A nyní provádí hansvuřt své lazzo" (nebo lazzi). Lazzo jest italský význam technický pro žertovné tirady harlekýno-pulcinellovské a svědčí tedy již sám sebou, že i ten duch řeči i postava, která je vedla, mají svůj nepochybný původ v Italii.

I v naší literatuře české zachovala se rukopisně jedna hra kašpárkovská: jest to Roussova slátaná hra rytířsko-kašpárkovská „Kašpárek na vandru", již možno nalézti v archivu Zemského výboru království Českého. Také v té naznačena jsou místa, na

Digitized by Google

nichž Kašpárek měl pronášeti své hrubozrné, do denních příhod zabíhající tirady slovy: „Kašpárek má své lazzo."

Čtouce tuto komedii, v níž každá větší vážná scena rytířská jest parodována následující scenou Kašpárkovskou, usmíváme se naivnosti hry, dne 6. listopadu 1803, tedy před 99 lety v Praze poprvé dávané. A hle — v malých lidových divadlech italských do dnes kvetou hry úplně téhož zrna, nalézají do dnes své publikum, lazzi Pulcinellovy s nadšením přijímající — a vděčné, že jimi na chvíli zažehnán trud denního méně veselého života.

I v Italii samé sestoupila commedie dell' arte ve druhé polovině osmnáctého věku na úroveň nižší. Následkem toho i tam nastupovala na její místo znenáhla opět commedia sostenuta — „veselohra podporovaná", rozuměj: psaným textem podporovaná — totiž veselohra ve všech částech od spisovatelů psaná, zrůdnění commedie dell' arte čelící. Ale staré postavy i s jmény přecházely, zvláště Gozzim a částečně Goldonim i do psaných her a zachovaly se jimi do dnes. Duch pak italský sám, jak viděti z jeho Pulcinellův a Giandujů, tvořil si dále nové figurky, stále ještě živoucí a na divadlech vesele panující.

Škoda, že v našem duchu českém není tolik dramatické živosti, aby si byl vytvořil nějakou vlastní podobnou postavu dramatickou, jichž Italové vykazují celou řadu. My jsme se zmohli jen na epickou postavu Hloupého Honzy a kromě té poněkud na postavu, rovněž epickou, pana France. Toužiti po návratu dob commedie dell' arte, nebo vyvolati do jiných krajů italské Pulcinelly, nenapadne zajisté nikomu. Ale pro lidové divadlo české, jakého dosud nemáme, byla by skvostná a důležitá taková postava Hloupého Honzy, vážného i satirického mluvčího lidových her. Jsouc typem českého člověka vesnického, byla by representantem suchého českého vtipu — a při tom prostonárodním hlasatelem hesel, jež v lidu i jiných vrstvách třeba jest stále šířiti k povznášení myslí a duchů všeho národa.

Ostatně nestačil-li na vytvoření takové postavy pro jeviště duch lidu samého, mohlo by snad užiti se cesty opačné: že by ji totiž vytvořila literatura. Několik her vesele vážných, ve kte-

Digitized by Google

rých by vystupoval Hloupý Honza v naznačené právě duchové masce, stálo by za vypjetí vtipu i nejlepších dramatikův.

Arci takový český Honza nesměl by se halit ani v roucho vysoké poesie a tajemnosti, které by lid nerozuměl — ani s druhé strany sklesnouti na hansvuřta-Kašpárka: směl by býti výlučně postavou jadrnou, živoucí, vážnými skutky a řečmi svými jasně srozumitelnou — a při tom suverenně vládnoucí chalupnicky suchým, jiskrami praštícím humorem. Zdali nám jej tak jednou někdo postaví na prkna v řadě národních her, a nejen pohádek, nýbrž i her z běžného života, her vážného jádra a při tom motivů veselých?

Kdyby se to podařilo některému duchu zvláště k tomu nadanému, mohl by takový čin státi se literárně historickou událostí. A mohlo by se docílit i toho, že by takovéto hry časem přešly u všeobecný a naprostý majetek všeho lidu, že by v něm po staletí žily tak, jako v něm do dnes žijí středověké, původem svým umělé romány o Genovéfě, Bruncvíkovi a jiných postavách. Došlo by k tomu právě týmž postupem jako při oněch románech středověkých, ze kterých vznikly i pohádky.

Potom bychom měli svého českého Pulcinellu a Gianduju — a kdyby se ho vedle putujících společností divadelních zmocnilo i divadlo loutkové, nebylo by pranic na škodu. Však i loutková italská divadla mají Pulcinelly a Meneghiny — a na francouzském jihu v Lyoně vytvořil sobě románský duch specielně pro loutkové divadlo typickou figurku lyonskou, Guignola, která sama sebou vábí k sobě lid již po sto let více, než by mohla dokázati jakákoli nejznamenitější básníkem vytvořená postava umělého dramatu, nebo některý nejslavnější herec. —

Lidová divadla s tou neb onou postavou lidového humoru, upomínající živě na starou, té doby jinak již dávno zašlou commedii dell' arte, možno nalézti v každém větším městě italském právě tak jako divadla s velikými loutkami. Tyto v Italii nejen mluví, nýbrž i zpívají a k úžasu cizího diváka i tančívají dle všech nejpřísnějších regulí a fines baletních. —

Rozloučiv se s Římem po čtrnáctidenním pobytu vracel jsem se domů přes Benátky. Pobyl jsem v nich dva dny, abych

Digitized by Google

osvěžil dojmy staré a doplnil je novými. Potom ze slunce italského octl jsem se opět ve sněhu a mlhách alpských a jimi bral se dále k domovu. Opustiv jej večer 25. ledna 1887 vracel jsem se do něho 26. února. V Národním divadle dávali toho večera Jeřábkovu „Závist". —

Digitized by Google

JINÉ TOULKY PO JIHU.

Digitized by Google

Digitized by Google

Florenc a Řím jsem uviděl podruhé po dvou letech, na jaře 1889. Tenkráte zalétly z Italie na sever zprávy o novém komponistovi italském Albertu Franchettim a jeho — po způsobu starých mysterií — nejen na zemi, nýbrž i v nebesích a v pekle hrající opeře „Asrael". Mluvilo se o práci sujetem originální, dobré, ale nemožné bez nákladné výpravy.

Byl jsem tedy dožádán správním výborem Družstva Národního divadla, abych jel se podívat na nové dílo a posoudil, bylo-li by možno, nadíti se do něho úspěchu také v Praze. Těšívají se totiž různé divadelní práce dle různých míst ledakdy i různým zálibám. Je-li s některou spojen větší náklad a třeba-li delší doby k jejímu nastudování, bývá k vůli bezpečnějšímu posouzení možného úspěchu radno, seznati dílo nejen z knihy textové nebo klavírního výtahu, nýbrž přímo s jeviště. Neboť bezprostřední účin dramatických děl s jeviště na diváka nebývá vždy stejný s účinem z pouhého jich přečtení nebo přehrání.

Připraviv sobě cestu dopisy, jimiž se zjistilo, kde bych mohl s A. Franchettim setkati se a kde opera se bude dávati, vybral jsem se na cestu 11. března. Opera měla již před tím svou premieru v Miláně, a dávala se v něm i dále. Druhá premiera byla

Digitized by Google

určena do Florence, kde Franchetti sídlil. Bylo tedy i tentokráte nutno jeti nejprve na Milán, ten počátek a konec všech divadelních věcí italských. I proto, že se tam „Asrael" dával, i proto, že také „Asraela" zastupoval milánský dům Ricordiho, i konečně vůbec pro to, že bez Milána ani jediná italská opera žádnému divadlu se střechy do rukou nespadne. Rozumí se, že jen takovým divadlům, která sobě mohou dopřáti luxu přímého jednání. Neboť jinak vídeňští a berlínští agenti zaopatřují ochotně a leckdy i dosti draze každému divadlu každou operu.

Cestou zastavil jsem se v Tyrolsku, v Bolzanu u rodiny Pražana pana Josefa Klecandy, jenž tam k vůli své chorobě na několik let se uchýlil. Byl to můj domácí pán z rohového domu na Václavském náměstí do Mezibranské ulice a zval mne před tím nejednou k návštěvě do Tyrol. Před třemi roky zemřeli oba manželé v Praze ve třech dnech po sobě. — Za příjemného pobytu v Bolzanu — z něhož jsme si také vyjeli do Merana — uplynuly tři dny, tak že jsem z Tyrol teprve dne 15. března pokračoval v cestě do Milána, kde Franchettiho „Asrael" byl určen na 17. března. Ale tam dověděl jsem se nemilé noviny, že pro onemocnění mezzosopranistky představení „Asraela" jest poodloženo.

Místo „Asraela" uviděl jsem toho večera ve Scale „Lohengrina", se silami velmi slabými, a v celkovém provedení naprosto neuspokojivém. A po „Lohengrinu" dával se obvyklým v Italii způsobem ještě veliký balet! Hned jeho prvních dvou obrazů měl jsem dosti a odešel proto z divadla o jedné hodině v noci domů do blízkého Albergo Rebecchino, ve kterém tentokráte jsem bytoval.

Konaje nazítří návštěvy, zastal jsem slečnu Emmu Turollu sice tak roztomilou jako vždy jindy, ale trpící silnou, již několik měsíců trvající neurosou. Kromě slečny Turolly a jiných známých italských vyhledal jsem při tomto svém pobytu v Miláně i krajana kněze Karla Mensingra, dobrovolného vyhnance z vlasti, trávícího svá poslední léta v zátiší odlehlého bytu činností pro Ambrosijskou knihovnu milánskou a překládáním z literatury české. Neznal jsem jej před tím osobně a šel jsem

Digitized by Google

k němu jen jako krajan ke krajanu. Přijal mne velmi přívětivě, pohostil vínem a cukrovím a vyptával se na všechny poměry ve vlasti, které jej zajímaly, zejména na literární, a zvláště na Julia Zeyera. Italský překlad Zeyerova románu „Ondřej Černyšev" vyšel z péra Mensingrova.

Hned také doléhal, abych mu zaopatřil nějakou zásylku kněh pro bibliotéku Ambrosijskou, při níž založil české oddělení. Slíbil jsem a vrátiv se do Prahy zaslal jemu bedničku kněh. Bohužel neudal mi, že zásylka, má-li býti prosta značných poplatkův italských, má se adresovati přímo Ambrosijské knihovně, nikoli jemu osobně. A tak vznikly panu Mensingrovi z jeho horlivosti ještě nesnáze, které, zvěděv o nich, pokud na mně bylo, později vyrovnati jsem hleděl. —

K reprise „Asraela" v Miláně zatím vůbec nedošlo. Nebylo naděje, aby mezzosopranistka v několika dnech se uzdravila, a celá milánská výprava opery byla určena již do Florence, kde dílo se připravovalo ke druhé premieře. Bylo mi tedy počkati až na Florenc. Za to zvěděl jsem od slečny Teresy Stolzové jednotlivé podrobnosti o skladateli „Asraela".

Komponista byl nejen Alberto Franchetti, nýbrž také italský baron Franchetti, syn bankéře Franchettiho jměním a svazkem manželským blízce příbuzného s Rotšildy. Bohatý původ byl skladateli na počátku dosti vážnou závadou v říši umění. Nevěřilo se totiž, že by syn několikasteronásobného milionáře byl s to, vytvořiti umělecké dílo dobré. I s jinými předsudky bylo mu zápasiti. Ale skutek ukázal, že i příbuzný Rotšildův může sám složiti pozoruhodnou operu — a to i s nebem plným nejen křesťanských, nýbrž přímo katolických svatých, tolikéž s příslušným peklem, katolickou sorou jeptiškou a všemi jinými možnými atributy církve římsko-katolické.

S Franchettim samým seznámil jsem se v domě Ricordiho. Přijev na několik hodin do Milána, navštívil svého nakladatele právě, kdy jsem tam meškal v záležitosti opery. Svou postavou, tváří i každým hnutím tvořil Franchetti pravý kontrast velmistra Verdiho. Tvář podlouhlá, řídkým plnovousem vroubená, žlutavé

Digitized by Google

pleti, širokých splihlých rysů, pohledy i pohyby nervosně těkavé, šije stále ku předu nahnutá.

Zvěděl jsem od skladatele, že k premieře jeho díla dojde ve Florenci asi za čtrnácte dní, a doslechl od něho také, že v Miláně nedostalo se „Asraelu" takové přípravy, s jakou by autor býval úplně spokojen. Teprve ve Florenci vystaví se prý opera dokonale v intencích skladatelových. Komponista mohl ve Florenci důvěřovat ochotě a výkonům jednotlivých uměleckých sil tím spíše, an impresariem stagiony florencké stal se k vůli jeho opeře jeho vlastní otec.

Starý pan baron Franchetti šel při tom věci na kloub nejen s veškerou svojí energií, kterou v peněžnictví dobyl sobě takového slušného výsledku, nýbrž i s důkladností u italských impres docela mimořádnou. Florenc čítá jedenácte divadel a dvě areny. Aby po celou stagionu nová opera jeho nadaného syna nebyla tísněna přílišnou jinou uměleckou soutěží, najal milionář-impresario nejen Teatro Pagliano, ve kterém měl slaviti „Asrael" svoji florenckou premieru, nýbrž také ještě divadlo druhé, Teatro Re Umberto. Snad by býval si opatřil ještě i třetí veliké divadlo florencké, Teatro Pergola. Ale to bylo již pevně zadáno, takže dobře fundovanému impresariu bylo se spokojiti s divadly dvěma. Sestaviv pro obě sceny operní a baletní společnosti a pojistiv sobě tímto způsobem volnější dráhu, dal spustiti hry na svůj účet v obou divadlech. —

Poněvadž proti nadání bylo mně nutno čekati na florenckou premieru skoro čtrnácte dní, nemohl jsem jich lépe použiti nežli k pobytu na Rivieře. Odjel jsem tedy 19. března do Janova a Pegli a odtud do Nizzy, kdež jsem prodlel od 21. do 27. března konaje výlety po okolí města a do sousedních Cannes a Monte Carla.

Pobyt v Pegli byl mně svrchovaně interessantní nejen čarovnou zahradou tohoto malého místa, nýbrž i bouří, kterou se rozhučelo moře po celou noc, dorážejíc na břehy své tak, jakoby chtělo je odervat až po samu patu Alp a spláchnouti celý ten unášející klenot počínající tu západní Riviery. Ještě v Nizze zněly poslední dozvuky bouře silným příbojem vln na plochý výsep

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ALBERTO FRANCHETTI.

Digitized by Google

Digitized by Google

břehu, ale za nedlouho utišily se i ty a celé moře se ukázalo v slávě, v jaké jsem jindy zřídka je poznal.

Viděl-li jsem v loni Rivieru v jaru počínajícím, poznal jsem ji tentokráte v celé nádheře jara, záplavami všech barev květů celý ten ráj pokrývajícího. I divadlo přineslo mi v Nizze zajímavý večer tím, že jsem měl příležitost uslyšeti v něm 23. března poprvé úplné Meyerbeerovy „Hugenoty" s pátým dějstvím a nezkrácenými dějstvími prvními. —

Když došly z Florence a Milána telegramy, oznamující den hlavní zkoušky k „Asraelu" a den představení, vybral jsem se 28. března na cestu do města nad Arnem. Ještě den před odjezdem hodilo se mi v Nizze opětně býti přítomen skvostnému divadlu, jaké tam poskytuje bataille de fleurs — to korso a boj květin, pestré a plno vkusu, jak s těží kde jinde možná je viděti.

Projeti zhola Janovem nebylo ani možno. A tak jsem se v něm zastavil na dva dny a teprve o půlnoci mezi 29. a 30. březnem odjel odtud do Florence, jejíž ráno zasypalo město i celé úchvatné okolí stříbrem nejjasnějšího svitu italského. Kromě návštěvy u skladatele Franchettiho byl jsem celý den na nohou, abych poznal, oč při prvním krátkém pobytu nebylo mně možná skorem ani zavaditi. Z budovy do budovy, ze sbírky do sbírky chodil jsem celý den, po sedmé večer dosedl teprve k obědu a již před osmou byl zase v divadle, kde se měla díti předposlední zkouška. Neznaje díla, chtěl jsem mimo představení je pozorovat o dvou zkouškách posledních, abych si mohl učinit úsudek pokud možná úplně spolehlivý.

Zemdlen celodenním chozením, pozorováním, čtením, horkem dne a nevyspáním dopadl jsem v hledišti Teatro Pagliano křesla, povděčen odpočinku a kynoucí mně zábavě. Naše osmá, italská dvacátá, odtloukla, ale po zkoušce ještě ani památky. Jen do hlediště trousilo se něco lidí a v orkestru hemžili se asi čtyři signori professori. Nebylo na nich nijak znáti, že by měli na spěch. A tloukla čtvrt a tlouklo půl dvacáté prvé, signorů professorů sice něco přibývalo, za oponou počínal hluk, na chvíli zdvihl se tam i křik, ale zkouška stále jakoby měla počíti teprve

Digitized by Google

někdy o třiadvacáté. Ani maestro di capella se neobjevoval, jen hluk za oponou byl stále větší. —

Já jsem sice neměl nijak na kvap. Bylo mi jedno, kde mám seděti v pohodlí a teple. Ale jedna věc mne počala znepokojovati. Když totiž tloukly už tři čtvrti na jedenadvacátou a po zkoušce dosud ani stopy, začala věc nejen mne nuditi, nýbrž i nabývati osudných příznaků: únavou posledních šestatřiceti hodin začaly se mi zavírat oči a otvírati ústa! Hrozná věc: naposledy aby mne chytlo spaní — a hrůzo největší, abych se tím vystavil posměšku v hledišti přítomných osob, při jejichž vpouštění dojista nevládla rigorosnost Verdiovská!...

Na štěstí po deváté zkouška přece počala. Četný orkestr opery se ozval celou zvučností a precisností, peklo rozevřelo svůj červený jícen, sbory mužské asi o šedesáti členech pevně vstoupily, Tamagno-Asrael zazpíval svým velikým a zvučným hlasem svůj vstup tak, že strhl zkouškové divadlo k potlesku, lucifer se přihrnul, Asrael vešel s ním v jakousi smlouvu o svou ubohou duši. Z rámusu více než pekelného, a s pekelnějším ještě křikem strojmistra, kterému dekorace náhle uvázly tak, že bylo nutno zkoušku na chvíli přerušiti, změnilo se peklo v nebesa s řebříkem či spíše schodištěm Jakubovým, naplnilo se všemi svatými, o kterých praotci Jakubovi za jeho pouti po světě ani v nejkrásnějších snách se nezdálo, sor Nefta se objevila ve výši v celé spanilosti své, rozdělené a spojené sbory ženské a mužské pěly své opravdu krásné hymny, neviditelní andělé v nebesích ještě vyšších pěli okouzlujícím kvartetem, Maria Panna dala soře Neftě paprskem znamení, že může sestoupiti na zem a pokusiti se o záchranu Asraela, a za vlnících se mohutných hymnů hlasů lidských i orkestrových padala opona a končilo se první krásné a při tom efektní jednání.

Byl jsem uspokojen — a to nejen tím, co jsem slyšel a viděl, nýbrž i sám sebou. Neboť jakmile červené peklo na mne zařvalo svou roztaženou tlamou, rázem zmizelo pokušení dřímoty. Bylo nepochybně samo zajato kouzlem toho, co se mu na jevišti zjevilo, a proto odstoupivši ode mne, po celou dobu pekelné vřavy a hlaholů nebeských pozorovalo kdesi v ústraní

Digitized by Google

všechno tak bedlivě jako já sám. Již jsem byl pyšný, že jak pravý Ital dočkám konce zkoušky tak asi ke druhé s půlnoci, a budu se tím doma honositi.

Ale pýcha odjakživa nepřechází bez trestu, nýbrž předcházívá vždycky jen hrozný pád!

Pět minut vydržel jsem bez mžikání víček a záchvatů zívání. Ale za krátko víčka znova počala zapadat a jen mocí jsem udržoval ústa na závoře... Minula první čtvrthodina, minula druhá, a když docházela třetí, počínalo konečně druhé jednání. S ním dostavilo se osvěžení: liboval jsem si, že jsem opět čerstvý, pohodlně jsem si usedl na teplém sametovém křesle, zadíval se na princeznu, chtějící také Asraelu svým hrozným pohledem odejmouti všechnu jeho sílu — — a náhle jest mi, jakobych se všech stran kolem sebe slyšel sypat z pytle ořechy, padat kamení a zníti hlasitý smích...

Byl to potlesk. Otevru oči — opona dole, celá první část druhého jednání u konce.

Usnul jsem tak důkladně, že jsem ji nadobro zaspal!

Trhnu sebou zděšeně, ohlížeje se, kdo se mi směje... Na štěstí v sále málo osvětleném nikdo nic nezpozoroval — a já, nechtěje se vydati nebezpečenství dotazů, jak se mi líbí i druhé jednání, chvatně jsem sebral se a vyklouznuv z hlediště i divadla, pílil do hotelu, vrhl se na lože a spal až do italské i naší desáté ranní. —

Za to při hlavní zkoušce a premieře byl jsem v míře obvyklé, sledoval dvakráte operu pozorně až do konce a poznal, že v Praze může se líbiti. Líbila se potom vskutku, a to ještě mnohem více, nežli bylo vlastně možná očekávati: přiřadila se k největším operním úspěchům Národního divadla. —

Premiera florencká byla hlučná i lesklá. Nicméně postrádala mnoho ze skvělosti a vzácnosti „Otellovy" premiery milánské. Setkal jsem se ve Florencii podruhé s komponistou Mascagnim, s kterým jsem v Miláně roku 1887 se poznal, a jednal mezi představením s tenoristou Tamagnem o pohostinské hry v Praze. Ale Tamagno žádal obvyklou u něho za večer maličkost 5000 franků a tak jsme u veselé náladě se rozešli. —

Digitized by Google

Po premieře, o hodině s půlnoci a na zítří k šesté večer, byl jsem pozván ke skladateli baronu Franchettimu. Po premieře byli přítomni i komponistovi rodiče, druhého dne jsme byli pouze o třech. Měl jsem příležitost, poznati skladatelovu choť, mladou to dámu, zajímavou v nejednom vzhledě. Přede vším byla při jemné pleti, úchvatně krásných očích a postavě v pravdě ztepilé tak spanilá, že se vůbec považovala za první krásu Italie. Nezastiňovala ji ani krása královny Marguerity. Krása mladistvé ženy byla stupňována půvabem polo dívky, polo mladé paní. Další interessantnost její spočívala pro mne v tom, že kromě italštiny neznala mladá dáma jediné jiné řeči. Pouze z francziny uměla nemnoho slov. Živou letorou vanula jakási milá naivnost, stejně náchylná k žertu a smíchu jako k vážnému poslechu. Když Asti spumante — jemuž rovného nikdy před tím ani později jsem nikde neokusil — zakončovalo tuto hostinu ve třech, v očích mladé čarovně krásné ženy jakoby ještě bylo rozsvítilo se na sta hvězd.

Vedle hlavy jejího muže byla krása její až oslňující: připadala mi přímo jak nymfa, zachycená a na chvíli odvedená do lidského příbytku. —

Považoval jsem barona Franchettiho za člověka nejšťastnějšího. A byl jím skutečně: býti nadaným skladatelem, manželem bytosti tak úžasně krásné a při tom synem milionářovým, kterému jest možno podati se jen své lásce a svým uměleckým náklonnostem — jak by člověk při tom nebyl šťasten! Baron Franchetti, pokud jsem mohl pozorovati, jím byl.

Tehda.

O několik let později četl jsem v italských novinách, že skladatel baron Franchetti podstoupil s kýmsi souboj. O příčině nebylo mnoho slov; pravilo se jen stručně, že jí byla skladatelova choť. —

A o dvě nebo tři léta později dostal jsem od Franchettiho zprávu, že meška v Mnichově, a v německých žurnálech četl jsem, že skladatel baron Franchetti přijel na pobyt asi dvouměsíční do Mnichova — aby tam dle německých zákonů mohl se svou chotí dáti se rozvésti. —

Digitized by Google

Vzrušně krásná víla florencká prožila svůj román. Zdali, komu a na kolik let či vteřin přinesla opět štěstí, nezvěděl jsem. Neuviděl jsem více ani ji, ani barona Franchettiho. —

Když byl „Asrael" uveden s neobyčejným úspěchem na jevišti Národního divadla, pozvali jsme skladatele, aby přijel do Prahy, podívat se na svoje dílo v řeči české. Přijel a měl z něho opravdovou radost. Uspořádali jsme mu na počest malou hostinu v hôtelu „U černého koně".

Bylo to, když byl ještě člověkem velice šťastným. —

*

Jsa ve Florenci zajel jsem sobě na několik dní do Říma. Jen tak se jím potoulat. Podívat se na Janikul a místa sousední, na sv. Petra, na forum romanum, na Colosseum, lázně Caracallovy, hodit do fontany Trevi soldo, abych do Říma ještě jednou se vrátil, bloudit v Trastevere a na poustce Torquata Tassa — kde mne zabolelo, že jí zatím prorazili novou silnicí, — vynutit sobě otevření zavřené pro všechny návštěvy villy Farnesiny, opatřit sobě nějakou památku — a táhnout zase dál. Cestou ptáků, z jara k nám z Italie se beroucích.

Řím nebyl ke mně náležitě milostiv ani v loni ani letos. V loni jsem byl v něm stižen následky silného nachlazení, které jsem sobě ulovil po cestě, kdy nastala ve střední Italii náhlá zima, letos anginou. Byla dosti nemilá, protože ji provázela horečka. Ale nechtěje ulehnouti, přechodil jsem ji a než jsem se vrátil do Prahy, byl jsem opět zdráv — ačkoli jsem čekal z horečky těžkou nemoc a byl připraven, že Řím snad vůbec živ neopustím. —

Sv. Petr, ukrývaje se a opět vystupuje kynul mi na rozloučenou, když jel rychlík campagní, plaše koně volně se pasoucí a prodíraje se po chvílích větvemi eucalyptů. Bylo mi, jakoby ta staletá šedá hlava za mnou se dívala očima, v nichž bylo psáno: „Ještě tebe uvidím." A já jsem s něho očí nespouštěl, dokud jej bylo viděti, a bylo mi, jakobych mu chtěl říci: „U tebe bych zůstal rád." —

Digitized by Google

Dne 7. dubna navštívil jsem již ve Veroně rodný dům Juliin a nepravý její hrob, zbytky starého římského divadla a novou, po starém způsobu vystavěnou arenu, hroby Scaligerův a ty krásné budovy i náměstí, jež Veronu tak zdobí, a dne 8. dubna loučil se po třetí s mými Benátkami a jimi s Italií.

*

V protokolech správního výboru Družstva Národního divadla zapsáno jest ze dne 5. února 1891, že se usnesl výbor, aby ředitel jel do Italie k vůli novým operám Verdiho („Falstaff") a Franchettiho („Krištof Kolumbus") a k vůli seznání baletu „Day Sin" v Miláně. Spolu zmocněn učiniti další cesty, uzná-li je v prospěchu Národního divadla za nutny. —

Uplynula tedy opět dvě léta, nežli jsem opět dýchati mohl lehký vzduch za Alpami, než jsem opět uviděl ploty myrt, keře rozmarin, palmy a kvetoucí agave. Vyjev z Prahy večer 12. února, stihl jsem do Milána 14. února ráno. Tam zařídil jsem všechno, co bylo nutno k vůli divadlu, dosáhl od mistra Verdiho zabezpečení, že jeho „Falstaffa"*) najisto obdržíme, a ujistil jsem se také u Franchettiho a Ricordiho, že opera „Krištof Kolumbus", komponovaná k janovským slavnostem na paměť pětistoletých narozenin syna Riviery jest Národnímu divadlu k disposici.

Ve Scale slyšel jsem Mascagniho operu „Cavaleria rusticana" („Sedlák kavalír") zatím již také v Národním divadle dávanou. O Pratesiově baletu „Day Sin", rovněž ve Scale dávaném, nenabyl jsem přesvědčení, že by byl pokladně divadelní vydatnou letní stravou. Neodporučil jsem jej tedy ku přijetí. Teprve po několika letech, když nebylo naprosto jiného velkého baletu a o „Day Sin" se ucházelo německé divadlo pražské, byl „Day Sin" přijat, ale přitažlivost neosvědčil.

Kromě známého mně již, v Italii tehdy velmi slaveného skladatele „Cavallerie rusticany", Mascagniho poznal jsem i jeho nakladatele signora Edvarda Sonzogno, muže to neobyčejné

*) Viz „Moje vzpomínky" v Praze 1902.

Digitized by Google

energie a velikých úspěchů. Byl žurnalistou, vynikajícím bystrostí myšlení, rychlým soudem a dovednou prací. To mu arci nevynášelo nic více než jiným soudruhům, dokavad pracoval pro své zaměstnavatele. Obrátiv se k pracím na vlastní vrub dospěl tak daleko, že se stal vlastníkem a vydavatelem politicky závažného a velice rozšířeného žurnálu „Il Secolo", jehož pouhé inserty již tehdy vynášely přes milion lir, nakladatelem kněh a hudebnin, samostatným impresariem milánského divadla Dal Verme a posléze vlastníkem velkého divadla operního, jež svým nákladem vystavěl. —

Ráno dne 17. února odejel jsem do Janova a odtud nazítří do tiché Bordighery, kde v Albergu Bella vista signora Angela Marabiniho jsem zůstal do 28. února. Býval bych tentokráte vrátil se domů, neprodlužuje svůj pobyt mimo Prahu, kdybych byl v Miláně neb jinde v Italii mohl nalézti balet na příští léto. Byloť mé přítomnosti v Praze třeba dílem pro to, že Národnímu divadlu při rostoucích výdajích počalo se vésti méně dobře nežli doposud, dílem pro to, že k nastávající době jubilejní výstavy, od níž se čekala v letě veliká návštěva divadla, bylo nutno v čas konati mnohé přípravy.

Ale nenašed v Italii baletu uznal jsem za vhodno poohlédnouti se v Paříži po nějaké výpravné hře. Dorozuměl jsem se tedy telegraficky se správním výborem Družstva Národního divadla, schoval si na památku — druhou část okružního lístku z Prahy do Bordighery a nazpět vzatého, a vybral se ráno 28. února místo do Prahy na další cestu do Paříže.

Malou zastávku jsem si ustanovil na Lyon. Četl jsem totiž před časem, že Lyon polohou svojí upomíná velmi na Prahu. Vábilo mne tedy poznati, co na tom pravdy. Nemnoho. Již tím, že Lyonem tekou dvě řeky, dán jest jistý rozdíl. Jediná příbližná podoba v poloze jest ta, že na jednom břehu řeky Saôny zdvihá se podélný chlum s chrámem Notre Dame de Fourvières. Ale celý vrch zastavěn jest až k temeni tak, že úplně mizí proti kráse levého břehu Vltavy v Praze s Hradčany a Petřínem.

V Paříži, kam již ráno 2. března jsem stihl, informoval jsem se o všech feriích a výpravných hrách z posledních let a nabyl

Digitized by Google

zároveň přesvědčení, že není možno žádnou z nich přijmouti pro Národní divadlo. Na balet, který mně byl doporučen, šel jsem se podívat. Dával se v Edenu a byl — jak ostatně sliboval již jeho název („Pokušení sv. Antonína") tak ošumělý a sprostý, že nebylo lze k němu sáhnouti. Ztráviv dny 2. a 3. března informacemi u jednotlivých nakladatelův a divadelního agenta pana Schelchera, a chvátaje domů, opustil jsem Paříž dne 3. března večer. Ubíral jsem se přes Vídeň bez zastávky do Prahy, kterou již 5. března ráno opět jsem pozdravil. —

Digitized by Google

PŘI OTVÍRÁNÍ DIVADEL POLSKÝCH
A JINÉ CESTY DO POLSKA.

Digitized by Google

Digitized by Google

Na slovanském jihu, v Lublani a Záhřebě, zbudovaly nová divadla země, na slovanském severovýchodu městské obce. Obě dvě hlavní města Haliče, Lvov a Krakov, za přispění jednotlivcův a země, pořídila svému dramatickému umění nové „gmachy“, vyhovující stejnou měrou novodobým požadavkům leposti, bezpečnosti a pohodlí. Krakov roku 1893, Lvov roku 1900. Krakov ponechal sobě i nadále jen činohru, přijímaje pouze pohostinské hry opery lvovské, łodźské, po případě i jiné, kdežto Lvov kromě činohry pěstuje také operu.

Náhoda tomu chtěla, že pospolitosti hlavního cíle obou ústavů dostalo se i viditelného vyznačení: první léta od otevření obou nových budov postaven v jich čelo týž pro společný úkol jich upřímně a horečně zaujatý muž. Byl‘ zvolen prvním direktorem teatru krakovského pan Tadeusz Pawlikowski, který r. 1899 od správy jeho ustoupiv, stal se prvním artystycznym kierownikiem městského teatru lvovského. —

Když blížilo se otevření divadla krakovského, pozvala obec městská k chystaným na den 21. října 1893 uroczystościom z jinoslovanských národů Čechy, a sice jen Čechy. Den před slavnostmi ráno po sedmé hodině setkali jsme se v nádraží pražském k jízdě do polského Milána Edvard Jelínek — odlétlá zatím již ona milá duše nejen horování slovanského a zvlášt

Digitized by Google

polského, nýbrž i neúmorné práce na poli Slovanství — málomluvný pozorovatel pan J. Kuffner, dlouhovousý, nějaké důtklivé slovo vždy pohotovu mající pan I. Hořica a já — nezbytný otvírač kde kterého divadla slovanského. Jinými vlaky dojeli pánové Fr. Křižík, jemuž byla svěřena installace elektrického osvětlení v novém divadle, a redaktor „Politiky" Alois šlechtic Czesaný.

Krakov nás přijal kouzlem svých starých budov, hejnalem — troubením církevních písní s ochozu vysoké věže červeného čarovného kostela Marianského — a tím v nás vzbuzeným pocitem volnosti, jakým na nás, ověšené se všech boků živlem německým, působí každá obec a země, ve které živel slovanský jest vlastním hospodářem.

Budovy a ráz Krakova se nám představily v den slavností při naší ranní procházce, kterou jsme připojili k odevzdání našich lístkův u prezydenta miasta pana Friedleina, ředitele pana Tadeusze Pawlikowského, básníka Adama Asnyka, celou tváří fysickou i duševní tak podobného našemu Jaroslavu Vrchlickému, u dramatického spisovatele Bałuckého, presidenta Akademie hraběte Tarnowského a jiných. Setkání osobní ponechali jsme sobě, až by minula aspoň první vlna uroczystości. V kanceláři divadelní stihl jsem samotného dlouholetého sekretáře divadelního pana M. Sachorowského.

Hejnal s věže Marianské měli jsme každou hodinu v noci a ve dne hned z první ruky, bydlíce v hotelu Drezdeńském, z něhož ke chrámu a krakovským Sukienicím sotva pět kroků. —

Blížilo se poledne, řady povozů hrčely k novému divadlu v městských sadech před branou Florjanskou. Také my vsedli jsme ke krátké jízdě do vozů a provázeni jsouce otočitým úředníkem, jejž president města nám přidělil za čestného kavalíra, v minutě jsme se octli u sličné budovy, roztomilého to výtvoru krakovského architekta Jana Zawiejského. Usmívala se na nás tak volna, ničím netísněna, mimo shluk města, ale poblíže jeho středu.

Vstoupili jsme do vestibulu. Společnost krakovská namnoze tu již byla přítomna. Plno fraků a bílých kravat, něco národních

Digitized by Google

krojů, elegantní damské toiletty, uniformy. Před námi mramorové schodiště. S jeho čela pozdravuje nás bronzové poprsí. Tážeme se, koho představuje. Odpovídají nám, že vlastence polského Karola Kruzera, obyvatele ruského města Kamieńca na Podolí, jenž na stavbu divadla přispěl penízem 88.533 zl. 57 kr. r. m. Chceme pokročit. Ale tu již vítá nás president města, po něm ředitel divadla Tadeusz Pawlikowski. Zadívám se mu do tváře. Zamlklý to muž líce, ze kterého sama duše svítí okem zrovna mysticky hledícím tak, že se mně zdá, jako bych skoro jen duši jeho před seboú viděl.

U schodiště nás představují staříčkému mistru tváře markantní, zrovna pohádkové, Janu Matejkovi, jenž z nedalekého domu svého došel před námi ke slavnosti, a presidentovi Akademie hr. Tarnovskému. Milý Jelínek zná všechny přítomné, aspoň všechny vynikající členy světa literárního, uměleckého, vědeckého i různé hodnosty jiné a představoval by nás do nekonečna, kdyby jej samého nebyl zajal celý chlum jeho dobrých známých, shluklých se na něj co včely na lípu v červenci.

Kráčíme schodištěm — kdosi hlasitě po česku nás vítá. Malý, živý professor Bronisław Grabowski! Přijel z Częstochowy, ale tajně, na zapřenou. Nebýval by on ve službě vládní stojící professor dosáhl povolení od ruské vlády, zúčastniti se nějaké národní slavnosti polské za hranicí. Vzal si tedy pas kamsi jinam, snad do Vídně nebo do Prahy, ale zajel do Krakova. Provází nás do malého, ale hezkého foyeru, kde se postavíme u okna s vyhlídkou na celé schodiště a vestibul.

Kohosi tam právě u vchodu vítají. Jest to náměstek haličský hrabě Stanisław Badeni. Dojel ze Lvova. Sousedé naši s úsměvem sobě naň ukazují: dostavil se ke slavnosti v obleku, v jakém nepochybně ve Lvově se procházívá za nečasu a plískanice. Po uniformě nebo fraku pod zmačkaným svrchníkem ani stopy, bílou kravatu zastupuje černý šátek kolem hrdla otočený. Jest vítán srdečně, živě pozdravuje na všechny strany a se všemi se baví. — Potom nám ukazují ty a ti literáty, malíře a sochaře. Právě vstoupil bývalý ředitel krakovského divadla — ředitel znamenitý, jeden z prvních, které polská scena

Digitized by Google

kdy měla, a publicista na slovo vzatý — Stanislav Koźmian, postava nešená energií a noblessou. Jednotlivci známí a neznámí k nám přicházejí, vyměňujeme zdvořilosti a chválíme po zásluze ladný gmach. Kolem nás, nad námi a dole hovor a šum.

Ale tu již prosykne vyzvání k tichu. Hovor zavlní prudčeji, pak utichá. Oči všech jsou obráceny na „klatkę schodową", kam postoupili president Friedlein s architektem Zawiejskim. Čelní hosté domácí a z jiných měst polských zaujali místa na křídlech schodiště.

Architekt počíná mluviti. Oslovuje přítomné „przezacni zgromadzeni" a „przezacni panowie". Odevzdávaje klíče budovy presidentu města, praví, že dal urobiti takové samé jak ty, kterými otevřeny obnovené Kazimírovské Sukiennice, „ozdoba miasta i droga pamiątka naszej przeszłości". Měl na mysli, „aby všechny budovy, postavené przez gminę (obecní zastupitelstvo) krakovskou ke slávě Ojczyzny, otvírati se mohly jedním a tímže klíčem".

President města vzpomenuv panovníka uvedl, že divadlo krakovské počalo teprve koncem osmnáctého věku, kdy jemu zřídil stánek ve svém paláci Spiskim starosta břegovský Jacek Kluszewski. Když sál nestačil, koupil dva domy při placu Sczepańskim a je přestavěv, otevřel tam divadlo r. 1800. Kromě toho spravil sobě Jan Mieroszewski r. 1830 jiné malé divadlo v ulici sv. Jana. Vláda republiky krakovské r. 1840 rozšířila prvé divadlo na náměstí Sczepańském; tam zůstala dramatická musa polská v úzkých poměrech zevních, ale u veliké slávě umělecké. Podav pak nástin dějův nové stavby, vyzval řečník direkci divadelní, aby se snažila o to, by nové divadlo poskytovalo rozumu pokrm duchovní a srdcím šlechetné popudy, začež „kierunek taki zyska wdzięczne uznanie miasta i narodu, a wtenczas i dziełu samemu nie braknie (nebude chyběti) błogosławieństwia Bożego". —

Maršálek zemský kníže Sanguszko vycházeje od vzpomínek své mladosti, promluvil velmi teple a zajímavě o proměně starého Krakova v nový; té proměny korunovací jest budova nového divadla. „A tu," dodal, zřídil nie naród sobie jak w Pradze,

Digitized by Google

lecz Kraków — nasza duchowa stolica — przy pomocy kraju (země) składa w ofierze ten dar iście królewski, narodowi, sztuce (umění) i sobie.“ Po té důmyslně se dotkl účelu divadla, jakožto činitele civilisace, ne činitele moralisujícího, jakým jsou kostel, škola a rodina. —

Když průmyslníci a dělníci při stavbě zaměstnaní odevzdali architektovi adresu a prsten, podepisována za zvuků Chopinovy polonezy pamětní listina, počínající slovy „V Imię Boże!“ a končící voláním k Bohu, „aby zachoval novou budovu i ty, kteří v ní pracovati budou a ráčil podepříti snahy nás všech k povznesení umění a zabezpečení bytu celé Ojczyzny.“ —

Po té jsme všichni odebrali se do krásného, nevelikého, pro činohru stavěného hlediště. Zdvihla se opona. Na jevišti stál uprostřed všech umělců dramatických první ředitel nového divadla Tadeusz Pawlikovski. Stručnou výraznou řečí poukázal k tomu, že sice divadelní budova jest hotova, že ale třeba nyní vybudovati divadlo samo. „Prahnu postaviti budoucnost sceny na základě toho, co dobrého vidím v její minulosti, na podvalu jasné epochy našeho divadla, kdy stál v čele ústavu Stanisław Koźmian, jehož jméno zůstane navždy sloučeno s ději polské scény.“ Vzdav takto čestný hold svému slavnému předchůdci, pozdravil nový ředitel družinu svých dramatických umělců v osobě režisera Kotarbińského a vyslovil přání po všestranné pomoci dílu nastávajícímu. Ukončil výrazem tužby, „aby do toho nového spanilejšího domu vrátily se dobré dny domu starého“. —

Řeč tato, stejně jako předchozí ve schodišti pronesené, provázena byla hojnou pochvalou všech přítomných hostí.

Družina herecká ustoupila s jeviště a její místo zaujal sbor Towarzystwa muzycznego, jenž zazpíval Mendelssohnovo „Vysvěcení“. —

Dva momenty vystupovaly při této i pozdější lvovské slavnosti otevření polských divadel: záliba Poláků u větším počtu řečí a časté jejich vzpomínky při nich na Boha. Zejména ve Lvově oba momenty zvláště silně na sebe upozorňovaly.

Za to v Krakově bývalého německého útlaku ani slovem nevzpomněli. V Krakově v letech padesátých minulého věku se

Digitized by Google

strany vlády soustavně a příkře pracovalo se ke zhubení polského divadla nadsazováním a favorisováním divadla německého, naproti polskému, jemuž se bylo spokojiti dvěma večery do týdne. A roku 1805 znamenalo jakousi milost Polákům, když jim dána byla privilej, dle níž v týdnu směli hráti jednou polsky proti čtyřem až šesti představením německým! Teprve kolem r. 1863 přestaly v Krakově stálé hry německé.

Že při otvírání nového divadla nikomu nepřišlo na mysl o tomto bývalém útlaku germanisace zmíniti se, bylo nejlepším znamením toho, kterak dnes tam není již skorem ani památky po zažehnaném nebezpečenství. —

Večer inauguracyjne przedstawienie. Počalo sehráním Chopinovy polonezy, po níž herec a režiser pan Kotarbiński přednesl Asnykův básnický proslov. Dáváno čtvrté jednání „Zemsty" komedie Aleksandra hraběte Fredry, druhý obraz Słowackého „Balladyny" a druhý akt Mickiewiczowy hry „Konfederaci Barscy". Čelné úlohy hrály první umělci: v „Balladyně" Hoffmannová, Kotarbiński, Morska-Popławska, Trapszówna, Wolska; ve Fredrově hře Zboiński Marcel, Stępowski, Wojnowska, Solski, Kamiński; v „Konfederatech" Zawadzki, Slivicki, Sobiesław, Rygier a Węgrzyn. Režie a výprava znamenitá. —

Mne zajímala nejvíce hra Fredrova: viděl' jsem teprve po druhé hráti polskou veselohru polskými umělci — poprvé v Praze v Národním r. 1891 činoherním ensemblem téhož divadla krakovského za doby ředitelství Kozmianova. Dotvrdila se mi tu opětně zkušenost o tom, co znamená pro hru její podání originelní — podání od umělců téhož národa, z něhož jest autor, a v uměleckých tradicích téhož národa. Fredro hraný Poláky interesuje od začátku do konce, jest svrchovaně roztomilý, rozkošný, podaný od herců mimopolských pozbývá svého výrazu i teplosti a zvláště té jemné delikátnosti, kterou jeho hry jsou jako nadechnuty.

Tak i naše činohra stala se v Národním divadle českou, výrazně českou, jen v českých hrách, vyšlých z ústředí lidového a z péra českých spisovatelů. V těch vyrostl náš ensemble činoherní výkony jednotlivců a souhrnným podáním ve družinu

Digitized by Google

Kochanemu i czcigodnemu [illegible]

dnia 2/XI 90 r. [illegible]

Digitized by Google

tu

roz-

svého

jeho

ve družinu

Digitized by Google

Kochanemu i czcigodnemu Fr. Ad. Šubertowi
dnia 2/XI 901 r. [illegible]

Digitized by Google

Digitized by Google

vysokého významu uměleckého, k jakému pochopitelným způsobem ve hrách jinonárodních nebo z ústředí dobou vzdálených vypnouti se nebylo a nikdy není stejně snadno. —

V meziaktí večera předčítány s jeviště telegramy, mezi nimi hojně českých.

K tomuto slavnostnímu představení neprodal se jediný lístek. Celé skvělé obecenstvo divadla bylo v divadle hostem. Úkol domácí paní při této divadelní soirée převzala hraběnka Branicka.

Po představení raut v hotelu Saském dávaný městem; živost, dvornost a laskavost polská ozdobily jej svými květy nejlíbeznějšími. —

Zítřek mohli jsme teprve náležitě věnovati Krakovu, četným návštěvám. Poklonili jsme se staré divadelní „boudě" krakovské, té kolébce dramatického umění polského v Haliči, uviděli Wawel, prohlédli sobě chrám Matky Boží a Sukiennice, universitu i bibliotéku Jagiellonskou, kdež historiograf polského divadla pan Karol Estreicher nám podal své trojsvazkové dílo „Teatra w Polsce".*)

A kromě toho ten den jsem konal s ředitelem Pawlikowským jménem správy našeho Národního divadla jednání, které jsem si ponechal právě k této své jízdě krakovské.

Styky českopolské nabyly na poli divadelním intensity, když Národní divadlo získalo ze Lvova znamenitou primadonnu paní Terezu Arklovou a tenoristu pana Vladislava Florjanského, jenž z tenora lyrického vyspěl v Národním divadle na tenora hrdinného. Od těchto a jiných polských umělců, kteří Prahu navštívili, jakož i ze styku s naším Edvardem Jelínkem a i jinak obeznámil jsem se s poměry scen krakovské a lvovské. Z bezprostředního a denního pozorování uměleckého ensemblu Národního divadla a jeho výkonů, jakož i z porovnávání jeho s prvními scenami ciziny, seznal jsem jeho zdatnost a nabyl přesvědčení, že může bez bázně ukázati se i mimo zdi pražské.

Nedostatek opery v divadle krakovském a přijetí, jakého české Národní divadlo mohlo se nadíti v Krakově i Lvově, vedly rovněž k tomu, že již roku 1889 navrhl jsem ve správním vý-

*) Krakow 1879.

Digitized by Google

boru Družstva Národního divadla, abychom se svojí operou tam se vybrali. Koncem dubna řečeného roku sestaven byl již i rozpočet na jednoměsíční výpravu do obou těch měst. Ale nežli byla věc projednána, ředitelství krakovského divadla přijalo na letní období po starém zvyku operettu lvovskou. Již proto nemohl se uskutečniti tehdejší záměr. Při bližším seznání místních poměrů bývaly by se mu vyskytly, jak později se ukázalo, obtíže další.

Ale úspěch našeho Národního divadla na Mezinárodní hudební a divadelní výstavě ve Vídni r. 1892 způsobil, že touha, poznati českou operu vznikla nejen v Krakově a Lvově, nýbrž i ve Varšavě. Použil jsem tedy své cesty do Krakova zároveň k tomu, abych seznal, je-li možno aspoň tentokráte skutkem učiniti dávný úmysl a zajeti roku 1894 do Haliče, třebas i do Varšavy.

Řediteli Pawlikovskému přišla zamýšlená výprava velice vhod. Však divadlo krakovské brávalo sobě obyčejně na léto operu buď lvovskou nebo z Lodźi, neb i nějakou společnost italskou. Proto vítal ředitel Pawlikowski možnost pohostinských her národní opery české, která rok před tím ve Vídni dobyla jména i operní tvorbě české i její umělecké reprodukci.

Jisté nesnáze vystrčily však rohy tím, že krásné činoherní divadlo krakovské nemělo pro nás dostatečného orkestru a přiměřeně velikého hlediště. Pozoroval jsem, že při malém počtu 850 osob, které pojme, snad ani zvýšené ceny nestačily by na úhradu nákladu, spojeného s pohostinskou hrou celého ensemblu operního. Kromě toho pro nedostatek místa v orkestru bychom nebyli mohli v Krakově vystoupiti s celým svým výtečným sborem hudebním.

Nicméně informoval jsem se o všem a ponechal definitivní rozhodnutí až po seznání divadla lvovského a po zralé celé věci úvaze. Hodlal jsem do Lvova již večer 22. října, ale krakovští mně to nedovolili. Došlo mne totiž oznámení, že ředitel T. Pawlikowski spolu se všemi pány své činohry hodlá uspořádati večer v hôtelu Drezdeńskiem na moji počest hostinu a v zápětí dostavilo se milé pozvání.

Nezbylo tedy leč přidati pobytu v Krakově ještě večer a noc

Digitized by Google

a teprve druhý den ráno vypraviti se dále na východ. Při hostině, která počala po ukončeném představení, ředitel Pawlikowski promluvil o významu českého Národního divadla. Režiser Kotarbiński skládaje hold české literatuře připil Edvardu Jelínkovi, architekt Zawiejski českému umění výtvarnému a J. V. Myslbekovi. Připil jsem dramatickému umění polskému a jeho krakovským representantům řediteli Pawlikowskému i umělcům sceny krakovské. Jelínek ukázal k důležitosti vzájemných styků umění českého a polského, načež architektem Zawiejskim byly ukončeny přípitky poctou české práci. —

V zábavě prodleli jsme přes druhou hodinu s půlnoci. Architekta Zawiejského seznali jsme v ní jako výtečného improvisatora krakowiaků. Epigramaticky komentoval krakowiakem ten který moment společného hovoru a celá společnost opakovala sborem po zvyku polském jeho předzpěv. —

Ráno již po šesté odjížděl jsem na nádraží a dorazil odpoledne kolem třetí do Lvova. —

*

I tam dostalo se mi velmi přívětivého uvítání. Ředitelé tehdejšího starého Divadla hraběte Skarbka, redaktor „Dziennika Polskiego" Mieczysław Schmitt a jeho tichý společník a spoluředitel dr. Henryk Szydlowski byli rovněž ochotni přijmouti pohostinské hry našeho Národního nejméně na sedm představení a vycházeli mi ve všem velmi laskavě v ústrety. Večer prohlédl jsem sobě divadlo, byl přítomen představení Bałuckého veselohry „Flirt" a seznal při té příležitosti, že i lvovská činohra vykazuje výborné výkony jednotlivců i souhru. Po představení poctili mne ředitelé divadla pánové M. Schmitt a dr. Szydlowski pozváním k hostině, kterou uspořádali za účastenství předních členů činohry i opery a jiných pánů v hôtelu Imperial.

Pokud se týkalo naší zamýšlené výpravy do Haliče, bylo mi patrno, že do Lvova ještě spíše by možná bylo podniknouti i se zevním úspěchem divadelní výpravu než do Krakova. Ukázalo se mi totiž lvovské divadlo skoro o polovinu větší nežli krakovské.

Digitized by Google

Na druhý den vykonal jsem návštěvy u zástupcův rusínského zpěváckého spolku „Bojan“ a polské „Lutni“, které roku 1891 v našem Národním divadle uspořádaly koncerty, i některé návštěvy jiné, zvláště u presidenta města pana Marchwického, a nastoupil v noci zpáteční cestu. —

Po mém návratu do Prahy pilně jsme uvažovali a počítali. Ale náklad na výpravu opery do Krakova a Lvova objevoval se i při různých škrtech větší, nežli by v nejlepším případě bývaly dělaly příjmy. K veliké lítosti naší nemohlo tedy na výpravu dojíti; nebylo možno ani později, kdy se strany polské znova byla uváděna v úvahu. Ani do Varšavy nebylo lze nám se odebrati a to ze stejného důvodu. Jednali jsme o tom koncem let devadesátých s presidentem císařských divadel varšavských generálem Ivanovem. I tu oběma stranám milý úmysl rozbil se o úskalí nezbytných velikých výdajů takové cesty bezmála dvou set osob. —

Digitized by Google

Vedle radostných vzpomínek na dny cesty krakovské a lvovské kráčí v mysli řada vážných stínů — veliká řada těch, kteří odešli v uplynulé krátké době osmi let. Bohatou žeň měla bíle oděná kmotra smrt mezi těmi, jejichž milou známostí v Krakově a Lvově jsem mohl se honositi. Zemřelť od té doby mistr Jan Matejko; zemřela první ozdoba sceny krakovské paní Hoffmannová; zemřel básník mistr Adam Asnyk; zastřelil se veselý dramatický autor Bałucki; zemřel dramatický spisovatel Sewer Maciejowski; zastřelil se bývalý ředitel lvovského divadla dr. Szydlowski; zemřeli umělci sceny krakovské Zboiński, Feliksiewicz, Chądzyński, Lubicz i Wyrwiczówna; zemřel Bronislaw Grabowski; zemřel z našich Edvard Jelínek — ti všichni v době sotva devíti let... a kdo ví, kolik jiných milých lidí odešlo, s kterými jsem tehdy banketoval, rozmlouval a se bavil!...

Hledím na tu řadu vážně kynoucích stínů a skoro jest mi divno, že jsem já tu ještě zůstal. —

Dne 18. června 1897 dojel jsem opět do Krakova. Opět k slavnostem. Tentokráte pohřebním. Zhaslať jedna z prvních hvězd činohry polské, Antonina Hoffmannová. Došla mne telegrafická zpráva o jejím úmrtí. Tu bylo třeba vzdáti úctu zesnulé a osvědčit i ve smrti vzájemnost v umění slovanském. —

Digitized by Google

Poklonil jsem se nebožce, zemřelé po dlouhé chorobě dne 16. června. V domě ulice Karmelické odpočívala v otevřené rakvi: k její nohám jménem Národního divadla složil jsem palmový věnec z Prahy dovezený.

Učinil jsem návštěvu jejím nejbližším příbuzným, návštěvu Stanisławu Koźmianovi, návštěvu Tadeuszovi Pawlikowskému a návštěvu Asnykovi. Adam Asnyk ležel na smrtelné posteli; požádal jsem proto jen, aby jemu byl odevzdán můj lístek. Za nedlouho došla zvěst také o jeho úmrtí. —

Požádali mne v Krakově, abych nad rakví Antoniny Hoffmannové pronesl řeč. —

Pohřební průvod vyšel po páté hodině odpolední za smutečního sboru „Lutni". Nejprve kráčela hudba, po té umělci krakovské sceny nesoucí čtyři věnce; věnec našeho Národního divadla první; kříž, za ním evangelický pastor, pak vůz věnci ověšený s nebožkou v černé kovové rakvi; cípy příkrovu nesli herci. Za rakví rodina, za ní celý krakovský svět umělecký, časopisecký, literární, zástupcové a členové všech vrstev obyvatelstva.

Průvod se ubíral na plac Sczepański, k té „boudě" starého divadla, jež vídala tak dlouhá léta stále se obnovující triumfy a slávu zvěčnělé . . . Nyní již byla právě tak mrtva jako ta, kterou dnes vezli mimo ni. —

Před starým divadlem stanul průvod. Dramatický spisovatel Michal Bałucki vystoupil na připravenou tribunu a měl první řeč. Nakreslil obraz umělecké činnosti veliké umělkyně. — Antonina Hoffmannova se rozžehnala se starou „boudou", kterou tak měla ráda, a průvod kráčel dále k novému divadlu. Neboť i s tím bylo nebožce rozloučiti se, neboť i v tom novém příbytku Musy zářilo její umění.

Na širém prostranství před divadlem opětně všechno stanulo. Členové hostující tehda v Krakově vlaské opery zapěli smuteční sbor. Když dozněl, vkročil na tribunu dramatický umělec divadla krakovského pan Stępowski a jménem umělecké družiny tklivou řečí s mrtvou se rozžehnal.

Digitized by Google

Vstoupil jsem na tribunu. Přede mnou rakev, kolem vůkol účastníci průvodu a zástupy lidu. Pravil jsem, že k věncům a palmám, které nesčíslným počtem kladeny byly na dráhu vítězného uměleckého postupu velké umělkyně, přinesl jsem poslední věnec i palmu. Donesl jsem je od břehův Vltavy, od českého Národního divadla, jménem jeho správy, jménem jeho umělcův a jménem toho obecenstva českého, které ve chvíli pro nás radostné mělo příležitost uviděti na sceně svého Národního divadla slavnou Antoninu Hoffmannovou.

Vzpomněl jsem příjezdu svého k radostné slavnosti otevření krásné budovy divadla, před kterým rakev a průvod stál, a pravil, že dnes k slavnosti smutečné dojel jsem jménem téže vzájemnosti česko-polské na poli umění dramatického. Položiv důraz na to, že ani s umělcem dramatickým nezmírá všechno jeho umění, poněvadž tradice zachovává co velikého umělec dramatický vytvořil, vzpomenul jsem velikého umění Antoniny Hoffmannové a poklonil se před ní pozdravem posledním.

Jménem lvovské sceny hraběte Skarbka promluvil ředitel její pan Bandrowski. Po té pohřební průvod se hnul a dlouhou cestou se ubíral k evangelickému hřbitovu. Tam za modliteb a sborů smutečných uložena nebožka v hrobě Modrzejewských a Bendův k poslednímu odpočinku. —

Vrátiv se do Prahy v několika dnech sám jsem ulehl. Do Krakova jel jsem již s chorobou, nevěda o ní, ale jsa při každém kroku v potu. Nedbal jsem toho, nebyv již dvacet pět let vážně nemocen. Prudká ischias udržela mne tři neděle na loži. Povstav k zotavení jsem se odebral na ostrov Rujanu a ujal se opět vedení divadla teprve 28. srpna. —

*

Do Lvova mne vedla cesta podruhé již roku 1894, a to ku sjezdu literátův, jenž se konal ve druhé polovině měsíce července, a k vůli tamní zemské výstavě. Použil jsem k cestě

Digitized by Google

DYREKCYA TEATRU MIEJSKIEGO we LWOWIE.

W zadumny dzień 1901 r.

Jasna Kochana duszo.

Ująłeś mnie już tyle razy niezasłużoną dobrocią i pamięcią o mnie. Teraz otrzymuję znów Twoich pamiętników tom pierwszy wraz z życzliwemi słowy i zapowiedzią dalszych tomów, które i mnie mają dotyczyć. Nie przeczytałem jeszcze całej Twej książki, bo musiałem pozwolić korzystać z niej sprawozdawcy „Słowa Polskiego". Teraz ją czytam: jak wszystko, co pochodzi od Ciebie ma wdzięk i światło. Za mało piszesz o samym sobie, o tem co w Tobie jest, lub przez Ciebie stało się własnością innych. A miałbyś jeszcze wiele do objawienia teraz — kiedy Ci wolno być szczerym i zetrzeć szminkę z twarzy bladej a żarem pałającej pod srebrnym włosem smutku. Zamknij tę galeryę gwiazd a odsłoń firmament własnych myśli i duszę krzewiciela sztuki.

Digitized by Google

Takie wyznania i spostrzeżenia Twoje dotyczące teatru miały by wysoką wartość kulturalną. Żądaną fotografię posełam Ci. Almanach teatru u nas nie wychodzi. Zamiast niego mógłbym postarać się o sprawozdania dzienników z ubiegłego sezonu słuszne albo nie słuszne, ale zawierające też trochę statystycznego materyału. – O mnie pisać niewdzięczne zadanie i strata czasu. Bo co można napisać? Że nie odpowiadam na listy. Ale to nie jest jeszcze moja najgorsza strona... Najgorsze jest to, że nigdy jako artysta nie byłem wierny sobie samemu, że nie uszanowałem własnego indywidualizmu – najdroższego skarbu człowieka. Nie mogłem sobie w danych stosunkach na to pozwolić. Aby być „czemś" nie wolno mi było być sobą. Niech Cię to do mnie nie zraża. Po za temi zewnętrznemi formami bytu jest jeszcze jakaś inna treść istnienia, która łączy nasze dusze w odlocie do bóstwa. – Pozdrawiam Cię serdecznie z daleka – kiedyż zobaczę?

Oddany Ci [illegible]

Digitized by Google

několik dní z krátkých prázdnin v době, kdy Národní divadlo bylo zavřeno od 16. do 31. července. Věděl jsem, že výstava lvovská opatřila sobě také oddíl národopisný — kromě četných předmětův selské domácnosti i celé vesnické chalupy s vnitřním zařízením. My v Praze byli jsme tehdy v plné práci a přípravách k naší Národopisné výstavě Československé.

Přijal jsem tedy rád došlé mne k obojím příležitostem pozvání a vybral se tam ve společnosti Edvarda Jelínka, paní Gabriely Preissové a Jaroslava Vrchlického, jemuž se tam dostalo oslavy neobyčejně hlučné a upřímné, a tím i nám ostatním radostné. Došlo k ní nejprve při vstupu básníkovu do síně, ve které se děly přednášky. Nemenší holdy byly Jaroslavu Vrchlickému přinášeny na rautě Koła literackiego a na soirée u předsedy výstavy Adama knížete Sapiehy. Že dáma spisovatelka paní Gabriela Preissová byla zahrnuta pozornostmi polské dvornosti a smyslu Polákův pro význam literární, a že Edvard Jelínek stěží se ubránil udusení v náručích zbožňujících jej Poláků, netřeba mně asi dokládati. —

U překrásného panoramatu „Bitva pod Racławicami“ poznal jsem autory tohoto skvostného díla, mistry Jana Styku — z otce Čecha — a Kossaka. S prvním sešel jsem se od té doby ještě i ve Varšavě, kde měl výstavu svých děl, i v Praze i posléze roku 1900 opět ve Lvově. Mistra Kossaka dnes už také kryje zem. —

*

Když nebylo možná dostati se do Polsky s operou, rozhodl jsem se způsobit, aby došlo aspoň k několika pohostinským hrám činohry naší v Krakově. Jsa bezpečen nejen cenou některých našich her z ústředí lidového, nýbrž i vysokým stupněm jejich umělecké reprodukce od našich herců, zamýšlel jsem vybrati z her nejlepší čtyry, nepotřebující mimo síly solové žádných komparsův, a zajeti s nimi do Krakova.

Navzájem krakovská činohra měla býti pozvána na tytéž dny do Prahy. Hosté v Praze a hosté v Krakově bývali by ne-

Digitized by Google

pochybným radostným interesem umění právě tak jako obecenstvu slovanskému.

Získav pro tento záměr správní výbor Družstva Národního divadla, zastavil jsem se v Krakově k nutné úmluvě roku 1899, na své zpáteční cestě z Ruska, přes Varšavu konané. Krakovský nástupce direktora Pawlikowského ředitel divadla, výborný herec a režiser pan Kotarbiński uvítal návrh s nadšením. Provedení uměleckého podniku smluveno pevně na léto 1900. Ale tím, že Družstvu Národního divadla po jeho dvacetiletém vedení ústavu a z poměrův od podvalu ke kobce ucelených, roku 1900 náhle bylo ustoupiti od další práce, zmařilo se provedení tohoto záměru. Snad jednou, až se to opět objeví možno, provede jej někdo jiný. —

V půvabné okouzlující Varšavě mohl jsem pobýti ku své lítosti jen dva dny. Nestačily mně hrubě ani k důkladnému seznání města, tím méně k podrobnému se obeznámení s jejími poměry divadelními. Provázel mne v ní pan Vl. Florjanský. Varšava jest město divadel. I záliba živlu polského v divadle i naprostý nedostatek veřejného života politického přispěly k tomu po celá dlouhá desetiletí, že zájem veřejnosti soustřeďuje se tam v první řadě k divadlům.

Varšava jich má celou řadu. Kdežto my v Praze doposud vzdycháme po druhé české budově divadelní, těší se Varšava — ani ne tak veliká jako Praha s obcemi sousedními — divadlům sedmi. Jsou to císařská divadla Wielki teatr pro operu a balet, Mały teatr pro činohru, dále soukromé divadlo letní v Saské zahradě, Teatr Rozmaitości, Teatr ludowy a rozkošná zděná arena letního teatru uprostřed parku v Łazieńkách, jediná snad svého druhu na světě.

Scena i hlediště pod širým nebem. Jeviště o nehybných kamenných kulisách odděleno od amfitheatrálního hlediště proudem tekoucí živé vody. Vůkol samý strom, procházky, povětří. V tomhle teatru oheň vzniknouti nemůže! Leda oheň myslí a srdcí. Hrávají se tu — hlavně o nedělích a svátcích, když neprší — malé komedie, operety a balety, k nimž netřeba ani

Digitized by Google

mnoho místa a mimo pevné kulisy ani mnoho dekoračních přístavků malovaných.

Spěchaje za neodkladnou povinností piety nazpět do Prahy, nemohl jsem absolutně prodleti ve Varšavě ani o den déle, jak by bývalo mým přáním.

Těch přání svých kdož vůbec bývá pánem! —

Digitized by Google

Po obloze života přelétla mračna.

Ale mezi nimi a nedlouho po nich sypalo i slunce jasné paprsky.

Hrstí jich byl můj pobyt ve Lvově k otevření nového městského divadla.

Zvěstoval mně je už ráno v Praze před mým odchodem z domova maličký zelenavý pavouček, který se stropu neviditelným vlakénkem snesl se na moji ruku. Ve Francii pavouk ráno znamená starost, mně přinesl pavouček bílým, uprostřed zelených parkův a zahrad radostně pozdravujícím Lvovem několik rozkošných chvil a tiché radosti plnou číši.

Jel jsem tam ne více jako ředitel Národního divadla, nýbrž jako soukromník, host gminy stoličného města a Tadeusze Pawlikowského, který i ve Lvově stal se prvním ředitelem nového městského divadla. Přijel do Prahy mne pozvat již v červnu 1900. V září pak došlo pozvání rady města Lvova.

Ráz otvíracích divadelních slavností lvovských upozornil mne, že se nalézám již dosti daleko na Východě. Byltť ve své polovině naprosto jiný než u dosavadních všech slavností zahajovacích, byl to stupňovaný charakter slavností krakovských: počet slavnostních řečí v divadle o polednách ještě se zvětšil a náboženské motivy sesíleny tam až k samému velkému aktu církevnímu, jenž dominoval veškerým slavnostem ostatním.

Digitized by Google

Počaly tichou mší svatou v arcikathedrále „na úmysl zdaru umění v nové budově divadelní". A když ve vestibulu a na veškeru mramorovém schodišti nového, na nejkrásnějším a nejpříhodnějším místě lvovském, na place Goluchowského, vystavěného divadla, seskupili se hosté a na připraveném stole rozžaly se vedle vysokého stříbrného krucifixu svíce, tu ve hlavním vchodě za presidentem města drem Godzimirem Małachowskim objevil se na žerdi nesený kříž, vstupovaly korouhve, a za nimi v ornátě stařičký armensko-katolický kníže arcibiskup Isák Issakovicz — arcibiskupové římsko-katolický a řecko-katolický nedávno před tím zemřeli — v průvodu kněží, ministrantův a sluhů chrámových s kaditelnicí a kropáčem.

Šum a utišení hlasů, všeobecné sklánění hlav.

Arcibiskup kráčí po stupních na odpočivadlo schodiště, kde u stolu sedí a nyní příchozímu knížeti církevnímu hluboko se kloní vážná matrona. Jest to dáma, která před padesáti a jedním rokem byla přítomna svěcení tehdy nového divadla zbudovaného hrabětem Skarbkem. Uloživ největší část svého jmění jako nadaci pro vdovy a siroty, vystavěl hrabě Stanislav Skarbek městu Lvovu a národu polskému i divadlo a přidělil k udržování jeho i všechny příjmy z krámů budovy, které dělaly později kolem 20.000 zl. r. m.

Arcibiskup béře u stolu na hlavu infuli, do ruky berlu a počíná mluviti slovy: „V imię Ojca i Syna i Ducha świętego! Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus!" Osloviv pak shromáždění „Dostojni panowie!" praví, že rád, ač starý, přichází posvětit divadlo jménem Boha a jeho kościoła, ale pamatuje na polské příslova: „Bez Boga ani do proga." Jsa „prostaczek v naukach świątowych, apostoł boży wśród was" ví přece, že umění pochází od Boha. A mluvě dále, volá požehnání boží na nový dům, varuje, aby umění dramatické nestalo se v něm „swawolnicą i rozpustnicą", a prosí, zdvihaje k Bohu ruce, aby vyslal svých andělů strážných, aby přebývali v tom domě i bděli, aby z něho nevycházelo nic zlého a nic pohoršlivého. —

Potom modlí se arcibiskup chvílemi sám, chvílemi v responsoriích s ostatními kněžími latinské modlitby, hlasitě pronáší a

Digitized by Google

s důrazem opakuje slova: „Pax huic domui!“, vysvěcuje budovu kropením vodou a dýmem kadidla a dává jí požehnání, ano veškero shromáždění shýbá hlavy i šíje a se žehná svatým křížem...

V divadle, v divadle, v jeho vestibulu a schodišti. —

Kdo by chtěl jediným rysem naznačiti stupeň náboženské zbožnosti Východu, stačí mu připomenouti svěcení divadla lvovským knížetem arcibiskupem. —

Matka tu přišla po dlouhých letech opět ke své dceři — církev k divadlu, svému dítěti. —

A přece u mne západníka tato inauguracyje divadla vyvolala jisté překvapení. Pražští knížata-arcibiskupové neuznali za vhodno ani při nejslavnějších příležitostech vstoupiti do Národního divadla — a ve Lvově počíná se divadlo Bohem a jeho církví, sám arcibiskup přichází posvětit nový dům tak, jak byl církevně posvěcen již i první základní kámen jeho.

„Pax huic domui!“ — „Pokoj domu tomuto!“ I to mi znělo a to velice nápadně do duše. „Pax huic domui“ — v divadle, místě ruchu, neklidu, vznětů i bouří! „Pax huic domui“... Přemýšlel jsem... A uviděl, že i ke vznětům, neklidu a ruchu uměleckému třeba jest arci velikého sebrání duchů, velikého uměleckého klidu a míru. A pokoje celému divadlu. —

Když kráčel jsem později v Praze mimo Národní divadlo, nejednou mi zavznělo v prsou a plným svým hlubokým významem: „Pax huic domui!“ —

Po arcibiskupovi mluvil architekt divadla Zygmunt Gorgolewski, ředitel lvovské státní školy průmyslové, odevzdávaje divadlo obci. President města dr. Godzimir Małachowski v bohatém kroji polském a se zlatým řetězem kolem šíje přijímaje budovu, vzpomněl trudných dob, kdy ve starém divadle hraběte Skarbka umění polské bylo nuceno jen chouliti se vedle německého, jsouc jím sotva trpěno, a vzpomněl toho, jak sobě oddechl Lvov, když konečně roku 1871 výlučně opanovala v divadle řeč a umění polské. „Jestliže jiní šťastní lidé,“ pravil, „majíce byt bezpečný, mohou divadlo považovati výlučně za místo ušlechtilé zábavy, má ono pro nás jiný, vážnější význam,

Digitized by Google

anoť mu jest býti takořka tvrzí mysli národní. Nám nevolno jak jiným, baviti se pouze, u nás všechno i zábava musí míti cíl vznešenější, musí býti prodchnuta službou našim nikdy nehasnoucím ideálům.“ —

Zaletěl jsem bezděky při těch slovech duchem na chvíli do Prahy. —

Řečník vzdal čest starému domu, jenž vykonal svůj úkol ve službě vlasti a umění, dále hold panovníku, upomenul na položení základního kamene k divadlu, podal přehled dějů jeho stavby, děkoval všem přítomným, vítal přespolní hosti „pobratimce Čechy i representanty Zlaté Prahy“ jakož i krajany z Varšavy, Krakova, Poznaně i z jiných míst a poukázav k účelům divadla, odevzdával jménem obce lvovské „ten příbytek národového umění užívání všeobecnému“.

Mluvili na to náměstek hrabě Leon Piniński i zemský maršálek hrabě Stanislav Badeni, načež se ujal slova pan Tadeusz Pawlikowski. Děkoval za přání, od předchozích řečníků novému divadlu pronášená, ubezpečil, že všecek se oddá jen nezištné práci pro divadlo, umění vůbec i zvláště umění národní, a ukázav k tomu, že význam lvovské sceny nekončí u samých hranic země, slíbil, že péčí jeho bude, aby stala se první scenou polskou vůbec. Vzpomenuv po té své posavadní práce na poli umění dramatického, pozdravil předchozí řečníky, náměstníka, maršálka, presidenta jakož i městskou radu a hosti, a připojil z nenaděje překvapující apostrofu ke mně.

Nestihnuv ráno ředitele Pawlikowského, ještě s ním nevyměnil jsem ani slova. Stál jsem na pravém křídle schodiště, proti mně na levém zástupci nově dosazené správy Národního divadla pánové dr. Klumpar, inženýr Rosenberg, a spolu s nimi tajemník Národního divadla spisovatel pan dr. K. Kadlec, který již před tím jednou byl od nás vyslán do Lvova v záležitostech divadelních, v přízemí vedle presidenta města Lvova, náměstníka, maršálka, arcibiskupa a jiných hodnostů zástupcové Prahy, vysoká postava starosty pana dra. Vladimíra Srba s primatorským řetězem kolem krku, náměstek pan F. Vojtl a obecní starší i poslanec pan V. Březnovský, mluvící plynně polštinou.

Digitized by Google

Viděl jsem ředitele Pawlikowského, když v poslední chvíli před početím slavnosti vstoupil do vestibulu, ale nezachytil jsem ani jeho pohled, abych mohl z dáli jej pozdraviti. Dolů k němu jíti nezdálo se mi vhodno, dílem abych nedral se ostatními hostmi, dílem abych nerušil ředitele, o němž jsem věděl, že bude řečniti. Tadeusz Pawlikowski pronášeje jméno moje, obrátil se ke mně a teprve nyní mohl jsem pozdraviti jej i děkovati několikerou poklonou za čest tak vysokou a netušenou, jakou mi prokázal soudruh můj — a po něm shromáždění aklamující jeho slova — poukázav na moji činnnost v Národním divadle jako na svůj vzor.

Po řeči ředitelově ujal se slova starosta pražský pan dr. Vladimír Srb. Přinášeje pozdravy národa českého bratrskému národu polskému, dal výraz přání, aby umění polské v novém stanu znova rozkvetlo. Presidentovi města Lvova odevzdal stříbrný věnec i adresu kr. hl. města Prahy a zakončil svoji hlučným potleskem přijatou českou řeč polskými slovy: „Za naši i vaši volnost!“ V té chvíli hudba v hořejším ochozu ložovém zahrála českou hymnu „Kde domov můj“, zavdávajíc podnět k ovacím pro zástupce české.

Mile působilo, že v řadě řečníků dáno místo i polským autorům, jejichž jménem promluvil pan Aureli Urbański, přednášeje svou vzletnou řeč veršem, i dramatickým umělcům, za které mluvil pan Władysław Woleński. —

Po té zazpíval sbor operní, dirigovaný ředitelem opery panem Ladislavem Čelanským, Gallův hymnus, zatím co hodnostáři podpisovali pamětní listinu. I ta počínala slovy: „V Imię Boże!“ a končila voláním k Bohu, aby učinil budovu pravým útulkem umění polského a způsobil, „aby v něm povždy zněla naše drahá mluva mateřská, na prospěch města, národu a věčnou slávu jména polského!“ —

Slavnost první byla skončena. Sestoupil jsem prostřed hostí k Pawlikowskému, stiskl mu ruku a děkoval. Objal mne a třikráte políbil. —

Mezi hostmi nalezl jsem i heroinu varšavské sceny paní Helenu Marcello-Palińskou, která ještě za doby naší správy

Digitized by Google

v březnu 1900 slavila triumfy na jevišti Národního divadla, byl jsem představen spisovatelce paní Zapolské. Pozdravil jsem se s panem Rygierem, bývalým členem krakovské činohry a tou dobou ředitelem polského divadla v Poznani, s horlivým tajemníkem divadla lvovského p. M. Sachorowskim, již z Prahy od let mně známým, a nyní z Krakova do Lvova přešlým, uviděl spisovatele a ředitele jednoho z varšavských divadel pana Maryana Gawalewicze, spisovatele pana Żeleńského a spisovatele dra Františka Krczka, původem Čecha, i ředitele krakovského divadla pana Kotarbińského a mistra Styku. Také Bałucki tu ještě byl — a zase jen „na skok" a na zapřenou, i Bronisław Grabowski. I s jinými ještě známými pozdravovali jsme se buď slovem neb aspoň kynutím ruky. Vniloť se skvělé množství hostí elektricky osvětleným vestibulem, schodištěm i sousedními chodbami a nebylo lze ke každému blízko se dostati.

Promluviti s nimi bylo možná teprve na radnici, kde v ozdobeném sále a sousedních jizbách pokryty byly stoly jídly a nápoji, hrála hudba a rozproudila se přátelská zábava. Úřad hospodáře konal president města a měští radní. Tu teprve bylo možná představiti se presidentovi a býti jím představenu náměstníku i temperamentnímu maršálkovi a jiným a oddati se jim i sobě.

Zbytek odpoledne ztráven návštěvami, konanými i přijímanými. Hrabě Skarbek, syn zakladatele dřívějšího divadla, jejž jsem nezastihl doma, poctil mne svojí návštěvou v hotelu. Jevil se i tentokráte jako vtělená srdečnost polská. —

Večer před půl sedmou jeli jsme opět do teatru, obklopeného davem lidstva. Přijal nás v celé svojí nádheře. Jest v půdorysu dosti podoben divadlu krakovskému, ale proti němu o mnoho větší — v bíle zlatém hledišti jest loží a sedadel pro 1200 osob, míst k stání vůbec není — a zevní výzdobou bohatější. Malíři a sochaři polští i architekt dali sobě na ní záležeti. Světla elektrického všady přebytek. Obecenstvo podobně skvělé, podobně vnímavé a k námaze potlesku stejně málo ochotné jako v Krakově. Ani bys neřekl, že živí, temperamentní Poláci tak málo tleskají, i když jsou představením nadšeni. I v tom jsou sobě

Digitized by Google

podobni se společností francouzskou, která námahu tleskotu ponechává v Paříži placené klace. —

Představení počalo scenickým básnickým prologem Jana Kasprowicze „Baśń nocy świętojańskiej", krásně vypraveným i krásně sehraným. Hledání a nalezení květu kapradí v noc svatojanské uprostřed lesů, vil a záře měsíčné, bylo zevním dějem prologu, tajícího v sobě myšlenku, že poesie činí šťastnými ty, kdož jí se oddají. Průvodní hudbu k básni složil Seweryn Berson. — Následovala jednoaktová komedie „Odludki i poeta" od Fredry otce. Co u nás v opeře Smetana, to u Poláků v činohře Fredro. Není slavnostní příležitosti, aby jeho jemné delikátní práce nebyly hrány, a sice s největší pietou. Brzo-li u nás s podobnou láskou obrátí se veřejnost k některým podobně staromodním ale podobně roztomilým hrám Klicperovým? Večer zakončila premiera jednoaktové opery W. Żeleńského „Janek" na slova Lud. Germana, provedená řízením Lad. Ćelanského v pravdě zdařile.

Slavnostní představení tvořily tři aktovky, ale důkladné: prodleloť představení od půl sedmé skoro do půl noci! Tloukla dvanáctá, když jsme vsedali do vozů, abychom od divadla se dostali do gmachu sejmowego, kde zemský maršálek hrabě Stanislav Badeni dával raut. Stolovalo se po jizbách a chodbách budovy, hudba hrála, „Lutnia" zpívala, byly řeči a přípitky — a druhá hodina z rána, když jsme se vraceli do svého bytu. Hospodář maršálek byl při rautu všade a samý žert a smích.

Temperament jeho a humor poznali jsme však plnou měrou teprve nazítří, kdy s ním a s hostmi z Poznaně i Varšavy a některými ze Lvova pozváni jsme byli na diner k presidentovi města dru G. Malachovskému, jehož damám večer před tím byli jsme představeni. Tu sršel maršálek vtipem a žertem. Měl upřímnou radost nad zdarem včírka a radost nad tím, že se mu podařilo, aby Tadeusz Pawlikowski byl městskou gminou zvolen za ředitele divadla. V cerclu před diner vyprávěl mi, jak pro umění a zvláště polskou tvorbu dramatickou osvědčil se Pawlikowski v Krakově, vyslovil politování nad tím, že činnost muže tak vzdělaného, pro literaturu zaujatého a obětavého — Pawli-

Digitized by Google

kowski věnoval v Krakově na divadlo a ztratil ze svého jmění značnou sumu — nedošla tam obecného uznání. „My však ve Lvově," dodal, „jsme sobě pospíšili z toho těžiti — získali jsme Pawlikowského pro sebe." —

Při stole však v hovoru o včerejší řeči kierownikově a slavnostním představení chopil se maršálek hbitě slova a vesele pravil:

„Direktor včera zajal tak mysli všech, že to nemožno jen tak hladce strpěti. Já sám už jsem jeho sokem: nedám pokoje, dokud ho nesvrhnu a sám se nestanu ředitelem divadla."

Ale president města výtečně se ujal ředitele.

„Jestliže pan maršálek provede ten svůj černý úmysl," pravil, „složím já ihned presidentství města a způsobím, aby takový výtečný direktor byl zvolen na moje místo!"

Za obecného veselí gratulovali jsme Pawlikowskému i k takovému soku i k takovému příteli. Ale jak se zdá, zapomněl pan maršálek na svůj úmysl. Neboť když odstoupil roku 1900 se svého místa, nebylo slyšeti, že by hleděl státi se ředitelem divadla. Poznal patrně, že toto postavení jest ještě o něco nepříjemnější, nežli postavení maršálka! —

Hovor přešel v žertu a vážným slovem i na divadelní poměry pražské. Když pak po přípitcích odebrala se společnost do salonu ke kávě a my s Pawlikowskim zůstali na chvíli samotni, vzal mne Pawlikowski za ruku, podíval se na mne tím svým neobyčejným, ze samy duše jdoucím pohledem, nabídl mně svoje bratrství a tázal se, nechtěl-li bych přistoupiti na to, abychom společně vedli lvovské divadlo.

Pojala mne radost neobyčejná.

Vida upřímnost a vřelost z očí Tadeusze Pawlikowského ke mně zářící, bratrství okamžitě jsem přijal. Ale k účastenství ve vedení divadla odhodlati jsem se nemohl. Věděl jsem přede vším a dal ihned výraz tomu, že Pawlikowskému vůbec netřeba pomocníka. Mimo to jsem tušil, že umělecká družina vedení cizí — a byť i bylo jen spoluvedením — nerada snáší, třebas jeho intence byly nejlepší. Poděkoval jsem tedy upřímně soudruhovi a přál z celé duše jemu samému i divadlu jím vedenému všeho zdaru. —

Digitized by Google

Veškerým jednáním bratrského přítele byl jsem hluboko pohnut a překvapen. Viděli jsme se před tím v životě jen dvakráte a neznali se blíže leč z toho, jak jsme se ve své činnosti z daleka stopovali a čeho jsme jinak o sobě se doslechli. Nepsali jsme sobě — a psal-li jsem já, od Pawlikowského nebylo skoro lze dostat odpovědi. Ale věřili jsme sobě od prvního setkání, a kdyby nebylo té mé obavy, o které jsem se právě zmínil, a kdybych býval mohl snadno od Prahy se odtrhnouti, myslím, že bych vedle Pawlikowského rád dlel a pracoval do smrti. Z jeho až mystického pohledu září celá hloubka jeho duše, a jakého vzácného ducha jest, vysoko povznešeného nad všednost, poznáte snadno i z toho jediného jeho dopisu, jejž při obsahu jeho vkládám do této knihy téměř s jakýmsi hnutím posvátným. —

Několik těch hodin pobytu lvovského působilo na mne tak, že smazalo na dlouho s duše dojmy celých měsíců předchozích. Našelť jsem daleko od domova ve chvíli nejméně tušené někoho, kdo mně v tu dobu rukou měkkou podával, co sám měl nejlepšího, své upřímné bratrství. A vše jiné, čím v té chvíli mne mohl poctít a zahrnouti. —

To byla ta plná číše tiché radosti, kterou mně podal Tadeusz Pawlikowski. Jest kouzelná: ačkoli z ní jsem tehdy pil a nejednou znova a znova z ní piju vzpomínaje na Lvov, obsahu jejího neubývá. —

Odebrali jsme se do salonu, pili kávu a kouřili — při banketech vypálím také já dvě tři cigaretty, naučiv se tomuto svátečnímu kouření teprve na své první cestě po Italii — bavili se a pak rozloučili. Neboť zástupcové Prahy odjížděli odpoledne do Vídně, já k půlnoci do Prahy. Zbývajícího ještě času použil jsem k napsání feuilletonu do „Politiky“ o dnech lvovských.

*

Opouštěl jsem Lvov, s milými dojmy — ale v mysli dlel ještě dlouho u Tadeusze Pawlikovského. Ujímal se divadla podruhé, po šestiletých zkušenostech z Krakova. Tam přistoupil k dílu, nemaje nic jiného na zřeteli mimo veliký cíl, sloužiti

Digitized by Google

všemi silami svými divadlu a dramatickému umění, zvláště národnímu polskému. Jeho literární vzdělání, ohnivá tužba divadlo povznésti a bohaté soukromé prostředky hmotné poskytovaly k tomu všechnu možnost.

Polské literatuře sloužil tak, že po celých šest let rok co rok dával průměrem více činoher polských nežli všech ostatních cizích pospolu. Jestliže jednoho roku převýšily cizí činohry produkci národní, druhým rokem nahradilo se to polské literatuře dvojnásob. Literárním proudům novým otvíral scenu ochotně, novinek podával hojně a způsobem výborným. Výstava her konečně byla za něho tak přesná a dle potřeby i skvělá, jak nikdy před tím. Snaze své, udržeti krakovské divadlo na vysokém stupni, věnoval i značnou část svého jmění.

Ale to vše bylo marno — a Tadeusz Pawlikowski odstoupil roku 1899 po šestileté činnosti od vedení divadla krakovského se zkušenostmi neveselými jako rok před tím od divadla záhřebského — tři léta po otevření nové budovy — dr. Štěpán Milletich.

Úsilí zemského maršálka hraběte Stanislava Badeniho a jiných vážných znalců divadla podařilo se však pohnouti jej, aby se uvázal v artistické ředitelství nového městského divadla lvovského. Pawlikowski pozdravil nové divadlo, věnovav jemu bohatý fundus instructus, jejž sobě pořídil v Krakově. Kdo znal jeho snahy a co předcházelo v Krakově, porozuměl dobře slovům Pawlikowského, an žádal ve své slavnostní řeči, aby k osvědčení jeho snah „ponechala se jemu aspoň taková lhůta, jaké vyžadovalo vystavění divadla“ (dvou let) a teprve potom aby se o něm soudilo.

Těchto slov bylo do valné míry třeba nejen k vůli novému artistickému řediteli, nýbrž i k vůli lvovskému divadlu samému, které v posledních dvaceti letech věku devatenáctého měnilo často svoje správce a nejednou se octlo i v těžké krisi.

Divadlo ve Lvově povstalo Wojciechem Bogusławskim a Janem Nepomucenem Kamińskim teprve po záboru Haliče Rakouskem. Ale sceně polské ve Lvově dařilo se při tom o nemnoho lépe nežli sceně české v Praze. Poněvadž z Vídně i v Haliči patronisovali a šířili germanisaci, muselo býti lvovské divadlo pro

Digitized by Google

Poláky a Rusíny německým; popelka polská směla pouze jednou, nejvýše dvakráte v týdnu (vzpomínáte na dnešní slovenské divadlo v Lublani?) objeviti se na sceně v sálech redutových, o popelce rusínské vůbec se nemluvilo.

Po zbombardování Lvova roku 1848 vystavěl polský magnát-lidumil hrabě Stanisław Skarbek Lvovu divadlo. Ale i ten byl vídeňskou vládou přinucen přistoupiti na podmínku, že v divadle se bude hráti do roka o 240 večerech německy a jen o 120 polsky! A když snažil se dáti do roka aspoň o několik polských představení více, bylo mu to r. 1853 ostře zakázáno jako rušení privileje. —

S národním probuzením roku 1859 počal i v časopisectvu boj proti sceně německé (vzpomínáte si na Záhřeb?), ale trvalo ještě dlouho, nežli němectví její padlo. Prvním, nejsilnějším a nejvytrvalejším bojovníkem publicistickým pro scenu polskou byl redaktor „Gazety Narodowé" Jan Dobrzański, muž mimořádné energie a při tom i veliký, věrný a své přesvědčení o potřebě pospolitosti českopolské nikdy neměnící přítel národa českého. Ale marno zdálo se jeho úsilí, marny zůstávaly hlasy i jiných časopisů polských, marny resoluce městské rady a sněmu — marna i ta okolnost, že před rokem 1870 čtyři německé direkce po sobě zbankrotovaly. Němectví v teatru hraběte Skarbka vládlo nerušeně dále a bylo až tak troufalé, že za ředitelství Anny Loeveové roku 1870 odvážilo se po pádu Sedanu dne 11. září uspořádati v divadle oslavu vítězství prusko-německého nad Francií! S jeviště lvovského vlály pruské prapory a za zpěvu písně „Wacht am Rhein" objevily se živé obrazy, velebící prusko-německé vítězství!

Tím konečně podepsalo sobě němectví ve lvovském divadle ortel smrti. Ozvalať se po tomto skutku proti němu bouře v celém městě, za Jenem Dobrzańskim a jeho „Gazetou Narodowou" všechno časopisectvo jednomyslně počalo výpravu proti německé správě divadelní. Německá divadelní návěští vymýtěna ze všech veřejných místností, vydáno heslo, aby obecenstvo polské stranilo se divadla, pokud bude německé, Towarzystvo přátel polské sceny, vedené Jenem Dobrzańskim, obrátilo se do Vídně k pol-

Digitized by Google

všemi silami svými divadlu a dramatickému umění, zvláště národnímu polskému. Jeho literární vzdělání, ohnivá tužba divadlo povznésti a bohaté soukromé prostředky hmotné poskytovaly k tomu všechnu možnost.

Polské literatuře sloužil tak, že po celých šest let rok co rok dával průměrem více činoher polských nežli všech ostatních cizích pospolu. Jestliže jednoho roku převýšily cizí činohry produkci národní, druhým rokem nahradilo se to polské literatuře dvojnásob. Literárním proudům novým otvíral scenu ochotně, novinek podával hojně a způsobem výborným. Výstava her konečně byla za něho tak přesná a dle potřeby i skvělá, jak nikdy před tím. Snaze své, udržeti krakovské divadlo na vysokém stupni, věnoval i značnou část svého jmění.

Ale to vše bylo marno — a Tadeusz Pawlikowski odstoupil roku 1899 po šestileté činnosti od vedení divadla krakovského se zkušenostmi neveselými jako rok před tím od divadla záhřebského — tři léta po otevření nové budovy — dr. Štěpán Milletich.

Úsilí zemského maršálka hraběte Stanislava Badeniho a jiných vážných znalců divadla podařilo se však pohnouti jej, aby se uvázal v artistické ředitelství nového městského divadla lvovského. Pawlikowski pozdravil nové divadlo, věnovav jemu bohatý fundus instructus, jejž sobě pořídil v Krakově. Kdo znal jeho snahy a co předcházelo v Krakově, porozuměl dobře slovům Pawlikowského, an žádal ve své slavnostní řeči, aby k osvědčení jeho snah „ponechala se jemu aspoň taková lhůta, jaké vyžadovalo vystavění divadla“ (dvou let) a teprve potom aby se o něm soudilo.

Těchto slov bylo do valné míry třeba nejen k vůli novému artistickému řediteli, nýbrž i k vůli lvovskému divadlu samému, které v posledních dvaceti letech věku devatenáctého měnilo často svoje správce a nejednou se octlo i v těžké krisi.

Divadlo ve Lvově povstalo Wojciechem Bogusławskim a Janem Nepomucenem Kamińskim teprve po záboru Haliče Rakouskem. Ale sceně polské ve Lvově dařilo se při tom o nemnoho lépe nežli sceně české v Praze. Poněvadž z Vídně i v Haliči patronisovali a šířili germanisaci, muselo býti lvovské divadlo pro

Digitized by Google

Poláky a Rusíny německým; popelka polská směla pouze jednou, nejvýše dvakráte v týdnu (vzpomínáte na dnešní slovenské divadlo v Lublani?) objeviti se na sceně v sálech redutových, o popelce rusínské vůbec se nemluvilo.

Po zbombardování Lvova roku 1848 vystavěl polský magnát lidumil hrabě Stanisław Skarbek Lvovu divadlo. Ale i ten byl vídeňskou vládou přinucen přistoupiti na podmínku, že v divadle se bude hráti do roka o 240 večerech německy a jen o 120 polsky! A když snažil se dáti do roka aspoň o několik polských představení více, bylo mu to r. 1853 ostře zakázáno jako rušení privileje. —

S národním probuzením roku 1859 počal i v časopisectvu boj proti sceně německé (vzpomínáte si na Záhřeb?), ale trvalo ještě dlouho, nežli německví její padlo. Prvním, nejsilnějším a nejvytrvalejším bojovníkem publicistickým pro scenu polskou byl redaktor „Gazety Narodowé" Jan Dobrzański, muž mimořádné energie a při tom i veliký, věrný a své přesvědčení o potřebě pospolitosti českopolské nikdy neměnící přítel národa českého. Ale marno zdálo se jeho úsilí, marny zůstávaly hlasy i jiných časopisů polských, marny resoluce městské rady a sněmu — marna i ta okolnost, že před rokem 1870 čtyři německé direkce po sobě zbankrotovaly. Němectví v teatru hraběte Skarbka vládlo nerušeně dále a bylo až tak troufalé, že za ředitelství Anny Loeveové roku 1870 odvážilo se po pádu Sedanu dne 11. září uspořádati v divadle oslavu vítězství prusko-německého nad Francií! S jeviště lvovského vlály pruské prapory a za zpěvu písně „Wacht am Rhein" objevily se živé obrazy, velebící prusko-německé vítězství!

Tím konečně podepsalo sobě němectví ve lvovském divadle ortel smrti. Ozvalať se po tomto skutku proti němu bouře v celém městě, za Jenem Dobrzańskim a jeho „Gazetou Narodowou" všechno časopisectvo jednomyslně počalo výpravu proti německé správě divadelní. Německá divadelní návěští vymýtěna ze všech veřejných místností, vydáno heslo, aby obecenstvo polské stranilo se divadla, pokud bude německé, Towarzystvo přátel polské sceny, vedené Jenem Dobrzańskim, obrátilo se do Vídně k pol-

Digitized by Google

ským poslancům, aby u vlády vymohli zrušení privileje k německým hrám ve Lvově, jménem uváděni v novinách, kdo dosud navštěvovali německá představení, a konáno vůbec všechno, co mohlo posloužiti k tomu, aby scena stala se výlučně polskou.

Jednomyslné úsilí dosáhlo po dlouhém a nesnadném boji přece jen svého cíle: Dne 1. dubna 1872 provedeno za jásotu obecenstva první představení, kterým počaly v divadle hry výlučně polské. Hrána Fredrova komedie „Śluby panieńskie" i Anczyczova hra se zpěvy „Łobzowianie".

Ředitelem se stal Jan Dobrzański a zůstal jím po devět let až do roku 1881, maje k ruce jako artistického správce svého syna Stanisława Dobrzańského, výborného to herce. Bohužel zemřel Stanisław Dobrzański r. 1880 u věku teprve 34 let. Jan Dobrzański, spolehlivý vůdce polského divadla lvovského odstoupil r. 1881, maje nástupcem Adama Miłaszewského (do roku 1883). Když ale divadlo potřebovalo opět jeho pevné ruky ujal se vedení znova a zůstal jeho ředitelem do roku 1886, kdy 31. května smrt jemu z ruky vyrazila i péro publicistické i žezlo maskou zdobené. V jeho duchu vedla divadlo ještě rok dcera jeho slečna Celina Dobrzańska.

Od té doby střídali se rychle ředitelé ústavu: do roku 1890 stál v čele teatru Władysław Barącz, odtud převzal direkci redaktor „Dziennika Polského" Mieczysław Schmitt společně s drem Henrykem Szydlowským. Když Mieczysław Schmitt roku 1894 odstoupil, zaujal místo jeho vedle dra Henrycha Szydlowského opět publicista a dramatický spisovatel Zygmund Przybylski a vedl se svým společníkem divadlo do roku 1896. Po dvě následující léta byli řediteli dr. Juliusz Bandrowski a Ludvík Heller, od roku 1898 do roku 1900 Ludvík Heller sám. —

Nemluví ten prostý přehled ředitelstev lvovských řečí nejvýmluvnější? Jest třeba dokazovati, že základem zdárného rozvoje i u lvovského divadla má býti jakás ustálenost poměrů a že bez ní divadlo snadno padá z krise do krise?

„Pax huic domui!" volal a opětoval pro nový miejski teatr lvovský arcibiskup Izák Isakovics — a po osudném zmítání lodice polského divadla lvovského od smrti Jana Dobrzańského

Digitized by Google

nebylo v celém okázalém svěcení divadla slova významnějšího! A proto jen kontrasignem tohoto velikého pro divadlo slova bylo volání artistického kierownika Tadeusze Pawlikovského, aby se mu ponechala v klidu jistá doba, aby mohl skutkem osvědčiti všechny své intence. —

Myslím, že někam do průčelí sličné budovy lvovské mělo by se vtesati plamenné, skoro věšteckým duchem onoho „prostaczka v naukach światowych“ pronesené slovo:

„Pax huic domui!“

Digitized by Google

Digitized by Google

MEZI PALMAMI.

Digitized by Google

Digitized by Google

Až do r. 1892 vodily mne do Italie vždycky záležitosti Národního divadla. Teprve na jaře vzpomenutého právě roku odebral jsem se na jih — až na malý zájezd do Florence v záležitostech divadelních — jen k vlastnímu osvěžení. Tehda bylo to možná. Mimořádným přívalem za doby jubilejní výstavy v létě roku 1891 a hojnou návštěvou Národního divadla i v občase zimním spadly s nás starosti a denní práce umělecká i všechna jiná mohla se opět díti pravidelným postupem bez vyrušujícího zřetele ke hmotnému výsledku každého jednotlivého večera.

Kromě toho zima se svojí hlavní prací repertoirní byla již za námi — a před námi měsíc červen, ve kterém mělo dojíti k výpravě Národního divadla na Mezinárodní hudební a divadelní výstavu ve Vídni. Vystoupila tedy na obzoru skála cíle, již bez úrazu obeplouti znamenalo mimořádně napnouti všechny síly Národního divadla.

Vyraziv z Prahy dne 26. března ustanovil jsem si první dny cesty k návštěvám v jižním Tyrolsku. V Bolzanu zastavil jsem se na den u rodiny pana Klecandy, načež jsem jel odtud do Arca k návštěvě pana dra. Fr. Lad. Riegra, který tam trávil zimu se svou dcerou paní Marií Červinkovou. Nestárna ani v tehdejším vysokém věku nalézal se dr. Rieger v plné síle tělesné a duševní. Jen jisté zamžení bylo na něm pozorovati —

Digitized by Google

stopy to zanechané u něho náhlou smrtí jeho choti a jinými trudnými příhodami, které se na hlavu jeho snesly v době nedávno minulé.

Jako pravý anděl stála při něm paní Marie Červinková, nežijíc sobě, nýbrž každým pohledem a každým hnutím ušlechtilého srdce svého jen otci. Opatrovala jej, starala se o jeho zábavu a konala všechno, čím by v těch dobách tesknych rozptýlila dorážející chmury a mysl jeho udržovala v té míře a rovné váze, která u dra. Riegra v jiných dobách dřívějších i pozdějších bývala a zůstávala charakteristickou.

Sestoupiv v hotelu „Corona", ve kterém bydlili moji vzácní krajané, ztrávil jsem ve společnosti jejich půl druha dne. Zajel jsem sobě odtud i do blízké Rivy nad jezerem Gardským, lichotícím se na této straně svojí hlubokou modrou tůní k vysokým skalám Alp, a jel potom dále do Italie, na Veronu a nočním vlakem do Florence, zvědět od Franchettiho, kdy ukončí svou operu, a Národnímu divadlu ji pojistit. Vyřídiv věc dne 30. března, pozdravil jsem již nazítří ráno Milán, užívaje noci k jízdě, abych zbytečně neztratil dne. Nepůsobiloť mi cestování dobou noční ani při jízdách sebe delších žádných nesnází.

V Miláně zůstal jsem dva dny a 2. dubna jsem si učinil výlet na jezera lugánské a comské. Cesta po jezerech, zvláště po luzném modrém jezeře comském s jeho Menaggiem, Bellagiem a střídajícími se co chvíli skvostnými pohledy, byla překrásná. Vrátiv se do Milána jel jsem odtud 4. dubna do Janova. Tam pomeškal jsem den — Janov, Benátky a Moskvu možno viděti řicetkráte v životě — a na zítří jsem zapadl do své Bordighery.

Můj malý, ale krásné vyhlídce na palmy, moře a celý kraj bordigherský se těšící Albergo Bella Vista — ležící tak uprostřed vrchu, na kterém se bělá hořejší město — byl celý obsazen. Signor Angello Marabini se octl v jistém rozčilení. Pustiti známého hosta nechtěl, ale místo pro něj mu scházelo. Na štěstí měla ve dvou dnech uprázdniti se una stanza a tak mě dal signor Marabini dovésti na ten čas do hotelu Westminster kde bylo volněji. Po dvou dnech patřil jsem opět Belle Vistě. Černovlasý albergatore a choť jeho mladá plavovlasá locandiera zpří-

Digitized by Google

jemňovaly svým hostům pobyt ve hlavním domě i v sousední k hotelu patřící ville vzornou péčí o jejich pohodlí a čistotu bytu, a těšili se proto vždycky „vyprodaným domům". —

Bordigheru jsem si zamiloval k pobytu na zotavenou nad všechna jiná místa Riviery. Již ve svých „Vzpomínkách" řekl jsem, proč. Pro ticho, ležící nad tímto městečkem rázu úplně venkovského, pro ticho, rušené nanejvýše bouřícími vlnami moře, peroucího při siroccu do vyhlodaných pískových skal pod kaplí sv. Ampeglia — a nerušené hlukem tisícův cizinců, jiná velká města Riviery obývajících.

A kromě ticha vábily mne palmy. Nikde na Rivieře není tolik palem co v Bordigheře. Všady vysadili je více jen k ozdobě; tady jsou samorostlé, doma, tvoříce v jednotlivých zahradách celé husté háje a rostouce i mimo zahrady porůznu divoce.

Z nízkých kamenných ohrad dívá se na tebe celá změť palem — vysokých, štíhlých, skloněných, na sebe položených, někdy i zkomolených pahýlův a přečasto i pouhých prvních listí od kořene způsobem keřů vyrážejících. Tvar palem s hlavou k nebesům se pnoucích a stále výše tíhnoucích měl pro mne vždycky něco magneticky přitažlivého — a zvláště od té chvíle, jak jsem poprvé na Rivieře uviděl palmu ve volné přírodě. Když letěl se mnou vlak roku 1886 mimo palmové háje Bordighery do Nizzy, býval bych radostí vykřikl, vida tolik těch nebeských stromů před sebou.

Pro ty palmy a ticho Bordighery vracel jsem se opětovně do městečka. Prvotně bylo založeno jen na vrchu — pro strach pirátský a pro bezpečí před zemětřeseními, pláněmi pobřeží Riviery ob čas zle lomcujícími. Ze druhé poloviny minulého věku šíří se Bordighera také v dolejší pláni a na samém výspu mořském. Když jsem v ní přebýval, nesla dolejší její část na sobě ještě četné jizvy posledního zemětřesení — a jeden hotel byl vůbec mrtvolou, změněn byv ve zříceninu. Staří Ligurové věděli tedy dobře, proč budují po Rivieře své příbytky na vrších a skalách a ne dole u moře.

Na svahu k moři krášlí se Bordighera palmami, nahoru do alpského kopce háji oliv, všady pak v zahradách, hájích i ote-

Digitized by Google

vřených polích záplavami květin, zvláště růží, tady pro hosty Riviery a cizinu po celý rok pěstovaných.

Nad žlutobílým městečkem s jeho vysokou věží a domky po vrchu a rovině rozsypanými, nad zelenou horou, vystupující k moři z celého pásma pobřežních Alp a spadající do něho mysem, na kterém právě stojí San Ampeglio, nad vápenitými cestami, pestrokvětými zahradami, do očí peroucím bílým výspem, táhnoucím se odtud na západ až k pohraničné Ventimiglii, a nad živým modrým a při své modři tisícerými barvami hrajícím mořem sklenuta vysoká obloha azuru s tou spoustou teplého, mořem osvěžovaného povětří, ve kterém tak lehce dýcháš, že se ti zdá, jako bys mohl v něm jako pták od země se vznésti a v něm létati...

To povětří Riviery a ty barvy, které se v něm tvoří!

Plul jsem v něm celé dny a týdny v rozkoši. Hned ráno, jak jsem se poprvé probudil, otvíral jsem okna pokojíku a zadíval se po kraji, přede mnou v čistotě rána rozloženém. Stříbra po všech kopcích na pravo, stříbra mezi oblohou a zemí, stříbra nad mořem. A když slunce večer sklánělo se za Nizzu, jaké to západy jeho nad zátokou moře mezi Bordigherou, Ventimiglií a dále, jaké spousty zlata rozplaveného po obloze, moři a mezi nimi v tom vnitřku kupole nebes, vod a pevniny!

Nikde na světě — ani na Rivieře mimo samu Bordigheru — nevídal jsem takové západy slunce jako zde. Sotva jsem byl svědkem prvního, hleděl jsem den jak den v ně se hroužiti. Krásné byly vždy, ale nejkrásnější v ty dny, kdy na jasném jinak nebi nad západem stál malý oblak, mezi ním a mořem slabounký, oku sotva znatelný opar a nad půdou a horami jemné pojžahy. Tu přistrojilo se očím skvostné divadlo síly oslňující. Bylo nutno pozorovati je buď se samého výspu nebo vůbec s některé části břehu, nejlépe s některé skály do vody vybíhající, tak aby před očima ležela co možno veliká plocha moře. —

Slunce nenáhle sklánělo se k obzoru. Hory západu dostávaly modravý a violový nádechový závoj, slunečný terč se zlatil. Nebe jasno, jen nad Ventimiglií stojí malý světlý mráček. Tu

Digitized by Google

náhle okraje jeho se rozjasní, kolem nich a teprve nyní se zjevujícími průtržemi jich vystoupí bělozlaté obruby, jádra obláčku ztemní. A jednou jeho průlinou vystřeluje slunce dlouhý zlatý šíp. Za ním druhý, třetí, jeden po druhém delší a delší, jinými trhlinami podobně. Ze slunce počínají létati celé svazky šípů, po stranách obláčku vynořují se na pravo na levo jiné menší, ale s touže hrou slunečních paprskův, a kolem nich se rozlévá po obloze jas průhledného tekutého zlata. Nenáhle houstne citronová zlať v intensivnější žluť, dále na všechny strany a celou skálou barvy zlata se rozlévající. Nad prvním polem hrající barvy tvoří se na obloze výše a k tobě blíže pole druhé a třetí a všechna tři protínána jsou dlouhými paprsky slunce, zhasínajícími a se obnovujícími a celými svazky paprskův.

Z těch polí, tím zlatějších, čím dolejší hory více violovými se stávají, sype se celou bání vzduchu k zemi zlatý prach a moře odrážejíc v sobě nebesa náhle se naplňuje jako žhoucím zlatým kovem. Záře do něho zapadlá činí z něho buď obrovskou výheň nebo tříště a láme se vlnami v jednotlivé proudy anebo v miliony velikých a malých listů, nejhustších na západě, a k tobě blíže stále více od sebe odstupujících.

Jak slunce ve sklonu dotkne se hor, nebesa, země a moře stojí v požárech. Chvilkami celé snopy paprsků rozletují se po nebi a moře mění se v sopku srší plameny ohně a myriadami jisker a záplava zlata počíná místy mohutněti v hlubší barvu oranžovou místy i v červeň. Ohňostroj velkoleposti oslňující a nevyrovnané, veleba slunce odcházejícího v slávě nadzemské za hory, se zlatými vlasy do poloviny nebe vlajícími a se zlatou vlečkou po celém moři.

Zvolna zapadá slunce za hory, ještě poslední chvílí rozhazujíc plnými hrstěmi svoje zlato, s klenby nebes záře spěchá za ním, ustupujíc nachu červánků později se měnících v kovovou modř. Od východu prosívá se k zenitu soumrak večera žádostivého uviděti ještě poslední krásy hry světel nad horami západu, zlato v moři zapadá do jeho tmavých tůní — a za nějakou chvíli mizí všechno za závojem fialově tmavým, kterým zahalují hory svoje hlavy, chystajíce se ke spánku. —

Digitized by Google

Když jsem vídal taková otevřená zlatem hořící nebesa na italských a jiných velkých obrazech osmnáctého věku, s různými svatými starci zvláště poustevníky v popředí, domníval jsem se, že ta hra zlatých a jiných barev byla jen výronem vzrušně pracující fantasie umělcův. V Bordigheře skýtalo ji nebe každý den, tu v rozměrech menších, tu obrovských, dle toho, jak země a moře loučícímu se slunci obětovaly mnoho dýmu a oparů.

Vždy působilo toto divadlo dojmem veleby, duši bezděky uchvacující. Nebylo-li mně možná býti ve chvíli západu slunce na břehu mořském, hleděl jsem zachytit aspoň několik jeho okamžiků z okna bytu v albergu, jenž plným právem nesl jméno své krásné vyhlídky. —

Břeh moře byl mojí denní procházkou. Buď chodil jsem po výspu, nebo lehl sobě do jeho písku, nechávaje slunce do mne pražiti, nebo kráčel po skaliskách mysu bordigherského pod sv. Ampegliem, pozoruje barvy moře a bavě se údery vln o skály a jejich sněhobílou, s množstvím vody do výše metanou pěnou.

Jakými fantastickými tvary ty skály na mne hleděly! Jako zkamenělé z pravěku do mých dnů se dochovalé hlavy a hřbety předpotopních tvorů — druhdy směle vysoko čnějící a daleko se dívající, nyní rozbité mořem stále dotírajícím, dolíčkované, rozorané i rozbrázděné rozpouštějící silou mořské vody a mizející i pouhým větráním.

Obraz lidských snah. —

Hledaje v půvabech přírody zotavení a osvěžení, zůstával jsem rád o samotě a tu arci nebylo zábavy nad pozorování moře. V únoru 1891 byly dny tak teplé a vál tak zmrtvující sirocco, že jsem neodolal vábení křišťálové sláně a na krytém místě, kam ráno skoro nikdy nezabloudila noha jiná, se vykoupal. Voda byla sice dosti studená, ale po krátké chůzi na slunci bylo mně výtečně; po nepříjemném jinak účinku sirocca nezbylo u mne ani památky.

O polednách při dejeuner děly se obvyklé otázky, čím kdo ztrávil dopoledne. Zmínil jsem se o své mořské koupeli. S jedné strany poptávka po studenosti vody, ale s druhé — od vedlej-

Digitized by Google

šího stolu, kde vždy seděla rodina malíře Zorna, mimo žhavé měsíce letní po celý rok v Bordigheře bytující, varovný hlas:

„To podruhé nedělejte!"

— Proč? otáži se.

„Protože se tady objevují žraloci," pravila choť malířova.

Bezděky jsem se usmál, tuše pouhý žert.

— ‚Zcela vážně', dotvrzoval choť dámy, ‚tady jest nebezpečno, koupati se ve volném moři.'

A nedbaje jídla, vstal a pospíšil sobě do svého bytu v prvém patře. Vrátiv se odtamtud se svou skicovkou ukazoval mně a sousedce Angličance mis Fraserové kresbu, znázorňující karabiniera, mířícího na žraloka z vody vyčnívajícího.

— ‚To se stalo zde před dvěma roky,' jal se malíř zároveň vyprávěti. ‚Cizí host koupal se v moři, když náhle ucítil jakési těleso pod sebou a silné škrábnutí. Ustrašen doplaval mělčiny a vyskočil z vody. Z nohy tekla mu krev. Dva zdejší lidé jsouce náhodou na blízku a vidouce, že host je raněn, udělali pokřik. Přiběhli karabinieři na břehu patrolující. Poněvadž jest tu všeobecně známo, že od prokopání suezské úžiny navštěvují žraloci břehy italské i francouzské, bylo jedno mínění, že rána způsobena žralokem. Náhodou jsem byl na výspu také já a na pokřik jsem také přispěchal. V tom kdosi zahlédne nad vodou jakési těleso. — „Žralok!" zvolá, ukazuje naň. „Žralok!" opakují jiní. „Střelte ho!" vybízejí karabiniery. Jeden z nich nedá se dvakráte pobízeti, přiloží pušku k líci a střelí. Že trefil, bylo viděti z toho, že obluda ve vodě silně sebou mrštila a zmizela. Nevyšla více na povrch. Byla patrně jen raněna a odplula. — Zajímavou scenu jsem si načrtl.' —

Taková příhoda nevzbuzuje arci úsměv a vzal jsem z ní sobě výstrahu. Vykoupal jsem se sice v moři ještě dvakráte, ale zůstával povždy ve vodě jen mezi skalami. A mohu se přiznati, že oči moje při tom bezděky stále hleděly, zdali na blízku se neobjeví něco příšerného, co by dovedlo postrašit i svou pouhou blízkostí, třeba by mezi skalky dostati se nemohlo. —

Vážné pravdě malíře dostalo se mi dvakráte náhodného svědectví. Asi dvě léta později četl jsem v časopisech zprávu,

Digitized by Google

že kterémusi koupajícímu hosti v Bordigheře ukousl žralok nohu, a za tři léta později jinou, dle níž koupající se v moři sluha jedné šlechtické rodiny, v Bordigheře bytující, chycen a zatažen byl žralokem do moře, kdež arci našel ihned smrt. Jeho mrtvola později vyplula a byla vylovena, ale potrhána, postrádajíc jednotlivých údů. —

Když v dubnu počne koupání v moři, zřídí a pevně se opatří plovárna, do které žralok ani při nejlepší chuti návštěvu vykonati nemůže. —

Mimo břeh mořský dělal jsem vycházky do Ospedaletti — kde jsem nalezl krajana ševce, který již velmi těžko mluvil mateřštinu, zapomenuv ji silně zde a před tím už v Benátkách, kam se dostal z Vídně — do Ventimiglie, olivovou horou a lesem do Sasso Ferrato, malého to, jak supího hnízda na hřbetu Alpy, a jinam.

Drahou konal jsem polodenní výlety do Monte Carla, San Rema, Mentony — pozoruje při tom zvláště rád osamocené polo sesuté kulaté nízké věže sem tam po břehu mořském stojící, staré to strážnice z dob Saracenských, a ty nejtklivější symboly altruismu — malé a větší majáky. Stojí zamyšleně a zamlkle, sloužíce ne sobě ale jiným, sloužíce jim po celý svůj věk a nejednou, když vlny mořské podemelou i nejhlubší základy, až do vlastní zkázy a smrti těch, kteří pro lodi na moři plující rozžíhají a udržují v nich stálý oheň, jediné to znamení v nocích, kdy obloha jest zavěšena mraky a chmurami.

Večer, když společnost po obědě shromažďovala se v čítárně nebo jiném salonku, nejednou vycházel jsem na mys a hledě na moře, dlouho jsem pozoroval vznikání, vzplanutí, rozhoření a opětné uhasínání červenavého světla majáku na západě — snad někde u Monte Carla nebo u Villy francy, nebo kde to vůbec k nebi čněl. Teprve později přicházel jsem do společnosti k těm malým zábavám v saloně u krbu s ohněm praskajícím, které na čas sbližují i naprosto neznámé a otvírají nejednou zajímavé pohledy do duše lidí, kteří se nikdy dříve neviděli, čtrnácte dní spolu se stýkají a potom opět na celý život zapadnou jak kámen do moře. I ve dne děly se někdy malé společné

Digitized by Google

vycházky, ale jen takové, ku kterým samoděk nás několik se sdružilo. Komu bylo libo, účastnil se jich, kdo si přál jinak se bavit, omluvil se a hledal rozptýlení na vlastní vrub.

A tak k oddechu a k pobytu pro mne, klid hledajícího, nade všechna větší místa Riviery vždy cenil jsem sobě prosté venkovské Bordighery, nedbaje nic, že jiní nenalézají na ní té záliby, co já. A kdybych dnes jel na delší dobu na Rivieru, myslím, že bych se opět usadil jen mezi jejími palmami.

Mimo procházky zabralo mi velmi mnoho času i dopisování, a to nejen soukromé, kterého nebylo přespříliš, ale zvláště dopisování v záležitostech divadelních. Pravil jsem sice, že tentokráte jsem se odebral do Italie ne k vůli divadlu, nýbrž jen ke své prázdni. Ale divadla jsem se úplně nezbavil. Ačkoli před odjezdem z Prahy na delší cestu pravidlem vždycky bylo na všechny strany psáno, že v Praze tak a tak dlouho nebudu, i žádáno, aby všechny dopisy byly zasílány jen pod adresou ředitelství divadla a ne mně osobně, docházelo mne přece mnoho listů i v záležitostech divadelních. Zodpovídáním nejnutnějších, zasíláním jich a nutným psaním do Národního divadla ztrávil jsem nejednou celé dopoledne. Radosti mně to mnoho nedělalo, ale nebylo pomoci. —

V Bordigheře slavil jsem tentokráte květnovou neděli dle jejího prvotného jména jako skutečnou neděli palmovou. Květnou přezvali jsme ji pouze my, majíce na severu tou dobou místo palem sotva kočičky a podléšky. V Bordigheře všechna mládež v květné neděli — jak lid jerusalemský — nesla v kostele v rukách palmové ratolesti, mladé to ze země vyrážející listy, které byly knězem svěceny za veselé kostelní hudby italské. —

Jako v moři za sirocca nalézal jsem v tiché Bordigheře vůbec osvěžení v ostatním siroccu a hluku života dorážejícího chvílemi více nežli ty vlny moře na skály pod capo Bordighera a jeho sv. Ampegliem, patronem lodníků a záchranou jejich v bouřích zlých. Stál a stojí v té poušti hory a moře ten svatý Ampeglio jak vzdálení jeho majákoví sousedé rád samoten a zadumán, naslouchaje pouze tomu, co mu z dáli přinášejí a vypravují mořské vlny pod ním bouřící a v oblaka pěn se tříštící. —

Digitized by Google

Přes Benátky a Vídeň vrátil jsem se do svého sirocca a toho vlnobití, ve kterém často, přečasto vzpomínal jsem zátiší mořem omývané a palmami stíněné Bordighery. —

Digitized by Google

POSLEDNÍ CESTY ITALSKÉ.

Digitized by Google

Digitized by Google

Verdiova opera „Falstaff“ vyvábila mne počátkem února 1893 nanovo do Italie. Premiera její byla určena na 7. února. Vyjel jsem tedy 4. února, potuloval se 5. února po čarovných Benátkách a dorazil nazítří kolem druhé hodiny odpolední do Milána. I tentokráte zpozdila se premiera a sice o dva dny, takže připadla teprve na 9. února. Hodilo se mi však viděti mezitím Franchettiho novou operu „Krištof Kolumbus“ ve Scale a Saint-Saënsovu „Samson a Dalila“ v „Dal Verme“.

„Krištof Kolumbus“ byl však po zvyku italském tou dobou rozříznut na polovičku, takže jsem poznal jen dva první akty. Nemoha si o díle utvořiti celkový úsudek, byl jsem nucen odložiti rozhodnutí o něm. Teprve když později téhož roku v Italii jej uviděl hudební spisovatel a skladatel pan Em. Chvála, byla opera pro Národní divadlo zakoupena. K získání Saint-Saënsova díla přes jeho fascinující hudbu baletní a výborné jednotlivé části neodhodlal jsem se pro celkovou nevelkou dramatičnost děje a hudby.

Jednání s domy Ricordiho a Sonzognovým, s divadelními agenty Fanem a Carozzim — ubohý milý pan Fano zemřel počátkem r. 1901 — návštěvy známých — mezi jinými paní Terezy Arklové, která se usadila v Miláně nastoupivši skvěle karieru italskou — konečně i prohlídky budov a sbírek vždy nanovo k sobě vábících vyplnily mně čas do hlavní zkoušky a premiery

Digitized by Google

„Falstaffa".*) Ricordi byl i tentokráte dosti difficilní s přenechá-ním opery; smlouvy docílil jsem teprve po delším písemném a telegrafickém jednání z Bordighery a to za stejnych podmínek jako u „Otella".

Premieře „Falstaffa" byli přítomni i skladatelé vlaští Mascagni a Leoncavallo. Milého, přívětivého, velmi pohyblivého a jistému blahobytnému objemu se těšícího maestra Leoncavalla, skladatele celou duší, znal jsem již od lonska z Vídně. Odebral jsem se tam v září 1892 poslechnout sobě jeho operu „I Pagliacci", kterou dávala Sonzognova impresa v Mezinárodní hudební a divadelní výstavě. Stihl jsem tam tehdy skladatele i jeho velice živou choť původu francouzského.

O úspěchu jeho díla na jevišti Národního divadla nemohl jsem maestrovi podati zprávu z vlastního názoru. Dávalť se „Komedianti" v Praze teprve dne 10. února 1893, kdežto jsem já opustil Prahu již o šest dní dříve. Pouze dle došlého mne telegramu mohl jsem oznámiti jemu i jeho nakladateli signoru Ed. Sonzognovi, že dílo se těšilo skutečnému úspěchu.

Maestro Leoncavallo navštívil mne později také v Praze, kde obvyklým způsobem jsme jej přijali jako hosta s obvyklými poctami. —

Zvěděv od comendatora Ricordiho, že v Turině se dává Puciniho opera „Manon Lescaut", vyjel jsem tam 12. února. Po graciosním díle mladého skladatele, s nímž v Miláně v domě Ricordiho jsem seznámil se, předveden byl téhož večera Pratesiův balet „Kristof Kolumbus", práce to velice všední. Za to „Manon Lescaut" se mi líbila a koupil jsem ji od Ricordiho pro Národní divadlo velmi výhodně. —

Dne 13. února ráno — Turin sám nevábí k několikerému pozorování a pobytu v něm — jel jsem přes Carmagnolu na Savonnu a odtud nejbližším vlakem do své milé Bordighery Jakobych býval tušil, že dlouho, velmi dlouho do ní se nevrátím, pobyl jsem v ní tentokráte plné tři neděle, od 13. února do 5. března. Všechno spojilo se k tomu, že tento pobyt v Bordi-

*) Viz „Moje vzpomínky".

Digitized by Google

gheře byl mi oddechem zvláště klidným a příjemným. Čtyři dny bydlil jsem v hotelu de Londres, nenaleznuv opět ani koutku prázdného v „Bella vista". Teprve pátého dne uprázdnil se tam ve ville pokoj, do kterého jak domů jsem ihned se nastěhoval, nedbaje, že nese číslo 13. Bylo mně i pod tím velmi dobře a zůstal jsem uchráněn veškery nehody. —

Již v Miláně setkal jsem se s milým párkem krajanů. Byli to novomanželé z U., z nichž do té doby znal jsem jen krásnější polovinu, neobyčejně to spanilou mladistvou slečnu B. Jsouc původem z Mnichova Hradiště, dlela nějakou dobu v Praze, a s jejími známými provázel jsem ji Národním divadlem, kdež byla přítomna jedné zkoušce. Mohla sloužiti za model Rafaelovu černovlasému andělíčku — takový půvab ji obestíral. Později zasnoubila se s mladým velkostatkářem p. z U. a náhoda tomu chtěla, že jsem je potkal na jejich svatební cestě v Miláně, kde se ubytovali v témže hotelu Milano, ve kterém jsem bydlil.

Ztrávili jsme v Miláně společně nějakou chvíli — chránil jsem se arci, aby nebyla dlouhá. Neboť dělati společnost mladým, štěstím zářícím novomanželům na jejich svatební cestě bývá velice nevděčno. Ale náhoda tomu chtěla, že jsme se potkali o několik dní později i v Monte Carlo a Bordigheře — a z Bordighery jsme sobě společně poslali do vlasti památku z cesty. Byly to veliké, menší a malé listy palem, určené pro upomínku na Italii k ozdobě našich příbytků. Dnes ještě stojí v mém pokoji několik největších; jiné menší jsou při obrazích, jiné opět jsem položil na rakve svým nejbližším a svým dobrým známým.

Ani té není více, která tehdy kvetla jak skvostná růže v pelu nejkrásnějšího mládí.

Zemřela předloni v Brně. V Praze, kam byla převezena, doprovodil jsem ji na její cestě poslední a byl jsem při tom, když ji ubytovali v tom velkém hotelu, z jehož bran poutník ani do hluku ulic ani do krás Riviery více se nevrací. Ubírala se do něho pod věnci laurovými, květy a palmami jihu — ale její oči nezářily více a nesmály se tak, jako když jsme společně kráčeli pod živými palmami rajského pruhu nad mořem středozemním.

Digitized by Google

Byla to podivná náhoda: kromě mladých novomanželů U-ových potkal jsem roku 1887 v Římě z Čech novomanžely B. a jiného roku v Benátkách novomanžely K. Dnes všechna ta manželství jsou smrtí rozloučena —. prodlením dvanácti měsíců r. 1900 a 1901 zemřeli nejen paní z U, nýbrž i pánové B. a K.

Ztráviv v Bordigheře dny šťastného klidu, vybral jsem se dne 6. března na zpáteční cestu a již ráno dne 8. března byl jsem opět v Praze mezi svými. —

Digitized by Google

Byla-li moje cesta počátkem roku 1893 věnována více mé osobní prázdni nežli jednání divadelnímu, zabralo divadlo poslední můj zájezd na jih koncem r. 1893 skoro výlučně. Jízda z Prahy přímo do Milána, z Milána do Turina, z Turina do Říma, z Říma do Prahy znamenaly od 25. listopadu do 10. prosince vyjednávání, oceňování jednotlivých her a pobyt ve vagonech. Pouze pět dní patřilo mně: čtyři na Rivieře východní v Nervi a jeden v Bologni. Všechny ostatní zabralo divadlo.

Opera Ruggiera Leoncavalla „I Pagliacci" kypěla takovým životem, že jsme hleděli s pochopitelným interessem vstříc novému jeho dílu „Medici". Tím více, any zprávy milánské o jeho úspěchu zněly velice slibně.

Zvěděv, že „Medici" dávati se budou v neděli 26. listopadu, vyjel jsem z Prahy v sobotu 25. a byl nazítří v Miláně. Ale tenorista Tamagno odřekl toho dne účinkování pro chorobu a divadlo k nevůli obecenstva a ku značné ztrátě impresy zůstalo v neděli vůbec zavřeno. Ještě toho večera jsem jednal s nakladatelem Leoncavallových oper panem Edvardem Sonzognem a nazítří jsem se informoval na několika stranách o hudební ceně díla a jeho přitažlivosti. Všechny informace zněly příznivě. Nicméně odložil jsem rozhodnutí až po premieře opery v Berlíně. Mívá sever o dílech operních názory jiné nežli jih.

Digitized by Google

A že pro léto 1894 bylo třeba v čas se poohlédnouti po nějaké výpravné hře nebo baletu a my přes všechno ubezpečování pana F. F. Šamberka jsme nebyli jisti, bude-li záhy hotov se svým „Výletem pana Broučka do měsíce", vyptal jsem se u dramatických agentů — v Italii není agentův divadelních, nýbrž pracují tam jen „agenti drammatici" — kde v Italii se dává nějaký balet velký, nový či starý. Zvěděl jsem, že nového baletu není. Manzotti že sice připravuje „Quatro stagioni", ale že sám dosud neví, kdy jej dokončí. Ze starých lepších baletů že dávají Monplaisirova „Brahmu" v Turině a Danesiho „Messalinu" v Římě. Turin a Řím neleží sice zrovna vedle sebe, ale na cestách nesejde na nějakých čtyryadvaceti hodinách jízdy.

Znal jsem sice už „Brahmu". Ale nepamatuje se na něj více dobře — kromě prvních dvou obrazů — a chtěje mít úsudek bezpečný, vybral jsem se 28. listopadu do Turina. Dospěl jsem opět k názoru, že „Brahma" sice patří k lepším baletům, ale mimořádné přitažlivosti že neslibuje ani nyní. Zbýval tedy Řím se svojí „Messalinou". Na cestě do něho zastavil jsem se čtyři dny v Nervi, abych užil několik hodin jara na těch v jednu velikou zahradu změněných skalách městečka. Bydlil jsem v hotelu Eden a měl za souseda Henryka Sienkiewicze, jenž krátce před tím podruhé se oženiv tady trávil medové dny.

Slunce svítilo a hřálo jak u nás v červnu, moře bylo krásné, obloha nádherná a tak prchlo příjemně nemnoho těch dní i v té stísněnosti, do jaké je stlačeno Nervi proti všem jiným místům Riviery.

V noci se 4. na 5. prosince přijal mne Řím do svého klína a ve třech následujících dnech oživil svou tváří a svými budovami všechny moje upomínky let minulých. Vše tu bylo, jak jsem to viděl poprvé i podruhé, všechno s těmi svými rysy staletí, se svou velebou, svojí krásou a svojí starou mohutností — sem tam počmáráno něco novými ohyzdnými stavbami ale jinak přece jen s tím nehynoucím, s tím v pravdě věčným rázem svým, jenž bohdá nepomine nikdy. —

Hned při prvním římském pobytu svém nalezl jsem ve Vatikáně v Museu skulptur poprsí císařovny Messaliny s jejími

Digitized by Google

úzkými podlouhlými rty a kamejovým profilem. Líbilo se mně rozhodně více nežli stejnojmenný balet v Teatro Costanzi. Byl nádherný a nikoli bez zajímavosti, ale poněkud jednotvárný a velikého nákladu vyžadující. —

Rozloučiv se s Římem na Monte Pincio ráno 8. prosince odjížděl jsem opět na sever. Na den jsem se zastavil v podsíňové Bologni a uviděl tam nejen jejího velkolepého Neptuna a krásné budovy, nýbrž i „veřejné představení pro lid" malý a velký: v neobyčejně prostorném průjezdu domu hrálo divadlo velikých loutek, které i tuto nejen mluvily, nýbrž jsouce dětmi půdy italské, také zpívaly. Obecenstvo v prvních dvou řadách sedělo a jinak stálo v průjezdě a na podsíní a bavilo se snad lépe nežli v kterémkoli divadle s figurami živými. —

Z Bologni jel jsem jednou turou ku Praze, louče se s Italií tam — v Ale — kde jsem poprvé na její půdu vstoupil. Bylo mi teskno jako vždy, kdy z Italie jsem se vracel — a bývalo by mně zajisté ještě o mnoho tesknéji, kdybych býval tušil, že na dlouhou dobu, ne-li snad navždy, byla to moje italská cesta poslední. —

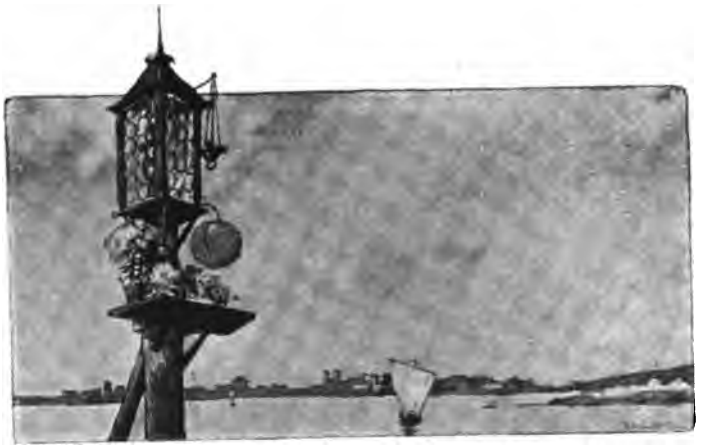

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

NA SEVERU.

Digitized by Google

Digitized by Google

Telegraf mně přinesl — koncem měsíce května 1899 — pozvání petrohradského časopisectva ku slavnostem na počest stých narozenin A. S. Puškina, a v několika dnech unášel mne parní oř z Prahy na Berlín k ruským hranicím. Až do Berlína měl jsem roztomilého soudruha cesty, ředitele brněnské „Vesny“ pana Fr. Mareše. Ubíral se do města Petrova za stejným účelem jako já. Tak jsme snášeli a bavili se, že mně bylo upřímně líto, když jsem zvěděl, že k vůli seznání tří vyučovacích ústavů bude jemu zdržeti se půldruha dne v Berlíně. Býval bych sobě přál s touto sympatickou duší konati cestu až na sám náš společný cíl. —

Ve Vibarlech-Věřbolovu vstoupil jsem poprvé za svého života na rusko-polskou půdu. Zmocnila se mne posvátná hrůza. Byla to spíše hrůza nežli posvátnost; neboť v té chvíli nebyla výronem mých pocitů k Polsce a říši ruské, nýbrž praobyčejnou hrůzou před ruskou celní prohlídkou. Jak jsem později v duchu se usmíval svému mrazení! Ale maje hlavu plnu bájí o ruských celních a jiných procedurách a vida před sebou i za sebou u všech vchodů a východů četníky, celní strážníky a celní úřadníky, s napjetím čekal jsem — když mně byl odebrán můj pašport — věcí, které přijíti měly.

Útrpné celní řízení italské, při kterém šedomodraví publikáni přeházejí celý kufr horem dolem, připadalo mně v tom okamžiku

Digitized by Google

jako slunečný libý vánek vesny naproti nastávající rusko-sibiřské metelici. Však ejhle: v celém mém dosavadním cestovním životě nebylo tak hladké a přívětivé celní prohlídky jako při tomto mém prvém doteku hranic ruské říše. Úředník ani mžikem nepátral v mých dvou otevřených cestovních kufříkách; pohled na ně mu dostačil. Nosič utáhl a zapnul znova řemeny, odnášel lehké břímě ku dveřím, já jsem jej následoval, obdržel od strážníka u nich stojícího nazpět svůj pašport, a tím jsem nabyl práva vniknouti do nitra říše, zrakům mým doposud neznámé.

Vniknutí stalo se pomocí obrovského vagonu, který mne odváděl nekonečným téměř vlakem do nekonečné opravdu roviny zemí a gubernií ruských. Nekonečné — toť nejpřípadnější, byť i logicky ne úplně pravé slovo, jež v mozku samo vyskočí, když člověk procestuje několik dní v Rusku. Jedeš dvacet, čtyřicet nebo padesát hodin v rychlíku a nejsi ještě u svého cíle. To zaráží poněkud nás západníky, jimž dvacetihodinná cesta připadá jako událost: v Rusku se považuje za pravšední vyjížďku, ku které se tam arci vezme poduška, obyčejně i peřina. Neboť Rus chce míti také při cestování pohodlí.

Jel jsem do Petrohradu na prazdniky Puškinovy, ale jel jsem také k vůli věcem divadelním. K vůli Národnímu divadlu, k vůli dramatické tvorbě české a k vůli stálým stykům s Rusí na poli dívadelním. Opery Smetanovy ležely mně hlavně na srdci — že za nimi půjdou i jiné, byl jsem sobě jist. A těšil jsem se, že vedle dráhy opery i činohra najde vyšlapanou pěšinu. Co jsem v té příčině v Petrohradě poznal, o tom jsem se zmínil v „Mých vzpomínkách", mluvě o Marii Ivanovně Gorlenko-Dolině. —

Jízda drahou poskytla mi hojnost pozorování, arci jen toho, ku kterému stačí pouhé oko, hledící z vagonu, a trochu soudu. Čím dále vlak pronikal, tím více zdálo se mi, že přicházím hloub a hloub do jakési zakleté země, kde není lidí, vesnic, měst, ano mimo čápy a vrány ani ptáků, kde půdu kryje pouze les a luka, vody a bařiny, kde všechen život ještě spí pod korou země a teprve čeká slova kouzelného, které by jej vyvolalo na povrch...

Bezděky drala se ke mně otázka: „Kde jsou ty mnohé mi-

Digitized by Google

liony obyvatelstva říše ruské, kde ty nevyčerpatelné zdroje jeho síly a moci a jeho bohatství?"

Tak málo lidských příbytků, tak málo lidí, tak málo úrodné a málo vzdělané půdy nenašel jsem dosud nikde v celém svém životě. Zahlédl jsem něco vesnic, něco větších měst. Ale kam s tím jejich skrovným počtem na takové rozlehlé vzdálenosti? A čím dále jel vlak k Petrohradu, tím pustější, tím truchlivější ta širá nekonečná plocha luk, keřů a lesů, bařin a močálů, která by počínala až strašiti, kdyby mne nebyla všady pozdravovala a vítala bílá, panenská bříza, to znamení Polska a Rusi.

Díváš se z vozu, obracíš několik minut v knize listy, sestoupíš v některém nádraží, buď abys trochu provedl zkoprnělé nohy nebo vyhledal výtečný ruský buffet. Na zemi se sklání večer, v oddílu vagonu, zaujatém nejvýše čtyřmi osobami, rozsvěcují svíčku, průvodčí nebo sluha dojde ustlat postel, k půlnoci na ni se natáhneš — a ranní světlo budí tě dosti pozdě k opětnému dívání se z vagonu, který tak klidně a měkce letí, že si připadáš spíše na lodi nežli na železnici. Ani stopy po nárazech, strkách, kymácení, a rovněž tak po nesnesitelném „u nás v Evropě" kouři. Neboť parní stroj se vytápí na Rusi březovým dřívím. Hrubě ani koles neslyšíš, jak tiše jdou.

Upravuješ se, vezmeš stakan čaje, a již jsme v Gačině, letním sídle ruského vládce, a odtamtud za hodinu v Petrohradě. Po pravici kyne nám lavra, ještě o něco dále a přijímá nás petrohradský vogsal. Ochotný nosilščik chytá zavazadla, izvoščik Kristusova líce, ale v uniformě, přejímá je do své maloučké drožky, něco kopejek sem, něco tam, a již letí s tebou koník, házeje vesele hlavou v duze a klusaje dlouhým a bystrým krokem do nitra města. Za chvíli, a vidíš se na širokém prospektu a hôtel na Něvském přívětivě nás přijímá do svého mezinárodního kamenného objetí. —

Co jsem viděl cestou z nádraží do hôtelu, dosti mne zklamalo: nikde nic oko k sobě strhujícího. Ale zkušenost mne poučila, neukvapovati se o městech s úsudkem. Přijedeš i do Říma a v první chvíli zklameš se: očekáváš Řím caesarský, neb aspoň papežský a zevšad na tebe padají pouhé činžovní obludy. Ale

Digitized by Google

i sám Něvský prospekt, o kterém jsem tolik slýchal a čítal, vypadal z mého okna tak střízlivý, tak — potlačoval jsem ten výraz, ale mocí tiskl se mi na mysl — tak komisní, že jsem udělal co možná rychle toilettu, abych mohl vyjít a na kus Svatého Petrohradu v klidu popatřiti.

Vzal jsem izvoščika, jel rovně na pravo, na levo, hledal a nenašel své známé, protože už skoro všichni byli buď na dači — třeba že petrohradské léto dívalo se na svět naším březnem — nebo za granicí, dělal oficielní návštěvy. Předsedu slavnostního výboru generála Visariona Visarionoviče Komarova zastal jsem právě tak statečného a silou kypícího jako před rokem za slavností Palackého v Praze. Našeho českého „generálního konsula a plnomocného ministra pro všechny slovanské země a národy", zasloužilého vlastence a řády svítícího ruského statského sovětnika p. J. Vaclíka nestihl jsem doma právě tak jako naše jiné krajany, a tak jsem se odhodlal vrátiti se do hôtelu k zavtraku, druhé snídani, a potom nastoupiti další cestu Petrohradem, abych seznal město aspoň stránkou jeho zevní.

Ale v tom okamžiku zhroutila mne k zemi vnitřní výčitka.

„Co že jest první povinností turisty, když někam dorazí a to zvláště v takové říši jako Rus — a tak blízko u severního polu?" zahučelo mi zvukem tuby v mé ubohé hlavě.

— Kupovat a rozesílati pohlédky, odpovídalo to ve mně kajicně.

A tak jsem odsunul hôtel, zavtrak a celý svatý i nesvatý Petěrburg, koupil půl kopy, ba celý sorok, pohlédek a ruských známek poštovních, popsal a poslal — a teprve potom stal jsem se opět člověkem a vyjel sobě po zavtraku do nekonečného města nad Něvou.

Nekonečného. Také na Petrohrad plně se hodí tento přímětek. Dosti střízlivé moderní velké město skrovné ruské rázovitosti, ale imponující ohromností svých rozměrů, svých nekonečných prospektů, svých staveb a svého života.

Něva, prospekty — do Něvského by se vešly naše pražské třídy od Národního divadla až ku konci Karlína — císařské stavby, jako na př. zimní palác a v obrovském polokruhu před

Digitized by Google

ním vržená budova ministerstva války, působí přímo velkolepě. Člověk se nedostane sice Petrohradem u vytržení, poněvadž soukromé domy města jsou velmi všední, mnohé veřejné stavby silně komisní a celé město postrádá dějinného rázu Říma nebo Prahy a malebnosti Florence, ano i pouhých Drážďan. Tedy málo krásy. Ale velikost a moc úředního Ruska došla Petrohradem výrazu takového, že bezděky překonává.

Necítím se nikdy volněji nežli ve městě, kde neznám nikoho a nikdo mne, kde proud pouličního života mimo mne se valí, aniž bych nucen byl do něho vstupovati, kde se mohu věnovati, jsa prost víru svého obyčejného života, pouze dojmům a přemítání. Podobný pocit přišel mi, když jsem po jedenácté v noci usedl na Něvském na lavici poblíže Kazaňské kathedrály, této krásné miniatury sv. Petra v Římě. Byla to červnová bílá noc petrohradská, ve které i o jedné hodině jitřní možno venku čísti v knize, aniž by k tomu bylo třeba světla lampy, noc ne sice po našem smyslu teplá, ale aspoň potud vlahá, že ve svrchníku nebylo cítit čišení petrohradského povětří.

Pozoroval jsem prudce ujíždějící izvoščiky, karetty a soukromé ekypáže, množství se procházejících nebo sedících lidí, jasnou oblohu, myslil, porovnával, vzpomínal — a byl šťasten v tom do duše se vkrádajícím a ji uspávajícím čarovném pocitu odloučenosti ode všeho světa ostatního. Pocit takový dostavuje se člověku jen v zemích od domova dalekých; doma se nepřikrade, ani když v obydlí se uzavřeš, ani když do hlubokého lesa utihneš. Mezi stromy, ve dveřích a stěnách vidíš doma přece sta očí po tobě a v tobě pátrajících — uprostřed neznámých tobě tisíců lidí velikého cizího města ani jediné na tebe nehledí, vidíš se úplně sám a sám.

První den mého pobytu petrohradského náležel mně, výlučně mně. Užil jsem ho, dávaje novému mně ovzduší a ústředí na sebe působiti. Po všechny dny ostatní patřil jsem a se mnou i moji čeští soudruzi, o čtyřiadvacet nebo šestatřicet hodin později došlí, obci města Petrohradu, která s časopisectvem slavnosti pořádala a jejímiž hosty jsme byli. Byl jsem z nich sám jedenáctý. Dojelit ředitel Mareš, Th. Hrubý, J. Holeček, dr. Scheiner,

Digitized by Google

dr. Vl. Černý, Jar. Kvapil, ředitel Kadlec, dr. Kusák, redaktor Daněk a redaktor Hejret.

*

„Ode dneška," pravil mně v úterý 6. června jeden z mých roztomilých ruských známých, „jste nám propadli a nepustíme vás leda příštího pondělí."

Usmíval jsem se.

— Celý týden slavností. To jest přece nemožno.

Ale v Petrohradě bylo to nejen možná, nýbrž i prostou pravdou. Od úterka jsme byli zajatci našich milých hostitelův a zasypáváni takovou pozorností a pohostinstvím, že toho nikdo z nás do té chvíle nezažil. A byli mezi námi jednotliví, nad kterými za jejich života již hodně slavností a v různých krajích světa se rozzuřilo.

V Petrohradě jich bylo tolik, že jen stěží mohu sobě spořádati všechno to, co v prazdnikach Puškinových se dělo. A kromě nich jízdy, návštěvy, prohlídky největších zajímavostí, jež k vůli nám se pořádaly a šly za sebou jedna po druhé jak řada červených korálů na šňůře.

Dne 6. června po našem (25. května po ruském) byla soirée na uvítanou v sálech luxuriosního restaurantu, 7. o 11. hod. dop. panichida v úmrtním pokoji A. S. Puškina, panichida, jež svojí velebností hluboko do duše se nořila, o 2. hod. odp. veřejné slavnostní shromáždění císařské ruské Akademie věd ve velkém sále konservatoře — bývalé velké opery — za předsednictví spisovatele velkoknížete Konstantina Konstantiniviče, která trvala do půl páté, večer o půl osmé slavnostní banket v sálech palácové budovy důstojnického vojenského sobraně, daný spojenými spolky časopisectva a spisovatelstva; po banketě hudební a deklamační zábava, ve které jsem poprvé se potkal s pěvkyní Marií Ivanovnou Gorlenko-Dolinou.

Ve čtvrtek 8. června (27. května) velká panichida za Puškina v lavře sv. Alexandra Něvského, večer veliká slavnost v Tavričevském dvorci (paláci) s koncertem, živými obrazy, aktovou operou, ohromným slavnostním průvodem rozsáhlými prostorami

Digitized by Google

sálu, a s apotheosou. Pořádaly ji spojené jednoty literární a umělecké. V pátek děl se společný výlet po lodi do Kronštadtu, večer byla návštěva představení. Toho dne — neveselého, chladného s občasnou chumelicí — použil jsem však k návštěvám a jiným soukromým záležitostem v Petrohradě.

V sobotu večer — odpoledne jsme ztrávili návštěvou v Petěrhofu*) — banket dávaný presidiem a výborem řemeslnické výstavy petrohradské, po 11. hod. v noci soireé v místnostech „Českého spolku", v neděli závěrem slavností raut v dumě (radnici), jenž počal o 9. hodině večer a končil o 4. ráno. Mezitím Puškinovská školní slavnost v dumě, prohlídky císařského paláce, chrámů, museí a vše ostatní, co hodina za hodinou přinášela.

Ale ani neděle neznamenala ještě konec všech slavností. Toho dne dovršily se sice hody oficielní, ale nás čekal ještě banket, daný nám na počest mimo rámec slavností úředních. Byl uspořádán výborem učenců, spisovatelův a umělcův s prof. Lamanským v čele v sále restaurantu Dononova. —

Litoval jsem velice, že mi nebylo možná poznati petrohradská divadla, zvláště císařská. Byla tou dobou již na celé léto zavřena a tak bylo mně spokojiti se pouze popatřením na jejich budovy, což arci bylo jen náhradou pozlacené skořepiny za samé jádro ořechu.

Všechno, co na Rusi ve veřejných záležitostech se podniká, rozvrhuje se ruskou přírodou a ruskou národní povahou pravidlem ve velkých rozměrech na podklad co možná nejširší. Tak bylo i u prazdniků Puškina.

V nich zúčastnilo se všechno, co té doby meškalo v Petrohradě z kruhův intelligence, oficielního světa a vůbec společnosti. Nám Čechům byly zvláště nápadny dva momenty: četná účast vysokých vojenských šarží a naprostý nedostatek účastenství z vrstev lidu. Nás doma obojí zůstává stejně daleko. Podobnou záplavu uniforem generality a vysokého úřadnictva, jaká se jevila našim zrakům na př. ve veřejné schůzi Akademie věd,

*) Viz „Moje vzpomínky" — „Maria Ivanovna Gorlenko-Dolina". —

Digitized by Google

možno jinde spatřiti na velké slavnosti u dvora, nikdy ale při slavnosti národní.

Naproti tomu chyběla v Petrohradě úplně účast davů, které u nás jsou hlavním kmenem všelikých slavností. Proto také imponovalo zvláště našim ruským a polským hostím v Praze při slavnostech Palackého i neobyčejné účastenství lidu v průvodě i patrné duševní účastenství týchž vrstev lidových ve všem, co slavností se týkalo. Ani vrstvy zámožného a intelligentního měšťanstva petrohradského nedávaly na jevo nějakou mimořádnou pozornost k památce Puškinově.

V úterý halil se sice veškeren Petrohrad v prapory a jiné dekorace. Domníval jsem se, že toho příčinou nastávající prazdnik. Ale byl jsem vyveden z omylu poučením, to že jest ke cti narozenin císařovniných. Aby nebylo ani nejmenší pochyby, že se tak naprosto nestalo k vůli Puškinovi, zmizela přes noc všechna dekorace města a nezbylo z ní leda několik praporových stožárův a festonů v ulici vedoucí k pomníku Puškinovu. U tohoto malého pomníku — k postavení velkého definitivného počaly se sbírky — nedošlo pak vůbec k nějaké poctě zvěčnělého básníka. Stojíť pomník na místě veřejném, Puškin byl jen básník — a nějaké národní slavnosti a řeči pod širým nebem nejsou bohužel na Rusi doposud přípustny...

Ve společnostech a žurnálech vyprávěla se anekdota, vzbuzující veselí. U pomníku velikého poety stojí několik mužíků.

„Kdo jest to?" ptá se jeden, ukazuje na pomník.

— Kdož pak? odpovídá druhý, nejspíše nějaký mrtvý jenerál. —

„I kam bychom to došli," obrátí se první, „kdybychom měli slavit každého mrtvého jenerála, jako toho tu."

Řekl a vzdálil se, ostatní mužíci za ním. —

Proti této dosti neveselé anekdotě kontrastovala příjemně obecná péče o náležité poučení mládeže. Ve všech školách děly se přednášky a výklady o Puškinu, koncem školního roku (posledního května ruského slohu) přednášeny a zpívány všady básně Puškinovy, všady zněla Puškinova hymna, komponovaná naším krajanem Hlaváčem — a jak se ctí a stále tiše slaví ve-

Digitized by Google

liký národní a světový básník Ruska, bylo nejlépe viděti na výstavě Puškinově v Moskvě, ve které bylo vystaveno na sta jeho různých podobizen. —

Ze slavností petrohradských byly nejskvělejší sezení akademie, banket dávaný spojenými jednotami literárními a časopiseckými, slavnost v Tavričeském dvorci a raut v dumě. Na mne působila nejdojemněji panichida v úmrtním pokoji Puškinově. —

Do těchto čtyr stěn, ve kterých veliký básník po souboji svou duši vydechl, vyslala církev jednoho ze svých nejvyšších hodnostářů, aby sloužil zádušní pamět u oltáře, k tomu zvláště postaveného. Kromě několika prvních zástupců petrohradské společnosti byli pozváni jen čtyři slovanští hosté, poněvadž v pokoji prostřední velikosti přirozeně nebylo prostoru na shromáždění větší. Pamět na Puškina, církevní, vesměs srozumitelné modlitby a responsorie, jichž se účastnil malý ale skvostný sbor chlapčí a mužský, upřímná, veškery posy prostá zbožnost ruských nejvyšších hodnostů — vše to působilo dojmem, jakému nebylo lze ubrániti se. To byla zádušní slavnost Puškinovská, zádušní slavnost ruské duše za duši Puškinovu — a tu nezastínila u mne ani nejzářnější slavnost z těch všech ostatních, které následovaly.

Ani sezení Akademie nebylo s to, aby setřelo dojem oné panichidy v mém nitru, ačkoliv imponovalo každým vzhledem. Čtení císařského úkazu, kterým z příčiny Puškinových prazdniků obor činnosti Akademie věd rozšiřoval se na pole krásné literatury, zahajující řeč předsedy velkoknížete Konstantina Konstantiniviče, který později sám četl došlé nejdůležitější adresy a pozdravné přípisy, mezi nimi také od České akademie věd a od dra Fr. Lad. Riegra, řeči akademika A. N. Veselovského: „A. S. Puškin, básník národní“ a čestného člena Akademie A. F. Konie: „Mravní a socialní názory A. S. Puškinovy“, kantáta A. K. Glasunova na slova básně velkoknížete Konstantina Konstantiniviče, dále veškeren zevní slavnostní vzhled celé společnosti — to všechno působilo účinkem při podobných příležitostech neobvyklým. Bylo to vskutku imposantní.

Digitized by Google

Méně spokojeny byly petrohradské žurnály se zdarem slavností v Tavričeském dvorci — sloupovém to paláci, upomínajícím svými stavebními disposicemi a rozměry na staré stavby králův Egypta.

Skvělý byl raut petrohradské dumy, v jejíž čele tou dobou stál gorodskij golova Pavel Ivanovič Leljakov, a bankety, dávané výborem slavnostním, výborem výstavy průmyslové a učenci, literáty a umělci a professory V. J. Lamanským, A. N. Pipinem, P. A. Rovinským, J. S. Palmovem a J. J. Sokolovem v čele. Při nich kladen byl v pronášených řečích důtklivý důraz — a to jak se strany naší tak se strany ruské — na vzájemnost všech národností slovanských v oboru kultury (vědy, literatury, umění, obchodu a průmyslu) s výlukou všech dělivých momentů politických, vzájemnost to, které při současném bezohledném útočení německého světa na Slovanstvo jest nám zvláště v novém nastalém XX. století svrchovaně třeba. Proslovení téhož smyslu stala se i se strany jednotlivých členů liberální ruské strany, která v posledním desetiletí věku devatenáctého napsala sobě na prapor „nevměšování se ruského národa do záležitostí jiných národů slovanských". Národní divadlo pražské, spolek spisovatelů belletristův „Máj", česká žurnalistika, Ruskij kružok pražský a obec Sokolská pronesly svými zástupci pozdravy a řeči, nesoucí se vesměs duchem slovanské vzájemnosti.

Při rautě na dumě složena byla stříbrná ratolest Ruského kružku pražského k nohám podobizny A. S. Puškinovy. Stříbrná ratolest městské rady pražské zůstala bohužel vězeti někde v celnici a nedošla v čas. Česká akademie při sezení akademie petrohradské zastoupena nebyla, ačkoli poslala vzpomenutou již adresu.

Z Petrohradu samotného rozeslána byla ku slavnostem pozvání vůbec poněkud pozdě; následkem toho nebylo lze dojíti některým deputacím českým, jež byly radostně očekávány. Bylo toho želeti. Neboť osobní setkání účinkuje v záležitostech sbližení se na společném národně-kulturním poli často rychleji a lépe nežli léta trvající psaní a deklamování. —

Z nejdůležitějších budov, sbírek a jiných znamenitostí petro-

Digitized by Google

hradských prohlédli jsme sobě společně císařský zimní palác, eremitagi, nový Michajlovský palác s jeho galerií obrazův ruských mistrů, pomníky, kathedrály Kazaňskou a sv. Izáka, Petropavlovskij sobor s hroby císařův a 700 stříbrnými věnci, složenými na rakev cara-Osvoboditele Alexandra a lavru Aleksandra Něvského. Mimo všechny ostatní znamenitosti nutno bylo jen letěti — nezbývalo k nim ani minuty. —

Při těchto společných jízdách a v hôtelu Sěvernaja gostinica, v němž jsme byli ubytováni jako hosté slavnostního výboru a do něhož také mně bylo přesídliti z hotelu, ve kterém jsem sestoupil, dělalo nám po celý týden svrchovaně příjemnou společnost pět členů výboru slavnostního a Slovanského blahodějného spolku petrohradského jménem petrohradské dumy a spolků časopiseckých a literárních. Byli to pánové J. Vaclík, ruský státní rada, Nikolaj Nikolajevič Nikolajev, plukovník pěchoty, Alexander Alexandrovič Archipov, kapitán gardy, stojící na rovni plukovníku pěchoty, Olympij Julianovič Stan a Sergěj Valerianovič Semionov.

Jenerál V. V. Komarov přicházel denně po našem zdraví se poptat a přívětivost hostitelů našich i krajanů Čechů zahrnula nás milými návštěvami. Byl mezi nimi i rakousko-uherský vyslanec baron z Aehrenthalu, u něhož na vyslanectví svoje lístky jsme odevzdali. Pohostinství ruské šlo až tak daleko, že ve smyslu nejvyššího rozkazu byl nám z ministerstva zaslán volný lístek k jízdám po všech drahách v nitru Rusi, že načalník goroda baron Keigels mne s dvorností zcela mimořádnou pozval, abych při budoucích návštěvách v Petrohradě používal v císařské opeře jeho lože, nemluvě ani o četných jiných pozornostech a zdvořilostech, nám zevšad prokazovaných. —

Jedna návštěva byla zajímavá až k bizarnosti. Jednoho rána, kdy jsme ještě ani my netroufali sobě vyjíti — společnosti petrohradské, tak jako pařížské, počíná den teprve asi k 11. hod. dop. — vstoupí k nám v gostinnici do „numera“ (pokoje) stařec bělovousý a bělovlasý, neobyčejně živý, s hrstí brožur a jme se ihned do nás velice důtklivě, hlasitě a rychle mluviti. Překvapeni posloucháme, čeho sobě asi přeje. Za chvíli seznáme obsah a

Digitized by Google

tendenci jeho řeči: horlil proti papežství, dokazoval, že ono jest první a hlavní příčinou všeho neštěstí Slovanstva, a vybízel nás Čechy, abychom se papežství rázem zřekli. Když po drahné chvíli ukončil, vtiskl nám do rukou brožury a jak prudce přišel, právě tak náhle odešel.

Zanícený zelota pravoslaví! Brožura byla jeho spis proti papežství. —

A jiná návštěva. Kapitán pěchoty A., Srb. Býval ve službách rakouských, srbských, nyní ruských. Přišel ke mně informovat se o rázu a cílech našeho českého Slovanství. Zejména jej interessovalo zvěděti, jak my Čechové si představujeme náš poměr k Rusům a úřadnímu Rusku. Čeho že sobě od obou přejeme.

Nepřekvapilo mne, že ruský vojenský důstojník začíná hovor politický. Ve vojště ruském není to nic neobvyklého; Slovanský blahodějný spolek má za členy velký počet důstojníků. Jen mně bylo poněkud nezvyklo, že počíná hovor toho obsahu, aniž bychom bývali dříve spolu seznámeni. Ale nemaje s čím se tajiti, vešel jsem v rozmluvu a odvětil přesně, my že sobě nežádáme od Rusův pranic jiného než upřímnou vzájemnost na poli kulturním, po případě hospodářském a sympatie ruského časopisectva tím směrem, aby se informovalo a podávalo zprávy o našich českých záležitostech dle našich listů českých a nikoli dle žurnálů nám nepřátelských, konečně aby s týmž interessem, který my věnujeme životu ruskému, všímalo sobě časopisectvo ruské života českého, zvláště pozoruhodných zjevů o oboru naší vědy a našeho umění — aspoň tak, jak to činí sám svět německý, nám jinak nepřátelský.

Kapitán byl jaksi překvapen.

„A co by vám pomohly pouhé sympatie ruského časopisectva? Proč si nepřejete pomoci efektivnější, podpor, vlivu politického? . . .“

— Sympatie tisku ruského jsou nám důležity i samou cenou sympatií veřejnosti vůbec i tím, že ruské žurnály mohou ob čas býti našimi mluvčími ve vážných pro nás záležitostech, ve kterých obklopující nás žurnalistika německá o nás šíří zprávy pravdě odporující. Časopisectvem ruským dostalo by se o nás

Digitized by Google

pravých informací světu neněmeckému. — Podpor sobě přejeme zase jen mravních. Překládejte naše cenné spisy do ruštiny, jako my překládáme vaše ruské do češtiny, uvádějte na divadla naše práce dramatické, jako my uvádíme ruské na jeviště naše, otevřete dvéře naší hudbě a umění vůbec, vejděte ve styk s naším průmyslem a obchodem — to jest všechno, čeho sobě od Rusi přejeme.

„A podpory jiné, zakročování politické — což by bylo pro vás bez ceny?"

— Zakročování politického pro sebe nežádáme, poněvadž naše cíle nejdou přes hranice říše, ve které jsme živi. Naším jediným cílem politickým jest, abychom v té říši mohli sobě zaříditi svůj byt tak, jak my jej sobě přejeme. Podpor na politické agitace nežádáme, a přijde-li snad k vám v té příčině některý jednotlivec na svůj vrub, žebrat na vás peníze, ukažte jemu prostě dvéře. My Čechové styděli bychom se do duše za každou takovou snižující žebrotu a nemáme s jednotlivcem žebrákem nic společného.

„Tedy jen sympatie, jen mravní podpora, jen styky — ty vám stačí? A ty jsou nepochybně cílem i vaší cesty." —

— Ano, jen účinné živé sympatie, jen mravní podpora a styky nám stačí úplně. Naším bezprostředním cílem jest účastenství v prazdnikách Puškinových, ku kterým jsme jako hosté pozváni, a přispěje-li někde naše přítomnost k živějším než dosud sympatiím, dosáhneme k naší radosti více, než svým příjezdem jsme mohli se nadáti. —

Kapitán A. pozval mne ještě, abych s ním navštívil místnosti literárního spolku, jehož členem byl. Když jsme se po té rozloučili, více jsem jej v Petrohradě nespatřil. —

Nespouštěje s očí zřetel ku vzájemnosti česko-ruské v oboru divadelním a jednati o ní maje právo ze stálého pěstování ruské opery a činohry v Praze, hleděl jsem při všech vhodných příležitostech šířiti známost naší dramatické produkce a zjednati sobě i od našich krajanů — zvláště Ed. Nápravníka, Kučery, Palečka — i od zástupcův ruské veřejnosti informace o cestách a způsobu, jakým by bylo možná předvésti v Petrohradě cyklus

Digitized by Google

našich oper a docíliti, aby ruská jeviště činoherní přijala do svého pořadu několik našich činoher.

Poznal jsem ze všech rozprav, že známost naší tvorby dramatické a známost našich snah vůbec není tou dobou v Petrohradě tak veliká, aby již toho roku 1899 bylo mohlo naše Národní divadlo se odvážiti s bezpečným úspěchem zajeti sobě do Moskvy a Petrohradu. Ale nabyl jsem také přesvědčení, že při získání pevných styků a k vytknutému cíli soustavně působících přátel bylo by lze do tří let na Rus se odebrati. Viděl jsem, že by arci bylo nutno zabezpečiti sobě přispění žurnalistiky a v první řadě přízeň dvora.

A myslím, že jsem měl jisté příčiny domnívati se, že na tomto poli umění nebylo by nemožno dojíti splnění této nezbytné podmínky ku zdaru naší umělecké slovanské výpravy. Utvrzuje mne v tom zkušenost, které nabyl v Petrohrodě nejen ředitel pan Angelo Neumann s operami Wagnerovými, nýbrž i ředitel vratislavského divadla pan Loewe, jenž odvážil se do Petrohradu s repertoirem různým, žádnou národně-uměleckou myšlenkou nenešeným.

Řediteli panu A. Neumannovi dáno k disposici nejen císařské divadlo, nýbrž i jeho orkestr (sboru operního a baletu k Wagnerově tetralogii nebylo třeba). A řediteli vratislavského divadla, které finančnímu úspěchu v Petrohradě se netěšilo, dostalo se od cara pomoci tak vydatné, že značný jeho úraz byl vyhojen způsobem v pravdě císařským.

Nám bohdá postačila by úplně jen mravní přízeň dvora samotná, otvírající našemu uměleckému podniku ochotu všech činitelů, s nimiž divadlu všady jest počítati. Kdyby pravidelný rozvoj poměrů Národního divadla, třeba s jistou ale jen částečnou změnou v některém vzhledě, býval i po roce 1899 potrval na umělecké, hospodářské i organisační basi dřívější, myslím, že by správa jeho bývala sobě vytkla za cíl skutečné provedení umělecké výpravy do Rusi na rok 1902. Mělť jsme ji od roku 1892 stále na zřeteli. Ale při nastalé změně poměrův v Národním divadle odpadla tou dobou všechna možnost pro-

Digitized by Google

vedení věci, jež by i pro naše umění i pro naše snahy národně kulturní měla nemalý význam.

Uskutečnění jí nutno odsunouti na doby pozdější, až Národní divadlo vypracuje se opět k té všestranné vnitřní volnosti, při které jest možno vedle základní umělecké činnosti domácí pomýšlet i na provedení takových mimořádných skutků umělecký, jakou by byla výprava do Petrohradu a Moskvy. Nechť ji provede časem kdokoli, jen když provedena bude, a když provedena bude se zdarem. —

Digitized by Google

Dožno-li rovnočarý Petrohrad porovnati s geometrickým rysem, při kterém všady a ve všech jednotlivých částech patrno, že byl rozvržen jedinou vůlí, a zjevno-li při tomto obrovském městě, že bylo vybudováno jen ve smyslu a důsledcích této jediné vůle, presentuje se „mátuška Maskva" jako obraz nejskvělejší barvitosti, u kterého ihned cítíme a vidíme, že na něm pracovali celý veliký národ a mnohá století.

Ani Paříž, ba ani sám věčný, svou velebností imponující tisíciletý Řím nepůsobí takovým vzrušujícím a fantasii rozněcujícím dojmem jako Moskva, viděná svým celkovým pohledem s „Velkého Ivana" a seznaná ve svých četných jednotlivostech.

Zátopa nesčíslných cerkví, věží a skupin věží a věžiček s jejich velkými a malými zlatými, bílými, modrými, červenými, zelenými kopulemi, soborů, laver, klášterů, kaplí, muzeí, humanitních ústavů, bazarů, bran, paláců, náměstí, hradebních zdí, tisíců malých a větších domů s jejich zelenými střechami a zahradami, tato pestrá vibrující záplava téměř fantastických architektur a volných prostorů, jež od historického i místního středu velebného Kremlu, se vlní na všechny strany města skoro nepřehledného a na svém nejzazším obvodu takořka se spojuje

Digitized by Google

s půdou a nebem a připadá skoro nekonečnou — to působí na oko a na ducha takovou vzrušnou vehemencí a takovým čarem, že v první chvíli staneme beze slova i uchváceni a zmateni u poprsí věže nad celé okolí vysoko se pnoucí a teprve po chvíli a znenáhla snažíme se rozložiti sobě, rozčleniti velkolepý ten obraz a jej seznati v jeho prvkách jednotlivých.

Živě při tom pocítíme, že Moskva jest Rusům „svatou Moskvou" i srdcem „svaté Rusi", — patříme takořka na celé dějiny Rusi — a pochopujeme, že této Moskvě nemohlo nepřipadnouti panství nejen nad Rusí samou, nýbrž i nad tím o mnoho širejším Východem, jehož četné motivy a znaky Moskva v sobě a na sobě nese. —

Moskva nemá u svých prahů moře, jež krásu měst dvojnásobí, a nemůže tedy porovnávati se s Cařihradem. Ale v její historicko-národopisné a při tom skoro bizarní kráse nepřekonává ji naprosto žádné hlavní město evropského kontinentu, nanejméně Vídeň a Berlín.

Nejspíše ještě možno ji porovnávati s Prahou, naší důstojnou, v královské vznešenosti k nebesům se pnoucí Prahou, patříme-li na ni buď s Hradčan nebo Chotkových sadů. Naší Praze dává profil její „sto věží" a její historické budovy. Tak tomu jest i u Moskvy s jejími monumentálními stavbami a jejím „tisícem" — nebo jak Rus říká „sorokem soroků" — věží a věžiček. Arci Praha zůstává městem západu, městem gotiky o špičatých střechách věží gotických a koketních barokových, kdežto Moskva spatřuje se jako město východu, jako město slohu ruského, vzešlého z motivů praslovanských, byzantských, italských, asijských, s nízkými, z východu převzatými, ruské carské koruně nebo ruské mitře podobnými věžními kopulemi.

Bylo mi také velmi zajímavo poznati z jich pozorování, že geometrický tvar sedlového ruského stavebního oblouku, tvořícího charakteristikon ruského slohu, dán jest profilem formy obvyklé střechy ruské věže kostelní. —

Pohled na město s „Velkého Ivana" jest tak okouzlující, že bys celé hodiny zůstal na ochozu této věže. Ale skrovně vyměřený čas a nutnost, býti určitého dne nazpět v Praze, na-

Digitized by Google

Možno-li rovnočarý Petrohrad porovnati s geometrickým rysem, při kterém všady a ve všech jednotlivých částech patrno, že byl rozvržen jedinou vůlí, a zjevno-li při tomto obrovském městě, že bylo vybudováno jen ve smyslu a důsledcích této jediné vůle, presentuje se „mátuška Maskva" jako obraz nejskvělejší barvitosti, u kterého ihned cítíme a vidíme, že na něm pracovali celý veliký národ a mnohá století.

Ani Paříž, ba ani sám věčný, svou velebností imponující tisíciletý Řím nepůsobí takovým vzrušujícím a fantasii rozněcujícím dojmem jako Moskva, viděná svým celkovým pohledem s „Velkého Ivana" a seznaná ve svých četných jednotlivostech.

Zátopa nesčíslných cerkví, věží a skupin věží a věžiček s jejich velkými a malými zlatými, bílými, modrými, červenými, zelenými kopulemi, soborů, laver, klášterů, kaplí, muzeí, humanitních ústavů, bazarů, bran, paláců, náměstí, hradebních zdí, tisíců malých a větších domů s jejich zelenými střechami a zahradami, tato pestrá vibrující záplava téměř fantastických architektur a volných prostorů, jež od historického i místního středu velebného Kremlu, se vlní na všechny strany města skoro nepřehledného a na svém nejzazším obvodu takořka se spojuje

Digitized by Google

s půdou a nebem a připadá skoro nekonečnou — to působí na oko a na ducha takovou vzrušnou vehemencí a takovým čarem, že v první chvíli staneme beze slova i uchváceni a zmateni u poprsí věže nad celé okolí vysoko se pnoucí a teprve po chvíli a znenáhla snažíme se rozložiti sobě, rozčleniti velkolepý ten obraz a jej seznati v jeho prvkách jednotlivých.

Živě při tom pocítíme, že Moskva jest Rusům „svatou Moskvou" i srdcem „svaté Rusi", — patříme takořka na celé dějiny Rusi — a pochopujeme, že této Moskvě nemohlo nepřipadnouti panství nejen nad Rusí samou, nýbrž i nad tím o mnoho širejším Východem, jehož četné motivy a znaky Moskva v sobě a na sobě nese. —

Moskva nemá u svých prahů moře, jež krásu měst dvojnásobí, a nemůže tedy porovnávati se s Cařihradem. Ale v její historicko-národopisné a při tom skoro bizarní kráse nepřekonává ji naprosto žádné hlavní město evropského kontinentu, nanejméně Vídeň a Berlín.

Nejspíše ještě možno ji porovnávati s Prahou, naší důstojnou, v královské vznešenosti k nebesům se pnoucí Prahou, patříme-li na ni buď s Hradčan nebo Chotkových sadů. Naší Praze dává profil její „sto věží" a její historické budovy. Tak tomu jest i u Moskvy s jejími monumentálními stavbami a jejím „tisícem" — nebo jak Rus říká „sorokem soroků" — věží a věžiček. Arci Praha zůstává městem západu, městem gotiky o špičatých střechách věží gotických a koketních barokových, kdežto Moskva spatřuje se jako město východu, jako město slohu ruského, vzešlého z motivů praslovanských, byzantských, italských, asijských, s nízkými, z východu převzatými, ruské carské koruně nebo ruské mitře podobnými věžními kopulemi.

Bylo mi také velmi zajímavo poznati z jich pozorování, že geometrický tvar sedlového ruského stavebního oblouku, tvořícího charakteristikon ruského slohu, dán jest profilem formy obvyklé střechy ruské věže kostelní. —

Pohled na město s „Velkého Ivana" jest tak okouzlující, že bys celé hodiny zůstal na ochozu této věže. Ale skrovně vyměřený čas a nutnost, býti určitého dne nazpět v Praze, na-

Digitized by Google

léhaly na mne, odloučiti se od nevyrovnatelného jediného pohledu na Moskvu, na to moře slunečného světla i žhoucí barvitosti, a prohlédnouti sobě také poněkud zevní život města.

Sám Kreml, k jehož carské ploščadi sestupujeme — prostoru to, na kterém by měl nepochybně místa celý náš královský hrad pražský — poskytuje svými budovami a jejich nitrem tolik památného a pozoruhodného, že bys v něm mohl dobře chodit několik dní, abys na všechno i jen trochu popatřil. A čím nehonosí se ještě Moskva kromě Kremlu! Jak daleko zůstává Petrohrad za krásou a množstvím zajímavostí Moskvy!

V Moskvě při každém kroku se potkáváme s rázovitými stavbami nebo skvostnými výhledy, a kamkoli pokročíš, nikde ani nevycházíš z kouzla, jakým tě chytila stará residence císařská. Petrohradem jsi v „Evropě" — Moskvou v „Rusku". V Petrohradě nepresentuje se téměř nic osobitě ruského, mimo skvostné typy lidu, zvláště mužů. Petrohradští gorodovi (strážníci) jsou jak sosny, izvoščikové jak Kristusové. Vše ostatní má tam nátěr nebo patinu Evropy. V Moskvě naproti tomu všechno jest ruské, pravé, tvrdě ruské — a i to, co by v ní rádo vystupovalo po „evropsku", dociluje zdání jen zevního, jež pouští hned, jakmile k tomu blíže přihlédneš.

Způsob založení Moskvy, zejména nejstarších částí města, stará a nová architektura ruská, způsob založení soukromých stavení obytných s dvory a zahradami, obyvatelstvo, pohodlná širokost a důkladnost ve všelikém zřízení veřejném a soukromém, při každém kroku tobě se jevící zbožnost lidu, která při pohledu na některé zvláště svaté místo — jakými jsou na př. Spaskija vorota Kremlu nebo časovna (kaple) iverskoj Božjej Materi — skoro u vytržení přechází a již při prvním potkání se poznává jako ohromná a v jistých chvílích přímo strašná vnitřní síla lidu i veškera národa — to a tisíce jiných tvarův a zjevů jest nám západníkům neobvyklé, originelní a proto také svrchovaně zajímavo.

Popisovati Moskvu znamenalo by sepsati celou, a to ne malou, knihu. Kreml sám chová takové bohatství památných staveb a pokladův uměleckých i jiných, že i samotný výčet jich

Digitized by Google

by vás umdlil. Jeho brány a věže, kathedrály, cerkve, paláce, pomníky, kláštery, kostelní jeho poklady zlata, stříbra a drahokamů, za které samotné bylo by lze koupiti celé království; nádheru vnitřních prostor jeho císařského paláce i vůbec kromobyčejnou krásu tohoto hradského města, zkrátka vše, co objato jest jménem Kreml, to všechno nutno jen viděti, aspoň v obrazích, to není možná zběžně popsati. —

Nejpůvabnější a skoro každých sto kroků se měnící pohled poskytuje na mírném návrší zbudovaný Kreml s mostu a pravého břehu Moskvy pod ním tekoucí. Jsa malebný ve svých krásných budovách — až na komisní stavby erární a vnějšek císařského paláce — působí Kreml i svými barvami. Jeho červená obvodní zeď s mohutnými pitoreskními věžemi, jeho bílé věže, zlaté, modré a bílé kupole, jeho červený císařský palác — červená barva jest vůbec oblíbena při ruských stavbách monumentálních i vůbec veřejných — šedé zdi klášterů a soborů, zlato a spěž pomníku císaře Alexandra a přečetné ty odstíny barev, způsobené povětřím a stoletími, to všechno tvoří pestrou, dílem až bizarní hru barev, která ale k celku výtečně se hodí.

Věčná škoda, že uvnitř tak nádherný, moc ruského carstva tak skvěle představující palác císařský nebyl zbudován za císařovny Kateřiny II. dle původních plánů genialního V. J. Baženova. Model Baženovský do dnes v paláci se spatřuje. Kdyby býval palác vystavěn v tomto způsobu a kasárnický arsenál umístěn někde jinde, býval by zachován Kremlu veskrze původní ruský charakter historický, který bohužel dnes jedné části hradového města schází. —

Co mne z císařského paláce nejvíce jímalo, bylo jeho nejstarší jádro, uchráněné ohňův a jiného zmaru ve stálých jinak proměnách věků. Jest to jeho granovitaja palata se svým nejbližším sousedstvím, dále palác zvaný terem, nejstarší kostel Kremlu i vůbec Moskvy, Spas na boru, a Potěšný dvorec, podivný to dům, ve kterém zřízeno bylo první dvorské divadlo v Moskvě. Tyto části a budovy paláce vydechují vůni dějin, vůni specifickou ruskou. Ostatní v paláci jest sice velkolepé, ale pro ruský Kreml tuze moderní.

Digitized by Google

Nejruštější všech cerkví a katedrál moskevských, Kreml sám nevyjímajíc, jest sobor Vasilija Blaženago, báječný to výtvor umělécké fantasie, před kterým staneš v úžasu. Stojí poblíže Kremlu na jedné straně Krasnoj ploščadi (červeného náměstí), ohraničené s boků červenou hradební zdí Kremlu a monumentálním bazarem (torgovie rjady), s průčelí historickým museem. Nedaleko soboru Vasilija Blaženago jest také obezděné kulaté místo, „lobnoje město", kde lid provolával sobě nové cary a carové dávali konati hromadné popravy, místo, kam lid pod šibenici vyvlékl i tělo zabitého cara Lži-Dimitra. —

V Kremlu a před Kremlem viděl jsem všechny originály budov a jejich vnitřků, dle nichž byly k opeře „Dimitrij", komponované A. Dvořákem na slova nezapomenutelné Marie Červinkové-Riegrové, provedeny pro Národní divadlo všechny dekorace. Poznal jsem, že věrnost jejich, až na nepatrnosti, jest dokonalá. —

Vzpomenu-li ještě domu bojarův Romanových, chrámu Christa Spasitelja, zřízeného nákladem dvaceti milionů rublů na paměť osvobození od Francouzů, Rumjancova musea a Tretjakovské galerie, obsahující v sobě poklady ruského malířství, o kterých do nedávna ani my v Praze jsme neměli potuchy, jest to vše, co jsem ještě mohl si prohlédnouti prodlením ne celých tří dnů z monumentálních budov moskevských. Toulky po trzích a ulicích, výlet na Vorobjevy (vrabčí) gory, s kterých jest k večeru skvostná vyhlídka na Moskvu, když ji nezhatí nebesa v poslední chvíli — jak nám se přihodilo — záclonou mračen, zabraly nám zbytek času, jejž nebylo tentokráte možno nastaviti. Při potulkách rozvinuly se nám aspoň zběžné, chvilkové obrazy zevního života moskevského; a i ty poskytly velikou hojnost zajímavých lidopisných poznatků. —

Protiva mezi rozdělením dne a způsobem života moskevského a petrohradského — v Petrohradě jest na prospektech o jedné hodině s půlnoci tak živo jako v ulicích pražských o jedné hodině odpolední — vstoupila nám na oči způsobem komickým právě po našem výletu na Vorobjevy gory. Vrátili jsme se z něho do Moskvy krátce před jedenáctou v noci a hleděli padnouti ještě někde na nějaké občerstvení. Spěchali jsme

Digitized by Google

do restaurantu, ve kterém se nám o polednách zalíbilo. Ale u jeho dveří nám oznamují, že právě zavírají.

„Jak? O jedenácté již zavíráte?"

— Ano, ano, jako všechny restauranty Moskvy vůbec; jen několik málo má otevřeno o něco déle. —

„Kde?"

— Tady ne; bylo by nutno jíti daleko.

Podíváme se jaksi nechytře na sebe a kolem sebe: jak a kam jíti — nikde nehoří ani jediná lucerna.

„Proč nehoří světla?"

— Svítí-li měsíc, světla nehoří.

„Vždyť ale měsíc nesvítí."

— To je tím, že na obloze jsou mraky. Vidíte — počíná pršeti!

„Vidíme. Ale proč nesvítí lucerny, když jest pod mrakem?"

— To proto, že v kalendáři jest měsíc; a když tam stojí měsíc, město lucerny nerozsvěcuje.

Měli jsme dosti na výkladech — jasnosti při veškeré tmě tak nepopíratelné — a klopýtali po ulici dlážděné kulatými říčními křemeny, abychom s Krasnoj ploščadi dostali se aspoň do svého Slovanského bazaru. Izvoščik jedoucí divoce, rovněž bez světla v lucernách, býval by nás bezmála všechny na hromadu porazil.

Lezeme tedy na vysoký břeh chodníku, rovněž kulatými oblázky pobitý, vidíme sice tu a tam nějakého dvornika dle jeho povinnosti chouliti se na patníku před domovními vraty, ale po jiné živé duši daleko široko ani památky! O Svatý Petrohrade! O ty svatá mátuško Maskvo! Jak sobě vedeš idyllicky, dnes nepochybně právě tak jako před 200 lety, kdy veliký Petr Svatý Petrohrad ještě ani nezakládal! Co by tomu řekl světácký svět Svatého Petrohradu, kdyby uprostřed svých nesvatých nočních toulek nějakým kouzelníkem o půl noci přenešen byl z ozářeného a lidu plného Něvského na Moskevskou Krasnaju Ploščaď, nebo do Nikolskoj! —

Já však bych rád vzdor všemu ihned se vrátil do té obrovské fantasticky krásné vesnice Moskvy. Co jsem v ní viděl, očaro-

Digitized by Google

valo mne a podrážděilo jen, opět tam jednou zabočiti, abych poznal všechno. Odtamtud putoval bych nejspíše do ruského Jerusalema Kyjeva a potom k moři, které mne opět a opět k sobě táhne, jak měsíc somnambulu, a po moři na Kavkaz. Jakými šťastnými dny byla by zase pro mne ta cesta!

Digitized by Google

Odebral jsem se na Rus prost veškery podjatosti. Od těch, kdo přede mnou Rusko poznali, doslechl jsem se tolik různojdoucích posudků o této říši, že jsem nemohl zůstati pod vlivem ani jediného z nich, právě tak jako pod vlivem knih a časopisů jednajících o Rusi a ruských poměrech. Fanatismem u velebení nebo hanobení mohutné říše carské zůstal jsem nedotknut; mámeť my Čechové v tom své zkušenosti o sobě samých. Čekal jsem proto, co sám uvidím, abych si mohl dle toho učiniti vlastní úsudek.

Arci ne definitivní. Bylo by dětinské přikládati sobě po čtrnáctidenním pobytu v takové zemi oprávněnost k nějakému neomylnému soudu o ní a jejím stu milionů duší. Mínění moje může se týkati pouze jednotlivých vlastností, jednotlivých poměrů této světové říše — a i tu bude moci býti nepochybně pouhým reflexem vňatých dojmů nežli skutečným úsudkem. Tím spíše, poněvadž jsem měl příležitost seznati Rusko v jeho dvou hlavních městech skoro jen s jedné strany, skoro jen se strany nejlepší.

Nezůstal jsem arciť ušetřen i jiných dojmů. Když jsem dorazil z Moskvy do Varšavy, ztápělo se krásné, co nejpřívětivěji každého vítající město v nádherném letním večeru. Na předměstí odpočívali lidé na zápraží malých domků od práce —

Digitized by Google

byl večer soboty — procházeli se, stáli, seděli v sousedské rozprávce, z jednoho okna zněla píseň.

Obloha klenula se vysoko a byla jasná, majestátně široká Visla odrážela padající na její vody soumrak, za ní a nad ní zdvihal se dlouhý pruh města, ve kterém sem a tam již proskakovala světla večerní. Na levo, daleko na konci města svítila již všechna okna velikého stavení, nejspíše továrny; také na věži nedaleko obrovského mostu, budícího ve mně svým mnohým mřežovím pocit téměř příšerný, hořela světla. Připadalť mi ten most, jakoby byl mřežovými vraty ohromného vězení, jakoby celé to město za ním byl jeden žalář, do kterého mně bylo vejíti.

Po obou stranách cesty čilý život.

Vůz vjel na most a pohyboval se zvolna ku předu.

Najednou zahlédnu přes kozlík, jak proti mně táhne nějaký průvod.

S obou dvou stran vojáci v bílých letních zbrojních kabátech, v rukou pušky s nasazenými bodáky, uprostřed muži v oblecích občanských. Starší, mladí, otrhanci, slušně ošacení, vždy několik jich k sobě připoutáno.

Potom dva vozy se ženami a jedním dítětem. Podél vozů a za nimi vojáci.

„Co to za průvod?" táži se svého polského kočího.

— To transport sibiřský. —

Po slavnostních dnech petrohradských a moskevských náhodou narazím ve Varšavě na průvod odsouzenců do Sibiře! —

Dojem byl hluboký, myslím, že na něj nezapomenu nikdy.

Kolik odsouzených bylo sprostých zločinců, kolik politických provinilců! —

S povděkem rozpomenul jsem se zpráv nedávno před tím čtených, že k rozkazu lidumilného cara Mikuláše radí se v Petrohradě komise o odstranění deportace do Sibiře. Tou dobou děla se doprava již aspoň po železnicích, kdežto nedávno ještě bylo ubožákům po celé měsíce konati osudnou cestu pěšky a ve strádání, které došlo Tolstým tak realisticky věrného vylíčení. —

Již v Petrohradě slyšeli jsme také o šíření se hladu v jedno-

Digitized by Google

tlivých guberniích. Pozorování země z oken vagonů poučilo nás, jak málo země na Rusi dosud jest vzděláno. Půda by mohla při nejmenším pětkráte tolik nésti, kdyby pluh zajížděl dále a hloub do stálého dosud úhoru stepi i do křovisek a kdyby polní hospodářství se provádělo důmyslně. Pak by na Rusi nebylo nikdy více slyšeti o hladu. Ale arci pak by bylo nutno i v hospodářství jiných názorů, nežli jaké vládnou doposud.

Dvě léta před svojí návštěvou Rusi četl jsem, jak kterýsi ruský list ostře vystupoval proti kolonistům Čechům na Rusi proto, že půdu hluboce orají, že ji hnojí a to nejen hnojem dobytka, nýbrž i hnojivy umělými k vůli tomu, aby jí vynutili větší úrodu. To prý jest hospodaření loupeživé, zemi vydírající! Od půdy že se má bráti tolik, co sama dá, tak vydírati ji, jak Čechové činí, že jest hříchem, ba skoro zločinem . . . A žádal za odpomoc vládou, za zákaz Čechům, aby nesměli hospodařiti tak, jako do té chvíle . . .

Jaké názory o rolnictví mohou býti v lidu ruském, když veřejný list takovým způsobem píše! —

Na nízký stupeň duchové osvěty lidu ruského žalovali nám nejlepší ruští vlastenci tak, jako na skrovnou volnost na Rusi v pronášení mínění. Naděje na jistou aspoň pomoc ve věci první otvírá se zavedeným nedávno nuceným vyučováním — kdy dojde k větší volnosti občanské, nemožno souditi. —

Zdálo se mně, jakoby celá ta ohromná říše trvala dosud více ve svém stavu prvotním nežli v plném již životu. Ale k tomu dojmu přidružila se také hned představa, jakou to říší v budoucnosti Rus se stane, až se probudí ve svém hospodářství a ve svých věcech duchových k životu úplnému. Neboť všechno, co v Rusku vidí pozorující oko, přesvědčuje o neskonale ohromné přírodní síle a následkem toho i o vnitřní moci říše, jaké sobě mimo Rusko málo kde jsou o Rusi vědomi.

Ta síla a moc Rusi dokumentuje se obrovskou velikostí jejího území, kterou poněkud změřiti schopen jest člověk skutečně teprve, když aspoň jedním nebo druhým směrem proletí kus této říše slovanské. Pouhý pohled na mapu k řádné představě o rozměrech říše ruské nijak nestačí. —

Digitized by Google

Rusko má svoji sílu a moc i ve zdravém, tělesnou silou kypícím materiálu svého obyvatelstva, zvláště vojska. Naše české úsloví „zdravý jako Rus", kryje svojí lapidaritou pravdu jako málokteré jiné. A zdravá, svalů plná raça ruského lidu a jeho vojska má jeden svůj kořen také v povaze ruského lidu.

Rus, zdá se, schopen jest fanatismu, ale naprosto žádné nervosity. Ta boží pohodlnost, ten klassický klid lidí ruských, kteří mají ale na všechno, i na věci nejpilnější vždycky dost, ano tuze mnoho kdy, a nikdy žádného spěchu! Ta udrží lid vedle jiných jeho výborných fysických vlastností ještě mnohá staletí při dobrém „zdraví". Jaká to štvanice a běsení vládne ve velkých městech u nás a na celém západě naproti Rusku! Ve všech záležitostech soukromých a veřejných, ve kterých my kvapem se takořka obrušujeme, ubírá se Rus zcela klidně a volně svou cestou — a následkem toho dochází také cíle neumdlen, statný a silný, nevyčerpávaje se nikdy ani do poloviny tak jako my západníci. Chi va piano, va sano; chi va sano, va lontano, praví Vlach — a náš český horácký chalupník, kdyby vůbec věděl, že se může spěchati, řekl by totéž stručně slovy: „Zvolna nejdál dojdeš."

K té zdravé síle lidu ruského druží se jeho fanatická oddanost vlasti, víře a gosudaru imperatoru — oddanost to a příchylnost, o které není dostatečného názoru u toho, kdo ji sám neviděl a nepoznal. Tento charakterní rys ruského lidu činí jej při veškeru — přes 350 milionů rublů daní vynášejícím — alkoholu a při veškeré nízké úrovni jeho kultury tak mocným, jak ve svých dějinách se jeví.

Vojsko jest krev krve a kost kostí lidu. Jaký to do očí bijící rozdíl mezi francouzským neb italským a ruským materiálem vojáckým! Ani samo Německo nepřekonává svého ruského souseda, pokud se tkne lidského materiálu. Pravda, u vojska nezávisí výsledky vedení války na materiálu samotném. Ale rovněž tak jest pravda, že lidský materiál patří k prvním podmínkám úspěšného vedení válečných výprav a zvláště má-li válka déle potrvati. Proti Rusku žádná válka trvání krátkého by neměla.

Ruský voják nepřenáší sice do svého života mimokasárního,

Digitized by Google

co mu bylo v kasárnách a na cvičišti vtlučeno, vštípeno a navojáčkováno. Mimo frontu visí na něm vždycky něco selského. Ale řekl bys ostatně: ne jen na vojáku. Pohodlnost Rusa, pro něj charakteristická, jest vůbec na Rusi patrna i v pohodlném zevním vystupování, a jako Moskva — bez veškery příhany — se zove „velkou vesnicí", tak něco vesnického, selsky pohodlného, se pozoruje vůbec u „široké nátury ruské". — Ve službě samé nepřekoná ruského vojáka ani voják německý a co do vytrvalosti a naprosto slepé oddanosti nemá ruský voják vůbec v celém světě sobě rovného.

Dále arci nijak souditi nemohu, nejsa zasvěcen do vnitřních poměrův armády. Zejména nevím, zdali ruský důstojník v theoretických vědomostech vojenských stojí úplně na rovni s důstojníkem německým. Ale historie válek devatenáctého století, sražení Bonaparta, poslední rusko-turecká válka a ta okolnost, že Německo dosud na Rusko se neodvážilo, svědčí mně, že ruské vojsko smí pevně v sebe důvěřovati nejen ohledně svého materiálu lidského, nýbrž i v jiných vzhledech.

Síla a moc ruského národa a říše zjevuje se také tím mohutným dějinným procesem, kterým povstalo nynější Rusko z bývalé změti carstev, chanátův a knížectví. Rozhodující v tom byla opět síla a moc, utajená v lidu samém a pak ve Velkorusovi pracující pudivá snaha, stále se rozšiřovati, vládnouti a své nepřátely všemi zbraněmi drtiti. Postavy kupce Jermaka, jenž položil caru k nohám Sibiř, řezníka Minina, z něhož se stal vítězný vůdce lidového vojska, zničení „svaté" Moskvy jejím vlastním obyvatelstvem, jen aby nepřemožitelnému jinak Bonapartovi byl znemožněn pobyt v Moskvě, načež mu u Bereziny dodáno, odvěká snaha kmenův ruských po vypuzení tureckého půlměsíce z Evropy — to všechno poskytuje doklady tak výmluvné, že netřeba uváděti dalších.

Jaké divy dokázati je schopna „širokaja ruskaja natura", jeví se vystavěním Petrohradu uprostřed studené, bařinové a močálové pustiny čudské, Moskvou, železnými drahami od Baltu k Japonskému moři, podmaněním poloviny Asie a mnohými jinými jevy síly a moci lidu i říše, neobyčejností ve vytknutých

Digitized by Google

Rusko má svoji sílu a moc i ve zdravém, tělesnou silou kypícím materiálu svého obyvatelstva, zvláště vojska. Naše české úsloví „zdravý jako Rus", kryje svojí lapidaritou pravdu jako málokteré jiné. A zdravá, svalů plná raça ruského lidu a jeho vojska má jeden svůj kořen také v povaze ruského lidu.

Rus, zdá se, schopen jest fanatismu, ale naprosto žádné nervosity. Ta boží pohodlnost, ten klassický klid lidí ruských, kteří mají ale na všechno, i na věci nejpilnější vždycky dost, ano tuze mnoho kdy, a nikdy žádného spěchu! Ta udrží lid vedle jiných jeho výborných fysických vlastností ještě mnohá staletí při dobrém „zdraví". Jaká to štvanice a běsení vládne ve velkých městech u nás a na celém západě naproti Rusku! Ve všech záležitostech soukromých a veřejných, ve kterých my kvapem se takořka obrušujeme, ubírá se Rus zcela klidně a volně svou cestou — a následkem toho dochází také cíle neumdlen, statný a silný, nevyčerpávaje se nikdy ani do poloviny tak jako my západníci. Chi va piano, va sano; chi va sano, va lontano, praví Vlach — a náš český horácký chalupník, kdyby vůbec věděl, že se může spěchati, řekl by totéž stručně slovy: „Zvolna nejdál dojdeš."

K té zdravé síle lidu ruského druží se jeho fanatická oddanost vlasti, víře a gosudaru imperatoru — oddanost to a příchylnost, o které není dostatečného názoru u toho, kdo ji sám neviděl a nepoznal. Tento charakterní rys ruského lidu činí jej při veškeru — přes 350 milionů rublů daní vynášejícím — alkoholu a při veškeré nízké úrovni jeho kultury tak mocným, jak ve svých dějinách se jeví.

Vojsko jest krev krve a kost kostí lidu. Jaký to do očí bijící rozdíl mezi francouzským neb italským a ruským materiálem vojáckým! Ani samo Německo nepřekonává svého ruského souseda, pokud se tkne lidského materiálu. Pravda, u vojska nezávisí výsledky vedení války na materiálu samotném. Ale rovněž tak jest pravda, že lidský materiál patří k prvním podmínkám úspěšného vedení válečných výprav a zvláště má-li válka déle potrvati. Proti Rusku žádná válka trvání krátkého by neměla.

Ruský voják nepřenáší sice do svého života mimokasárního,

Digitized by Google

co mu bylo v kasárnách a na cvičišti vtlučeno, vštípeno a navojáčkováno. Mimo frontu visí na něm vždycky něco selského. Ale řekl bys ostatně: ne jen na vojáku. Pohodlnost Rusa, pro něj charakteristická, jest vůbec na Rusi patrna i v pohodlném zevním vystupování, a jako Moskva — bez veškery příhany — se zove „velkou vesnicí", tak něco vesnického, selsky pohodlného, se pozoruje vůbec u „široké nátury ruské". — Ve službě samé nepřekoná ruského vojáka ani voják německý a co do vytrvalosti a naprosto slepé oddanosti nemá ruský voják vůbec v celém světě sobě rovného.

Dále arci nijak souditi nemohu, nejsa zasvěcen do vnitřních poměrův armády. Zejména nevím, zdali ruský důstojník v theoretických vědomostech vojenských stojí úplně na rovni s důstojníkem německým. Ale historie válek devatenáctého století, sražení Bonaparta, poslední rusko-turecká válka a ta okolnost, že Německo dosud na Rusko se neodvážilo, svědčí mně, že ruské vojsko smí pevně v sebe důvěřovati nejen ohledně svého materiálu lidského, nýbrž i v jiných vzhledech.

Síla a moc ruského národa a říše zjevuje se také tím mohutným dějinným procesem, kterým povstalo nynější Rusko z bývalé změti carstev, chanátův a knížectví. Rozhodující v tom byla opět síla a moc, utajená v lidu samém a pak ve Velkorusovi pracující pudivá snaha, stále se rozšiřovati, vládnouti a své nepřátely všemi zbraněmi drtiti. Postavy kupce Jermaka, jenž položil caru k nohám Sibiř, řezníka Minina, z něhož se stal vítězný vůdce lidového vojska, zničení „svaté" Moskvy jejím vlastním obyvatelstvem, jen aby nepřemožitelnému jinak Bonapartovi byl znemožněn pobyt v Moskvě, načež mu u Bereziny dodáno, odvěká snaha kmenův ruských po vypuzení tureckého půlměsíce z Evropy — to všechno poskytuje doklady tak výmluvné, že netřeba uváděti dalších.

Jaké divy dokázati je schopna „širokaja ruskaja natura", jeví se vystavěním Petrohradu uprostřed studené, bařinové a močálové pustiny čudské, Moskvou, železnými drahami od Baltu k Japonskému moři, podmaněním poloviny Asie a mnohými jinými jevy síly a moci lidu i říše, neobyčejností ve vytknutých

Digitized by Google

cílech a neméně v umění i vytrvalostí, s jakou živel ruský sobě assimiluje národy asijské.

A to dokázala Rus dosavadní, ke své úplné síle ještě dlouho a dlouho neprobuzená! Jak by se rozmnožil počet vesnic, obyvatelstva a národního bohatství ruského, jak záhy by tento nynější stav Ruska se zdvojnásobil, kdyby soustavně se hledělo uvésti zemědělství na úroveň, jíž dosáhla střední Evropa! A co by ještě znamenalo Rusko, kdyby také úroveň duchové kultury jeho lidu vyzdvihla se na stupeň, k jakému ji opravňují schopnosti v lidu dřímající!

Vyšší vzdělání lidu samo sebou, způsobem docela přirozeným razilo by dráhu větší míře svobody, zvláště když by na trůně ruském seděli carové osobního ducha tak povznešeného jako car-Osvoboditel a nynější car-Lidumil. Ve formě správy státní a v míře svobod života veřejného tkví ještě dnes Rusko v druhé polovině osmnáctého století států středoevropských.

Zdálo se mi, že první toho příčinou jest sama velikost státu ruského a z toho i z ruské národní povahy samé resultující malá hybnost v rozvoji života veřejného a státního. Ani ne tak úmyslný odpor proti pokroku a svobodě jako setrvačnost, které každá věc nová jest proti mysli, nikoli proto, že jest dobrá, ale že jest nová — a že národní povaze i těch kruhův, jež vládnou — od prvního ministra petrohradského až do posledního činovníka sibiřského — jest nemilo přizpůsobovati se novým formám života veřejného a vlády.

Žádati sobě nějakého rozvoje překotného není nikde a nikdy prospěšno. Ale rozvoj znenáhlý a stálý měl by nastoupit i v takové říši, jež více nežli která jiná jest sama sobě světem a nepotřebuje — aniž při své ohromnosti může — hnáti se mladicky i za každou bludičkou nebo chvilkovým meteorem pokroku. Že věčné setrvání, ulpění a zkamenění poměrů života veřejného ani v takovém obrovském státu, jakým je Rusko, není k prospěchu, dokázal nejlépe sám car Alexander Osvoboditel, chtěje postoupiti s říší svojí k jisté formě zřízení ústavního. Bohužel, přenáhlený skutek těch, kdož myslili jím sloužiti myšlence svo-

Digitized by Google

body, na dlouhou dobu zatarasil řečiště, kterým se počaly bráti v rozhodujících kruzích ruských nové moderní názory.

Dnes sedí na trůně ruském car Lidumil. Snad se mu aspoň do jisté míry zdaří veliká jeho myšlenka. A kdyby se mu povedlo upevniti mír tak, aby říše ruská mohla nerušeně se věnovati svému vnitřnímu rozvoji, snad dá mladý vládce podněty i těmi směry, kterými by dnes nepochybně působil Petr Veliký: k soustavnému povznesení říše směrem hospodářským, vyučovacím a volnostním.

Jsou to úkoly ne pro cara jediného, nýbrž pro tři. Ale lépe by bylo, kdyby od jediného cara vyšly již nyní paprsky popudů všemi třemi směry, aby v nich nebyla Rus ještě do nedozírama předstihována státy a národy západními. Neboť říše neochraňuje jen moc a síla fysická, nýbrž aspoň stejnou, ne-li větší, měrou i moc a síla, kterou dává duch. Toho pak jest třeba v říši ruské tím více již proto, aby její ohromnost byla jím proniknuta a upevněna a nestala se sama o sobě slabostí říši, slabostí snad osudnou. Neboť ohromnost neznamená vždycky ještě moc a sílu nepřemožitelnou! —

Dojde-li jednou k tomu, aby soustavně zakládanými a prováděnými institucemi zdvihán a zvelebován byl všemi směry duchový a hmotný blahobyt Rusi, dojde-li jednou k tomu, aby lid směl a mohl všechny síly svoje volně rozvinovati, potom Rusko může státi se říší ve světě nejmocnější a v pravdě nepřemožitelnou. Snad k tomu dojde — a snad dojde neméně i k tomu, že odklidí se znenáhla i ten vnitřní národně politický rozpor rusko-polský, jenž není ku prospěchu ani jednoho ani druhého národa.

Dojde k tomu všemu jistě. Neboť svrchovaný prospěch jediné mocné říše slovanské, ke které hledíme ne za cíli politickými, ale s radostí a chloubou, že to jest říše slovanská a že jest tak mocná, velí, aby v ní došlo i ku všestrannému rozvoji vnitřnímu i k odstranění ostnu, jenž doposud stále jítří její vnitřní ránu. A před tímto prospěchem neuzavrou zajisté na konec oči ani ti, jimž setrvačnost poutá doposud ruce i mysl tím ruským politickým starověrectvím, které sice vykonalo po

Digitized by Google

cílech a neméně v umění i vytrvalostí, s jakou živel ruský sobě assimiluje národy asijské.

A to dokázala Rus dosavadní, ke své úplné síle ještě dlouho a dlouho neprobuzená! Jak by se rozmnožil počet vesnic, obyvatelstva a národního bohatství ruského, jak záhy by tento nynější stav Ruska se zdvojnásobil, kdyby soustavně se hledělo uvésti zemědělství na úroveň, jíž dosáhla střední Evropa! A co by ještě znamenalo Rusko, kdyby také úroveň duchové kultury jeho lidu vyzdvihla se na stupeň, k jakému ji opravňují schopnosti v lidu dřímající!

Vyšší vzdělání lidu samo sebou, způsobem docela přirozeným razilo by dráhu větší míře svobody, zvláště když by na trůně ruském seděli carové osobního ducha tak povznešeného jako car-Osvoboditel a nynější car-Lidumil. Ve formě správy státní a v míře svobod života veřejného tkví ještě dnes Rusko v druhé polovině osmnáctého století států středoevropských.

Zdálo se mi, že první toho příčinou jest sama velikost státu ruského a z toho i z ruské národní povahy samé resultující malá hybnost v rozvoji života veřejného a státního. Ani ne tak úmyslný odpor proti pokroku a svobodě jako setrvačnost, které každá věc nová jest proti mysli, nikoli proto, že jest dobrá, ale že jest nová — a že národní povaze i těch kruhův, jež vládnou — od prvního ministra petrohradského až do posledního činovníka sibiřského — jest nemilo přizpůsobovati se novým formám života veřejného a vlády.

Žádati sobě nějakého rozvoje překotného není nikde a nikdy prospěšno. Ale rozvoj znenáhlý a stálý měl by nastoupit i v takové říši, jež více nežli která jiná jest sama sobě světem a nepotřebuje — aniž při své ohromnosti může — hnáti se mladicky i za každou bludičkou nebo chvilkovým meteorem pokroku. Že věčné setrvání, ulpění a zkamenění poměrů života veřejného ani v takovém obrovském státu, jakým je Rusko, není k prospěchu, dokázal nejlépe sám car Alexander Osvoboditel, chtěje postoupiti s říší svojí k jisté formě zřízení ústavního. Bohužel, přenáhlený skutek těch, kdož myslili jím sloužiti myšlence svo-

Digitized by Google

body, na dlouhou dobu zatarasil řečiště, kterým se počaly bráti v rozhodujících kruzích ruských nové moderní názory.

Dnes sedí na trůně ruském car Lidumil. Snad se mu aspoň do jisté míry zdaří veliká jeho myšlenka. A kdyby se mu povedlo upevniti mír tak, aby říše ruská mohla nerušeně se věnovati svému vnitřnímu rozvoji, snad dá mladý vládce podněty i těmi směry, kterými by dnes nepochybně působil Petr Veliký: k soustavnému povznesení říše směrem hospodářským, vyučovacím a volnostním.

Jsou to úkoly ne pro cara jediného, nýbrž pro tři. Ale lépe by bylo, kdyby od jediného cara vyšly již nyní paprsky popudů všemi třemi směry, aby v nich nebyla Rus ještě do nedozírama předstihována státy a národy západními. Neboť říše neochraňuje jen moc a síla fysická, nýbrž aspoň stejnou, ne-li větší, měrou i moc a síla, kterou dává duch. Toho pak jest třeba v říši ruské tím více již proto, aby její ohromnost byla jím proniknuta a upevněna a nestala se sama o sobě slabostí říši, slabostí snad osudnou. Neboť ohromnost neznamená vždycky ještě moc a sílu nepřemožitelnou! —

Dojde-li jednou k tomu, aby soustavně zakládanými a prováděnými institucemi zdvihán a zvelebován byl všemi směry duchový a hmotný blahobyt Rusi, dojde-li jednou k tomu, aby lid směl a mohl všechny síly svoje volně rozvinovati, potom Rusko může státi se říší ve světě nejmocnější a v pravdě nepřemožitelnou. Snad k tomu dojde — a snad dojde neméně i k tomu, že odklidí se znenáhla i ten vnitřní národně politický rozpor rusko-polský, jenž není ku prospěchu ani jednoho ani druhého národa.

Dojde k tomu všemu jistě. Neboť svrchovaný prospěch jediné mocné říše slovanské, ke které hledíme ne za cíli politickými, ale s radostí a chloubou, že to jest říše slovanská a že jest tak mocná, velí, aby v ní došlo i ku všestrannému rozvoji vnitřnímu i k odstranění ostnu, jenž doposud stále jítří její vnitřní ránu. A před tímto prospěchem neuzavrou zajisté na konec oči ani ti, jimž setrvačnost poutá doposud ruce i mysl tím ruským politickým starověrectvím, které sice vykonalo po

Digitized by Google

jistý čas svůj úkol, ale vápeníc a kameníc pozbylo již největší části těch šťav, bez jakých zdravý život říše a národa obejíti se nemůže.

Zisk odtud vyplyne ostatně nejen Rusku samotnému, nýbrž i celé Evropě. Jeť Rusko v Evropě říší míru. Čím bude silnější, tím pevnější a jistější bude i mír Evropy. A sílu největší čerpati může Rusko právě jen z povznesení svých institucí vzdělavacích, hospodářských a státně socialních.

Digitized by Google

DOCELA NEDIVADELNÍ INTERMEZZO.

Digitized by Google

Digitized by Google

Intermezzo.

Nemohu to jinak pokřtiti.

Věc vmetená mezi něco naprosto různorodého.

Tak na příklad, jakobych vám mezi Janovem a Benátkami najednou chtěl vypravovat o nějakých škopíčkách a starém utahaném prádle . . .

A budu vám o tom vypravovat!

A ten škopek a to prádlo padlo mně na hlavu, zrovna když jsem ji měl ještě plnou dojmův italských.

A porazilo mne to — pochopíte — a porazilo právě uprostřed dvou říší, italské a rakouské a na polou cestě z francouzské Nizzy do české Prahy.

Tedy opět a opět „inter“ a „mezzo“.

A sběhlo se takto.

Jedu, jedu od Benátek, nejprve skoro po vodě, ale v pravdě už jen mezi vodou v železničném voze, lituji, že jest mi tak brzo vrátiti se do mého jinak docela milého domova, a poddávám se jakémusi snění o tom, čím v Italii byl jsem tak okouzlen. Vedle toho sobě tak mimochodem připomínám, že večer se octnu v Cormonsu a vlakem odtamtud za nedlouho vyjíždějícím že v noci pohodlně dojedu ještě do Terstu. A libuji sobě, tam že zůstanu v některém dobrém hotelu do rána, měkce, teple se pro-

Digitized by Google

Digitized by Google

Intermezzo.

Nemohu to jinak pokřtiti.

Věc vmetená mezi něco naprosto různorodého.

Tak na příklad, jakobych vám mezi Janovem a Benátkami najednou chtěl vypravovat o nějakých škopíčkách a starém utahaném prádle . . .

A budu vám o tom vypravovat!

A ten škopek a to prádlo padlo mně na hlavu, zrovna když jsem ji měl ještě plnou dojmův italských.

A porazilo mne to — pochopíte — a porazilo právě uprostřed dvou říší, italské a rakouské a na polou cestě z francouzské Nizzy do české Prahy.

Tedy opět a opět „inter“ a „mezzo“.

A sběhlo se takto.

Jedu, jedu od Benátek, nejprve skoro po vodě, ale v pravdě už jen mezi vodou v železničném voze, lituji, že jest mi tak brzo vrátiti se do mého jinak docela milého domova, a poddávám se jakémusi snění o tom, čím v Italii byl jsem tak okouzlen. Vedle toho sobě tak mimochodem připomínám, že večer se octnu v Cormonsu a vlakem odtamtud za nedlouho vyjíždějícím že v noci pohodlně dojedu ještě do Terstu. A libuji sobě, tam že zůstanu v některém dobrém hotelu do rána, měkce, teple se pro-

Digitized by Google

spím a na rozloučenou se podívám ještě na kus jiného moře, nežli které jsem viděl na Rivieře, a i na jiný přístav, abych jej mohl srovnati s Janovem, a večer pak že pojedu rovnou ku Praze. —

Skutečně jsme v Cormonsu. Hranice, celnice a nějaké pozdržení — počítám klidně — pak dále.

Vskutku: hranice, celnice a pozdržení — ale ze všeho nejvíce pozdržení.

Zelené kabáty nás pozdravily, můj hnědý, na lonskou pařížskou cestu nový kufr sebou uhodil na publikánskou lavici a já jsem jej hbitě otevřel.

„Tabák?"

— Ne.

„Věci k proclení?"

— Ne.

„Prádlo?"

Poprvé na cestách tato otázka.

— Ano, odvětím překvapen.

„Kde?"

— Zde.

„Přicházíte?"

— Ano.

„Odkud?!" zavzní s důrazem obsahujícím v sobě výtku za ukvapenou neuctivou odpověď.

— Z Benátek.

„Z Benátek?"

— Ano.

„Tak tady do zítřka zůstanete."

Všechny hrůzy světa! Snad zavřen! Neschopen myšlenky vyhrknu: — Já?!

„Ano. Leda byste chtěl tady kufr nechat a jeti sám dále. Do týdne jej obdržíte."

— Ne. Ten kufr musí se mnou.

„Pak tady musíte do zítřka zůstati vy."

— Proč?! táži se překvapen, podrážděn a poděšen.

„Protože v italských Benátkách jest cholera a tady rakouský hraniční úřad zdravotní."

Digitized by Google

— Ale já choleru v kufru nevezu!

„Ale prádlo — pane, nošené prádlo! Jako každý cestující, který se vrací domů. A to prádlo se musí desinfikovat."

— Ale, pane, já byl v Benátkách pouze tré dnů — jezdil jen v gondolích, chodil po mostech, callích a piazzách a choleru nikde jsem ani nepotkal, ba ani z daleka ji nezhlídl . . .

„Ale, pane, byl jste v Benátkách. Basta! Prosím o klíč!"

Nové leknutí.

— Jaký?"

„K vašemu kufru."

— Klíč? Ke kufru?! Tam mám své věci.

„Pane, snad si nemyslíte, že se vám co ztratí?! Za všechno se ručí."

— Ale proč klíč?

„Protože se musí kufr zavřít a nesmí z kufru nic ven, dokud se kufr neotevře ku provedení desinfekce obsahu kufru."

Kufr, kufru, kufre, kufru! . . .

Můj ubohý kufre, co se s tebou stane! Naposled tě strčí do nějaké pece, a spanilou tvoji plátěnou kůži strašlivě seškvaří! Můj nový, můj hezký, můj milý kufre, jaké to mučednictví tě čeká hned v prvním roce tvojí zemské pouti! —

Vrhl jsem na hrozného muže ještě jeden o smilování volající pohled — ale marně. Zelený rešpicient podíval se na nějakého muže s černými výložky — to byl patrně nějaký nejvyšší nad cholerou — zůstal strašliv a neúprosný; já jsem musel kufr zavřít, jej i s klíčem strážcům cholery zanechati — přerušiti náhle cestu do Terstu a jeho některého výtečného hotelu a ubírati se na noc do nejbídnější vesnice na světě, do nějakého toho Cormonsu! —

Dovedli mne jak delinkventa do hospody, do přepažení honorace. Horko k udušení! A vedle formanka, ve které to všemi lidskými a nelidskými hlasy křičelo, vřeštilo, hulákalo a zpívalo, že jsem se domníval býti u vchodu k salonu samého satanáše.

Honoraci tvořil představený stanice, nějaký vyšší publikán a nějaký člen té zdravotní komise. Jakmile uslyšeli, že jedu z Benátek, trhli sebou jaksi nevolně. Abych je přesvědčil, že

Digitized by Google

sebe i mne celým tím zadržením docela zbytečně týrají, jedl a pil jsem zuřivě o všechno pryč a brzo na to se zdvihl ke spaní.

A nové překvapení: z horoucího vedra hospodské světnice odvedli mne do jakési ledničce, které říkali „una stanza". Nabyl jsem ihned nejlepší předtuchy o pocitu ubožáků, kteří v samém horoucím pekle po jedné straně se smaží a po druhé mrznou na rampouch. A peřiny nejen studené nýbrž i vlhké! Chtěl jsem, aby zatopili. Kdež pak! „Celý rok se tu netopilo, kamna by kouřila. A pak nevydají žádného tepla." — Podíval jsem se zoufale na ně a dal ciceronu podomkovi za pravdu: byla pravá italská. Byl bych v té chvíli s chutí proklel Italii, že svými kamny se opovažuje jít až za hranice Rakouska.

Ulehl jsem v přesvědčení, že rána nedožiji — ale dožil jsem ho. Jen se neptejte, jak. Rýma, těžká, jaké jsem dosud po celý svůj rýmou dosti bohatý život nepoznal, vyhnala mne časně ráno z postele — a kromě ní i děsné zvuky, které se ozývaly ze sousedního, jen prkny odděleného salonu. Ležel tam patrně nějaký italský pan páter. Zdálo se mu nepochybně stále něco hrozného, snad také o tom pečení a mražení v pekle; neboť přes tu chvíli ze spaní vykřikoval.

A ráno sotva že bůh kusa dne dal, počal můj soused novou. Nejprve něco zazpíval — hlasem, jenž by býval mohl i anděla uvésti v zoufalství — a pak se začal hlasitě modliti breviář a odříkávati žalmy, polo zpěvem, polo mluvením. Jakmile přeříkal asi pět žalmových veršíků, kýchl vždycky, až celý albergo ve svých gruntech se otřásl. A když se jich domodlil dvacet, kýchl dvakráte nebo třikráte silou dvojnásobnou — a vždycky k tomu sám si řekl po italsku něco jako „Pozdrav Pánbůh!"

To se opakovalo s úchvatnou pravidelností. Jeho stanza měla na něj patrně týž účinek jako na mne moje. Jen že já jsem kýchal, teprve když jsem vyšel na slunce, a on už ve stanze odříkávaje Pánubohu chvalozpěvy a sobě žalmy. —

Já hajdy za svým kufrem na nádraží. Tam počala krutá operace, a sice stranou nádraží, odkud by cholera už k lidem netrefila, a to v otevřeném vagoně, do něhož mně bylo lézti po žebříku. Vzýval jsem při tom boha, abych dolů nesletěl a nohu

Digitized by Google

nezlomil; neboť pak byl bych musel zůstati v cormonské hospodě aspoň několik neděl. Což teprve potom bylo by toho kýchání!

Ve vagonu shledání: stálť tam můj milý, líbezný kufr! Ale vedle něho škopek s ohyzdnou a děsně smrdící tekutinou. Můj ubohý kufře — co to na tebe čeká!

Finanční naddozorce jej otevře, vybéře neblahému všechny jeho vnitřnosti, co není prádlem, hodí zase nazpět — s těží uchraňuji několik drahých mně drobotin — a pak začne namáčeti...

Kus prádla po kusu vhodil do štandlíku, ve kterém byla tekutina, jakou ani sám Dante ve své nejživější fantasii si nepředstavoval. Pak vlastní rukou — ačkoliv byla zima, že vedlejší štandlíky byly pokryty ledovou korou — všechno míchal, máchal a mačkal až mým punčochám, šátkům, košilím a jiným příslušnostem lidského života všechny kosti v těle praskaly. Načež kus po kuse vytahoval a ždímal — a při každém třetím mně vykládal, že by on finanční naddozorce to nemusel dělat, ale že to dělá jen z ohledu na mne; neboť ženské k tomu ustanovené prý by přišly tak pozdě, že bych jistě zmeškal devítihodinný vlak — a musel čekati v Cormonsu do večera.

V Cormonsu do večera!

Duše moje a duše naddozorcova sobě mžikem porozuměly — a stará ještě papírová zlatka, výmluvná ta svědkyně mého příslušenství rakouského, udusila další proud dobře a jemně udaných pokynů. Mou, již jinak dosti slušnou chápavost zbystřila ještě hrozná bázeň. Neboť vida, co se děje s mým prádlem, s hrůzou jsem už čekal okamžik, ve kterém zelený ten strašlivec na mne pohledne, poručí, abych se svlékl, a dodá, že se musí namočit i to prádlo, které mám na sobě!... A nebyl bych se už ani pranic podívil, kdyby naposledy i mne samého byl chytil a celého ve škopku namočil. —

Spanilá čtenářko — pomyslete sobě, že by vám se to stalo! Že by vám takový hrozný muž vytahoval z kufru vaše batisty, krajky, punčošky a — honny soit qui mal y pense — všechno vám tak před vašima očima namáčel, v té hrozné, strašlivé tekutině — a naposledy i vás chtěl do ní strčiti!...

Digitized by Google

Ale bůh a moje, za chvíli pak finančníkova zlatka ochránily mne před posledními a nejhoršími důsledky cormonské karantény. Naopak: hodný ten muž vyždímal zase všechno tak jak to byl namočil a uložil — mokré — do toho mého ubohého kufru, který tu stál všecek ztrnulý ani nemrkaje. A když to tam všechno pan naddozorce zapakoval a řekl, teď že to mohu zavřít a kam chci se odebrati, nalepil na to hrozný plakát: „Desinficirt" — a nezapomněl doložit, abych dal na něj všude dobrý pozor, aby se mi neodtrhl, sice že by kdekoli jinde znova se mnou tu proceduru prodělali! —

Za celý svůj život nebyl bych dal ten plakát! — Ale hleď na to mokré a žluté či hnědé prádlo, jehož barvu určiti bylo by i největšímu malíři nemožno — pomyslil jsem sobě v duchu, jakou neobyčejnou radost bude míti a všechny publikány žehnati moje maminka, až ji přivezu v takovémto stavu prádlo, které tak bělounce vyprané a hladce vyžehlené před čtyřmi nedělemi do mého kufru skládala! —

A tak s těžkým srdcem, těžším kufrem a nejtěžší rýmou jsem kýchal k rychlíku, který mě dovezl bez cholery do Terstu. Ale ještě čtrnácte dní později jsem nesměl nikde uviděti žádného zeleného finančníka! —

Digitized by Google

REJSTŘÍK JMEN.

Accera 101
Adrie 22
Aehrenthalů z baron 189
Afrika 55
Aida 27, 43
Akademie Česká 187, 188
Akademie krakovská 152
Akademie petrohradská 184, 187
Alexander car Osvoboditel 189, 197, 206
Alexander Něvský sv. 184, 189
Alpy 10—12, 17, 18, 33, 38, 39, 43, 54, 55, 57, 62—64, 112, 118, 158, 160, 164
Albergo Rebecchino 110
Ambrosijská knihovna 110, 111
Američané 58
Amerika 32, 58
Amor 15, 16, 27, 30, 33, 43, 45
Ampeglio sv. 159, 160, 162, 165
Amsterodám 22
Anczycz 152
Andrić Nikola 84, 85
Angličané 163
Annunzio, d', 41
Anton V. 88
Apollo 37
Archipov A. A. 189
Arco 157
Ariosto 94
Arklová Tereza 13, 129, 169
Arlechino 41, 101
Arno 113
Asie 205
Asnyk A. 124, 128, 134
Asrael 38, 109—117
Asti 100
Asti spumante 116
Auber 13
Australčané 59
Badeni S. 125, 144, 147, 150
Balladyna 128
Balt 205
Bałucki 124, 133, 134, 146
Bandrowski J. dr. 135, 152
Bánffy baron 79
Barącz Wład. 152
Baśń nocy swiętojańskiej 147
Baženov V. J. 197
Bellagio 158
Bella Vista 119, 158, 171
Benátky 18—23, 62—64, 95, 102, 105, 118, 158, 164, 165, 169, 172, 211—213
Benátsko 54
Benátčan 100
Bendl Karel 13
Beneš 88
Beníšek 88
Berangera 42
Berezina 205
Bergamo 101
Berlín 12, 95, 173, 179, 195
Bernhardtová Sarah 41
Berson 147
Bertram 43
Bílé růže 41
Bizet 94
Blanka 79
Bleiweis Karol dr. šlechtic Tršteniški 88
Bogusławski Wojciech 150
Boito Arrigo 11, 12, 38, 40
Bojan 132
Boleslaw 84
Boleška Ot. 88
Bologna 101, 175
Bolzano 110, 157
Bonaparte 205
Bordighera 10, 56, 58, 62, 119, 158—172
Borštnik 73
Borštniková 74
Bosna 79

Digitized by Google

Boudouresque 43
Bracco 41
Brahma 44, 94, 175
Bramante 94
Brambilla 84, 85
Branicka hraběnka 129
Brasilci 59
Brescia 19
Brighella 41, 102
Britové 40
Brno 171
Bruncvík 105
Brücklová Leonie 79
Březnovský V. 144
Bulharsko 89
Byron 84
Byzanc 21
Caesar 27
Canal grande 19
Cannes 56, 112
Car a tesař 13
Caracallovy lázně 117
Carmagnola 170
Carmen 27
Carozzi E. 16, 36, 169
Cařihrad 195
Cassandra 102
Catalani 13, 14, 43
Cavalotti 41
Cavalleria rusticana 118
Cecilie sv. 95
Cellini 94
Cesta oknem 13
Cimiès 61, 62
Colombina 41, 102
Colosseum 117
Cormons 211, 212, 213, 215
Corona 158
Cosa 41
Częstochowa 125
Czesaný Al. šlechtic 124
Čechové 59, 70, 78, 87, 88, 123, 144, 185, 191, 201, 203
Čechy 13, 54, 70, 171, 189, 190
Celanský Lad. 144, 147
Cernohorci 13
Černý Vlad. Dr. 184
Červinková-Riegrová Marie 157, 158, 198
Český spolek petrohradský 185
Dalibor 13, 87
Dalmacie 32
Danesi 174
Daněk 184
Dante 215
Danilová 88
Dánové 59
Dante 94
Day Sin 118
Dcera Jeftova 41
Dejanice 13, 14
Dejl 88
Demi-Monde 41
Desenzano 19
Diana 61
Dimitrij 198
Divadlo hrab. Skarbka 131
Divadlo Národní v Praze 9—19, 26, 31, 44, 46, 47, 69, 71—73, 86—88, 93, 94, 106, 115, 120, 128, 146, 157, 158, 165, 170, 171, 180, 188, 192, 193, 198
Dobrovolný 88
Dobrzańská Celina 152
Dobrzański Jan 151, 152
Dobrzański Stanisław 152
Donizetti 13, 14
Don Juan 11
Don Pasquale 13, 14
Donon 185
Dragutiničová 88
Dramatično društvo 71
Drážďany 183
Dresdeński hotel 124
Družstvo Národního Divadla 5, 71, 87, 109, 118, 119, 130, 138
Dumas Al. syn 41
Duseová Eleonora 39
Dvořák Ant. 87, 198
Dziennik Polski 131, 152
Eden 120
Edmea 13, 14, 27, 43
Egypt 188
Ekvinokce 87
Elda 13
Ernani 36
Estreicher Karol 129
Evropa 10, 12, 33, 38, 39, 44, 54, 55, 93, 181, 196, 205, 206, 208
Excelsior 16, 43—45, 94
Falstaff 118, 169, 170
Fano Alessandro 16, 169
Farnesina 95, 114
Faust a Markéta 37
Feliksiewicz 133
Felter 17
Fellner 77, 78
Fenice 33, 43
Ferrari 40, 41
Fibich Zdeněk 87
Figar-Hofer 79 88
Figliuol prodigo 13
Fijan 79, 86
Filippi dr. 13, 40
Flirt 131
Florenc 38, 63, 64, 94—96, 100, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 117
Florjanská brána 124
Florjanski Vl. 129, 139
Forza del destino 13, 14
Fosca 13
Fra Diavolo 13
Franc, pan 104
Franca-trippa 102
Francie 32, 42, 93, 141, 151
Francouzové 30, 41, 58
Francischina 102
Franchetti Alberto 12, 109 až 118, 158, 169

Digitized by Google

Fraserová 163
František 29
František Josef I. císař a král 73, 78
Fredro Al. 128, 129, 152
Freudenreich Josip 86
Friedlein 124, 126
Funtek Ant. 73, 87, 88
Gačina 181
Gall 144
Gallie 31
Gardské jezero 19, 158
Gawalewicz Maryan 146
Gazdina roba 87
Gazeta Narodowa 151
Gaertnerová-Romanová 88
Genovéfa 105
German L. 147
Giaccosa 40
Gioconda 12, 13
Gianduja 100, 102, 104, 105
Glasbena Matica 88
Glasunov 187
Glinka 13, 73
Goldmark Karel 13
Goldoni 41, 104
Goluchowského plac 142
Gomez 13
Gorgolewski Zygmunt 143
Gorlenko-Dolina M. J. 180. 184, 185
Gounod 13, 37
Govékar Fran 88
Gozzi 104
Grabowski B. 125, 133, 146
Graničari 86
Grassi 17
Grof Paližna 84
Guignolo 105
Guarany 13
Halič 123, 131, 150
Halka 13
Hejret 184
Heller Ludvík 152
Hellmer 77, 78
Hercegovina 79
Himmel 85
Hlaváč 186
Hloupý Honza 104, 105
Hoffmannova 128, 133, 134
Holanďané 59
Holeček 183
Hořica J. 124
Housová Miroslava 88
Hradčany 119, 195
Hráský J. V. 72
Hribar Ivan 72
Hrubý 72, 78
Hrubý Th. 183
Hrvatski kraljevi 84
Hřímalý 13
Hubad Matěj 88
Hubička 87
Hugenoti 113
Chądzyński 133
Château 61
Chlup 78
Chmelenský L. dr. 29
Chopin 124, 128
Chorvatsko 89
Chotkovy sady 195
Christus Spasitelj 198
Chvála Em. 169
Ibsen 41
„Il Secolo" 118
Inghlese 94, 102
Isakowicz Isák 142, 152
Italie 11—26, 30, 31—48, 63, 64, 93, 94, 101, 104, 105, 109, 110, 116—119, 157, 158, 174, 175, 214
Italové 59, 102, 104
Ivanov 132
Iverská Boží Matka 196
Iz raznih novica 84
Izák sv. 189
Jakub 114
Janek 147
Janikul 117
Janov 17—21, 27, 28, 33, 43, 54, 56, 64, 93, 94, 112, 113, 119, 158, 211, 212
Jan Výrava 85
Jana sv. ulice 126
Japonsko 64, 205
Jedenáctý rok Národního divadla 87
Jelačić 76, 82
Jelínek Ed. 123, 125, 129, 131, 133, 138
Jermak 205
Jeřábek 106
Jerusalem ruský 200
Jihoslované 40
Jirásek 87
Julie 118
Juran i Sofia 84
Jurčič Josip 73
Kadlec K. dr. 144
Kadlec 184
Kahýra 32
Kamieniec na Podolí 125
Kamiński 128
Kamiński Jan Nep. 150
Karlín 182
Kasprowicz 147
Kašpárek 103—105
Kašpárek na vandru 103
Kavkaz 200
Kazaňská katedrála 183, 189
Keigels baron 188
Khuen-Hedervárv hrabě 78
Klicpera V. K. 147
Klecanda J. 110, 157
Klička 13
Klumpar dr. 144
Kluszewski J. 126
Kollár František 71, 72
Kolo lilerackie 138
Komarov Visarion Visarionovič 182, 189
Komedianti 170
Konfederaci Barscy 128

Digitized by Google

Koni A. F. 187
Konstantin Konstantinovič, velkokníže, 184, 187
Kossak 138
Kovařovic K. 13
Kotarbiński 127, 128, 131, 139, 146
Kožmian St. 125, 127, 128, 134
Krakov 69, 123—139, 144 až 150
Kraňsko 74, 89
Krasnaja ploščaď 198, 199
Kreml 194, 196, 197, 198
Kroupa 79, 88
Kruzer K. 125
Krištof Kolumbus 118, 169, 170
Křižík Fr. 124
Krczek Fr. dr. 146
Krisper Valentin dr. 71, 75, 88
Kronštadt 185
Krym 54
Kučera 141
Kuffner J. 124
Kukuljevič I. 84
Kusák dr. 184
Kvapil Jar. 194
Kyjev 200
Lamanskij V. J. 185, 188
Lamželezo 102
Láska Rafaelova 95
Lassalle 43
Leandro 102
Leljakov P. J. 188
Leoncavallo Rug. 12, 170
Leopold Salvator arcikníže 78, 79
Lesić 85
Leščinská 88
Lier 88
Lierová 88
Ligurové 159
Ligurské moře 19
Lina 13
Lionardo da Vinci 14
Lisabon 38
Lituani gli 13
Łobzowianie 152
Lodž 130
Loewe Anna 151
Loewe 192
Lohengrin 110
Lombardie, -dsko 14, 19, 54
Lombarďan 100
Londres de 171
Londýn 39
Lorenzo di, Tina 39
Lortzing 13
Lounská-Hromádková 88
Lovci perel 94
Lubicz 133
Lublaň 69, 70, 71, 75, 76, 86—89, 123, 151
Lucca 13, 35, 37
Lutnia 132, 134, 147
Lvov 69, 123—152
Lyon 105, 119
Lži-Dimitrij 198
Maciejowski Sewer 133
Maďaři 40
Małachowski Godzimir dr. 142, 143, 147
Máj 188
Mamon 58
Mandrović 79
Manfred 84
Manchester 60
Manon Lescaut 170
Marabini Angelo 119, 158
Manzotti 16, 30, 94, 174
Marcello - Palińska Helena 144
Marek sv. 19, 22
Margherita královna 116
Mareš Fr. 179, 183
Maria Tudor 13
Marianský kostel v Krakově 124
Marion Delorme 13
Marchwicki 132
Markéta-Helena 38
Markov trg 84, 85
Mascagni 12, 115, 118, 170
Massini 38
Matamoro 102
Matejko J. 125, 133
Matoušková Anka 88
Maurové 21
Medici 173
Mefistofeles 11, 12, 38
Menaggio 158
Meneghino 100, 101, 105
Mendlsohn 124
Mensinger Karel 110, 111
Mentone 56, 164
Meran 110
Messalina 174
Meyerbeer 13, 43, 113
Mickiewicz 128
Mierowski J. 126
Michajlovský palác 189
Michelangelo 94
Mikuláš car Lidumil 202, 206, 207
Milada 13
Milan 79
Milán 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 54, 93, 94, 95, 98, 100, 109—113, 118, 119, 158, 169—173
Miłaszewski Adam 152
Milčinski Fran 88
Milletich šlechtic Štěpán, dr. 77—86, 150
Minin 205
Mnichov 11, 116
Mnichovo Hradiště 171
Modrzejewski 135
Molière 102
Monaco 56, 57, 62
Moniuszko 13, 40

Digitized by Google

Monplaisir 94, 174
Monte Carlo 56—60, 64, 112, 164, 171
Monte Pincio 175
Morava 71
Morska-Poplawska 128
Moskva 158, 187, 191 až 201, 205
Mošinský 78, 82
Mozart 11
Myrrha 13
Myslbek J. V. 131
Nabrezina 62
Námluvy Pelopovy 87
Napoleon 93
Nápravník Ed. 191
Národní zemské kazalište 76, 78, 80
Neapol 33, 46, 98, 100
Neapolsko 115
Nedbalová M. 88
Nefta 114
Němci 58, 70, 84
Německo 48, 204, 205
Neptun 175
Nero 11, 12
Nervi 94, 173, 174
Neumann Angelo 191
Něva 182
Něvský prospekt 181—183, 199
Nikolaj N. N. 189
Nikolskaja 199
Nizozemci 40
Nizza 13, 17, 19, 33, 46, 56 57, 59, 60—64, 112, 113, 159, 160, 211
Noëmi Ella 88
Nolli 88
Notre Dame de Fourvières 119
Nouvelli 39
Nový York 32
Odetta 41
Olszewski Tit 88
Ondřej Černyšev 111
Onufrio sv. 96
Ospedaletti 10, 164
Otello 14, 37, 38, 93, 94, 115, 170
Pagliacci I. 170, 173
Palacký Fr. 182
Palazzo Venezia 96
Paleček 191
Palmov J. S. 188
Paltrinieri 14, 44
Panna Maria 61
Pantalone 41, 102
Parlatore eterno 13
Paříž 32, 39, 95, 119, 120, 194
Pawlikowski Tadeusz 123 až 134, 137, 139, 141, 144, 150, 153
Pegli 94, 112
Peschiera 19
Petěrhof 185
Petr sv. 96, 117, 183
Petr Veliký 199, 207
Petrohrad 32, 39, 95, 179 až 202, 205
Petropavlovskij sobor 189
Petrarka 94
Petřín 119
Petzold V. 71
Piemont 93, 100
Pierot 102
Pincio 95
Pininski 144
Pipin A. N. 188
Pirc Gustav 88
Pisa 94
Plantan Ivan 88
Pokušení sv. Antonína 120
Poláci 11, 59, 69, 127, 128, 146, 147, 151
Polecenella 101
Politika 124, 149
Polsko 89, 138, 179, 181
Politeama Regina Margheritta 27
Politeama Rosetti 46
Ponchielli 12
Portugaly 32
Potěšny dvorec 197
Poznaň 144, 146, 147
Praga 41
Praha 11—16, 32, 39, 44, 70—77, 83—88, 109, 111, 115, 117—120, 125, 126, 128, 129, 135, 138—144, 146, 149, 150, 157, 165, 170—173, 175, 179, 182, 183, 186, 191, 195, 198, 211, 212
Pratesi 118
Preissová Gabriela 87, 138
Prodaná nevěsta 73, 87
Pro dítě 73, 87
Promessi sposi 13
Prorazhora 102
Przybylski Zygmund 152
Pucini 12, 94
Puccio d'Aniello 101
Pulcinella 96—101, 104, 105
Puškin A. S. 179, 180, 184 až 188, 191
Pytlák 13
Quatro stagioni 174
Racławice 138
Rafael 94, 95, 171
Rakousko 32, 93, 150, 214
Rhodope 17, 19, 43
Ricciová Matilda 15
Ricordi 35, 110, 111, 118, 169, 170
Rieger Fr. Lad. dr. 157, 158, 187
Rigoletto 13
Riva 158
Riviera 19, 54—65, 112, 113, 118, 159, 160, 164, 171, 173, 212
Robert ďábel 14, 43, 44
Rolla 94
Romeo a Julie 13

Digitized by Google

Rosenberg 144
Rovinskij P. A. 188
Rossi 26, 39
Rossini 13
Rotšild 111
Rovetta 41
Rouss 103
Romanov 198
Rozman Fran 88
Rücková 88
Rujana 135
Rumjancovo museum 198
Rumunsko 32
Rus 89, 139, 180—195, 201—208
Rusíni 151
Ruskij kružok 188
Ruslan a Ludmila 13, 73
Rusové 58, 69, 180, 190, 202, 205
Růžičková-Strozziová 85
Rygier 128, 146
Řecko 10, 44
Řekové 59
Říhová 88
Řím 31, 32, 38, 63, 94—98, 100, 105, 109, 117, 171 až 175, 181, 183, 194
Sábská královna 13
Sachorowski M. 124, 146
Saint-Saëns 169
Salvator Rosa 13
Salvini 39
San Remo 56, 164
Sanguszko kníže 126
Saôna 119
Sapieha Adam kníže 138
Saraceni 164
Sardinsko 93
Sardou 41, 97
Saská zahrada 139
Sasso Ferrato 164
Savonna 170
Scala 12, 16, 27, 30, 33—35, 37, 43—48, 110, 118, 169
Scaligerové 118
Scapino 102
Scaramuccia 102
Sczepański plac 126
Secolo, il, 33
Sedan 151
Sedlák kavalír 12
Semionov S. V. 189
Sěvernaja gostinnica 189
Scheiner J. dr. 183
Schelcher 120
Schmitt Mieczyslaw 131, 152
Sibiř 202, 205
Sieba 94
Sienkiewicz Henryk 174
Sirena 17, 19
Skandinavci 40
Skarbek Stan. hr. 135, 142, 143, 146, 151
Slovanský bazar 199
Slovanský blahodějný spolek 189
Slovanství 124, 188, 190
Slované 11, 87, 94
Slowackj 128
Slovinci 70, 73—75
Slivicki 128
Słowo polskie 136
Sluby panieńskie 152
Smetana Bedřich 13, 87, 147, 180
Sobiesław 128
Società equivocca, la, 41
Sokol 79
Sokolov J. J. 188
Sokolská obec 188
Solski 128
Sonzogno Ed. 39, 118, 169, 170, 173
Spanilá mlynářka 13
Spaskija vorota 196
Spas na Boru 197
Spiski palác 126
Split 87
Spomen-knjiga 84
Srb Vladimír dr. 144, 145
Srbové 79, 190
Stabat mater 87
Stan O. J. 189
Stanković Kristof 85
Starè Josip 88
Staré město 77
Stentarello 96, 100, 101
Stępowski 128, 134
Stokholm 22
Stolzová Teresa 111
Stroupežnický Lad. 87
Styka Jan 138, 146
Sukienice 124, 126, 129
Szydlowski Henryk 131, 133, 152
Šamberk F. F. 103, 174
Španělé 40, 59, 101
Španělsko 32, 42
Španić S. 85
Štěpán sv. 33, 35, 36
Štolba J. 87
Švédové 59
Taglioni 44
Tamagno 38, 114, 115, 173
Tarnowski hrabě 124
Tartaglio 102
Tavčar Ivan dr. 71, 75
Taveggia 44
Tavričeskij dvorec 184, 187, 188
Tasso Torquato 94, 96
Teatr Wielki 139
„ Carlo Felice 27, 33, 43
„ w Lazeńkach 139
„ Ludowy 139
„ Mały 139
„ Rozmanitości 139
Teatra v Polsce 129
Teatro Apollo 38, 96
„ Capranica 96, 100
„ Constanzi 175
„ Dell' accademia dei filodrammatici 41

Digitized by Google

Teatro Dal Verme 119
„ Goldoni 41
„ Manzoni 41
„ Metastasio 96
„ Nuovo 86
„ Politeama di Trastenae 96
Teatro Pagliano 112, 113
„ Pergola 112
„ Re Umberto 112
„ San Carlo 46
Tedesco 97, 102
Tekovčič Fran dr. 88
Terst 46, 211, 216
Teršová 88
Tolstoj 202
Tomáš 88
Torquato Tasso 117
Toskána 98, 100
Trapszówna 128
Trastevere 117
Tretjakovska galerie 198
Trevi 117
Trivelino 102
Turci 59
Turin 93, 94, 170, 173, 174
Turolla Emma 38, 110
Towarzystwo muzyczne 127
Tyrolsko 110, 157
Uhry 82
Urbański Aureli 144
Václav Hrobčický z Hrobčic 87
Václav sv. 70
Vaclík J. 182, 189
Vánoce 33, 34
Varšava 130, 132, 139, 140, 144, 147, 201, 202
Vasilij Blaženoj 197, 198
Vašíček 88
Vatikán 95, 174
Velký Ivan 194
Ventimiglia 57, 160, 164
Verdi Giuseppe 11, 13, 14, 30, 37, 40, 48, 93, 111, 118, 169
Verga 12
Verona 11, 118, 158
Veronika Deseničeva 73
Věřbolovo 179
Veselovskij A. N. 187, 195
Vesna 179
Vibarly 179
Vídeň 39, 71, 85, 95, 120, 125, 149, 150, 151, 164, 165, 170, 195
Viktor Emanuel 14
Vilém Tell 13
Villafranca 58, 164
Víly 94
Vlachové 11, 12, 25, 29, 31, 38, 45, 204
Vlast 97
Vltava 74, 119, 135
Vodní družstvo 89
Vojnarka 87
Vojnović 87
Vojtl F. 144
Vorobljevy gory 198
Vrchlický Jaroslav 87, 94, 124, 138
Výlet pana Broučka do měsíce 174
Wagner 48, 192
Wawel 129
Węgrzyn 128
Westminster 158
Wildner F. 88
Woleński Wl. 144
Wolska 128
Wojnowska 128
Wyrwiczówna 133
Zabijmour 102
Zacconi 26, 39
Záhřeb 69, 76—79, 82—86, 123, 151
Zajc 79
Zakletý princ 13
Zamilovaná služka 41
Zapolska 146
Zawadzki 128
Zawiejski J. 124, 126, 131
Závist 106
Zavrtal 13
Zboiński Marcel 128, 133
Zemsta 128
Zorn 163
Zrinjski 79
Zeyer Julius 111
Žalov 61
Żeleński 146
Żeleński W. 147

Digitized by Google

OBSAH.

	Strana
Moje první cesta do Italie	7
Z divadel italských	23
V pohádce jihu	51
Při otvírání jihoslovanských divadel	67
Moje druhá pouť italská	91
Jiné toulky po jihu	107
Při otvírání divadel polských a jiné cesty do Polska	121
Mezi palmami	155
Poslední cesty italské	167
Na severu	177
Docela nedivadelní intermezzo	209
Rejstřík jmen	217

VYOBRAZENÍ.

Arrigo Boito.
Dr. Štěpán štechtic Milletich.
Alberto Franchetti.
Tadeusz Pawlikowski.
Ruggiero Leoncavallo.

*

17 linek záhlavních. — 17 linek závěrních.

*

AUTOGRAFICKÉ SNÍMKY LISTŮ.

Dra Štěpána šlechtice Milletiche . . . . . 80—81
Tadeusze Pawlikowského . . . . . 136—137

Digitized by Google

Z UPLYNULÝCH DOB.

I.

MOJE VZPOMÍNKY.

VYPRAVUJE **FR. AD. ŠUBERT.**

S 9 v mědi leptanými podobiznami, 24 vyobrazeními v záhlavích a závěrech jednotlivých oddílův a 18 stranami faksimilovaných dopisů.

V Praze, nákladem České grafické společnosti „UNIE". — Cena brož. 4 K 80 h, krásně vázané K 7·50.

O tomto díle, jemuž se dostalo zcela mimořádné pozornosti nejen u veřejnosti české, nýbrž i vůbec slovanské, vyzněly hlasy kritiky vzácnou výminkou uznáním jednomyslným. Ponechávajíce sobě uveřejniti je všechny, uvedeme na tomto místě prozatím výňatky z několika jich.

„Zvon" v č. 5. ze dne 21. října 1901:

Odstouplý ředitel České grafické společnosti „Unie" a bývalý ředitel Národního divadla, právě v době, kdy smířili se s ním pro řadu skutečných zásluh i mnozí někdejší, arci ti zcela věcní odpovědníci jeho, přistoupil k vydávání svých pamětí „Z uplynulých dob". Svazek první, „Moje vzpomínky", věnován jest jednak cizím hostím Národního divadla, jednak exploitacím ředitelovým na prospěch ústavu, vedení jeho svěřenému. Jdou tu kolem vás postavy herců a hereček, pěvkyň a skladatelů, a všechny jakoby oživaly živým, ve své klidné uhlazenosti tak výmluvným a jímavým slovem obratného vypravovatele. Některá postava jest jen zběžně, skoro povrchem svým zachycena (Coquelin v zákulisí, Chorvatská umělkyně, rozuměj markýza Růžičková-Strozziová, Marie Wiltová), jiná podrobněji (Z upomínek na Helenu Modrzejewskou, Vera diva, kterýmž lichotivým názvem spisovatel poctívá tak oblíbenou kdys u nás Turollu). Ale všechny vystupují určitými, živoucími rysy, všechny vrývají se vám ať již svým názorem na umění, ať svým tragickým koncem, neb ostře postřehnutými skvělými vlastnostmi uměleckými tím hlouběji v paměť, čím krásnější vzpomínky sami jako pilní návštěvníci divadla na ně chováte. K dějinám výboje české hudby dva důležité dokumenty podávají zvláště vřele psané pamětní lístky: šťastná Kněžna Pavlina z Metternich-Sándorů a Bedřich Smetana, a Šiřitel oper Smetanových, nešťastný Adolf Baumann. Někdy zamihnou se kolem vás obrázky zcela intimního rodu — Šubert radí Goldmarkovi prospěšnou změnu v „Merlínu", Šubert poznává

Digitized by Google

Jenny Lindovou v dámě, dělající ochotnou klaku v skromňoučkém divadle „umělcům na kočovné káře". Jindy však jsou to zase důležité činy pro rozvoj našeho divadla, kteréž autor zcela skromně vypráví a bez posunování vlastní osoby do popředí, jako když výborným tahem zjednal našemu mladému ústavu prioritu Verdiova „Othella" před samou Vídní a Berlínem, nebo když uvedl Čajkovského jako skladatele oper pražským jevištěm teprve v pravý styk se středoevropským hudebním světem, nebo když navázal styky s miláčkem ruské veřejnosti, znamenitou zpěvačkou Gorlenko-Dolinovou, jejímuž úsilí a vlivu podařilo se v Rusku zjihnouti mráz na českou hudbu tam sedající, a která by zajisté vykonala pro českou hudbu ještě více, kdyby také u nás v nynějších změněných poměrech divadelních více se jí chtělo rozuměti. O knize Šubertově nikterak nelze užiti okřídleného citátu „man merkt die Absicht und wird verstimmt"; bezděky z pravdy fakt plyne však ředitelská coulantnost a podnikavost a důmysl.

Poutavá kniha Šubertova jest i po stránce typografické dílem veliké péče, a vyzdobena je mimo jiné i podobiznami znamenitě provedenými a zajímavými autografy. Kéž dostane se jí povzbuzení tak skrovně dosud naší literatuře memoirové a denníkářské! To slovesné umění, nevšedně důležité k budoucí oceně doby, sešoupnuto u nás dosavad do poslední kulisy. —o—

„Hlídka Literární" č. 30. **„Národních Listů"** č. 322 ze dne 22. listopadu 1901:

Vzpomínky světa uměleckého a zvláště divadelního jsou vábivé jako memoiry kabinetů vladařských a budoirů královen. Jsou bohatým pramenem pravd, fakt a dokumentů, jakých ráda použije věda i nejvážnější, na př. psychologie. Záleží ovšem na tom, kdo je píše a jak.

Pan ředitel Šubert píše své vzpomínky na základě dat a dokumentů, jichž věrnými otisky a snímky svůj spis bohatě zásobil a vypravování všecko ověřil. Že jsou vzpomínky bohaté a zajímavé, tomu se nikdo nepodiví. Způsob podání je vzácnému obsahu zcela přiměřený, živě temperamentní, při tom útle delikátní, jak se sluší na autora, jenž zrazuje světu tajemství styků, v nichž zaproudil život horoucí krví lidských podstat nejchoulostivějších. Sám jsa střediskem dějů umí osobu svou vhodně postaviti tak, aby scénu nezastírala, a vypravovati tak, aby i rozjímání místa nabylo a cenná stránka věci, poesie lidského života, svobodně vynikla.

A tak má spis několikerý význam: Je tu vášnivě tklivá elegie lidského bolu, historicko-kulturná serie podobizen slavných lidí a pohnutých scén, je tu kus historie naší české, krásný list naší novočeské slávy, a konečně kus knihy individuálného života zasloužilého našince.

Ty divadelní a umělecké a ředitelské vzpomínky! Jak jsou plny těžkého a bolestného naučení a výstrah, jaká vedle scén opojné slávy úžasná divadla lidské bídy a dramata hroznych pádů! Na př. ředitel Baumann! „Vtělené neštěstí!" A srdcervoucí jeho boj s osudem šibeničně kapriciosním! Millionáře potřeboval k podniku; millionáře našel. Ten jednou rukou ukazoval tisíce a druhou nastrkoval svoji — špatnou operettu. Chce-li míti peníze, musí tou špatnou operettou millionářovou hry zahájiti. Baumann peníze míti musí. Ale bídnou operettou se podnik poškoditi také musí. Alternativa! Provaz oběšence!

Ó umění, ty siréno, lákáš millionáře a císaře, dali by zlato a řády, ale ty se pohrdlivě odvracíš a bytuješ v chudé mansardě chudého skladatele.

Virtuosství, ano, protekce, předsudky, to vše vládne. A intriky, závist, zisk, ba i — politika. Jak něžná a pěkná tu úloha a zásluha srdcí nadšených a krásе přístupných býti mostem mezi umělcem a světem často tak hloupě zabedněným.

Umění a žena! Jaká ozdoba života, může-li umělkyně býti ženou, člověkem celým! Když je milá, krásná, milovaná mužem. Ubohá Wiltová. Zhrdala právem věnci a stuhami. Studený hold studených srdcí. Chtěla dar ženě jedině žádoucí, lásku muže. A té pro ni nebylo.

Ta škála umělecké duše je věru až ukrutně důsledná. Zprvu jásot skřivánčí, pak hymnus, rachot tympanů, elegie a havraní „Never more" na konec.

A tyto „Moje vzpomínky" každý Čech a přítel náš s radostí může vyslechnouti, neboť representuje se v nich elegantní stránka českého života v závodění s cizinou. Ukazuje, jak je umění znamenitě schopno dobývati národu sympathie národů, ukazuje na význam a službu Národního divadla, které tu v tom líčení vypadá jako slávoskvoucí věž na břehu cizinského moře, věž lákající a přitahující lodi i nejpyšnějších dálek.

Bylo asi smutno a tklivo psáti ty vzpomínky, ale psáti je a zachovati bylo také dlužno a spravedlivo. Neboť to zde nežili jednotlivci v zájmech svých osobních, to všecko se žilo a působilo ve službě umění a národa. A co se vyžilo, národu sluší se dáti. Jsou to účty hospodáře, je to kořist vzácného druhu života. Proto knize sluší i nádherná úprava a monumentální vzhled. Vbk.

„Politik" ve svém * feuilletonu ze dne 12. října 1901:

Naší dosti skromné literatuře memoirové dostalo se v posledních dnech cenného obohacení. Mezi prvními publikacemi, jež povylétly na počátku nové literární kampagně, naléza se statný, vzácně, ano luxuriosně vypravený svazek

Digitized by Google

první díla memoirového, rozsáhle založeného. Česká grafická společnost „Unie“ jest nakladatelem, Fr. Ad. Šubert autorem díla, které jistě dlužno čítati k nejinteressantnějším publikacím posledních let. Osobnost spisovatelova jest, která v nejprvnější řadě pojistí dílu nejživější pozornost českého světa čtoucího. Ale i dílo samo podává se tak, že obrátí k sobě interes veřejnosti. Neboť obsahem jeho jsou kapitoly z nejnovějších dějin našich snah uměleckých a především hudebních a dramatických, které jsme všichni spolu zažili a které nám předvádí kniha v osvětlení nejedním vzhledem novém.

Elegantní svazek jest jaksi jen ouverturou k vlastním memoirům prvního ředitele Národního divadla. Další svazky mají následovati. A všechny mají přinésti věci osobité, vlastního života, vzpomínky a reflexe muže, který poměrně velice mlád povolán byl v čelo našeho nejvzácnějšího národního ústavu uměleckého a ještě nad to v době, kdy jsme vystoupili z úzkých poměrů velice skromné prozatímnosti v novou, skvělejší, bohatější epochu našich snah dramatických a hudebních.

Čekalo jej poslání nejen veliké a obtížné, nýbrž také čestné a skvělé. Měl říditi běh nového hrdého korábu tam, kde vlny moderně duchového života kypěly a bily nejvýše. Jemu náleželo prováděti pro zdar ústavu nezbytný styk s cizími jevišti a cizím světem uměleckým, hledati nová spojení a zabezpečovati divadlu z nového vždy nejlepší, z nejslavnějších evropských celebrit nejvíce vynikající ke spolupůsobení v pěstování dramatického umění v naší vlasti.

Úspěch, který díky spojenému úsilí všech povolaných faktorů poměrně brzy se dostavil, pojistil mladému uměleckému ústavu značné svrchovaně čestné jméno. Skladatelé jména světového dávali naší scéně svá díla k prvním představením mimo jejich vlast, umělci, kteří slavili před oceánem a za ním velké triumfy, uvolili se také na našem jevišti složiti zkoušky své mohúcnosti. To vedlo arci k tomu, že ředitel mladého ústavu vstoupil v osobní neb aspoň písemný styk s umělci, jejichž jména spojena jsou nerozlučitelně s dějinami divadla moderního. A tak naskytla se prvnímu řediteli Národního, divadla jak málo komu jinému z nás příležitost, seznámiti se s četnými celebritami, získati nezapomenutelných dojmů a dožiti se interessantních episod.

Své vzpomínky a dojmy hodlá nyní složiti v díle, jehož první svazek právě opustil stroj tiskací. Není pochyby, že v následujících svazcích, ne-li v díle samostatném podá líčení krásné a úspěchy bohaté epochy prvních dob Národního divadla, zatím je ponechávaje ke dnům budoucím. Co přináší v prvém svazku, jsou vzpomínky na nejvíce vynikající cizí umělce, s nimiž se potkal, dojmy, jichž nabyl z jejich osobností a jejich umění, reflexe, které v něm vyloudila jejich osobitost. Jest to řada profilů, kreslených zběžně ale plasticky.

Stručně a přece opět co možná životně má každá kapitola do posledního rysu podati dojem, kterým se vtiskla v mysl autorovu ta která postava, všechny osobní vzpomínky, které se k ní poutají, co možná úsečně a při tom poutavě. Všechny ty profily jsou raženy ostře, modellovány pregnantně plasticky. V ostrosti jejich obrysů jest něco upomínajícího na techniku silhouett: autor zříká se raději leckterého snad pikantního a interessantního detailu, jen aby dosáhl co možná ostré kontury. To platí zvláště o dramatických umělcích a umělkyních, jejichž výkony nadšen a vděčen sobě připomíná. Upomínky svěží a dávno uplynulé pestře se tu střídají a obojí přijímáme rádi, poněvadž spisovatel umí je výborně upravovati. Rychle mění se tu scenerie a představitelé a vedle stránek, dýchajících náladou štěstí, klidu a veselí, nalézají se tu i jiné, při jejichž čtení jest nám teskno u srdce.

Výprava jest, jak již připomenuto, luxuriosní a dělá České grafické společnosti nemalou čest. Zvláště skvostné provedení podobizen zasluhuje chvály neobmezené.

„Čas“ č. 331. ze dne 1. prosince 1901.

Kniha Šubertova jest důležitým příspěvkem k dějinám našeho divadla. Kdo bude jednou podrobně zkoumati vývoj českého umění dramatického v jeho hlavním středisku, nebude moci přes ni přejíti. Jsou v ní zachyceny a dokumentovány styky, které Národní divadlo mělo tehdy s cizinou, buď opatřujíc si její novinky, buď zvouc její umělce k nám, nebo konečně prostředkujíc mezi ní a domácí produkcí.

„Pražské Noviny“ č. 328. ze dne 30. listop. 1901.

Vedlo by nás příliš daleko, rozebírati podrobněji bohatý obsah knihy. „Moje vzpomínky“ tvoří prvý díl knihy „Z uplynulých dob“, jejíž druhý díl pod názvem „Moje divadelní toulky“ se připravuje k vydání. Jsme přesvědčeni, že každý s velikým zájmem přečte knihu Šubertovu a že s dychtivostí očekávati bude druhý její díl, jenž při bohatých zkušenostech autorových z divadelního života slibuje opět mnoho ušlechtilé zábavy. Celý spis bude nepopíratelně skvělým příspěvkem k historii Národního divadla a jeho uměleckého rozkvětu. Pax.

„Ženské Listy“ číslo ze dne 1901.

„Moje vzpomínky“ nadepsal Fr. Ad. Šubert nádherně vypravenou knihu, která získá si zajisté velmi mnoho pozornosti. Odešed z hlučného kolotání divadelní vlády k tichému svému krbu, dává autor defilovati před sebou postavám z minulosti. Jsou to, jak přirozeno, po většině zjevy ze světa zákulisního, jenž spisovateli za tolik let otevřel všechny svoje finessy, světla

Digitized by Google

i záhyby, a on, vyvraceje takto slavnou obžalobu Schillerovu, že „potomstvo mimům věnců nesvíjí, obtáčí je guirlandami tu vzrušených, tu melancholických, vždy však duchaplných vzpomínek. K rozmanitě světélkujícím zjevům, přicházejícím z ohnivého jihu, differencovaného západu, a nám národně, aspoň co do řeči, příbuzného východu, druží se několik těch, kteří moc světla jim dali (Čajkovský, Verdi, Goldmark), aneb kteří umění obdivovanému cestu klestiti se snažili. A poněvadž žádná z uměn tolik nepřivábila adeptek jako umění herecké a pěvecké, shledáváme se mezi postavami s celou řadou zajímavých žen. Veliká Polka Helena Modrzejewská obrací k nám svou jemnou výraznou silhouettu, Emma Turolla přichází zpět v plné životnosti, Marie Růžičková markýza Strozziová objevuje se jako rozmile naivní ztělesnění slovanské vzájemnosti, kterou paní Gorlenko-Dolina provádí s grandezzou dcery ohromné slávské Rusi. Záhadná pěvkyně Marie Wiltová již Macharem tak frappantně zobrazená, v črtě Šubertově znova dává nám tušiti vnitřní svoji tragiku a vedle ní seznáváme kněžnu Pavlínu Metternichovou-Sándorovou de Slawnicza, zbožňovatelku Smetanova genia. Krásné podobizny a četné autografy přispívají k sesílení živých dojmů Šubertovy poutavé knihy.

„**Slovanský Přehled**“ č. 2. ročníku IV., 1901.

Naší chudičké literatuře memoirové dostalo se touto krásnou knihou skutečného obohacení. Spisovatel podává v ní způsobem nejvýš šťastným řadu vzpomínek na vynikající hosty Národního divadla, které za dob svého ředitelování k nám pozval, i na jiné zajímavé zjevy a osobnosti, sloučené s divadlem. Vzpomínku plnou vřelosti a obdivu věnoval spisovatel Heleně Modrzejewské. Vzpomínka na delikátního Čajkovského vypravuje, jakým způsobem se dostal „Eugenij Oněgin“ na scenu Národního divadla, odkud teprve nastoupil další evropskou pout. Vzpomínku zasloužené vřelou věnoval spisovatel Marii Ivanovně Gorlenko-Dolině, horlivé propagatorce české hudby na Rusi. A českopolskou Chorvatkou markýzou Růžičkovou-Strozziovou doplňuje autor čtverolístek svých divadelních vzpomínek slovanských, jímž kniha jeho i pro nás nabývá zvláštní přitažlivosti. Jeho charakteristika čtyř těchto hvězd slovanského umění dojde dozajista náležitého povšimnutí u Poláků, Rusů a Chorvatů, kteří jsou tak šťastni, že je mohou počítati ku svým největším dcerám a synům.

„**Dalibor**“ č. 42. ze dne 19. října 1901.

Odhodlává-li se Šubert sáhnouti po péře, přirozeně jeho zažitky poskytují mu hojnost materialu ke vzpomínkám. A jeho vzpomínkami vyvolávány jsou také vzpomínky nás všech, kteří máme v jasné paměti poslední léta prozatímnosti a zvláště památný rok 1883, kdy ředitel našeho divadla zavřel prozatímné, aby přes léto odstěhoval se do Nového českého a 18. listopadu definitivně otevřel Národní. Tehdy poprvé jsme se cítili doma, tehdy hrdost nás plnila, že jsme se povznesli teprve tímto momentem na první národ ve svém království, jejž jsme do těch dob představovali pouze číselně, ne však plody duševní osvícenosti, poněvadž jsme tyto neměli kde ukázati na podiv.

Ze všech svých vzpomínek v prvním díle svého, na pět svazků vypočteného díla, upouštěje od systematiky historické, vybral několik markantních postav, s nimiž byl v uměleckých stycích, a podobá se tu fotografovi, jenž ze skladiště svého vytáhl fuschované desky a — jak se po fotograficku říkává — vyvolává je po letech a kopiruje na papír. Hleděl Šubert získávati Národnímu divadlu půdu v cizině a především zjednati mu v této vynikající postavení ústavu světového. Jemnými nitkami tohoto spojení vskutku docílil. Až na Coquelina, Helenu Modrzejewskou a Marii Růžičkovou-Strozziovou platí všechny vzpomínky osobám hudebního světa. Při všech Šubert prostým líčením podává, co se mu sběhlo s nimi, a spíše klade důraz na to, co vyplývá samo z předmětu, než na subjektivní úsudky v něm, tedy na rozdíl od moderních memoiristů, kteří do popředí staví poměr sebe k látce.

Odporučujíce zajímavou knihu Šubertovu pozornosti čtenářstva, nemůžeme se nezmíniti, že grafická společnost „Unie“ dala skvostnou úpravu dílu svého odstupujícího ředitele. j. b.

„**Nový život**“ ze dne 11. prosince 1901.

Vzpomínky muže, který bezmála po dvě decennia šťastně a úspěšně vládl českému umění mimickému! Očekáváním tajíte dech. A neskláme vás kniha, která je z těch, jež čtou se jedním dechem. Co tu materialu interessantního, cenného. Forma vnadná. Čtete a je vám, jakobyste poslouchali večer u krbu vzpomínky milého přítele. Ovívá ten prostý vypravovatelský ton kouzlem bezprostřednosti, tu, onde zapění se tok myšlének citem vřelým, háravým, nebo zavzní akord elegické nálady. A čtouce vidíte růsti ten náš stánek uměn. Při tom kaleidoskop jmen. Coquelin, Verdi, Modrzejewská, Turolla, Čajkovský, Goldmark . . . Všichni v intimních stycích s Národním divadlem, které tím stává se ohniskem uměleckým, z něhož vyšlehly proudy hřejného uznání ciziny pro českou hudbu od Smetany až k Českému kvartetu. Vídeň, Berlín, Petrohrad, Paříž — jsou milníky triumfálního pochodu českého umění hudebního Evropou. Toto umění získalo nám úctu ciziny.

„Moje vzpomínky“ jsou úvodem pětisvazkového díla, které bude nejen ozdobou naší literatury, ale i historií počátků našich divadelních tradic. Historií důstojnou, jejíž další svazky čekati budou přátelé divadla dychtivě po tomto krásném počátku. Co bylo pro náš

Digitized by Google

národ Národní divadlo v těch prvních dvaceti letech, víme velmi dobře. Větší lásky však k tomuto stánku nemohl věru projeviti nikdo jako ten, který je „pomáhal stavěti kamenem, slovem, hudbou", když posvětil práci svou divadlu tímto věnováním. To otevírá též určitější perspektivu pro budoucí svazky, v nichž se dočteme o velikosti práce, kterou vykonal jednotlivec, před nímž v úctě kloníme hlavu.

V. N.

„Osvěta" č. 11. ročník 31. (1901).

Jmeno autorovo a titul knihy samy podávají silnou záruku zajímavosti. Dvou věcí žádáme od toho, kdo veřejnosti podává své vzpomínky: aby stál v jistém popředí obecného zájmu a vypravoval věci pozoruhodné. První požadavek splnila u F. A. Šuberta sama jeho minulost, druhému dovedla jak náleží vyhověti jeho kvalifikace literární. Leckdo snad očekával, že v Šubertově knize budou resignující vzdechy po minulosti, nebo dokonce kritika osob a věcí přítomných. Ale přirozená delikatessa vyloučila předem každý takový tón. Naopak, hlavní pružinou a oživující duší kapitol jest jemný, lehký humor, jejž nedovedla zapudit ani pieta k velikým mistrům umění dramatického či hudebního, ani trpkost do některých vzpomínek se vtírající, podmíněná soucitem s těmi, kdož bez viny byli osudem zdeptáni. A tento humor, v realistické líčni situací i věrném opětování rozmluv vytryskující, činí nám knihu obzvláště sympatickou. Bezděky vkrádá se nám na rty úsměv, setkáváme-li se s tím oním „světa pánem v županu", ať jest to slavný maestro Verdi, velebený Coquelin, bodrý Goldmark nebo jemnocitný Čajkovský. A svědčí opět o uměleckém taktu, že obraz těmito svěže rozmarnými barvami podaný nikdy se nezvrhl v karikaturu.

V každé podobizně, každé memoirové povídce — možno tak nazvati vlastně všechny tyto kapitoly — předvádí nám autor jistý zajímavý, charakteristický příznak osoby, společnosti či prostředí. A vždy i zběžnou analysou črty přijdete na stopu pevnému, zdravému zrnu, mimoděk do paměti se vrývajícímu. (Následují rozbory a namnoze i posudky všech oddílů knihy.)

Šubert vyčerpal jen malou část zdroje, jejž tvoří jeho vzpomínky. Pokud vlastní paměť naše nám napovídá, byla ještě celá řada rázovitých a zajímavých postav, k nimž ředitel divadla by byl mohl sáhnouti, aby je opředl vděčnou a duchaplnou, mnohdy i poetickou osnovou svého vypravování. Uvádím jen Sáru Bernhardtovu, Saint-Saënsa, Lassalla, paní Muromcevu-Klimentovou. Ale strpení: v posledních řadách závěrečné stati volá autor svému italskému kollegovi: „A rivederci! — na shledanou!" Zavíráte knihu, a hle! na zadní desce čteme oznámení druhé chystané knihy vzpomínek Šubertových: „Moje divadelní toulky". Nuže i my voláme: „A rivederci!" —

„Svobodný Občan" ve feuilletonu ze dne 13. prosince 1901.

Vzpomínky, pokud stojí na uměleckém základě, jsou v literatuře přípustny, ať týkají se soukromého života jednotlivců, ať líčí subjektivní jejich dojmy a názory, ať týkají se celých vrstev, celého dobového milieu. Právě volnější forma a intimnost dodávají jim zvláštního půvabu, zvláštní osobité vůně, jakou cítíme, když rozevřeme herbář vlastních antikvit, když tisíce starých zašlých obrázků oživne v naší fantasii, tisíce dojmů tak dávných a nyní tak milých a teplých.

Tím větší význam mají vzpomínky, týkající se veřejného našeho života, našeho uměleckého vlnobití, naší minulosti v zlaté kapličce tam nad Vltavou, postav těch milých a známých hostů, již přešli přes její jeviště, k nimž poutají nás reminiscence vlastní, naše cítění, naše sympathie, diváků vnímavých a vděčných za umělecké požitky. Ředitel Šubert více než kdo jiný je povinen podati nám několik intimnějších výhledů do zákulisí českého divadla, neboť on nejlépe zná jeho historii, jeho úspěchy, jeho sílu, ale i choroby, často tak vleklé a recidivní. A konečně vzpomínky odhalí samy i některý delikátnější rys jeho vlastního profilu.

Že i autor se jim oddal rád, o tom svědčí několik úvodních slov jeho knihy. Je cosi elegického v těch slovech, jež stále víc a více měknou a suggerují autorovu náladu. Ale je v nich i celá jeho duše měkká a sensitivní, jež s rozkoší se noří do šepotavé hudby minulosti, jež tulí se k ní blíž, jakoby se bála, že jí více neuslyší a zahřívá se v její teple.

A jako v předmluvě, tak i v celé knize podléháte kouzlu Šubertova slova, jeho lehkému, graciosnímu stylu, s jakým dovede vypravovati své episody. V prvním díle knihy zahrnuje reminiscence na milé hosty Národního divadla, jichž hezká řada přešla za jedno desetiletí přes naši scénu. A byli to umělci vesměs jména světového.

Zvláštní zmínky zasluhuje grafická výprava, uspořádaná „Unií". Podobizny a autografické snímky jednotlivých dopisů jsou kabinetními kousky českého umění reprodukčního.

M. Čtrnáctý.

„Nájemník" ze dne 26. října 1901.

Prvá část memoirů Fr. Ad. Suberta je dílo skutečně interessantní. Jak způsobem podání tak látkou. Čtenáři podává se tu kaleidoskopický obraz zákulisního života ředitele, který nebyl pouhým obchodníkem, ale také umělcem a cítícím člověkem. Celá řada obrazů, jevivších se nám kdysi již v hotovém provedení, líčí se nám tu svým interessantním vznikem a jak zajímavým jest, vidíme-li velikého umělce nebo skladatele v jeho podobě zcela lidské, bez kothurnu nebo lyry, v domácím úboru nebo v zápase o slávu, často i existenci. Je to reminiscenční pout celým světem. Vzpomínky autorovy slétnou k zemi v slunné Italii, jindy zase v Polsce nebo Petěrhofu.

Digitized by Google

Myslíme, že tato první část memoirů Šubertových bude divadelním obecenstvem záhy rozebrána. Mohutný vzmach českého divadelnictví od otevření Národního divadla zachycen je zde několika rázovitými črtami. Kniha vydaná „Unií“ ve skvostné úpravě vykazuje devět brillantně provedených portretů a osm interessantních autografů mimo vignety záhlavní a závěrní. Cena knihy 4 K 80 h je v poměru k skvostné výpravě velice mírná. V.

„Labské Proudy“ č. 53. ze dne 28. prosin. 1901.

F. A. Šubert může a má nač vzpomínati. Jedna ukončená perioda jeho života leží před ním jako krásný, veliký obraz barev jasných a klidných, v němž mohutné linie činův ostře vynikají. Krásný a vítězný byl život Šubertův: hned slunce smálo se naň plným svým žárem, hned mraky kupily se nad jeho hlavou a mnohdy i blesky bily . . . on stavěl jemnou, diskretní svou rukou stále na díle započatém, a nejsou to jen trosky chrámu, které zanechává, nýbrž dílo v hlavních konturách hotové, významné, úctyhodné. Umění a umělcům je věnována kniha Šubertova, umělcům, kteří leskem a vahou svého jména přispěli k zevnímu významu Národního divadla.

Kniha Šubertova není pouhou snůškou obratně a zajímavě psaných profilů, nikoliv, z knihy jeho vane vonný dech čisté poesie, všude cítíte básnickou jemnou duši autora, který plně a s nadšením vnímá umění svých hostů, jeho duše je plna poetického vznícení a ušlechtilého zápalu, který spolucítí a spolužije s umělcem na jevišti. My mladí, kteří známe Šuberta už jen jako divadelního praktika, poznali jsme knihou touto v něm nový rys, hlubokou uměleckou duši. Č. Trn.

Druhý svazek díla „Z uplynulých dob“ *právě vyšel* s titulem

„MOJE DIVADELNÍ TOULKY“.

Svazek I.

OBSAH: Moje první cesta do Italie. — Z divadel italských. — V pohádce jihu. — Při otvírání jihoslovanských divadel. — Moje druhá pouť italská. — Jiné toulky po jihu. — Při otvírání divadel polských. — Mezi palmami. — Poslední cesty italské. — Na severu.

Stran 224, 4°, s 5 v mědi leptanými podobiznami, 34 vyobrazeními v záhlavích a závěrech a 2 stranami faksimilovaných listů. — Cena K 5·60, váz. K 8·30.

K vydání se připravuje „Mojich divadelních toulek“ svazek druhý.

Digitized by Google

Nákladem České grafické společnosti „UNIE“ v Praze

vyšla a vycházejí následující díla,

jež u přátel literatury a umění českého z všeobecné přízně se těší.

I. Z krásné literatury:

JULIUS ZEYER. **SPISY.** Právě zde vyšel úplný znamenitý román „ONDŘEJ ČERNYŠEV“, 8°, str. 368, brož. K 4·60, váz. ve vkusných kožených deskách K 6·60. Současně v pokračování „Spisů“ vycházeti počal I. díl Zeyerových „NOVELL“, přinášejíci tři klassické piecy: „Jeho svět a její“, „Miss Olympia“ a „Xaver“.

SPISY JULIA ZEYERA akklamovány veškerou intelligentní veřejností českou i veškerou kritikou. Vycházejí v týdenních sešitech po 40 h, předplácí se na 10 seš. K 4·—.

BOŽENA NĚMCOVÁ, **Deset pohádek o sv. Petrovi.** Illustroval K. L. KLUSÁČEK. S úvodem o českém humoru od V. Mrštíka. 4°. Cena brož. K 5·—.

„UČITEL. NOVINY“ napsaly o knize této: „Nenalezne se knih rovnocenných této v celé světové literatuře, a mluví-li se již tolik o umění pro lid, pak je „Deset pohádek“ jedním z nejprvnějších a nejcennějších příspěvků ke snaze této.“

Z „Desíti pohádek o sv. Petrovi“.

SOFIE PODLIPSKÁ. **SPISY.** Právě vyšly úplné „LIDSKÉ VČELY“, román z pražského života. 8°, str. 260, brož. K 2·40, vázané K 3·60. Jako pokračování „Spisů“ vychází poutavý román lásky „ANNA“. „Spisy“ vycházejí v sešitech o 32 str. po 30 h, předplácí se na 10 seš. K 3·—.

„ŽENSKÉ LISTY“ pronášejí se o „Spisech Sofie Podlipské“, že »jsou uloženým pokladem nepomíjitelné ceny v naší literatuře. Ta dobrá kniha nepohorší se vám . . . Pokud ji vyhledáte, dá vám všecko, co v ni z nadšeného srdce svého uložil pro vás velkodušný tvůrce: radu, těchu, posilu . . .“

II. Spisy vědecké:

DĚJINY UMĚNÍ NÁRODA ČESKÉHO. Píše **F. J. Lehner.** S četnými illustracemi a barev. přílohami. Sešit po 70 h. Předplatné na 10 sešitů K 7·—.

„NÁRODNÍ LISTY“: „Účelem díla jest zinventarisovati, popsati, odměřiti, okresliti a zatříditi veškeren umělecký majetek národa českého a srovnáváním s analogickými zjevy v zemích okolních zčistiti samostatný ráz českého národního umění.“

SLOVNÍK STAROČESKÝ. Napsal **Jan Gebauer.** Monumentální dílo jazykozpytné. Vychází v sešitech o 10 tisk. arších po K 4·—, předplácí se na 10 sešitů K 40·—.

„ALETHEJA“: „Jediným svého druhu, s důkladností vědeckou, autoru vlastní, sepsaným dílem v literatuře naší jest slovník tento, . . . zjedná slovutnému autoru obdivu a uznání všech.“

Digitized by Google

III. Skvostná díla umělecká:

ROZPUSTILOST.

JOS. V. MYSLBEK. Album jeho děl. S úvodem K. B. MÁDLA. Obsahuje 96 reprodukcí nejznamenitějších děl Myslbekových, 30 stran textu, 14 listů autotypií, 20 světlotisků, 3 heliogravury, 40 autotypií v textu a nejnovější podobiznu mistrovu. — Připojen chronologický seznam veškerých prací Jos. V. Myslbeka s podrobným udáním, kde byly vystaveny, jakými cenami poctěny a kde se nyní nalézají. Cena K 60·—.

ČESKÁ MADONNA. Dle oltáře professora KASTNERA maloval **K. Špillar**. Provedeno barevným světlotiskem. Umělecké dílo českých umělců, českého ústavu reprodukčního, tedy výlučně česká práce. Zdobme příbytky své uměleckými obrazy svatých pouze českého původu! Cena obrazu K 20·—, ve zlatém nebo řezaném rámci K 40·—, ve skvostném rámci přepychovém K 80·—.

SVĚCENÍ NOVÉHO KAMENNÉHO MOSTU CÍSAŘE FRANTIŠKA V PRAZE. Provedeno dle momentní fotografie ve značné velikosti 75 × 85 cm. zdařilým světlotiskem. Krásná památka a ozdoba. K 5·—.

SLOVÁCKÉ ČEPCE. Sebral a slovem doprovází **Fr. Kretz.** Národopisné studie maloval **Jóža Uprka.** Úplné v 8 sešitech po K 1·50. Obsahuje mimo jiné 80 barevným světlotiskem provedených vzorů lidového ornamentálního vyšívání.

STOLNA CRKVA U DJAKOVU. Na oslavu 50letého biskupského jubilea J. J. Strossmayera. K 10·—

PORTRET Dr. FR. L. RIEGRA. Perokresba **Maxa Švabinského.** Skvostná heliogravura v rozměru 80 × 95 cm. Cena K 30·—, zarámovaný K 50·—, s autografem dra. Riegra, číslovaný výtisk K 40·—, týž zarámovaný K 60·—.

Ctěné objednávky vyřídí každé knihkupectví.

Digitized by Google

Tiskem „UNIE“ v Praze.

Digitized by Google

Digitized by Google